

Ўзамат ҚОРЖОВОВ

БОЗОР
ОШХОНАСИДАГИ
ҚИЗ

Азамат ҚОРЖОВОВ

**БОЗОР
ОШХОНАСИДАГИ
ҚИЗ**

Қисса

Тошкент
«IJOD-PRESS»
2018

MAJBURIY
NUSXA

УДК: 821.512.133-31

КБК: 84(5У)6

Қ 59

- Узбек адабиёти

Тақризчилар:

Э. ВАЛИ – ёзувчи, доцент

Б. АВЕЗОВ – Ўзбекистон Ёзувчилар
уюшмаси аъзоси, ёзувчи

Қоржовов, Азамат

Бозор ошхонасидаги қиз : қисса / А.Қоржовов – Т.: IJOD-
PRESS, 2018. – 224 б.

ISBN 978-9943-994-92-8

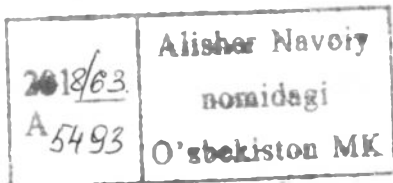
*Уйдаги оғир биқик турмуш тарзида улғайган оддий қишлоқ йи-
гитининг олис чўлдаги шаҳарга отланиши ҳаётида тубдан бурилиш
ясайди. У ўз ҳаққи-ҳуқуқи учун талашиб-тортишмаган, қишлоғи-
дан чиқмаган ва ҳеч бир қизни севмаган бўз йигит эди. Файзсиз
Ироқли шаҳрида оташин муҳаббат, йигитлик ғурури йўлидаги
олишувлар, хаёлининг кўчасига ҳам келмаган даражадаги катта
бойлик кутиб турарди. Бир жиҳатдан буларнинг ҳаммаси шаҳар
бозоридаги ошхонада ишлайдиган сирли қизга боғлиқдек эди...*

УДК: 821.512.133-31

КБК: 84(5Ў)6

ISBN 978-9943-994-92-8

Ю 44632
291

© “IJOD-PRESS” нашриёти, 2018

Ёз бўйи қилган меҳнатимиз бир машина картошка бўлди. Отамнинг қовоғи солиқлигини шунга йўйдим. Бироқ ҳали мени олдинда нималар кутиб турганини билмасдим, кимга қарамай, гўё афт-ангорига ҳосилнинг нуқси уриб қолгандек, дунёда ҳосилсизликдан бошқа ташвиш йўқдек эди. Бошимиз узра айланаётган қарғалар бизни мадҳ этиб қағиллашлари ортиқча денг.

Негадир отам «ЗИЛ»нинг кабинасига, Маҳмуд аканинг ёнига ўтирмади. Укаларимни ҳайдовчининг ёнига қатор тизди-да, эшикни қарсиллатиб ёпди ва инқиллаб-синқиллаб юқорига, картошка қоплари устига чиқиб олди. Биров уч машина, биров беш машина бўлади деган картошка, мана битта. Уям жуда ошиб-тошган эмас. Ҳатто, чайламининг устунлари-ю, ашқол-дашқолларигача жой топилди.

Машина сувсиз ариқдан ўтаётиб, мотори вангиллаганча кучанди, ҳавога тутун кўтарилди. Канал ёқалаб кетган йўлга чиққанимизда мотор овозини-ю, қарғаларни, оғир юкдан рессорларнинг гижирлашини-ю ер ҳайдаётган тракторларнинг ўкиришини — барчасини унутдим. Ҳаёлларим чарх уриб мени олис-олисларга олиб кетди. Назаримда, аллақерда мени бир гўзал оила кутаётгандек эди. Одам ўз оиласини яхши кўрган ҳолда яна аллақанақа нотаниш кишиларни ҳам ўйлар экан-да.

Ҳаёлот оламимдаги оилада доимо фаровонлик ҳукм суради. Касаллик нима, билмасдилар. Дунё улар учун яратилганди ва нима хоҳласалар, шунга эришардилар. Мен учун энг қизиғи, бу оилада бир

қиз бор эди. У меники, мен эса уникиман. Улар мени неча йиллардан буён кутмоқдалар, лекин боролма-япман. Юк машинаси устида ётибман, чайқалмоқдамиз. Машина эмас, дунё чайқалаяпти. Отамга йўл четида турган кимдир салом берди-да:

— Нурымбек ака, хирмонга барака! — деб қичқирди.

Отам жавобан бош қимирлатди ва фақат менга эшитиладиган тарзда сўқинди. Зимдан қараб қўйдим. Баҳорда неча қоп уруғлик қарз олганди-я. Кейин бирдан картошка қиммат бўлиб кетди. Отам ютиб чиққанини ҳамма гапирди. Негаки даштда қизил картошка роса ҳосил бериши, отам қарзидан қутулиб, бунинг устига машина ҳам сотиб олиши оддий натижадек кўринарди. Албатта, биз ҳам чиппа-чин ишондик, қачонки қўнғизлар еб битиргунча...

Ота бўлиш ҳам қийин, деб ўйладим. Ҳеч қаерда ишламасдан кунимиз ўтади. Қишлоқда отаси ишлайдиганлардан ишламайдиганлар кўп. Лекин онам касал, мен эса ҳали пул топадиган даражага етганим йўқ. Яқинда дўхтирлар айтган: онамни операция қилишлари керак, акс ҳолда...

Буларнинг барига отам жавобгар эмасми? Нега кўпчилик шундай? Бир кун келиб рўзғори кенгайди. Ялло қилиб юрган эркак тўсатдан на болаларини боқоладиган, на хотинини даволатадиган бояқишга айланади-қолади.

Синфдош дўстим хаёлимга келди. У уйланган. Отам мўл ҳосил олганида, эҳтимол, мени ҳам уйлантирармиди? Шунақаси бўлиши мумкин-ку.

Турмуш ташвишини ўйлаётиб нима учундир ширин энтикиб қўйдим. Юракни эзаётган ғам-андуҳлар ўрнини ўз-ўзидан қувонч эгаллар, ҳамма-ҳаммасидан мамнун эдим.

— Зафар, — деди отам қўшни қишлоққа етганимизда, — сен бола машинадан туш-да, Мирзаматникига

бор. Энағар барибир уйида бўлмайди. Тайинлаб қўй, эртага эрталаб уйида бўп турсин, отамнинг иши бор экан де.

Бош силкиб розилик бердим. Отам ҳуштак чалган эди, Маҳмуд ака машинани тўхтатди.

Мирзамат деганлари бизга картошка қарз бериб турган давангирдай кимса эди. Доим қовоғи солиқ. Тўрт-беш йил аввал наша билан ушланиб, анча муддатга кесилиб кетганди, аммо нима бўлди-ю кўп ўтмай қайтиб келди. Тонна-тонна картошка сотиб олди. Ўзи экди, қарзга берди, ишқилиб катта деҳқонга айланди. Отам қандай қилиб ундан картошка олди, ҳайрон эдим. Бурун ҳеч борди-келди қилмаган. Бирон жойда бирга ўтирган деёлмайман. Мирзамат улфатчиликдан узоқ юрадиган сирли шахс...

Отам айтганидек, у уйида йўқ экан. Хотинига тайинлагандим, қошлари чимирилди.

— Нурим аканинг нима иши бор хўжайинда? — деб сўради.

— Билмасам.

— Процентга пул олмаганми мабодо?

— Бундан хабарим йўқ, лекин картошка олганини биламан.

— Берадиган нарсаси бўлса, менга ташлаб кетсалар бўлади. Мирзамат акангизни унча-мунчага тополмайди. Қачон қараса шаҳардаги бузуқхоналарда. Бир кун келиб ўша ёқда ўйнашлари бўғизлаб ташлайди... бўғизлаб ташласаям розиман. Ҳе ўлсин.

Ҳовлидаги яп-янги «Нексия», сал нарида хуш-хандон ўйнаб ўтирган болалар, тошдан қурилган ҳаммому болохонали уй — биронтаси ҳавас уйғотмади.

Уйга қайтарканман, «ҳаётнинг ўзи шунақа» дедим ўзимга, пули борнинг ҳам, йўқнинг ҳам ташвиши бир хил — бахтли яшаш. Лекин бир кам дунё.

Етиб келганимда, картошка туширилган, Маҳмуд ака, дадам ва укаларим овқатланишга ўтирган, онам

эса айвонда бир мўлтони билан гаплашаётган эди. Мўлтонини кўрган заҳотим қовоқ-тумшуғим осилиб индамай ўтиб кетмоқчи эдим, онам чақирди.

— Ке, ўғлим, сенгаям бир фол очиб қўйсин.

Айвонда серрайиб туравердим.

— Ўтир, бачам, — деди қаримсиқ мўлтони рўпара-сидаги пўстакка ишора қилиб. — Бахт қуши бошингда шундоққина айланиб учяпти, кел, қўлингни бер.

— Эна, бу нима гап? — дея онамни тергадим. — Дўхтирлар ташқарига чиқмасин деган. Ёз бўлса экан. Ҳозир ҳамма жой зах. Айвон ҳам.

Онам мўлтонига синиқ жилмайди. Мўлтонининг жаҳли чиқди шекилли, кўзларини олайтирди.

— Она улуғ зот, кўнглига озор берма, — деди у. — Дўхтирлар худо эмас. Уларнинг ҳамма гаплари чинлигига ким кафолат беради? Ташқарига чиқиб ўтиришнинг нимаси айб? Мени ўн марта ўлдига чиқаришган, моргдан ҳам қайтиб келган пайтларим бўлган.

— Фолга ишонмайман, — чўрт кесдим дангалига. Қани, жўнанг!

— Зафаржон, бу нима деганинг? — зорланди онам.

— Сиз, эна, нега ҳалигача тушунмайсиз-а? Мусулмончиликда фолга ишониш гуноҳ ҳисобланади, касални ҳам оғирлаштиради.

— Э, товба де, — мўлтони қўлини силтади, — сен қаёқдан биласан? Балки ҳаммаси бошқачадир. Фолга ишонмайман дейсан, ўтир, нима сўрасанг айтиб бераман, ёлғон чиқса кейин гапир.

Онамнинг кайфияти бузилганини кўриб, ноилож пўстакка чўкдим. Мўлтони кафтимни очишимни сўради, аммо кутганимдек қўлимни ушламади ҳам, кафт чизиқларига синчиклаб қарамади ҳам. Кўз қирини ташлаб олгач, шундай деди:

— Бошингда айланиб юрган бахт қуши сафарга чиққанингда кўнади. Мартабаси улуғ, катта бойга айланасан. Кўзимга бир ҳурлиқо қиз ҳам кўриняпти.

Бахт қуши ўшанинг ўзгинаси. Икковинг севишасан, лекин атрофларингда ёмонлар бўлади. Ёмонлар етаклаган йўлга юрмаслигинг керак. Учта боланинг отасига айланасан. Тўғри йўлдан кетаверсанг, келажакда бир мартаям қоқилмайсан.

— Эгри йўлдан юрадиганлардан эмасман. Фейлимни билмай гапиряпсиз. Кейин мен сафарга чиқмайман. Армияга олишмайди, ўқишга боролмайман, Россияга кетишимга энам йўл қўймайди. Катта бойга айланишимга келсак, яхши бўларди-ю лекин қайси пулга? Сиз, мана, фол очиб пул ишлаб юрибсиз. Бизга эса шўрданакнинг пўчоғиям йўқ.

— Эй бачам, ёшлигингга бориб мендай қари момонгга бир дунё гап айтиб ташладинг. Қандай ишонтирасан?

— Бу бор ҳақиқат! Кўриб турибсиз-ку.

— Наҳотки бой бўлиб кетишингга ишонмасанг? Ахир бойлик шундоқ оёғинг остида «Зафаржон, мени ол» деб ётибди-ку. Менга кўринаётган нарса шу, сен эса кўриб турибсиз-ку, дейсан. Агар дунё ана шу кўзларинг билан кўрганингдек бўлганида эди, мен бу ерда ўтирмасдим.

Онамни йўтал тутди. Уйга суяб киргиза бошладим. Мўлтони кетишга чоғланиб, пул-мул илинжида қаради.

— Бир нима бериб юбор, — деди онам йўтали бир лаҳза тўхтаганида.

Шунақа пайтда кўнглингга садақа сигармиди. Токчадаги чой қутисини укамга узатиб, мўлтонига беришни буюрдим. Отам жойидан турди-ю қайтиб ўтирди. Маҳмуд ака бошини эгди.

Биз онамизни ўрнига ётқиздик. Дорисини ичириб, ёстиғи ёнига эски тоғора ҳам қўйдик. Отам чақирди.

— Ётдими? — деб сўради. — Ким ташқарига чиқ деди унга? Жин олсин ўша мўлтонини. Касалининг давосини фол очиб топиб берармиш.

Отам Маҳмуд акага ўғирилди.

— Товламачилар ҳозир ҳам бор, аввал ҳам бор эди, бундан кейин ҳам бўлади. Биз нима қайғудаю мўлтони нима дардда. Ўликдан ҳам тўрт-беш сўм йиғсам дейди. Ма, — шундай дея отам менга пул узатди.

— Худойберди сўпиникидан спирт опке.

«Ўлик» деган сўз асаб торларимни баттар таранглаштирди. Нигоҳимда ғазаб ўтини пайқаган отам бирдан илжайди.

— Айтгандай Мирзамат уйдамикан?

— Йўқ.

— Тайинладингми уйига?

— Ҳа.

— Бўпти. Бор.

Маҳмуд ака «қўйинг, спирт нима керак» деганди, отам шундай уҳ тортиб, бош чайқадики, онамининг касаллиги ва оиламиз ночорлигидан эзилиб, адои тамом бўлаёзгани яққол сезилиб қолди.

Мўлтони ҳеч қаерда кўринмасди. Беихтиёр ахтарганим ғашимни келтирди. Йўл-йўлакай унутишга ҳаракат қилдим. Бироқ кўз олдимдан ҳеч нари кетмас, менга айтмоқчи бўлган яна муҳим гапи қолгандек эди.

— Меҳмон келдимми? — сўради Худойберди аканинг ўғли.

— Картошкани йиғиштириб келгандик, шунга...

— Қанча чиқди?

— Борсангиз кўрасиз, ака.

Худойберди ака намозхон одам, ўғли унинг акси: ичади, чекади. Отасининг қаршилигига-да қарамасдан неча йилдирки спирт, вино, коньяк сотади, шуларнинг орқасидан кун кечиради. Ишлашга бўйни ёр берармиди. Аслида ғирт танбал кимса. Уч-тўрт йил муқаддам аллақаерлардан балиқ олиб келиб сотарди. Таниш орттирди чоғи, тўсатдан спиртга ўтиб кетди. Шу танбаллиги билан кўп нарсани кўриб қўйганлиги мени ҳайрон қолдирарди. Кайфиятим йўқлиги-

ни сезди, энди маслаҳатомуз фалсафасини тўқийди. Бошлади:

— Жон куйдириб ишласанг ютасану, барибир бирон кун нимадандир ютқазасан, ўшанда шунақа асабийлашасанки, тамом бўлишинг ҳеч гапмас. Менга қара, дунё ўтқинчи. Нима қиласанлар итдай ишлаб? Кўрмаяпсанларми, одамлар пул қилишнинг қулай, самарали, тезроқ йўлларида юришяпти! Деҳқонни айбламоқчи эмасман, ишласин... Лекин Нурим акага кўп пул керак, тез керак. Энанг касал. Нима, касаллик кутиб ўтирадимиз?

Кўзларида совуқ шуъла йилт этди, «худо сақласин», дедим ичимда. Шарт бурилиб кетмоқчи эдим, у йўлимда туриб олиб, бидиллашда давом этди:

— Хоҳласанглар бир иш қиламиз, мени отанг ёмон кўради, шунинг учун ўзингга тушунтириб қўяверай. Биласанми, Мирзамат ака яхши одаммас. Ўйлайсанки, картошкасини қишлоқчиликдан қиёлмай берди деб. Мана! — Худойберди сўпининг ўғли бошмалдоғини бошқа бармоқлари орасидан чиқариб кўрсатди. — У отангга бежиз яхшилик қилмайди...

— Қарзимизни тўлаймиз, — деб кўчага юрдим, спиртфуруш ортимдан хитоб қилди:

— Отанг лапашанг, қўрқоқ одам-да! Ахир, Ироқли томонларда жўралари кўп. Армиядош дўсти ҳокимми, милиция бошлиғими бўп ишлайди, дейишади.

— Раҳмат, ака, билмас, эканман, — дедим пичинг қилиб.

— Мен билан борсанглар...

— Бормаймиз, — дея ариқдан сакраб ўтгандимки, кўча бошида опам кўринди, негадир яқин қолганда таниди.

— Зафар, сенми! — деди жилмайишга уриниб. (Ҳозиргина ёноғини артиб қўйганини кўрдим). — Энам, отам яхшимилар? Картошкани йиғиштириб бўлдиларингми? Нима бу? Спиртми?

Азамат ҚОРЖОВОВ

Опам енгил ух тортгач, эшитиларли қилиб пичирлади:

– Спирт ҳам қурсин...

– Ҳафа кўриняпсиз?

– Йўқ, мазам бўлмаяпти бир оз... Энам яхшимилар?

– Яхши, – дедим ерга қараб. – Шу ерда бир очиқ гаплашиб олайлик. Ҳозир уйга кирасизу нукул йиғлайсиз.

– Нима, отам операция қилдирмоқчимасми? – жавдиради опам. – Картошкани сотинглар ахир.

– Шошмасангиз-чи. Мен сиз ҳақингизда гапирмоқчиман. Опа, келин бўлиб тушганингизга ярим йил ҳам тўлмади, лекин беш йил эри билан адибади айтишганлардек яшаяпсиз. Хабарим бор, поччам бир кун ичиб келиб жанжал қилса, бошқа кун қайнонанингиз қонингизни сўради. Улар индамаган куни қайнсингиллар. Мен энди ёш бола эмасман, кўп нарсани тушунаман. Агар турмушингиз шундай давом этаверса, чидамайман. Бошида шунга келишганмизми? Йўқ! Меҳтар чечалар совчиликда нималар дегани, қайнонанингиз қандай очилиб-сочилиб гапиргани ҳаммаси эсимда. Худди алдаб-сулдаб тузоғига тушириб олган ялмоғизга ўхшайди. Бошида яхши гапирдим, охиригача ўзгармасин. Барча ишларини қилсангиз, ёмон гапирмасангиз...

– Қўй, Зафар, ҳаммаям шунақа. Рўзғор бор жойда уриш-жанжал ҳам бор-да.

– Ҳозир ҳам йиғлаб келяпсиз, ҳойнаҳой, поччам ургандир. «Энангни» деб сўкдимми? Энам кўп яшамайди, опа...

– Уйлаб гапир, Зафар!

– Энамга бир нима бўлса, ўшаларни сўяман. Яхшиликча бас қилсин, сўқинишлариниям, уриш-жанжалниям!

– Мастмисан дейман, Зафар? Ҳозир ҳаммаси менга хушомад қилиб юрибди. Ишонмайсан-а? Мен ҳам

бир боладим. Тунов куни қайнсинглим сандиғимни очиб, чинниларни олган экан. «Нега сўрамай нарсамга тегеди?» деб қаттиқ-қаттиқ гапирдим. Муштдайдан тошдайигача ёқамга ёпишмоқчи эди, судга бораман, дедим. Қонунни билган аёллар судга борармиш-ку, шу эсимга тушиб кетди-да. Вой тавба, қўрқар экан! «Қанақа суд?» — деди қайнонам. «Энам берган идиш-товоқлар шахсий нарсаларим», — деб уларни қўрқитишга тушдим, бировнинг тортиб олишига ҳаққи йўқ. Тўй бўлаётган қизга ўз ота-онаси идиш-товоқ бериши керак.

— Тўхтанг, опа. Қайнсинглингиз узатиляптими?

— Ҳа, «совхоз»лик йигит билан севишибди, қуёнчиқ, ҳали совчи келганми-йўқми, «тўққиз»имга у етишмаяпти, бу етишмаяпти деб ўзини ҳар томонга уриб ётибди. Ўчоқнинг бошида эдим, уйга кириб, сандиғимни очибди.

— Зигирчаям ҳурматингиз йўқ, опа. Бўлди, гапирманг. Ҳозир портлаб кетаман.

Уйга яқинлашиб қолдик. Опамнинг кўзида ғалаба нашидаси чақнай бошлаганди.

— Суд деганимдан сўнг қўрқиб қолди, Зафар. Қайнонам ҳадеб «судга берсанг ажрашиб кетасан-ку, қўй, суд-пуд дема», деб яхши-яхши гапириб ўлди.

Опам беўхшов кулди. Одатда, мажбуран кулганлар шунақа ҳолатга тушади. Ичимда яна бир тор чирт узилган эди. «Эҳ, бечора опам-а, шунга хурсанд бўлаяпсизми? — дегим келди. — Барибир хафа қилишибди, ҳозиргина кўз ёшларингизни артдингиз, ўша кўз ёшлар энамга ачинганингиздан эмасди. Ё мен адашяпманми?»

Отам дарров кичик укамларни сувга юборди. Баклашкадаги спиртга тенг миқдорда сув қўшгач, яхшилаб аралаштирди. Маҳмуд ака яна эътироз билдирди, аммо отам қўярда-қўймай пиёласига спирт қуйди.

— Қани, олдик.

Маҳмуд ака ичмади. Отам эса ўткирлиги чангни босишини, чарчоқни чиқаришини айтиб устма-уст кўтарди. Юз-кўзи қизариб қолгач, менга пиёз кавшаганча қаради.

— Зафар, бояги опанг эдими ё кўзимга кўриндими? Чақир, сўрашайлик, ўз отасигаям салом бермай ўтиб кетадими?

— Саломлашдингиз, — кулимсиради Маҳмуд ака.

— Йўғ-э, мен саломлашдимми? Эслолмаяпман. Бошқатдан саломлашаман... Қизим, ҳўв-в қизим, бу ёққа қара.

Ичкаридан опамнинг заиф товуши эшитилди:

— Ҳозир.

— Кел, қудаларни, кувёни сўраб қўяй бир. — Кейин Маҳмуд акага деди: — Қизим туғилганда роса ичганмиз, ўн яшикча, қаранг, энди куёвимиз ўзимизга ўхшаган. Теппа-тенг ичади, думалаб қолмайди. «Қайнотали куёв — бир-бирига суёв» деб шуни айтсалар керак. Э, Маҳмуджон, картошкаям расво бўлди.

Отам тўсатдан картошкани гапириб юбориши суҳбатнинг белига тепди. Нохушлик шамоли эсиб ўтди.

— Менга жавоб, — фотиҳага қўл очди Маҳмуд ака.

Отам ҳам омин қилди. Иккови чиқиб кетишди. Биз дастурхондаги қолган-қутган егуликларни ея бошладик. Не ваядандир шу одат бор: меҳмондан қолган дастурхон кўзимизга ноз-неъматга тўла кўринади.

Отам қайтгач, онам қайта ҳол сўрашди. Хийла вақт ўтиб уйга кирдиму отамнинг гапидан ғалати бўлиб кетдим.

— Шундай де, қизим, — деди отам, — картошкани сотишимизни кутяптими? Аниқроғи, дарагини эшитгандан тулкиликни бошлабди-да. Майли, зўримиз бор-зоримиз йўқ. Лекин ўша «стенка» деган бало ҳам беш юз-олти юз минг сўм туради. Нега олти ойдан сўнг «стенка» сўраб қолди у ҳайвонлар?

Опам менга хавотирланиб қараб қўйди-да:

— Билмасам, — деди. — Аввалдан айтиб юрарди. Энди жуда тезлаштириб қолишди. Ҳамма ота-оналар қизларига «стенка» беришади, нега сизларники йўқ, деб овсинларим ҳам гапиришади.

— Шундай де, майли, сен учун битта «стенка» биздан.

Опам қувониб кетди. Мен оғир бўлишга уриниб, бир четда ўтирардим.

— Аввал энамга ажратамиз, — дедим. Овозим алланечук газабнок эшитилди. — Дўхтирлар жами шунча кетади, деб ҳисоб-китоб қилгач, ортганига «стенка» олиб берамиз. Лекин бошидан айтиб қўяй, агар мебел қайнсинглингизнинг сепига ўтиб кетса, қудалар мендан яхшилик кутмасин.

Опам дув қизариб, ўзини оқловчи аллақанақа гапларни гапирди, аммо қулоғим эшитмас, хаёлимда нуқул қимматбаҳо мебел гарданига юклаган қудалар чарх урарди.

— Бунчалик ифлос одамларни учратмаганман, — дедим-да, ҳовлига чиқиб кетдим.

Кайфи ошиб қолган отам:

— Қизганма... ўз опангдан қизганма... — деб галдиради ортимдан.

Аламимдан йиғлаб юбораёздим.

* * *

Кунлар совиши билан газ пасайди. Уят-андишани йиғиштириб қўйган газчи пул тўламаганларникини уздириб ташлади. Навбат бизникига келганда, отам қўл силтаб нари кетди, лекин чидаёлмай шарт ўгирилди-да:

— Мамашариф, энангни... сенинг — деб сўқди. — Пулим бўлса бермасмидим? Қишлоқчиликни билмайсанлар... Узсанг уз! Лекин ўн кун кутсанг картошка сотардим.

— Сўкинманг, ака, бир халта картошкани, ана

катта йўлга чиқарсангиз ҳам палон пулга сотасиз. Бизниям тушунинг-да ахир, ака! Мен ўзимга олаётганим йўқ-ку. Ҳамма сизга ўхшаган. Агар вақтида тўлаб турганларингизда газ ҳам, свет ҳам ўчмасди.

– Мен учун уз, болаларим учун уз, лекин касал чечанг учун узсанг кўзинг кўр бўлади сен боланинг! Отам айтар гапини айтди, уйга кириб кетди.

Энамнинг касал эканлигини бутун қишлоқ биларди. Газчилар асбоб-ускуналари бошида куймаланиб қолишди. Тишимни-тишимга босиб кузатиб турардим, қўлларим мушт бўлиб тугилган.

Бир оздан сўнг Мамашариф ака менга қаради.

– Запар, гугурт опке.

Тандирхонага бориб, гугурт келтирдим. Ҳаммалари сигарет тутатдилар. Кейин бир-бирига қараб им қоқишди.

– Кетдик, – деди Мамашариф ака.

– Нима бўлади? – деб бир бегонаси қувурга ишора қилди.

Мамашариф ака оғир бош чайқади.

– Узмадикми, бошқаларникиниям узмаслик керак эди, – тўнғиллади ўша бегона.

Ўзаро тортишиб, эҳтимол, отамни сўка-сўка узоқлашдилар. Шу кеч отам қатъий қарор қилди. Ҳафта ичида қандай қилиб бўлсаям картошкани сотамиз.

Эртасига картошкани қайтадан саралашга тушдик. Харидоргир бўлиш учун қўшқаллалилар, кесилганлар, бужмайганларни йўқотиш зарур эди. Тез орада нобоп картошка уюми пайдо бўлди. Отам «агар қопласак буларни «ўқлаб» юборасанлар» деди. «Ўқлаш» деганлари бозорбоп картошка орасига нобопларини жойлаштириш бўлиб, отамнинг бундай қарорга келиши мени ҳайрон қолдирди. Онам касал ётганда, одамларни норози қилиш яхшимикан? Нега отам ночор кун кечиришимизнинг сабабларини қалбидан, босиб ўтган ҳаёт йўлидан ахтармайди?

— Ота, — дедим бир четга ўтириб, — уларни аралаштирмайлик. Майли, ўзим туман бозорида сотиб келаман.

— Нима, сен бозорга борасанми?

— Керак бўлса Тошкентгача бораман. Ана... жўраларим борганда мен боролмайманми? Лекин «ўқламаймиз»... Керакмас...

— Яхши, — деб қўйди шундан сўнг отам.

Ишни тамомила охирлатганимизда оқ дўппили савдогар келди. Танидим, ўғрилиқ устида қўлга тушиб икки марта қамалган уч қишлоқ нарида яшовчи даллол кимса.

— Нуримжон, — деди у отамга, — картошкани шундоққина ҳовлига чиқариб ҳаммага намойиш қилиб қўйибсан. Сотмасанг, кечаси ўғирлаб кетишади. Сенга бўладиган нархни айтаман: икки юз сўм.

— Икки юз сўмдан? Вой-бў, уйимни куйдирасизку, ака...

Отам «ҳожид дўппили» собиқ ўғри билан келишолмади. Бир соат ўтар-ўтмас мактабнинг адабиёт ўқитувчиси қорасини кўрсатди. Картошкани обдон кўздан кечиргач:

— Майда бўп қопти, — дея лаб бурди, — шаҳарликлар икки юздан зўрға олишади. Майли, Нурим ака, икки юзга сотадиганга ўхшамайсиз. Инсоф билан битта нарх айтаман, маъқул келса ҳаммасини оламан. Биласиз, уч кун мактабда дарсим бор, бугун-эртан савдо қилиб қолишим керак.

Отамнинг у билан ҳам савдоси пишмади. «Икки юз элликдан зиёд айтишса бериворишим мумкин», — деди хижолат чекаётгандай. Мен индамай ерга қарадим. Энам эса зўрға кўзини очиб, оғзини қимирлатди:

— Опанг келдимми?

— Йўқ, — деб юзимни терс ўғирдим.

— Анави... айтган шкафини оберинглар... Картошка сотилдимми?

Азамат ҚОРЖОВОВ

– Йўқ, эна... дорингизни ичдингизми?

Қарасам энам ҳам юз ўгириб ётибди. Кўнглим бузилди. Бу қандай ҳаёт? Худди уй-пуйимиз билан ер қаърига чўкиб кетаётгандаймиз. Кечаси билан мишжа қоқмадим. Ҳатто, ўша мўлтони кампирни ҳам ўйладим. Бойиб кетармишман, сафарга чиқармишман. Мен-а?..

Мўлтонининг гаплари ёлғон, пул ундириш учун кўнгилни кўтарадиган гаплар айтди, холос. Бир одамнинг тўсатдан бой бўлиши аллақайларда содир бўлади, лекин бизникида эмас. Яхши яшаши-мизга умид неча йиллардан бери кўнглимнинг бир четида мудрайди. Кимнингдир лотереядан ютганини, тувагигача олтин бўлиб кетганини эшитганман, кимнингдир яшаётган уйи тагидан олтин кони топилган, давлат унга умр бўйи етадиган пул берган. Авваллари ночоргина яшаётган одамларни кўрсам, қандай қилиб бўлсаям яхши ҳаётга эришмаганига ҳайрон қолардим. Жонини жабборга бериб ишласин, югурсин-елсин, токи яхшироқ уй қурмагунча тинмасин, машина олгунча ҳаловат нима, билмасин, дердим. Судралиб яшашларини тушунишни истамасдим. Энди эса онам ўлим тўшагида ётибди. Мен нима қиляпман? Бир сўм топиб келяпманми?

– Ота, мен кетаман, — дедим картошканизга навбатдаги харидор келиб тупроқ нархини айтгач.

– Ҳм, тинчликми? — пичинг аралаш сўради отам бошини кўтармасдан.

– Пул топаман... Мана, деҳқончилик ишлариям тугади. Баҳоргача бутилка цехда ишлайман.

– Онанг сендан хурсанд. Тунов куни келган мўлтони бойиб кетишингни башорат қилган экан, бу дейман, бутилка-сутилканинг ичидан ютуқли лотерея топиб олмоқчимисан?

– Ота...

– Бас! Ҳеч қайёққа кетмайсан!

— Энамни ким даволатади? — деб овозимни бир парда кўтаргандим, отам ярқ этиб қаради.

— Энамни ким даволатади дейсанми? Мен ўлганим йўқ ҳали! Бугун бўлмаса эртага олиб борамиз ўша операциясига! Лекин сен боланинг ўлигингни қаерлардандир ахтариб юрмайман.

— Ўлимга кетаётганим йўқ. Қачон қараса, жўнатмаганларингиз-жўнатмаган! Бир умр уйда қамалиб ўтираманми?

— Агар бирон душманим менинг ўғлим эканлигингни билиб қолса, соғ қайтмайсан, — деди отам.

Отамни илк марта кўраётгандай бошдан-оёқ кузатдим.

— Нималар деяпсиз? Сизда душман нима қилади?

Қўпол гапириб юборганим учун тилимни тишладим, аммо юрагим яна гуриллаб ёнди. Наридан кетарканман, ўзимга гапираётгандек дедим:

— Министр бўлса экан... Ё ошиб-тошиб ётган бойлигимиз борми?

— Ҳазиллашмаяпман, тушундингми?! — бақирди отам.

Кун бўйи сиркам сув кўтармай юрди. Тоғамлар келганида ҳам қовоғимдан қор ёғмоқда эди. Макарон шўрва ҳаммамизга баравар сузиб келинганча, отам энгини тушириб, ҳазил қилди:

— Зафарга овқат қилишни ўргатгунча келин обертсам бўларкан.

Тоғамлар нари-бери жилмайишган бўлишди. Кичиги менга пул узатди.

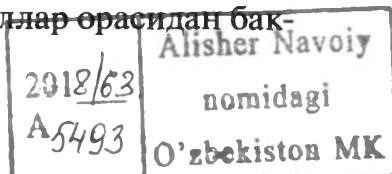
— Жиян, спиртга бориб келинг.

Отам қувониб кетган эса-да, рад этган киши бўлди:

— Қўйсанг-чи, Эшмирза, ўзим бераман.

— Майли, олиб келавер, биз тўй ҳақида бафуржа гаплашаварамиз, — деди катта тоғам.

Шкаф орқасидаги ашқол-дашқоллар орасидан бак-

Азамат ҚОРЖОВОВ

лашка ахтариб, уйдан чиқиб кетгунимча қуйидаги суҳбатни эшитдим:

Катта тоғам:

— Тўйни қачон бўлсаям қилаверасиз, Нуримбой, келиннинг ўз ўрни, Гулчеҳранинг ўз ўрни бор, операцияни тезлаштириш керак. Ахир, картошканиям йиғиштириб келганларингизгаям бир ой бўляпти..

Отам:

— Уч минг доллар айтишга осон.

Кичик тоғам:

— Бошқа илож йўқ, почча. Акам тўғри айтяпти. Агар вақтидан ўтказиб юборсак, сиз ҳам афсус қиласиз, биз ҳам.

Отам:

— Қанча қўшасиз? Бу гапни юзинчи марта гаплашишимиз.

Катта тоғам:

— Бизга қараб ўтирманг, Нуримбой, ҳар ким топганини қўшади...

Худойберди сўпиникига боргунча бошимдан минг хил хаёл ўтди. Ўшанда мўлтони кампирни жеркиб ташлаганимга афсусландим. Бой-бадавлат бўлишимни башорат қилган экан, нимаси ёмон, деб ўйлардим. Кўнглини оғритиш керакмиди? Башорат яхши бир тилакдай гап-да. Агар шу тобда рўпарамдан чиқиб қолса, ижикилаб сўраб олардим. Қачон, қайси томонга сафарга чиқсам бошимга бахт қуши кўнади ва қисматимга битилган қиз келажагимда айнан қандай рол ўйнайди? Пировард-оқибатда онам соғайиб кетадими?..

Қулоғим тагида биров пичирлагандай туюлди: «Бойиб кетасан... Сендан бахтли одам топилмайди бу дунёда... Яқин қолдинг, жуда яқин... Фақат сафарга чиқсанг, бас... Уйингда ўтираверсанг, ҳеч нарса ўзгармайди...»

Равшан ака кўчада турган экан, мени кўриб, та-

раддудланди. Яқинига бормасимдан кўришиш учун қўл чўзиб, деди:

– Зафар, ўзингмисан? Спиртга келдингми? Қара-я, сени ўйлаб тургандим, картошкаларингни сотдингларми?

– Йўқ.

– Уч юздан ҳам бермадингларми?

– Уч юздан клиент борми? – дедим баклашкани узатиб. – Ярмигача тўлдилинг.

Равшан ака баклашкани олиб, бошимга туширди. Фалати илжайиб:

– Суюнчи берсаларинг янгилик айтаман, – деди.

– Янгилигингизни нима қиламан, спирт беринг, кетай.

– Нима, менга ишонмайсанми?

– Отангизни Худойберди сўпи, сизни Равшан спиртфуруш дейишади. Ота-бола ўхшамаганидек, гап билан эгасиям ўхшамайди-да.

– Саккиз юздан сотишни хоҳлайсанларми?

– Картошканими?

– Ҳа, салкам спирт нархида, братишка. Фақат мен айтган бозор узоқ, шартта машина ёллаб кетиш керак. Таваккал қилмасанг, юраверасан.

– Буни отам билан гаплашинг, мен кетмоқчиман, Тошкентга, ишга.

– Аҳмоқмисан, қулоғингга лағмон осаётганим йўқ. Агар отанг кўнса, ўзим тушунтираман, сениям олиб кетади. Отанг ёлғиз қийналади, ҳожатхонагами, ошхонагами кетган маҳал картошкасининг яримидан айрилиб қолади. У ёқда мошенниклар ҳам кўп.

– Майли, айтинг, – дедиму мўлтони кампирнинг гапини эслаб. «Сафарга чиқаман шекилли» деб ичимда қувондим.

Изғирин забтига олган кеч куз оқшоми эди. Равшан ака ишни пайсалга солмай шу заҳотиёқ бизни-кига борадиган бўлди. Ярим йўлда дардини ёрди:

Азамат ҚОРЖОВОВ

— Биладан, ҳамма мени ёмон кўради. Отаси намозхон бўлсаям ўгли спирт сотади, деб орқамдан сўкишади. Отаси ким бўлса, боласиям шу бўлиши керакми? Мирзаматнинг боласи наша сотиб қамалиши керак экан-да. Қизиқ, отангнинг изидан кетсанг ҳам балога қоласан, кетмасанг ҳам! Сенга айтсам, Зафар, фақат ўзингга қулоқ сол. Бировни севиб қолсанг ўзинг учун севиб қоласанми? Овқат есанг ҳам ўзинг учун ейсанми? Масалан, отам ҳам намозни ўзи учун ўқийди, муллаликни ҳам ўзи учун қилади.

— Билмадиму, лекин намоз Худо учун ўқилади.

— Дўзахга тушмаслик учун ўқилади. Демак, ўзини ўйлапти. Икки ўн беш — бир ўттиз.

— Бундан чиқди, сиз ҳам картошка қиммат сотилдиган жойни бекорга айтмайсиз. Манфаатингиз учун нимадир қилиб беришимиз керак.

Равшан ака елкамга енгил мушт туширди.

— Калланг ишлайди, миянг бутун, — деди.

Отам уни кўриб, ажабланди. Мабодо сен бошлаб келмадингми, дегандек менга норизо нигоҳ ташлади. Кайфиятим ўлик эканлигини билиб, Равшан акага шунчаки гап қотди:

— Спиртинг тозами, махсум? Қара лекин. Сасиса бошқа олиб келасан, кир ичкарига.

Улар нималарни гаплашишди, билмадиму аммо ярим соатлардан сўнг онамдан хабар олиш учун ичкари хонага ўтаётганимда, отам чақирди. Ҳаммалари ичкилик таъсирида қизариб олишган, хона шифтига қадар сигарет тутунига тўлган эди.

— Равшан аканг бекорга муллаликдан воз кечмаган, унинг ўрни бошқа ерда, — деди отам, — у бизнесни тушунади, қаердан қачон пул ишлашни билади. Ишонмайсан-а? Ҳозир у қандай таклиф билан келганини эшитсанг... Умуман, сенгаям мойдай ёқадиган гап...

— Боя айтдим унга, — гапни бўлди Равшан ака.

— Айтдингми? Ие, нега унда қовоғи очилмайди? Э-э,

бу отам жўнатмайди деб ўйлаяпти... Менга қара, Зафар, мен билан кетасан. Энди сен ҳам катта йигитсан!

— Жиян ҳам йигирмани уриб қўйди, — луқма ташлади катта тоғам, — картошкани ўзига бериб юборсангиз ҳам сотиб келади. Нима қипти, йигирма ёшида одамлар бутун бир мамлакатларни босиб олган, камида иккита хотин олган.

— Саккиз юздан картошка сотсангиз, — иршайди Равшан ака, — хотин ҳам олиб берасиз, чечамниям даволатасиз, машинаям оласиз. Худо бераман деса ҳеч гапмас.

— Зафар, — отам мени ўзига қаратди, — бу ёқдан борган картошкафурушлар бирдан бериб юбормас экан, бозорнинг бир четига тўктириб, килолаб сотаркан. Бир мошинни нари борса уч-тўрт кунда пуллаб қўяркан. Олти юздан «оптом» бериб нима керак?! Тўрт кун палатка қуриб ётсак, жин ҳам урмайди. Равшаннинг спиртидан опкетамиз.

Равшан ака отамни турткилади. «Илтимос, у ёғини гапирманг, — деди шивирлаб. — Спиртни олиб кетмайсиз, аксинча, олиб келасиз... тушунтирдим-ку, ака».

Отам қўл узатди, иккиси қарсиллатиб қўл ташлашгач, отам лабига сигарет қистириб, кичик тоғамдан сўради:

— Эшмирза, аввалдан жиянингни бозорга қўйиш режасида юрардим, мен билан борса, биринчи дарс бўлади. — Кейин Равшан акага ўгирилди. — Махсум, тағин бошқаларга гуллаб қўйманг, биз икки-уч бориб пул ишлаб олайлик.

Хонада кулги гулдиради. «Икки-уч бораман дейсиз, саккиз юзни эшитиб режаларга режалар қўшилиб кетди-ёв», «Энди деҳқончиликни ташлаб, савдогар бўласиз, кафолат бераман» қабилидаги гаплар отамга ёғдирилди.

«Мана, мўлтонининг айтгани рост чиқди, лекин сал бошқача усулда бойир эканмиз», — ўйлардим мен.

Бир неча ҳафтадан буён биринчи бор кўнглим тоғдай кўтарилганини туйдим. Ҳаётнинг маъниси ҳаракат-да. Қачонгача икки юз эллик сўм таклиф этадиган харидорни кутиб ўтирамыз? Юриш керак, сўраб-суриштириш керак, вақти-соати келиб ҳаммасининг ечими топилади, гўрдан бошқа барча иморатнинг эшиги бор. Равшан ака биз ахтарган эшикни кўрсатди. Эвазига спирт олиб келиб беришимизни сўраяпти. Спиртдан ҳам фойда тушса, эҳ-ҳе, нафақат онамни даволатамиз, бойиб ҳам кетамиз.

Шу тобда меҳмонлар онамни даволатиш масаласига қайтиб, Россия, Германия шифокорлари ҳақида баҳслашмоқда эдилар. Бири «немислар зўр», деса, бошқаси «ўрислар аввал ҳам кучли эди, ҳозир ҳам кучли» дейди.

Мени қизиқтирган яна бир жиҳат шуки, Равшан ака айтган жой салкам минг километр олисдаги Ироқли бозори бўлиб, ўртада тўртта йирик шаҳар, ўндан ортиқ шаҳарча ва бепоеён саҳро жойлашган эди. Марказий Осиёнинг марказида яшаб туриб шу дамгача ҳақиқий саҳрони, барханларни, тирик туяни кўрмаган эдим. Бир замонлар одамлар хавф-хатар остида кесиб ўтган қумликдан биз ўқдек визиллаб ўтамиз.

«Ҳозир ҳам хавфли томонлари бормикан?» деб савол бердим ўзимга. Ички овозим жавоб берди: «Бензинни ғамлаб олсанг, захира ғилдирак бўлса, асло қийин эмас».

Ёш йигит эканман-да, бўлмаса табиатнинг саҳроларидан кўра одамнинг ички дунёсидаги саҳролар хавфлироқ эканлигини ўшанда тушуниб етардим.

* * *

Эртасига отам Маҳмуд аканикига жўнади. Унинг «ЗИЛ»ини гаплашишни маъқул топди, чунки туман марказидаги машиналар хийла қиммат эди. Қош қорайгунча йўл қараб ўтирдим. Негадир авзойи бузук

Мирзамат ака отамни сўраб келди. Ҳойнаҳой, қарзини қистаса керак-да.

Отам ҳориб-чарчаб, бир оз қизариб остона ҳатлаганида ҳаммамиз оғзига тикилдик.

— Мени кутаётганлар қўлини кўтарсин, — деди ботинкасини ечаётиб. — Ў-ў, Зафарчикдан бошқа ҳаммаи дейман. Қани, эналарингнинг хонасига юринглар, янгилик айтаман.

Отамнинг кайфияти барчага юқди. Туртиниб-суртиниб онажонимнинг бошига тўпландик. Отам совқотган қўлларини ишқалаб кўрпачага чордона қуриб ўтирди-да, кўз қисиб қўйгач, онамга деди:

— Эртага сен шаҳар касалхонасига кетасан, Гулчер. Врачлар билан гаплашиб, сени жойлаштиргач, Зафар икковимиз Ироқлига жўнаймиз.

— Булар...

— Тўхта, Гулчер, аввал мен гапимни тугатай. Буларингга, — отам укамларга имо қилди, — ҳамсояннинг келинлари навбати билан овқат қилиб туради. Навбатга қизингниям ёзиб қўямиз. Шу десанг, бугун қудаларни кўриб қолдим. Янги йилдан сўнг қизларини узатмоқчи эмиш, шунинг ташвишида юришган экан. Ўзим «стенка»дан гап очдим. Яқинда картошка сотсам, қизим билан кўёвга «стенка»нинг даҳшатидан олиб бераман, дедим. Улар қизингни уйга тез-тез жўнатиб туришга жон-жон деб рози бўлишди. Биз олиб берадиган «стенка»ни аслида улар ўзларининг қизининг сепига қўшиб, кейинчалик қизимизга бошқа олиб беришмоқчи. Юзимга айтмасаям ҳаммасини сезиб ўтирибман. Қудачилик — минг йилчилик деб индамаяпман-да, Гулчер. Бировнинг моли бировда қолиб кетармиди!.. Озроқ ичганман, тагин бу гапларни кайф устида гапиряпти демагину, Гулчер, операцияга тайёрловчи врач ҳам, жарроҳлар ҳам таниш чиқиб қолди. Ҳатто, Ироқли бозорининг каттаси ҳам жўрам. Бир вақтлар сенга қорақалпоғистонлик валлават хизматдошимнинг

бошидан кечирганларини айтардим. Худди ўша йигит милициянинг бошлиғи бўлди, завод директорлигида-ям ишлади, ҳозир учи-қуйруғи йўқ бозорнинг султони. Ҳар қандай жойга гапи ўтади. Фақат ўша ёқларга етиб олишимиз керак. Ҳа, Зафарбой, жа узоқларга бориб ишлаб келмоқчи эдинг, хурсандмисан? Маҳмуд аканг ҳам кўнди, Равшан билан ҳам келишдик...

– Маҳмуд аканинг «ЗИЛ»ида кетамизми?

– Ҳа, у «КамАЗ»дан зўр мошин... Гапнинг пўст-калласини айтганда, мошиндан эгаси зўр...

Фовур-ғувур қилиб кечки овқатни едик. Сув иситиб, ювиниб олдим. Кўзим уйқуга илинган эдики, машина сигнали эшитилди. Деразадан қараб, уйимизга кўндаланг турган «Нексия»ни, секин-аста бораётган отамни кўрдим. Алламаҳалда бизникига ҳеч ким келмасди. Машина таниш туюлди, адашмасам, Мирзамат аканики. Наҳотки, шу вақтда қарзини сўраб келган бўлса? Боя келганидаёқ сездим, унга пул керак. Отам шу маҳалда қаердан пул топиб берарди...

Уйқу босиб, тўшакка чўзилдим. Кўзимни юмган заҳотим тонг отиб қолишини, онамни касалхонага жойлаштириб, кўнглим тинчишини, номаълум маконларга тезроқ равона бўлишимни истадим. Ҳаётим янги сўқмоққа бурилиш вақти келганини ҳис этдим.

Бир пайт бақир-чақир қулоғимга чалингандай туюлди. Яна деразадан мўраладим. «Нексия» ҳамон ўша жойда эди. Уч кишининг шарпасини илғадим, бири ҳадеб қўлини силтаб гапирарди. Отамдан хавотир олиб эшикка чиқдим, шуни кутгандек «Нексия» жойидан жилиб, ҳожатхона олдида бурилиб олди-да, қўшнинг молхонаси ортида кўздан йўқолди.

Сўкиниб келаётган отам менга кўзи тушиб тўхтади.

– Зафар, нимага ётмадинг? Ҳозир чиқдингми?

– Ҳа... Улар ким, ота?

– Бор, ёт. Ишинг бўлмасин...

Ҳаммаси яхшилик билан тугагандай туюлди. Би-

роқ Мирзамат акани янада ёмон кўриб кетдим. Пул учун отасини сотишга тайёр, на қишлоқчиликни, на шарт-шароитни тушунадиган қабиҳ кимсадан отам қандай қилиб картошка уруғлик қарз олганига ўнинчи бор ажабландим.

Эрталаб қишлоқ таксисида онамни касалхонага олиб бордик. Кеча отам кимларнидир ўртага солиб шифокорлар билан гаплашиб қўйгани рост экан, ишимизни анча энгиллаштириб беришди.

— Демак, сиз Нуримбой акаси-а? — деди кўк халатли қорули эркак. — Хотинингиз уч ҳафта операцияга тайёрланишини, бунга алоҳида, операцияга алоҳида сарф-харажат бўлишини айтишдими? Узр, биз ҳам ҳозир қизиқ ҳолатга тушиб қоляпмиз, ўз чўнтагимиздан дори-дармон оламиз...

— Дўстим, ҳаммасини тушуняпман, фақат ҳозир менда пул йўқлиги учун соҳаларингизда ишлайдиган танишларимдан илтимос қилдим, холос. Ҳозир қарашса, кейин пулини бераман деганман. Сиз у томонидан кўрқманг.

Шифокорнинг юзида истехзоли кулги ўйнади.

— Мен-ку кўрқмайман, — деди у, — ҳамманинг ҳам ўзига инсоф берсин.

Зудлик билан уйга қайтдик. Маҳмуд аканинг машинаси кеча «Нексия» қўним топган жойда бизни кутарди. Мирзамат ака ёдимга тушгани учун отамга икки-уч сирли қараб қўйдим.

— Ҳа, нима демоқчисан?

— Кечаги «Нексия» Мирзамат аканики эдими? Энамни ўшанинг танишлари орқали жойлаштирадикми мабодо?

— Тушунмадим, ўзингча нималар деяпсан? Мирзамат келмасидан аввал айтмадимми касалхона ҳақида?!

Отам барибир ниманидир сир тутаётганини кўнглим сезди. Кейинги гапи шубҳамни баттар оширди:

Азамат ҚОРЖОВОВ

— Ўша эшак келганини бировга айтиб-нетиб юрма, гап-сўзи чиқмасин, уқдингми?

Кечқурун биз онамсиз ғариб уйни ташлаб, олис вилоятдаги деҳқон бозорига жўнаб кетдик.

* * *

Катта йўлга чиқиб олган «ЗИЛ» равон юриб бормоқда. Маҳмуд ака билан отам икки соатча у ёқ-бу ёқдан суҳбатлашишди. Сўнгра гап қолмагандек бирдан жимиб қолишди. Мени уйқу енгиб кела бошлаган, дам-бадам эснайман, кўзларим юмилиб-юмилиб кетади. Икки кун йўл юришимизни ўйлаб қувонаман. Ахир, умрим бино бўлиб машинада бунча вақт сайр қилмаганман. Бироқ кечаси йўл юришнинг қизиғи йўқлигини секин тан оламан. Нималарни кўряпман? Чироқлар ёруғидаги асфальт йўл, бетон тўсиқлар, зув-зув ўтиб қоладиган машиналар...

— Зафар, — дея турткилади Маҳмуд ака, — ухлаб қолдингми?

Кўзимни ишқалаб, эски манзарага тикилдим. Қовоқларимга тош осиб қўйилгандай яна юмилди.

— Отанг ухлаганда сенга бир ҳикоя айтиб берайми? — Маҳмуд ака мени тинч қўйишни истамади. — Тўғриси, анча вақтдан бери узоқ йўлга чиқмагандим, уйқу босяптими, зерикдимми...

— Бирон жойда тўхтанг, дам олволамиз. Уч юз километрча юриб қўйдигов, ака.

Маҳмуд ака шу билан мени тинч қўйса керак деб ўйлагандим, аммо аввалгидан-да қаттиқ туртди.

— Зафар дейман, ҳов Зафар, нос чекканга ўхшаб мунча эликасан. Гапга қулоқ сол. Отанг билан бу йўллардан юрмаганимизга ўн йилдан ошибди. Бир куни, ўшандаям кеч куз эди, отанг ёнимга чопиб келди-да, чўлга бориб келиш кераклигини айтди. Тинчликми, десам, айтмайди. Пулингизни оласиз, дейди. Гап пулда эмас, жонингиз соғ бўлсин, дедим, шартга жўна-

вордик. Ҳеч эсимдан чиқмайди. Ярим йўлга етганимизда (бехосият зим-зиё кеча эди) ваҳима билан бўрон кўтарилди. Унақа бўронлардан худонинг ўзи асрасин. Қум-тўзондан бир қадам нари кўринмайди. Шундаям бир соатча йўл юрдик. Бир пайт кўзимга чироқ кўрингандай туюлди. Йўлда эмас, анча четда, барханлар орасида. Бунақа пайтда қандай кўриняпти узоқдаги чироқ деб, отангга қарасам ранги қоғоздай оқариб кетган. «Маҳмуд, ёнар шар! Тамом, ўлдик!» дейди. Ичим шув этиб кетган бўлсаям, билдирмадим. «Бир бошга бир ўлим» дедиму газни босдим. Аксига олиб моторга бир каср урди, ҳадеб силтанади, яхши тортмайди. Бунисиям ҳолва экан. Ҳеч қанча юрмай ағанаб ётган чинорга рўпара келдик. Дарахтлар ўсадиган маконга яқинлашганимиздан қувонишним, куюнишним билмайман. Бўрон эса қутургандан қутуряпти. Орадан қанча вақт ўтди, худога аён. Кимдир эшикни очишга уринаётганини сезиб шундай қарасам, қоп-қора шарпа. «Кимсан?!» деб бақариб юборибман қўлимга пичоқ олиб. «Очинг эшикни!» дағдаға қилди ингичка овоз. Хоҳ ишон, хоҳ ишонма, қиз боланинг овози эди. Отанг ҳам уйғониб кетганди (бу вақтда бўрон тиниб, енгил шамол изғиб юрар, атроф ҳалиям қоронғи, қум тўзғир эди). «Очинг», деди отанг ҳам менга. Эшикни очишим билан қиз бошидаги қора ёпинчиғини туширди. Сен қатори бир қиз экан, кўзларидан нақ ўт чақнайди. «Тушинглар, — деди у саҳро ичига имо қилиб. — Кутяпти». Мен ҳайрон бўлиб: «Синглим, тинчликми? Бизни ким биландир адаштиряпсан», десам, «Отингиз Маҳмудми, бу кишиники Нуримбой... Қани, бўлинглар» деб лол-ҳайрон қилиб қўйди. Отанг тушгач, мен ҳам эргашдим. «Бизни ким кутяпти?» — сўрадим қиздан. Бироқ у жавоб бермади. Икковимизни бир неча соат бурун ёнар шар кўринган томонга олиб кетяпти қиз тушмагур. Қарасак, устига контейнерлар ортилган иккита узундан-узун «КамАЗ» ярим доира шаклида турибди. Ўртада

кигиздан қилинган чодир. Атрофни ўғринча кузатиб темир устунга кўзим тушди. Бу ҳеч қанақа фантастика ҳам, илоҳийлик аралашган ҳодиса ҳам эмасди. Нега десанг, темир устун учига оддий шарсимон чироқ ўрнатилган эди. Машинага уланган симдан унга ток келган, нима сабабдандир ҳозир ўчириб қўйилган. Тўғриси, ҳеч нарсага тушунмадим. Нима учун даҳшатли бўронда бу «КамаЗ»ларни асфальтдан четга, қумликка чиқариб қўйишибди? Чодир қуриб олишгани нимаси? «Ёнар шар» нега керак? Ва, энг ажабланарлиси, бизни қандай танидилар?.. Бирдан отангга қарадим. «Ҳаммасига Нурим сабабчи! У мени қандайдир шубҳали ишга аралаштирди!» деган ўй миямга чақмоқдай урилди. «Буларни танийсанми?» — сўрадим аччиқланиб. Отанг елка қисиб, нимадир деди. Утовга бир қадам қолганимизда ичкаридан аёл кишининг шунақанги чинқириғи эшитилдики, ҳалигача қулоқларим остида жаранглайди, тушларимга киради. Икковимизнинг ҳам оёқларимиздан мадор кетиб, юришга ҳолимиз қолмади. «Нималар бўляпти бу ерда? Кимсанлар ўзи?» — деди отанг. Мен энгим ичида пичоқни маҳкам ушлаб олганман...

Ҳайдовчи уйқусиради шекилли, қандайдир машина устимизга бостириб келдию яқин қолгандагина йўл берди, ҳикоя бир лаҳза узилди. Уйқумни ўчириб юборган эди. «ЗИЛ» фаралари ёритиб бораётган бир хил манзарага — чўл ўртасини кесиб ўтган асфальт йўлга алланечук ҳадик ва хавотир билан тикилиб қолгандим. Олди-қочди воқеаларни ўзидан қўшиб-чатиб гапириш одати йўқ эди Маҳмуд аканинг. Балки ўрнида бошқа биров бўлганда ишонмасдим, агар отам бўлганда ҳам.

— Кейин, — дея давом этди у, — нима учун кўрқишим керак, дедим ўзимга. Қиз ўтовга кирмоқчи эди, билатидан тутдим. «Саволга жавоб бермадинг», дегандим, «КамаЗ»га имлади. Аввалига ҳеч вақони пайқамадим, аммо отанг: «Анави осилиб ётганлар одамларми?» дедию кўзларим чақчайиб кетди. Не кўз билан кўрайки,

«КамАЗ»лардан бирининг олд томонига оёғини осмондан қилиб тўрт кишини осиб қўйишганди...

Маҳмуд аканинг ҳикояси юрагимга қўрқув солиб улгурган эди. Нигоҳларим тунги асфальт йўл оша чўлнинг қоронғи ва мавҳум бағрида тентирайди. Гўё ҳозир машина мотори ўчиб қоладию инс-жинслар устимизга ёпириладигандек эди. Чўчиганимни сезди шекилли, Маҳмуд ака кулимсиради.

— Бу сенга Америка фильмлари эмас, афсонаям эмас, лекин ҳақиқат деб ҳам айтолмайман. Истама-санг, ҳикоямни узаман-қўяман, қайтиб ҳеч қачон эшитмайсан.

— Айтаверинг.

— Шундай қилиб, тўрт киши оёғи осмондан осилиб ётганини кўрдик. Тўртовиям ўлгани бир қарашдан маълум эди. Бояқишларнинг шалвираган қўллари ердан ярим метрча баландда. Бир сонияда калламдан мингта хаёл ўтди-ёв. Шу пайт аёл кишининг бояги чинқириғи такрорланди, сўнг ғалати бир товуш эшитилди. Бу худди сўйилаётган ҳўкизнинг овозига ўхшарди. Мени номаълум бир куч ичкарига тортди. Эшик вазифасини бажарувчи кигизни суриб, отилиб кирдим. Биласанми, ичкарида қандай манзарани кўрдим? Ўртага олов ёқилганди, атрофида оқ кийинган олти қиз. Ҳозиргина бўғизланган оқ туяни кўриб ғалати бўлиб кетдим. Назаримда оёғим ердан узилиб, сузардим, битта жойда турганимни билсам-да, тинимсиз сузардим. Ўтовда қизлардан бошқа кимса йўқ, қонли пичоқниям кўрмадим. Ораларида энг чиройлиси қаҳқаҳ отиб кулди. Сўнг пиёлага туя қонини тўлдирди-да, хоразмча лаҳжада: «Ичасизми, акажон?» — деб сўради. Энди мен чоҳга қулаб бораётгандек ҳис этардим ўзимни. «Жин-алвастиларга дуч келдим» деган ўй миямни пармалай бошлади. Вазиятдан қандай чиқиб кетишни ўйлай десам, мия қурғур ишламайди де. Шунда отанг хаёлимга келди. Ёлғиз эмасман, мени ҳимоя қилишга

қурби етадиган ҳамроҳим бор-ку, дедим. Ақл-хушимни тўплаб, секин атрофга кўз югуртирсам, қизлар еттита бўлиб қолибди. Бизни эргаштириб келган ҳалиги қиз ҳам устидаги қора либосини ечиб, дугоналари даврасига қўшилиб олган. Лекин қайси бири эканлигини ажратолмадим.

«Ичасизми? — қайта сўради ҳалиги қиз. — Биз кут-япмиз».

Ўзим истамаган ҳолда пиёлага қўл чўздим. Оловдан яшил сифат тутун чиқаётгани, туянинг очиқ қолган кўзлари менга бақрайиб тургани, қизларнинг бада-ни товланаётгани — ҳеч бири ажаблантирмасди. Ихтиёримни номаълум кучга топшириб қўйгандим, ука. Тўғриси, бунақа вақтда ҳеч нарса қилолмас экансан. Бахтим бор экан, ўтовга отанг кириб қолди. Жин-ал-вастилар азалдан икки кишини ёқтиришмайди, Нуримбойни кўриб ҳаммаларининг юзида қўрқинчли ўзгариш кўринди. Ораларида биттасига қараб, шунақа бақир-чақир қилишдики, ўтовдан қочиб чиққан имиз-нияма сезмай қолишди. Машинамиз томонга қочдик. «Маҳмуд ака, мошинни орқага буринг, уйга қайтамиз!» — бақирди отанг. Кабинага етай деганимда оёғим чим этди. Саксовул тилиб кетди, деб ўйладим. Машинани буриб олгунимча «тақ-тақ-тақ» этган уч овозни эшитдим. Бу — бортга нимадир урилганини билдирарди.

Тонгда бежавотир жойга етиб олдик. Отангдан чўлга нима учун бошлаб келганини сўрадим. Ўртоғим йигирмата қўй совға қилмоқчи эди, деди. Ўлай агар, зигирчаям ишонганим йўқ...

Маҳмуд аканинг ҳикояси давом этар, отам эса ҳамон ухлаб ётар, уйғоқ эканлигидан, сирларини билиб олаётганимдан қўрқар эдим. Умрида биринчи бор отам билан олис йўлга чиқишим, шуниям кўп кўриб қолиши ҳеч гапмас. Бошқаларнинг оталарига ўхшаб биз — фарзандларига ўзини яқин олмагич эди,

албатта ичган пайтлари мустасно. Мен ота ўз ўғлига дўстдай муносабатда бўлишини хоҳлардим. Ахир, доим узоқ масофа сақлаб туриш (салобат ва қўрқув учун керак, менимча) бегоналикка олиб келмайди-ми? Отаси билан умр бўйи очилиб гаплашмаган ўнлаб ҳамқишлоқ йигитларни биламан.

— Тагин отанг эшитиб ётган бўлмасин, — кулиб қўйди Маҳмуд ака. — Бошимиздан ўтганларни ҳеч кимга айтмасликка келишганмиз. Нима учун ҳозир битимни буздим? Бу — сен учун, Зафар! Қараяпман, атрофга ёш боладай мўлтирайсан, хавотир оласанми-ей... Ўша сирли воқеадан бир хулоса чиқардим. Одам тўғри йўлдан тоймаслиги шарт. Тўғри йўлдан тоймадимми, у ҳеч қачон қўрқмаслиги керак. Тушуняпсанми, Зафар, сен оддий қишлоқ боласан. Гуноҳ иш қилган жойинг бўлмаса керак. Шундай экан, нимадан қўрқасан?

— Бўронли кечадаги воқеа алаҳсираш бўлиб чиқди-ми?

Маҳмуд ака баклашкадаги совуқ чойдан ичиб, менга ўгринча қараб қўйди.

— Биз оддий ҳалол одамлармиз, — деди алланечук хорғин оҳангда, — катта кучларнинг сариқ чақалик иши йўқ... Лекин тасодифан йўлларида туриб қолсанг, соғ қўйишмайди. Ўша воқеа алаҳсирашга айланишини жуда-жуда хоҳладим. Алаҳсираш бўлиб чиқмади, Зафарбой! Нега дейсанми? Тонггача йўл босиб, бир шаҳарчага етиб келганимиздан сўнг оёғимга қарасам, чимиллаган жойдан қон оқиб ётибди. Шимим тешилиб қолган эди. Хоҳ ишон, хоҳ ишонма, оёғимни ўқ ялаб ўтганди, снайпер ўқи! Кабинадан туша солиб, бортни текшира бошладим. Уч марта эшитганим тақиллашлар ўқларнинг бортни тешиб ўтганда чиққан товушлари, деган хулосага келгандим. Отанг билан ҳар бир қарич жойни синчиклаб кузатиб, ахийри иккита изни топдик. Биттаси шундоқ ёғоч тўсинни ўйиб ўтган, иккинчиси

больтлардан бирини синдириб юборганди. Билмадим, учинчи ўқ кузовнинг аллақасига теккан бўлса керак. Ҳарқалай унисининг изини тополмадик. Отанга мелиса ҳақида гап очгандим, эшитишнниям истамади. Тирик қолганимизга шукур қилиб, индамайгина уйга қайтдик. Қизиғи, бўронли кеча воқеасининг кичик бир мишмишини ҳам эшитмадик. Ахир, контейнерлар ортилган иккита «КамАЗ» йўл четига чиқарилиб, ҳайдовчилари ўлдирилган. Аллақанақа тентак қизлар туя сўйиб базми жамшид қилишган. Уларда овозсиз ўқ узадиган снайпер милтиғи ҳам бор. Хўш, булар шундай қолиб кетаверадими? Гап-сўзи чиқиши керакми-йўқми?

— Исмларингизни билишларига қараганда, улар аввалдан сизларни кузатиб юришган, — дедим билимдонлигим тутиб. — Етти қиз шунчаки саҳнада рол ўйнашган, уларнинг орқасида қандайдир сирли кимсалар бор.

Маҳмуд ака менга маъноли нигоҳ ташлади. Отам уйқусираган товушда:

— Қандай саҳна? — деб сўради ва қўлларини чапиштириб, қулайроқ ўрнашиб олди. — Театр ҳақида гаплашяпсизларми?

Маҳмуд ака бармоғини лабига босиб, «тсс» деди, сўнг отамга гап қотди:

— Нурим, ўғлингиз жим юргани билан миялига ўхшайди.

— Мияли, мияли... — минғирлади отам уйқу аралаш. — «Пост-ГАИ»га етмадикми?

— Чўлнинг ўртасидамиз.

— Худо сақласин... — пичирлади отам.

Шундан кейин бошқа мавзуга ўтдик. Бироқ хаёлимдан бўронли кечадаги қизлар кетмай қолди. Уларнинг инс-жинслар эканлигига ишонгим келмасди. Мабодо менга ҳам учраб қолишса нима бўлади? —

деб ўйладим. Мабодо... ҳуш ёқсам-чи? Қисматимдан фол очган мўлтони ҳақ чиқиб, бойиб кетишимга оқ кийимли сирли қизлар сабабкор бўлар...

Ўз хаёлимдан ўзим сесканиб тушдим. Машина ҳамон зим-зиё чўл қўйнида гуриллаб олға интиларди. Чўл бўронини кўрмаганман. Увиллаган бўрон бўлсаю бизни мурдалар осилиб ётган ўтовга олиб боришса, бу сафар шафқат қилишармикан? Отам билан Маҳмуд ака кўпни кўрган, мен ҳатто қочишга ҳам куч тополмасам керак.

Уйқу элитди, барчаси қоришиб кетди. «Улар омад туфайлигина ажалдан қутулиб қолишган эди», дегандек бўлди кимдир.

* * *

Кўзимни очганимда совуқ тонг отган эди. Уфқдаги булутлар қуёш тифларида қизариб кўринар, шамол эсар, аллақадан қўйнинг маъраши эшитиларди. Уйга кетишни, онамнинг ҳолидан хабар олишни, тинчгина оёқ узатиб ётишни жуда-жуда истадим.

Шу вақт отам қайтиб келди (боя эшикни ёпганида уйқум бузилганди).

— Зафар, уйғондингми? Чой ичиб, шу ерда дам оламиз.

Маҳмуд ака «ЗИЛ»ни йўл четидаги ошхонадан бир оз ўтказиб тўхтатган экан. Учовимиз оёқ чигилларини ёзиб, секин-аста ошхонага яқинлаша бошладик. Бефайз чўлни, янтоқларни, саксовулларни кўриб руҳим янада тушиб кетди. Овул уч-тўрт иморатдан иборат бўлиб, бири ошхона, иккинчиси уй, кейинчилари, ҳойнаҳой қўйхона ва омборхоналар эди. Ит акиллади. Ниҳоят туяни кўриб қолдим. У ҳаддан ташқари исқирт ва касалманд туя эди, бизга жавдираб қаради.

— Туя соп бўпти-ку, — деди Маҳмуд ака.

У отамга қарата гапирган эди, аммо бошқа бир кимса жавоб қилди:

Азамат ҚОРЖОВОВ

— Бир вақтлар шу туянинг аждодлари юк ташиган, энди соп бўлади-да.

Учовимиз ҳам ялт этиб қарадик. Эски кийимларга ўралиб олган эллик ёшлардаги кишини кўрдик. Қулоқли телпагининг яғири чиқиб кетганди, устара кўрмаган соч-соқоли ва, айниқса, айёрона қараб туриши яхши одам эканлигидан далолат бермасди.

— Мошинлар, поезду самолётлар уларни ишсиз қолдирди, — деди у ва дарров йўл бошлаб кетди.

— Лекин бу туя касалга ўхшайди, — Маҳмуд ака қаттиқ оҳангда эътироз билдирди. — Гап ишсиз қолишда бўлса, кўп ҳайвонлар қирилиб битарди.

Ҳалиги киши мийиғида кулиб деди:

— Нафақат қирилиб битарди, умуман эволюция тизимидан тушиб қолиб, бугунги кунга етиб ҳам келмасди.

— Билар экансиз-ку.

— Мошиннинг эгаси эканлигингиз учун ҳазиллашдим.

— Шу ерликмисиз? — сўради отам.

У отамга хўмрайди.

— Носдан олинг, — деб қўл чўзди.

— Чекмайман, — йўлида давом этди отам.

— Носингни бер, — кутилмаганда нотаниш кимса менга қўл узатди.

— У ҳеч нарса чекмайди, — зарда қилди отам, — саволимга жавоб бермадингиз, шу ерда яшайсизми?

— Ким? Менми? Шу ерда яшасам, нос сўрармидим... Айтгандай, сиз бухоролик Абдибоймат эмасмисиз?

— Қайнатса қоним қўшилмайди бухороликлар билан.

— Нима, бу бола умр бўйи чекмайдими?

— Йўқ.

— Ўрганмайдими?

— Масхара қиляпсизми ё шунчаки асабни ўйнаяпсизми?

– Ўрганмаса ўргатишлари мумкин, – деди дайдинухса киши биздан узоқлашар экан.

– Қанақа одам ўзи?! – отам бош чайқаб қўйди.

Ошхонага кираётганимда не важдандир орқамга ўгирилдим ва нотаниш кимса мендан кўз узмай турганига шоҳид бўлдим. Раҳмим келиб кетди. Балки бояқиш очдир, совқотгандир? Биздан нимадир умидвор бўлгану феъли туфайли отамга ёмон кўриниб, ҳозир ўзини сўкаётгандир?

– Ироқлига тўғри кетяпмизми? – ошхоначидан сўради Маҳмуд ака.

Пиёз тўғраётган киши овқатланиш учун кирганимизни фаҳмлаб, ўтиришга жой кўрсатиш асносида:

– Тўғри кетяпсиз, ҳеч адашмадингиз, – деди. – Бу ерларда бошқа йўл бўлмаса, қаёқдан ҳам адашасиз, ака. Қум, бутун атроф қум. – Гапи охирида у чиройли кулимсиради.

Иссиқ чой, юмшоқ нон, қайноқ шўрва жоннинг роҳати эди. Хузури қанчалик эканлигини билмадим, эрталабдан юзта отиб олган отам теварак-атрофга хушнуд нигоҳини югуртириб, ҳадеб «маъқул, маъқул» деяверди.

– Яна бирон нима берайми? – ўтирган жойида сўради ошхоначи.

Отам ароқдан бўшаган пиёлага қараб қўйди, аммо иккинчи қадаҳни буюртма қилишга ийманди.

– Раҳмат, – деди ҳеч нарса керакмас маъносида.

Бир пайт деразадан бояги кимса кўринди. Назаримда, у Маҳмуд аканинг «ЗИЛ»ига зимдан қараб қўяётгандек туюлди. Бунни отам ҳам сезган экан, Маҳмуд акани туртди.

– Мошинни орқароққа ҳайдаб қўйиш керак эди, анави нухса ўғирликка тушмасин тагин.

– Бортга чиқолмайди-ёв. – Кейин Маҳмуд ака ошхоначига мурожаат қилди: – Кечирасиз, анави киши сизларданми?

Азамат ҚОРЖОВОВ

— Йў-ўқ, — қизариб кетди ошпаз, — худо сақласин-э!

— Дайдими?

— Жа унчаликмас. Тез-тез келиб туради, кўп ичади. Ироқли бозоридаям учратганман. Менимча, Оқ-кападан бўлса керак.

— Оқкапа қаерда?

— У ердан кечаси ўтгансизлар. Ироқлига кетаётган шопирлар негадир шу ерга ташлаб кетишади. Йўлда ичиб бемазагарчилик қилса керак-да. Ҳозирам мошин пойлаяпти, Ироқлига отланган шекилли.

Отам эндигина сигарет тутатган эди, хирапашша кимса ошхонага кириб қолди. Сигаретни кўриб кўзлари ўйнаб кетгани яққол сезилди.

— Жуда совуқ бўляпти, — шанғиллади у ошхоначи-га.

— Шундай экан, тезроқ йўлга чиқинг-да, тоға.

— Автобус йўқ. Бошқа мошинларга эса ортиқчаман.

У столимиз сари бир қадам ташлаб отамга ялинчоқлик ва ҳадик ила термулди.

— Чекмайман дегандингиз, бор экан, битта бероласизми, ука?

— Адашмасам нос сўрагандингиз, — дея отам ёни-ни кавлади.

— Сигаретми, носми, нима фарқи бор. Чеккани бир нима беринг, бас.

— Кўнглингизни оғритсам узр-ку-я, лекин менга ёқмаяпсиз, — деди отам сигарет узатиб. — Боядан бери чекиш ҳақида гапирасиз, чекиш сўрайсиз. Яхшимас, ака.

— Чекиш сўрасам нима қипти? Худо сизга берган экан, сиз бизга беринг. Тағин мени дайди гумон қилманг, хор бўлиб, кўчада қолган одам эмасман. Уйим, оилам, ҳатто невараларим ҳам бор.

— Яхши, — деди Маҳмуд ака.

Бироқ отам терс гапирди:

— Бунинг бизга аҳамияти йўқ. Ҳамма қатори

уйингизда ўтиришингиз ёки ёнингизга пул солволиб йўлга чиқишингиз керак эди. Кўрган одам ё ўғри, ё бомж деб ўйлайди.

— Доим ортиқчаман, — сигарет тутатди нотаниш кимса худди отамнинг гапига парво қилмагандек.

Чап қўлидаги бармоқлар олтита эканлигига эътибор бериб, шуниям назарда тутяпти чоғи, дедим ўзимча. У дарров қўлини енги ичига яширди.

— Сен чекма, умуман чекма, — деди тутунлар орасидан менга. — Отанг тўғри айтади.

— Ўғлим эканлигини қаёқдан билдингиз? — луқма ташлади отам.

— Кўр эмасман-ку, — кулди нотаниш киши сал наридаги стулга ўтираркан, — қуйиб қўйгандек ўхшайди.

Албатта, бундай гап ҳар қандай отага ёқади, фарзандга эса... Йўқ, шу тобда отам каби илжаймадим. Киши падарига шу қадар ўхшаши керакми? Масалан, мен отамга ҳаддан ташқари ўхшашни истамайман, одамлар «нақ отаси-я!» дейишларидан уяламан.

— Лекин бу яхши бола, — деди нотаниш киши эшитилар-эшитилмас.

Ошхона ичига ўрнатилган чорпояда мизғиб олдик. Отамнинг қистови билан Маҳмуд ака машинани эшикка яқин жойга, занглаган цистерна йўлагига олиб келди. Сафарга чиқишдан аввал «ЗИЛ»нинг бортини брезент билан ёпган, олисдан у пичан гарами ортилганга ўхшар, ҳозир эса чўл маназарасини тўсиб тоғдай турарди.

Маҳмуд ака машинанинг у ёқ-бу ёғини кўра бошлаганида тушлик вақти бўлиб қолганди. Отамнинг ошпаз олдида куймаланаётгани бирйўла шу ердан тушлик қилиб кетишимиздан дарак берарди.

Ҳожатхонадан чиқиб, жўмракда қўл юваётганимда кўзгуда эрталабки нотаниш кимсани кўрдим. У мендан кўз узмай секин яқинлашиб келмоқда эди. Бурилиб қараганимда, лабида табассум пайдо бўлди.

Азамат ҚОРЖОВОВ

— Яхши ухладингми, Зафарбой? — мулойим овозда сўради у.

— Исминни биласизми?

— Қизик савол! Билганим учун айтдим-да, — у телпагини ечиб, жўмрак ёнидаги қозикқа илди, ҳовучини сувга тўлдириб, исроф қилиб ювинди.

Кўз олдимда янги аломатлари зоҳир бўлди: у элик ёшларда эмас, камида ўн йилга ёш эди, бунга қалин қора сочлари далилликка ўтарди. Кўчада дуч келган юмушларни бажариб юрмаслиги ҳам аён. Негаки, кафти ёрилмаган, тирноқлари бутун. Қолаверса, гапи орасида «эволюция» атамасини қўллаганини эсладим. Ҳа, қаршимдаги ўқимишли инсон. Бироқ бу кўйга тушишга нима мажбур қилди экан?

Шунда у рўмолчасини чиқариб артинди ва:

— Ҳалиям ҳайронмисан? — деб савол ташлади.

— Йўқ, исминни ошхонада эшитгансиз, — дедим ўзимни қўлга олиб.

— Топдинг. Кел, танишиб қўяйлик. Исмин Эркин. Сен Эркин оға десанг ҳам бўлаверади. Йўқ-йўқ, Самарқанд томонлардансан-а? Унда «т» қўшиб айт. Эркин тоға де, ҳе-ҳе...

Мен қулмадим. Кетишим кераклигини англаб, ошхонанинг орқа эшиги тарафга юрдим.

— Ҳой, тўхта, — эргашди Эркин ака, — мошинларингдан менга жой топиб бероласанми?

— Отамдан сўранг, лекин... кабинада уч киши ўтирибмиз, барибир сиғмайсиз.

— Отанг икки дунёдаям кўнмайди, менга борт ҳам бўлаверади.

— У ерда картошка бор. Кейин «ГАИ» текшириб қолса, ҳаммамиз балога қоламиз.

— Ё тавба, Ироқли бозорига кетяпсанларми? Шу кўйи энди қайтиб текширишмайди, мен бу йўлларни яхши биламан...

Нима дейишни билмай елка қисдим-да, ошхона

эшигига шошилдим, аммо Эркин ака имкониятни бой бергиси келмай мени чақирди:

— Зафар, менга қара! Ўғлим... Оббо, ўғлим-ей!..

Қайрилиб қараган эдим, у илтижоли қиёфада рўпарамга келди. Оёқи оқсоқланаётганига энди эътибор бердим.

— Ёши улуғ бир инсон ёрдам сўраяпти, — деди у. — Бундай ҳолга тушиб қолиш пешонамда бор экан, мени тушун, ахир! Кўзгуга бориб боқ, кўзларингда меҳр, самимийлик бор, сен келажаги порлоқ йигитсан. Бахтинг шуки, одамларга ишонасан. Билиб қўй, одамларга ишонмай қўйиш катта бахтсизлик. Менга ишонмаганингдан кейин эртага ҳамроҳларингга ҳам ишонмайсан. Сал ўтиб отангга, онангга, вақти-соати келиб, хотинингга, болангга!.. Худди ҳамма сени алдаётгандай, ишингни, ҳаётингни билиб-билмай барбод қилиб қўядигандай туюлаверади. Бугун менга ишон, ўғлим! Ҳаммаси яхши бўлади. Қанчалик омадли эканлигингни ўзинг ҳам билмайсан...

Омадли эканлигим ҳақида оғиз очганиданоқ сергак тортдим. Бу одам ўша фолбин кампир билан фикрдош эмасмикан, деган гумонга бордим. Ҳарқалай одамни хафа қиладиган гап айтмаётган эди Эркин ака деганлари.

— Мен эса омадсизман, — ҳамон эланарди у, — бир сафар қўллаб юбор, ука. Ироқлига етиб олай. Ночор аҳволда эканлигимга ҳалиям ишонмайсан-а?

— Ишоняпман, лекин қандай қилиб сизни қўлламан?

— Ошхоначига учрашиб, картошка нархини сўрайсан, — шивирлаганнамо сўйлади у. — Машинага нима юкланганига ўз-ўзидан қизиқиб қолади, ростини айтасан. Бор-йўғи бир кунлик картошкаси қолган, дарров картошка сотиб олмоқчи бўлади. Чўлнинг ўртасида бир минг икки юздан пуллашларинг ҳеч гапмас. Отанг билан шопирни бортга чиқишга қўйма,

эпчиллик қил-да, шартта ўзингни ур. Картошка хал-тасини туширгач, брезент ипини бўшроқ боғла. Яхшиси, боғлама, шундоқ тиқиб қўйсанг, боғланганга ўхшайди. Шундаям томдай баланд жойга чиқолмайман. Мошин юраётганда бир нимани баҳона қил. Масалан, мошиннинг орқасидаги бирон жойга соатингни илиб қўй. Уни олиш учун келасан, оёғимдан кўтариб юборсанг, бортга чиқиб оламан. Бўптими?

Кўнглидан нима хаёллар ўтаётганини уқиб олиш учун бор қувватимни кўзларимга тўплаган эдим, хафа бўлиб соқолини сийпалади.

— Шубҳага боряпсан-а? Айт-чи, мен қандай қилиб картошка ўғирлайман? Халтани кўтаролади, дейсанми? Бозорга етганда ўзинг ёрдам бермасанг тушолмайман ҳам... Буям етмагандай катта тезликда кетаётган мошиндан сакраб тушиб қоламанми? Эҳ, ўғлим, тепада худо бор, пастда мозор. Ўртада биз — тириклар гуноҳ қилиб қаергача қочамиз?!

У кулимсираган эди, менга ҳам юқди. Ташқи томондан қараганда биз шак-шубҳасиз келишиб олгандик. Ростига кўчганда эса умримда биринчи марта катта ёшли киши ёрдам сўраши, ўзимдан ҳам анча-мунча ғайриқонуний ташаббус талаб қилишлари эди ва лекин бунга бош қўшишни сира истамасдим.

— Дуо қиламан, — деди у ошхонани айланиб ўтиш учун чапга юаркан, — совқотган, ярим оч, пулсиз одамга ҳақиқий эркаклар ёрдам беради... ёрдам бера олади... Мен ҳам қуруқ қўймайман, Ироқлида уруғдошларим кўп, гала-гала... сенга шундай яхшилик қиламанки...

Тезда овқатландик, сўнг фотиҳа қилиб, чорпоядан тушдик. Маҳмуд ака соатига қараб, тонгда Ироқли бозорига етишимизни айтди. Отам бош силкиб қўйди ва ҳисоб-китоб қилиш учун ошхоначини чақирди. Юрагим дук-дук ура бошлади. Эркин аканинг илтимосини

бажармай шу ерга ташлаб кетишга юзим чидамас, аммо-лекин отамни алдашим ҳам осон эмасди.

Ошхоначи пулни санаб бўлгач, деди:

— Кечирасизлар, акалар, мабодо картошка олиб кетмаяпсизларми?

— Ҳа, — отам унга саволомуз тикилди, мен ичимда севиндим.

— Йигирма километр нарида кичикроқ бозоримиз бор, маҳсулотга шанба куни бормоқчийдим, бугун эса картошка тугаб ўтирибди, бир халта сотмайсизларми? Илтимос, акалар...

— Бир халтами? — керилди отам. — Айни муддао. Бу ерларда қанчадан ўзи?

— Бозор нархида, ака. Ўзингизнинг ҳам хабарингиз бўлса керак.

— Айтинг, айтаверинг.

— Минг сўмдан, — илжайди ошхоначи, — халтаси билан.

— Юринг, — деди отам илдам қадам ташлаб.

Бир неча сониядан сўнг бутунлай кеч қолишим мумкин эди. Иккиланишим узоққа чўзилмади, шундай чопдимки, улар етиб келгунча мушукдай чаққонлик билан бортга ёпишиб, брезент ипларини еча бошладим. Картошка устига чиққанимда отам менга ажабланиб қараганини кўрдим.

— Ўғлингиз эпчил экан, — деди ошхоначи.

— Ўрганияпти-да буям, — отам хатти-ҳаракатимга у қадар хайрихоҳ эканлигини изҳор этмади, дағалроқ оҳангда буюрди: — Ичкарига ўтма, шу ердан биттасини узат. Кўтароласанми ўзи?

Инқиллаб-синқиллаб биттасини борт тўсинидан оширдим. Учалашиб илиб олишди, сўнг ошхоначи елкасига ташлаб тарозига олиб жўнади.

— Ипни боғлаёласанми? — деди Маҳмуд ака кетар экан.

Азамат ҚОРЖОВОВ

— Ҳа, албатта.

Нари-бери илаштирдим ва «тап» этиб ерга тушдим. Кафтларимни қоқаётиб мени пойлаб турган Эркин акага кўзим тушди. У мамнун қиёфада бош силкиб қўйгач, цистерна панасига яширинди.

Орадан ўн дақиқа ўтар-ўтмас биз кабинада ўтирардик. Маҳмуд ака бисмиллони айтиб газни босди. Машина жойидан оғир қўзғалиб, асфальтга чиққан ҳам эдики:

— Тўхтанг! — деб бақириб юбордим. — Рўмолчам қолиб кетибди-ку! Мошиннинг орқасига, номерга илиб қўйгандим.

Эркин ака ўргатишга ўргатиб, соатим йўқлигига эътибор бермаганди. Рўмолчадан бошқа ниманиям баҳона қилардим.

Отам йўл бериб, норози пўнғиллади:

— Ёш бошинг билан ҳардамхаёл бўлма! Сенга беш секунд вақт!..

Тиззасидан ошиб ўтиб, ерга сакрадим. Мунғайиб кутаётган Эркин ака дарров бортга осилди.

— Кетиб қоласан, деб ўйлагандим, раҳмат, — деди у, — қани, оёқдан ол-чи.

Бир зумдан сўнг у брезентни суриб, картошкалар устига чиқди. Кабинага чопиб бордим. «ЗИЛ»нинг тезлиги ошиб, бир маромга тушгач, ёнимиздан «КамАЗ» гувиллаб ўтиб кетди.

— Юк ортилган, — деди Маҳмуд ака.

— Лаънатилар, — гижинди отам, — ишқилиб картошка олиб кетишаётган бўлмасин-да!

Маҳмуд ака кулиб қўяркан:

— Бозор шуниси билан бозор, — деди. — Нима қанча нархда сотилишини назорат қилишнинг иложи бўлмаганидек қаердан қачон келишини ҳам билмайсиз.

— Худойберган омон бўлсин, — отам ён-верини титкилаб сигарет ахтара бошлади. — Чўлнинг кичик бозорларида картошка минг сўмга чиқибди, катта бозо-

ри бир оз арзон бўладию лекин барибир одамни хафа қилмайди. Фақат анави олғирлар «КамАЗ»-«КамАЗ» картошкани уюб, нархни тушириб юбормаса бўлгани.

— Бозорда ҳар ким ўз маҳсулоти қиммат бўлишини хоҳлайди, Нуримбой, — деди Маҳмуд ака. — Агар Худойим таоло ҳамма савдогарнинг арзу додини ижобат қилаверса, қиёматгача нарх тушмайди.

— Тўғри, ҳаммасига ўзимиз айбдормиз, — бўйин эгди шундан сўнг отам.

Маҳмуд ака отамдан бир ёш катта. Бироқ фикрлаши, туриш-турмуши отамдан ўн йиллар олдинда эди. Отам ўр бўлиб ўр эмас, қўр бўлиб қўр эмасди.

Гапларига ичимда кулиб қўя қолдим.

* * *

Кечқурун ёқилғи қуйиш шохобчасига бурилдик. Машинадан тушганимиздан орқага ўтдим. Эркин ака брезентни бошлаб маҳкамлаб қўйибди, одам шубҳага бормайди.

— Яқин қолдик, — деди отам керишиб қўяркан. — Чўлнинг совуғи суяқдан ўтаман дейди, совқотиб қолма, Зафар.

— Совқотганим йўқ, — дея бепарво нари кетдим, аммо бортга хавотир ила қараб қўйганимни отам сезиб қўйди.

— Бирон нима қиптими?

— Йўқ, ҳеч нарса.

Ичимдан қора қурум ўтиб кетди-ёв. Отам барибир ниманидир сезди ва бортга осилди. Тамом, бир лаҳзадан сўнг дайди кимса қўлга тушади, менинг ҳам ҳолимага маймунлар йиғлайди. Бундай масалада отам билан асло ҳазиллашиб бўлмасди. Феълининг чатоқлигидан келиб чиқиб шуни башорат қилишим мумкинки, бир шапалоқ, бир тепки еб, Самарқандга кетаётган автобуслардан биридан жой эгаллайман. Шу билан ҳам қутулмайман, бир-икки йил сўкиш эшитиб юраман.

Бахтимга отамга бир киши салом бериб қолди. Иккови қўл олишиб кўришишди.

— Сўраганнинг айби йўқ, оға, — деди нотаниш киши, — Ироқлига кетяпсизми?

— Ҳа, Ироқлига.

— Мабодо картошка эмасми?

— Картошка. Ким учраса картошка сўраяпти, нима, шунчалик қаҳат бўлдими?

— Бугун бир минг уч юзга чиқибди, деб эшитдик.

— Йўғ-э! — отамнинг кўзлари чарақлаб кетди. — Буни қаранг-а! Картошканинг йили келибди-да!

— Картошканинг эмас, картошкафурушларнинг, оға! Лекин бир «лекин»и ҳам бор, йўл чатоқ дейишяпти, Ироқлига унча-мунча мошин киролмаётганмиш. Касаллик тарқалганмиш, ҳужжатбозлик авжида. Бу дейман, оға, картошкани шу ерда сотиб қўя қолсангиз бўлмайдими?

— Ҳм, мақсад шу денг.

— Нима, хафа бўляпсизми? Биз ҳам худо деган одамлармиз. Агар товламачи бўлганимда картошка нархи ошганлигини айтармидим!

— Қанчадан бермоқчисиз?

— Мингдан. «ЗИЛ»дан тушириб ўтирмаймиз, шундоқ тарозига борамизу тортиб кўргач, пулини санаб берамиз. Шерикларимиз Маллақумда кутяпти.

— Маллақумингиз қаер?

— Совхоз-да, оға. Тарозининг каттасиям ўша ерда.

— Қайси томонда деб сўрамоқчийдим.

— Чапга қайриласиз, ўн чақирим ҳам юрмайсиз.

— Ироқлига кириш бизга чўт эмас, — деди отам иягини қашиб, — Худойберган менинг қалин ошнам бўлади.

— Қайси Худойберганни айтяпсиз? Бозор сардори-ми? Собиқ милиция полковниги.

— Ҳа.

— Қалин ошнам дейсизу таъзияга бормабсиз-да! Куни кеча жанозаси бўлди.

— Ўлдими? — деди отам.

— Куппа-кундузи бозор четидаги кабинетида отиб кетишди.

— Адашаётган бўлманг.

— Тирик инсонни ўлди дейманми?! Қизиқ одам экансиз, оға! Ишонмасангиз, боринг, кўринг. Аммо-лекин картошкани сотиб қўя қолсангиз, ажойиб иш қилган бўлардингиз. У ёқда тинчлик йўқ, кафолат бераман.

— Шеригим билан маслаҳатлашай, — дея отам Маҳмуд ака томон кетди.

Нотаниш киши эса йўл четидаги «Нексия»нинг орқа ўриндиғига ўтирганини, олд ўриндиқдаги кишилар сигарет тутатишганини кўрдим. Кўнглим ёмон бир фитнани сезди. Яхшиямки, Маҳмуд ака кўнмади. Биз йўлга чиқаётганимизда, «Нексия» чироқларини ўчириб-ёқиб, сигнал бериб етиб келди.

— Йўқ, кейинги сафар ўйлаб кўрамиз, — деди Маҳмуд ака ойнакдан бош чиқариб.

— Конкрет... Бўлмайдими? — деган овоз эшитилди.

— Бўлмайди, узр.

«Нексия» бирдан катта тезлик олиб, ўқдай учиб кетди.

Маҳмуд ака:

— Буларнинг бари ўғри-муттаҳамлар, — деди менга. — Чўл ичкарисига алдаб олиб киришади-да, гум қилишади.

— Гум қилишмасаям бир ишкали бор, — қовоғини солди отам. — Уларнинг айтишича, Худойберган ўлганмиш, ҳаммаёқ алғов-далғов эмиш.

— Ишқилиб, тинчгина бориб, тинчгина қайтайлик, — деди Маҳмуд ака.

Юрагим така-пука бўлиб ўтирардим. Агар Эркин аканинг айтганига юраганимда «Нексия»даги ка-

лондимоғ кимсалар кайфиятимни бузолмасдилар. Уйқу яхши даво, дейишади. Барчасини ухлаб енгмоқчи бўлдим.

Кўзимни очганимда бошим оғирлашиб қолганди. Отам оғзи-бурнидан буруқситиб тутун чиқариб, деди:

— Ниҳоят, етиб келдик, Маҳмуд ака.

— Ҳали озроқ бор, — тормозни босди ҳайдовчимиз.

Бир томонда қишлоқ ястаниб ётарди. Қишлоқ ортида тепаликларми, барханларми кўзга ташланар, уларнинг ортида уфқ қизарган, совуқ тонг отмоқда эди. Йўл четидаги «Ироқли 5 км» деган ёзувни кўриб, нега бу ерда тўхтаганлигимизни сўрамоқчи эдим, Маҳмуд ака ҳужжатларини олди. Йўл назорати ходими машинани айланиб ўтиб, рақамларни текширди. «Шулар тўхтатишган экан-да, — деган ўй ўтди кўнглимдан ва ўз-ўзидан Эркин акани эсладим. — Палакатни қаёқданам бортга чиқардим?! Нега айтганини қилдим-а? Ҳозир сирим фош бўлади...»

Отам ҳам машинадан тушди. Кабинада кутишдан кўра ташқарида туриш энгилроқ эди. Тушгандим ҳамки, орқадаги милиция машинасини, яна икки милиционерни кўрдим. Бири таёгини бортга силтаб:

— Тепада ким бор эди? — деб сўради.

— Ҳеч ким, — деди Маҳмуд ака. Бироқ брезентнинг очилиб қолганини кўриб, ранг-туси ўзгарди. — Қандай қилиб... ахир...

У дарров осилиб, текшириб кўрди ва ерга тушгач, елка қисди.

— Қандай ўғирлаган, ҳайронман. Жа секин ҳам ҳайдаганим йўқ, изма-из мошин-пошин тушганиям йўқ.

Отам бортга мушукдай чаққонлик билан чиқиб, қўланса сўзларини аямай сўкинди. Сўнг янада ичкарироқ кириб, худди қопларни санаб чиқаётгандай пайпасланиб қолди. Машина ҳужжатларини текшираётган ходим:

— Демак, гафлатизм, — деди кесатиқ оҳангида. —

Ўғри жуда эпчил экан, лип этиб машинага чиқиб олган, картошка қопларини улоқтирган, кейин эса ўзини пастга отган.

— Буни сизларга хабар беришдими? — сўради Маҳмуд ака.

— Хабар бермаса қаёқдан биламиз! Бир қоп картошкангиз «Икарус»ни ағдариб юборишига сал қолибди-ку!

— Ёқилғи қуяётганимизда оқ «Нексия»даги кишилар картошка сотишимизни сўрашганди. Ўғри қўлга олиндимми?

Ходимлардан бири масхараомуз кулиб, минғирлади:

— Ёшулли, бу нима дейди? Индамасангиз «картошкаларимизни топиб берасан» деб бўйнимизга илади, шекилли.

Отам менга ўқрайиб қаради-да, кабинада ўтиришимни буюрди. Ун-йигирма дақиқалар тортишишгач, иккови икки ёқдан қайтиб келишди, эшикларни тарсиллатиб ёпишди.

— Ўн қоп, айтишга осон! — тишлари ғижирлаб кетди отамнинг. — Аблаҳлар, қандай улгуришди-я!

— Худо бор-ку, Нуримбой, — деди Маҳмуд ака ҳазин товушда.

— Гап дин ҳақида кетаётгани йўқ! Улар менинг... манави боламнинг... касал ётган хотинимнинг ҳақини ейишди! Қандай қилиб-а!.. Қандай!.. Қандай...

Дамим ичимга тушиб миқ этмай ўтирардим. Раҳмдиллигим шу билан баҳоландими? Йўқ, раҳмдиллик эмас, овсарлик. Онам у ёқда ажал билан олишиб ётганда, мен ўғрини елкамда кўтариб бортга чиқариб қўйибман-а! Ўша картошкаларнинг пулига интиқ бўлиб ётибди-ку онам.

— Эшак! Ит! Ҳаромзода! — Отам анча жойгача сўкинишлардан аламини олиб борди. Кейин менга еб қўйгудай тикилди. — Зафар, эсингдами мўлтони келгани?

— Ҳа.

Азамат ҚОРЖОВОВ

— Сафарга чиқсанг омадинг чопади, дегандими ўша туршак?

— Ҳа, шундай...

Отам тентакларча кула бошлади. Бу кулгининг охири яхшилик эканлигига киши у қадар ишонмасди.

— Худойберган ўлди, ўн қоп картошка ўғирланди, анави итларнинг жиғилдонига кириб кетган яна бир қопнинг пули — шуми омад? Ҳали кўрасан, карантин деб миямиздаги қатиқларни охирги томчисигача ичишади.

— Нуримбой, менимча, энди Худойберганни тилга олманг, ҳаммаси яхши бўлади. Акс ҳолда терговчига йўлиқиб қолишингиз ҳам мумкин.

— Тасаввур қилинг, мўлтони кафолат беряпти, омад ҳақида!..

— Қўйинг-е, Нурим! — ахийри Маҳмуд ака қаттиқ жеркиб берди. — Сал босиқроқ бўлинг! Индамасам, фол очтиргани учун Зафарга ёпишмоқчисиз! Зафар атайин фол очтирибдими?! Сизга айтсам, жўра, ҳар қандай фолчи тасодифларга кафолат беради, холос.

Отам жимиб қолди, аммо анча вақтдан сўнг нафрат билан деди:

— Тасодифларга мен ҳам кафолат бераман!

* * *

Ироқли дунёнинг нариги четидаги қолоқ шаҳарча эди. Кўпгина уйлар XX аср бошларига мансуб фотосуратлардаги манзараларни эслатади. Бозори ҳам обод эмас. Бизни дағал овозли, барваста, қора эркак кутиб олди ва таёғи билан жой кўрсатди. Кўрсатилган жойнинг юк машиналар ғилдираги остида балчиғи чиқиб кетган эди.

Шу заҳотиёқ машинамизни тонгги даллоллар ўраб олишди. Бошланишига етти юз сўмдан нарх қўйишди, аммо отам минг сўмга ҳам кўнмади.

— Ундай бўлса, — деди қора эркак, — мошинни юқорига чиқариб, бу ерни бўшатиб қўйинг, «оптом»га кирмаслик керак эди, қани, давай, ҳайданглар!

«ЗИЛ» зўрға бурилиб олди ва юқорига элтувчи йўлдан расталар қаторига чиқди. Соат саккиз ҳам бўлмаганлиги боис бозорда одам кам эди. Кийим бозоридан ўтиб, бир қанча юк машиналарига дуч келдик. Маҳмуд ака катта-кичик машиналар, юк автобуслари қаторида турган «КамАЗ»ни кўрсатиб кулди:

— Нурим, номерга қаранг, номерга.

— Нима қипти номерига? — деди отам аланглаб.

— Бизни қувиб ўтган «КамАЗ»-ку. Қаранг, карам сотяпти, картошка олиб кетяпти деб кайфингиз учиб кетганди.

— Менга деса тулкининг тезагини сотмайдим, фақат картошка келмай турса бас!.. Аблаҳлар, ўн қопнинг кўзини ўйиб кетишмаганида, шу ердан «Матиз» миниб кетарканман. Ифлос Равшан балонинг бари-ни биларкан, айтди-я, Ироқлида эҳтиёт бўласиз, деб!

Отам машинани қулайроқ жойлаштиргизгач, тарозини туширдик. Ёнига бир неча қоп картошкани тахладик. Ҳозирнинг ўзидаёқ савдони бошлаб юборишни истарди.

Йўл-йўлакай нон кавшаганимизни ҳисобга олманда, кечаги ошхонада еган овқатимиз.

— Чой-пойни тезлаштиринг, — деди Маҳмуд ака, — мизғиб олмасам бўлмайди. Сизлар уйқуни уриб олдингизлар.

Отам ёнини кавлади ва менга пул узатди.

— Дунёда бозор ошхоналарининг овқатидай мазали овқатни ҳеч қаердан тополмайсан! — деди. — Учта нўхат шўрва, иккита нон, битта ароқ олиб кел. Унгача Маҳмуд аканг газбаллончасида чой қайнатиб туради.

Бу кўримсиз бозорга юзлаб чақирим доирадаги деҳқонлар талпинишини осонгина тушунса бўлар-

Азамат ҚОРЖОВОВ

ди. Картошка, пиёз кабиларни нисбатан қиммат со-тиш мумкин. (Қимматлигига сабаб, албатта, бу ат-рофларда экин унмаслиги эди.)

Расталар оралаб кетарканман, нархлар ўртасидаги тафовут тўрт-беш бараварга ўзгариб, рекорд натижа-га чиққанини гапиришарди. Тез орада мошин-мо-шин картошка-пиёз карвони ёпирилиб келади, нарх тушади, дейишарди одамлар. Шунгача омади чоп-ганларнинг ошиғи олчи бўлади.

«Ҳа, бизнинг оиламиз кичик бир ғалаба қозонди, — дедим ичимда. — Уйга жарақ-жарақ пул билан қай-тамиз.»

Биринчи учраган ошхона ёпиқ эди. Иккинчи-си эндигина очилган экан, қирқ ёшлардаги найнов кимса қўполлик билан:

— Ҳозиргина келган бўлсам, қаёқдан овқат бўлади?! — деди. — Буларга тушунмайман, чошгоҳгача сабр қил-са, очдан ўлмайди-ку!

Мусофирликда индамай бўйин эгиб кетаётгандим, ошхона ичкарасидан шанғиллаган овоз эшитилди:

— Ҳўв, ичак! Эшикдан келган одамни чақма деб неча марта айтаман сенга! — Кейин мени чақирди: — Ўғлон, бу итнинг гапини гап дема! Бу ёққа кел!

Ортимга ўгирилганимда хўппасемиз баджаҳл аёл-ни кўрдим. Кир пешбанд тақиб, ошхонанинг қора юмушларини бажараётган эса-да, хўжайинлик қила олиш ваколатига эга эди чоғи.

— Вой, жуда барно йигит-ку, — илжайди у, — қа-нийди оёғим остидаги ер Фаранги бўлиб қолсаю сени хонамга қамаб, бир ҳафта чиқармасам.

Найнов сўкинганча ичкарига кириб кетаркан, менга гап қотди:

— Бунга қирчанғи от ҳам қарамай қўйган, братиш-ка, қани, сур бўттан... Тошкентликмисан?

— Самарқанд...

— А, унда ҳайда бу ердан.

Хўппасемиз хотиннинг юзи ёришди.

— Шланкага қулоқ солма. Оббо, сен-ей... Овқат ахтариб юрибсанми? Шундоқ вагон ёнидан бурилсанг, қизил деразали ошхона рўпарасидан чиқасан. Мени айт, дарров ош-нон топиб беришади. Муҳими, у ерда ҳамюртинг ишлайди, попукдайгина қиз.

Найнов идиш-товоқ ювиш хонасидан бошини чиқариб:

— Тентакмисан, Ойпарча, — деди лаби гезариб, — қизга гапирса, Бобош бунингни тиккасига сўяди-ку!

— Ҳе, ўчир!..

— Қўшмачи!

Хотин мени эшиккача кузатиб қўйди. Вагон деганлари бир вақтлар пневматик қуролдан ўқ узиладиган тир бўлган шекилли, «Тир», «Тиг», ҳатто «Дир» деган ёзувлар ҳам кўзга ташланади. Ҳозир эса телефонларга пул ўтказиш компанияси, ксеронусха ва яна алламбало хизмат турлари уясига айланганини билдирувчи ёзувлар тўлиб-тошган эди.

Ромлари қизилга бўялган деразалар нафақат ошхона биносига, чўлдаги хароб шаҳарчага, таъбир жоиз бўлса, бутун Осиёга ярашмасди. Эшик панжарасига клёнка қопланган бўлиб, «Очиқ» деган эълон илиб қўйилган, буниси эса кишига ёқимли умид бахш этарди. Қанийди керакли эшикларнинг барчасига шундай ёзув осиб қўйилса...

Остона ҳатлаганимда кўз ўнгимда чоғроққина ошхона намоён бўлди. Стол-стуллари эски, баъзи стуллар мактаб партасиники. Димоғимга пиёздоғ ҳиди урилди, ниманингдир қопқоғи очилиб-ёпилди. Назаримда, ўша попукдайгина қиз ёлғиз ўзи овқат пиширмоқда эди.

Оёғимни тапиллатиб, томоқ қирдим, аммо ҳеч ким жавоб бермади.

— Ким бор? — дедим ичкари хонага киришга журъат этмай.

Азамат ҚОРЖОВОВ

— Ҳозир, — деган майин овоз эшитилди.

Бу, шубҳасиз, гўзал қиз эди. Шу тобда мўлтони кампирнинг башоратини эслаб, энтикиб тушдим. Тақдир сўқмоқларида бахт қуши ботинида бўлмиш қиз билан учрашаман, дедим ўзимга. Менимча, бу саҳнани (санани ҳам) умрбод эслаб қолишим керак.

Қиз ҳусн-жамолини намоиш этганида бир лаҳза тилим айланмай қолди. Аксига олиб қиз ҳам бир сўз демай, «нима керак?» маъносида тикилиб қолди. Ун саккиз ёшдаги ҳурлиқо эди у. Сутга чайиб олингандай оппоқ, тиниқ юзли, яноқлари нақшин олмадек қизил, қошлари қора камон, кўзлари эса... Э-воҳ, умримда илк бор уммондек тубсиз кўзларни учратишим. Кўзларига сингиб кетганим ростдай, ўзимни унутдим-қўйдим. Тасаввурларим ҳеч қачон бундайин тизгинсизлик қилмаган эди ва минг бир тиши ҳам мос тушган калит соҳибига айлангандим гўё.

— Гапиринг, — деди қиз жилмайиб.

— Овқат борми?

— Шўрва, лағмон, тухум ва кечаги сомса.

— Шўрва беринг.

— Шу ерда ичасизми?

— Олиб кетаман...

Қиз кутинг дея, ичкарига кирмоқчи эди, тўхтатдим.

— Нон ҳам.

У бош қимирлатди. Шайтонлигим тутгандай қўшиб қўйдим:

— Ароқ ҳам.

— Ароқ ҳам? Демак, овқат бир кишилик эмас?

Учта бармоғимни кўрсатган эдим, қиз яна бош қимирлатди. У ҳар куни хўрандалар билан муомила қилавериб пишиб кетганди. Бироқ мени одатий ўткинчилардан бири деб ўйлашини истамасдим. Шу боис ўзимни танитиш ҳақида бош қотирарканман, қаерлик эканлигимга урғу беришга қарор қилдим.

У патнисга уч коса шўрва, иккита нон, ётқизиб қўйилган ароқ қўйиб чиққанда, ўзимни анча-мунча тутиб олгандим.

— Биз Ироқлига ҳозиргина етиб келдик, — дедим. — Икки кун йўл юрдик, Самарқанд-ку майли, Жиззаху Тошкентдан ҳам келишар экан-а?

Қиз қошини учуриб қўйгандай туюлганини ҳисобга олмаганда, парво ҳам қилмади. Пешбанд чўнтагидан (дарвоқе, қизнинг пешбанди семиз хотинниқидан минг чандон озода эди) калькулятор олиб ҳисобни чиқарди. Дарров тўладим. Қиз патнис ва коса-қошиқларни вақтида келтириб беришимни тайинлагач, чиқиб кетишимни кутиб, қўлини пешбанд чўнтақларига солди.

— Исмингиз нима? — сўрадим сабр-бардошим тугаб. — Меники Зафар, Самарқанд томонларданман.

— Биринчи келишингизми? — деди қиз.

— Ҳа. Сиз ҳам Самарқанддансиз-а?

— Шундай десаям бўлади, — қиз не ваяндир эшикка хавотир ила нигоҳ ташлаб қўйди. — Буни қаердан била қолдингиз?

Қаерданлиги унинг сири эканлигини фаҳмлаб, семиз хотинни сотгим келмади. Лаҳжасидан билганимни айтдим. Қиз ишонмаган бўлса-да, мендан аччиқланмаганини, қайтанга қизиқсиниш уйғонганини пайқадим. Миямга келган галдаги фикр кўнглимни хижил қилди: шундай навниҳол қиз уйидан юзлаб чақирим олисдаги овлоқ шаҳарчада ишлаб юриши тўғримиқан? Бозорчи эркакларни бу қиз олдида қашқирларга менгзаш мумкин-ку, ахир.

— Ҳозироқ қайтаман, — дедим эшикка юриб. — Исмингизни барибир айтмадингиз-а?

— Дилҳаё, — деди у.

То картошка бозорига етгунимча ҳушим ўзимда бўлмади. Умримда ҳеч қачон бунчалик ёқимли ҳисни туймаган эдим. «Шу кунгача қаерда эдим?» деб ўзимни койидим.

Овқат ейилмасдан косаларини қайтариб боришинг иложи йўқ эди. Базўр сабр қилиб ўтирдим. Таърифи йўқ дейиладиган муҳаббатни қумсоатга ўхшатдим. Мана, қизга қарашли бўлмадан менинг томонимга қум тўкилишни бошлади. Ҳар бир қум зарраси юлдузларга тенг беқиёс олов парчаси эди. Илк лаҳзалардан мажнунона кўйга тушяпман, севги қумлари тўлиқ тўкилиб бўлгач, ҳолим не кечаркин?

Ошхонага қайтарканман, қашқирлар хусусидаги ўйлар хуруж қилиб қолди. Менинг туйғуларим, ўй-хаёлим пок эдию қиз бунга нолойиқдай эди, чамамда. Бобош деганлари аллақачонлар тўрига илинтириб олмаганмикан?..

Йўқ, ёмон хаёлларга боришимга нимадир йўл қўймади. Номардлик бўлиб кўринди бу.

Ошхонага икки қадам қолганимда ёзувга кўзим тушиб, беихтиёр тўхтадим. Катта-катта қилиб «ЁПИҚ» деган ёзув осилганди, аниқроғи, картон қоғоз тескари айлантирилганди. Ёълонга зид равишда на эшик, на панжараси қулфланган. Агар қулф осиб қўйилганида ҳам тортқилаб кўрардим.

Қўлбола ошиқ-мошиққа ўрнатилган панжара енгил очилди. Ошхона ҳамон кимсасиз эди. Стуллардан бири ағанаб ётганини кўриб, кўнглимга шубҳа оралади. Кимдир келиб тўполон қилмадимикан?

Бир кўнглим патнисни стол устига ташлаб кетмоқчиём бўлдим, лекин сирли куч мени ичкари хонага чорлади. Пардани сурдим, қозонлару кастрюлкаларда таомлар билқ-билқ қайнар, сон-саноксиз идиш-товоқлар териб қўйилганди. Тўрдаги эшикка ҳам парда тортилган бўлиб, электр чироқ ёниқ эди.

Патнисни столга оҳиста қўйдим ва бир қадам олға босдим. Муқаддам ҳеч қачон бировларни пойламаган эдим, нима жин урди, ҳалигача тушунмайман.

Шу пайт пардада бир соя пайдо бўлди. Бу – пичоқ кўтарган эркакнинг шакл-шамойили эди.

— Дилҳаё, — деди у, — шу кечанинг ўзида уларни сўйиб кетишим керак.

— Илтимос, мени тинч қўйинг, — зорланди қиз.

Йигитнинг сояси тезлик билан кўздан йўқолди. У ҳужра тўрида ўтирган қизнинг қаршисида тиз чўкди шекилли, нимадир дўқ этди.

— Нега бўлмаса сўзларимга ишонмаяпсан?! — деди йигит.

Дарвоқе, йигитда одам боласи қўрқса қўрққулик нимадир борлиги парда ортидан ҳам сезиларди. Сўйиб кетиш ҳақида ҳам ҳазиллашмаётгани билинарди. Гапларини тасодифан эшитиб қолганим учун мени ҳам соғ қўймаса керак, ҳойнаҳой.

— Ишоняпман... Ишоняпман... — йиғламсиради қиз.

Дўқиллаган овоз йигитнинг тиззаларидан эмас, пичоқнинг зарб билан столга санчилишидан чиққанига имоним комил бўлди. Шу тобда аҳволим қизникдан кам эмасди. Оёқ учида индамай чиқиб кетишга-да кўзим етмади. Лекин бир соат бурун туғилган гўдак муҳаббат қочиб қолишимга мойиллик қила олаётганини ҳис этиб, бир оз енгил тортдим.

— Ишонсанг, нега рози бўлмаяпсан?

— Сиз уйлангансиз-ку, — деди қиз.

— Бу бизнинг бахтимизга тўсқинлик қилолмайди! У билан олти ойдан бери бирга бўлганим йўқ! Эртагаёқ ажрашаман.

— Бас! Унақа гаплар айтманг менга! Одамда уят-пуют бўлиши керак! — Қиз хонадан қочиб чиқмоқчи эди, йигит биллагидан маҳкам тутиб қолди. Бироқ хиёл кечиккан эди, негаки парданинг очилиб кетиши оқибатида қиз мени кўриб қолишга улгурди.

— Сени севаман, Дилҳаё! Ишонмасанг, ўшаларни бугуноқ сўйиб кетаман!.. — деди йигит.

— Одам бор... жим...

— Нималар деяпсан?

Қиз мен томонни кўрсатганини, йигитнинг афт-

башараси янада газабнок тусга кирганини тасаввур қилдим. Бир бошга — бир ўлим, деган мақолни кўп эшитгандиму лекин ҳалигача бошимга тушмаганди. Йигит пардани газаб ила суриб, устимга бостириб келганида (Яратганга шукр, қўлида пичоқ йўқ эди), сезилар-сезилмас даражада сескандим, холос.

— Энангни сенинг... кимсан? — Лаънати қассобнинг оғзидан тупук сачраб кетди.

— Сўкинманг, ака... Косаларни опкелдим.

Унинг қисик кўзлари патнисни, учта косани кўрди. Эҳтимол, мияси «учта коса, демак, уч киши... бу мишиқини қайси ошхонага юборишганини қолган икки киши биледи, ҳозир ўлдиришим бефойда» мазмунидаги фикрни ишлаб чиқаргандир, бир оз шаштидан тушиб:

— Тилинг бор экан-ку, ярамас! Чақирсанг ўласанми? — деди.

— Чақирмоқчи бўлдим... — дегандим, ичкаридан Дилҳаё чиқди. Дам зўравон йигитнинг от ҳам зўрға кўтарадиган гавдасига, дам менинг озғингина вужудимга ер остидан қараб қўяркан, ялинди:

— Жанжал қилманг, Бобош ака... Бу йигит клиентимиз, ҳозир кетади.

Қиз кетишимни сўраётганди. Ўрнимда бошқа йигит бўлганида балки индамай жуфтакни ростлаб қолармиди. Бир қадам ташлаб, ортимга ўгирилдим. Кўлимга илашадиган қувур шундоқ бурчакка суяб қўйилгани анча далда бўлди.

— Дилҳаё, нима гап ўзи? — дедим эски қадрдонлардай. — Стул ағанаб ётибди, манави сизга бақиряпти...

«Оилали эркак экан-ку бу кўтос, сизга нега тирғалади?» демоқчи эдим, улгуролмадим, Бобош сўкинган кўйи чаккамга очиқ кафт билан зарба берди. Омадим бор экан, қувурнинг ёнига учиб тушдим. Қизга тирғалгани ва онамни сўккани учунми, ё биргина шу зарб сабабми, билмайман, тўсатдан қутуриб

кетдим. Ўлдириб қўяман деб ҳам ўйламасдан қувур билан ташландим. У аввалига чекинса-да, темир кор қилмайдигандек ҳамла қила бошлади. Оғриқдан қизариб кетиб, важоҳатли қиёфага кирганини кўриб, хўрандалар ўтирадиган хонага қочиб чиқдим. Қочаётиб ҳам хўкиздай рақибимни аямай савалардим, у эса ҳар зарбда бошини тўсиб қолар, қувурни ушлаб олишга жон-жаҳди билан тиришарди. Бир гал оёғига урдим, Бобош энгашиб қолди, аммо қўлига парта стули тушгани чатоқ бўлди.

— Ўлдираман, ит! — томоғи йиртилгудай бақириб ҳамла қилди.

Урушда қаҳрамонлар эмас, омадлилар тирик қолади. У бор куч-қудрати билан стулни силтади. Ўтган йили Эшмирза тоғам Ургут бозоридан олиб келган чанғичилар шапкасини ялаб ўтган стул деворга қарсиллаб урилди, айни лаҳзада менинг қуролим эса унинг кўзига тегди. «Вўҳ!» — дедию ўтириб қолди, бир зумда панжаси орасидан қон сизиб чиқди. Даҳшатли олишув бошланган сонияданоқ бояқиш Дилҳаё қичқириб, бизни ажратиш ниятида гирдикапалак бўлаётган эди, Бобошнинг гурс этиб ўтириб қолиши ўтакасини ёриб юборди. Менимча, шу кунгача у Бобошни енгилмас одам деб тасаввур қилиб келган, кутилмаганда қулаши эса қотиллик юз берган каби муттаассир этган эди.

— Ўлдириб қўйдингиз!!! Ўлдириб қўйдингиз!.. Вой, энди нима қиламан?! Тез чопинг! «Скорий» чақиринг... Одам чақиринг... — чирилларди қиз.

Деворга гарангсиб суяндим. Агар стул мўлжалга текканида борми!.. Худо бир сақлади. Энди жуфтакни ростлаб қолсам уят саналмас, ахир, энг машҳур қотиллар ҳам бунақа вақтда қочиб кетишади-ку.

Қувур жаранглаб полга тушди, Дилҳаё оний лаҳза менга алланечук хайрихоҳ нигоҳ ташлаганини сездим. Буни тушунтириб беришим, айниқса исбот-

лашим мушкул, аммо ўша лаҳзаларда қиз мендан мамнун эди. Музаффар эканлигимданми, соғ қолганимданми... ҳарҳолда, мазкур фикримда собитман.

– Кўзни единг, ит боласи, – дея ихради Бобош.

– Қовоғи ёрилибди, – деди Дилҳаё.

Жанг яна давом этиши мумкинлигидан далолат берарди бу овоз. Ошхонани шошилинич-ла тарк этдим. Шовқин-сурондан ҳеч ким хабар топмагани юрагимни музлатиб юборди. Қаранг-а, агар қувур ёрдам бермаганида бирон зоғ қутқаролмас экан.

Шапкамни чаккамга босиб, бозорда тентираб кетардим. Охирги марта бошланғич синфда ўқиб юрганимда – ўн йил муқаддам муштлашгандим. Йўқ, ҳозиргисини муштлашиш деб бўлмайди. Бу жанг эди, бир-бирини ўлдиришга чоғланган икки рақиб жанги!

– Нега ахир?! Ўзидан бўлди-ку! – дедим йиғламсираб.

Синчков бозорчилар бир кор-ҳол юз берганини тушуниб, зимдан кузатиб қолдилар. Ҳеч қандай «Тез ёрдам»га сим қоқмасдан картошка бозорга кириб бордим. Отам бир тижоратчи туркманга беш қопни улгуржи пуллаётган экан, кўзи калькуляторда, тарозига имо қилди:

– Зафар, янги қопни қўй, чаққон-чаққон ўлча! Адашма!

Кайфиятим йўқлигини Маҳмуд ака уйқудан тургач пайқади.

– Ҳм, – деди у, – биров билан ёқалашдингми?

– Йўқ.

– Ие, мушт ҳам ебсан-ку!

– Отамга айтинг, картошкани тезроқ сотсин, бугуннинг ўзида бу ердан кетиш керак, – пичирладим мен.

– Бу ёққа юр қани, – Маҳмуд ака машинанинг ён томонига эргаштириб келди. – Нима гап? Очиқ гапир.

Бўлган воқеани оқизмай-томизмай сўзлаб бергандим, юзида жиддий ифода зоҳир бўлмади. Елкамга

уриб қўйди-да, шимининг почасини кўтариб чандигини кўрсатди (чандиқ бўронли кечадаги снайпер ўқидан қолган деб ўйладим).

— Сендайлигимда бунақа воқеалар ҳар куни бошимга тушарди. Ҳозирги ёшлар тўда-тўда бўлиб кўчада юргунча пул топишни маъкул кўришади. Бизнинг давримизда эса бекорчихўжалар кўп эди. Магнитофон, гитара кўтариб юрганларни, автобусда киссавурлик қилганларни, бировларнинг соатини, пулини тортиб олганларни эшитганмисан? Шунақалар билан тўқнашувларда албатта қон тўкиларди. Колхоз-колхоз, шаҳар-қишлоқ деган душман гуруҳлар бор эди, ўртада жанжал чиқиши учун кўйлагингнинг тугмаси олтита эканлигиям баҳона бўла оларди. Нега олтита? Тамом! Аямасдан дўппослашарди.

— Маҳмуд ака, лекин у оддий безори ёки бекорчихўжа эмасди.

— Ўлдириб кетаман, деганини эшитган бўлсанг, эътибор бер, у қиз болага гапиряпти. Ростдан одам ўлдиришни қасд қилган киши қотиллик ҳақида қиз болага бақириб-чақириб гапирмайди. Ё ўзингдан қўрқяпсанми?

— Қўрққаним йўғу, лекин одам тўғри бўлса, ҳеч нарсадан қўрқмаслик керак, деган гапингиз нотўғрилигини тушундим.

— Нега энди?

— Шум бўлганимда бугун ҳеч ким билан жанжаллашмасдим. Маҳмуд ака, улар асли биз тарафлардан. Ошхонанинг атрофига бориб бир суриштириб кўрсангиз. Балки келишиб кетишнинг иложи бордир? Агар шу ерга ахтариб келса, мен ҳам пичоқ кўтараман. Энамни сўкиб, яна менга кучини кўрсатмоқчи бўлди, нима, қараб туришим керакми?!

Маҳмуд ака важоҳатимдан сергак тортди.

— Майли, ўзим гаплашаман. Ишқилиб кўзини ўйиб

Азамат ҚОРЖОВОВ

қўймаган бўлсанг бас... Э, сени ақлли бола десам, отангга ўшаб боряпсан. Ҳеч қачон пичоқ кўтарма!

Бу гапни отамдан сир тутдик. Пулнинг тагида қолаётган одам ортиқча ғалвани қанчалар ёқтирмаслиги маълум эди. Ҳатто, биз билан сўзлашмасдан нуқул ҳисоб-китоб қилар, бир минг уч юздан тўрт-беш кило сўраб ялинган аёлларга ҳам нархдан тушмасди. «Нега совқотиб ўтирибман? Уч-тўрт сўм қолсин-да, ахир, — дерди картошка ўлчар экан. — Сиз айтган нархда берадиган бўлганимда, ана, пастликдаги «оптом» бозорда мошинаси билан сотиб кетардим.»

Пешинда отамнинг бир оз ҳовури қайтиб, бизга илжайиб қаради.

— Бунни савдо деса бўлади, Маҳмуд ака! Эсиз, ҳалол меҳнат!.. Ҳалол меҳнат билан ҳам яшаса бўларкан.

— Нима, бу ҳалол меҳнат эмасми? — кулди Маҳмуд ака.

— Шунни айтяпман-да ҳалол меҳнат деб!

— Бўлмаса, қайси ишингизга афсус қиляпсиз?

— Сўраманг, асло сўраманг!

Овқат ҳақида шундан сўнг ўйлаган отам менга ошхонадан палов олиб келишни буюрди. Маҳмуд ака эътироз билдирди:

— Кун совиб боряпти, Нурим, овқат йўлда совиб қолади, ўзимиз бора қолайлик. Ошхонада ўтиришнинг гашти бошқача-да.

— Майли, икковингиз бориб келинг, кейин мен.

Маҳмуд ака қизил деразали ўша ошхонага бошлаб боришимни сўради. Юрагим така-пука бўлиб кетган эса-да, ноилож айтганини қилдим. Агар Бобош қасдини олмоқчи бўлса, Маҳмуд аканинг кучи етишига ишонмасдим. Жусса тенг, аммо ёшлик, ёвузлик, қутуриш катта тафовут соларди. «Мени майиб қилишига йўл қўймайман, — дедим ичимда. — Муштлашса муштлашаман, пичоқлашса пичоқлашаман.»

Ошхона остонасини ҳатлаганим замон йигирма чоғ-

ли эркак-аёлга кўзим тушди. Гап-сўзларига қараганда, хоразм ва хиваликлар, қорақалпоқлар, туркманлар эди. Деярли барчаси Ироқли бозорида савдо қилувчилар бўлиб, ҳозир овқатланиш баҳонасида пулларини тақсимлаш учун тўпланишганди. Мастлар ҳам кўзга ташланади. Нотаниш хизматчи аёл бизга жой кўрсатди, нима ейишимизни сўради. Маҳмуд ака ош, нон, чой айтди, мен эса овқат пишириладиган хонадан кўз узмасдим. Парда очилиб-ёпилганда ликобчаларга сомса тахлаётган Дилҳаёнинг дилбар қиёфасини кўришга муваффақ бўлиб, ширин энтикиб қўйдим.

— Ана ўша қиз, — дедим туғёнимни яширолмай.

Аммо Маҳмуд ака ўзини эшитмаганга олди, кейин паст овозда танбеҳ берди:

— Ўзингни ҳеч нарса бўлмагандай тут, гўё бу ерга биринчи марта ёки мингинчи марта келгансан. Қизга қарама.

— Нега?

— Нега бўларди, урушни давом эттирмаслик учун. Унинг атрофида айланишинг оловга мой сепеди, тушундингми?

Шу пайт Дилҳаё қўшни столдагиларга сомса олиб келди, менга кўзи тушиб бир нафас анграйиб қолди. Хўрандалар ундан чаққон ишлашни талаб қилишгач, кўзларимизни олиб қочдик.

— Ҳей, эшитдингларми? — дея гап бошлади чопонли савдогарлардан бири. — Бобошни кимдир қонига белаб уриб кетибди.

— А?! Қассоб Бобошними? Йўғ-э!

— У осонликча таёқ ейдиганлардан эмасди-ку! — мингиллашди шериклари.

— Зўрдан зўр чиқади, — сомсани ғарч тишлади чопонли. — Ў-ўҳ, ёғликкина экан, юз граммнинг устидан нечта сомса бўлса кетади... Бу дейман, каратес йигитга дуч келган-ов.

— Э, Бобош билан ўчакишиб жони нечта? Энағарнинг боласи сўйиб кетишдан тоймайди. Бекорга бу ерларда юрибдими? Самарқандда иккитасини пичоқлаб қўйган дейишади. Мол билан одамнинг фарқига унчалик бормасакан-да ўзиям.

— Ҳа, Худойберган оғани отиб кетишган куни биринчилардан бўлиб Бобошни гумондор сифатида ушлашган.

— Худойберган оға зўр одам эди, — деди чопонли. — Бобошинг бир бебош-да, нима иш қилиб қўйибдики, тан олсанг.

Ошхонадан чиқиб, сал наридаги раста ёнида тўхтадик. Маҳмуд ака бир оз ўй сургач, енгимдан тортди.

— Кетдик, ука. Ҳеч кимдан суриштирмаймиз ҳам, қўрқмаймиз ҳам. Қисқаси, бугун бўлган воқеани унут.

Отам бизларга илҳақ бўлиб ўтирган экан, дарров менга ўдағайлаб кетди:

— Қанақа боласан-а?! Одам деган тез-тез овқатланади-да, ахир! Маҳмуд аканг чойини ичиб ўтираверсин эди.

— Бирга бориб, бирга келайлик дедик-да, Нурим, — жавоб берди Маҳмуд ака.

— Сиз билан бир отамлашмоқчийдим-да, ака, — деди отам.

Лекин менга овози сохта туюлди. Дарров жўнаб қолгани ҳам шубҳали эди.

Тушдан сўнг савдо ўла бошлади. Аксига олиб, Жиззахнинг Гулбулоқ деган жойидан иккита юк автобусида бизникидан икки баравар сифатли картошка етиб келди. Қоронғи тушганида уларнинг қаторига Самарқанд юк машинаси қўшилди. Қора «ЗИЛ»нинг устига тоғдай қилиб картошка қоқлари босилган эди.

— Йўлда баллонлари тешилиб қолса бўлмасмикан-а буларнинг? — мингиллади отам.

Фикрига қўшилишни истамадим, лекин картошка нархи бир минг юзга тушгани менга ҳам алам қилди.

* * *

Кечқурунги аёз чимчилаб олди. Қўлимни куҳ-куҳлаб кабина сари юргандим, отам чақирди. Совуқ жон-жонидан ўтганини кўриб, табиатнинг шафқатсизлигидан хафа бўлдим. Бироқ табиат бор-йўғи ўз вазифасини бажараётганини англашиб қўйган суҳбат гувоҳига айланганимда отамдан гина қила бошладим.

Оғир тарозини бортга ортиб, брезентни ёпган ҳам эдикки, ёнимиздаги машина эгалари келиб қолишди ва отам билан қуюқ саломлашишгач, сўрадилар:

— Кватира топдингизми, ака?

— Мана қватира, — деди отам ҳар доимгидай чўнг оҳангда «ЗИЛ»га бош силкиб.

— Янгисиз, шекилли, — деди биттаси кулиб. — Ироқлининг аёзи билан ҳазиллашманг. Жой бўлмаса кетдик бизнинг қватирага.

— Йўқ, раҳмат.

Улар бир-бири билан маъноли кўз уриштириб олдилар-да, йўлларига равона бўлишди. Отам мени кабинага бошлади. Маҳмуд ака дийдираб ўтирарди. Кўпгина шофёрларга ўхшаб қалин кийиниб олмагани панд берганди.

— Иситиш учун моторни ёқиш керак, лекин бунинг иложи йўқ, бензин қиммат, — деди у. — Хўш, Нурим, нима қиламиз? Бу ерларга совуқ кунлари келганлар қватирада туришар экан, ҳамма кетяпти.

— Билмадим, — бошини ҳам қилди отам ва бир дунё саволни уюб ташлади: — Кун кеч бўлди, қаердан қватира ахтараман? Бир кунга жой берармикан? Картошка нима бўлади? Мошин-чи?

— Қоровул бор.

— Ишонмайман уларга...

Ҳақиқатан, ҳали олдинда узоқ тонг борлигини ўйлаб юрагим увишди. Шунча йўл юрганимиз етмагандай яна ўтириб ухлаймизми? Қайтанга юраётган

машина яхши эди, печкаси ишлаб туради, бешикдай аллалайди. Кабинасимон музлатгичда қандай тонг оттирамиз, ҳайронман.

Ростдан-да эрталабгача дилдираб чиқармидик, шукрки, бозор қоровуллари эшик қоқиб қолишди.

— Акалар, бу не аҳвол? — деди пўстинга ўралган, махси-калиш кийган йигит. — Иссиқ уйга бориб ёт-саларингиз бўлмайдими? Бозорнинг ёнгинасида уйлар бор, шароит яхши, нархи қиммат эмас, бир кунга икки минг сўм. Манави Шомурун олиб бориб, жойлаб келади.

— Картошкамнинг ярими турибди, нима бўлади? — деди отам ўжарлик билан.

— Оббо, акам-ей, шу ерда неча тонна картошка, пиёз, карам, шолғом бўлса, мана, биз жавоб берамиз. Квартира-пвартира қиласизми-йўқми, барибир қоровуллик ҳақини киссадан чиқарасиз. Бир дона картошкангиз йўқолса ёки машинанинг бир гайкасини ечиб олишса, тўлаймиз.

Отам эгасиз қолган юк машиналарига бир қур кўз югуртиргач, пастга тушди. Бир оздан сўнг қайтиб, Маҳмуд акага эшикни қулфлашни буюрди. Қоровуллардан бири бизни эргаштириб кетди.

Бозорнинг бошқа бир томонидан чиқдик. Ўткинчилар тез-тез учрар, ҳар бири менга Бобош бўлиб туюларди. Эртагаёқ пул жамғариб, кичикроқ пичоқ сотиб олишни дилимга тугдим.

Муюлишда милициянинг алмисоқдан қолган сариқ «Виллис»и турган экан, бири бошини чиқариб:

— Ўв ҳаромзода, сенмисан? — деб сўради.

Бозор қоровули «Ҳа, командир» деган эди, милиция ходими бизларга қўлини бигиз қилди.

— Булар ким?

— Ўзимизникилар.

— Мешникига олиб кетяпсанми?

— Худди шундай, акам.

— Энағарга айт, агар «тёлка-пёлка» олиб келса, иши чатоқ бўлади.

— Хўп, акам, айтаман.

Маҳмуд ака қоровулдан хафа бўлиб, деди:

— Нега ўзимизникилар дейсиз, ука? Эшитдик, у сизни ҳаромзода деяпти? Бу билан «булар ҳам шунақа» деган тушунча қолдирдингиз-да уларда. Лекин айтиб қўяй, мен арпасини хом ўрмаганман, ҳақоратига чидаш йўқ.

Қоровул орийат қилиб ўтирмади.

— Арпасини биз хом ўрганмиз, ака, «хўп» денг — қутуласиз. Нима, уларни ҳурмат қиламанми? Бир суткада орқасидан юз марта сўкмасам, кўнглим тинчимайди.

— Меш дегани ким бўлди? — сўради отам.

— Шу бозорда ишлайдиган шкафдай бир аёл бор, ўшани гапирди лайчалар.

— Донғи кетганми?

— Ким билсин, ҳамма танийди.

— Қўшмачилик одати борми?

Қоровул ҳиринглаб куларкан, рад этди:

— Э, у яхши аёл. Бир сафар эр-хотинмиз деб икитаси квартира сўраган, кимдир мелисага чаққанми, келиб текширишса, қип-қизил ўйнашсимонлар экан. Шундан ошпазнинг номи қўшмачига чиқиб кетди. Биттаю битта мулламиз ҳам уни никоҳламади.

— Тушунмадим, — деди отам.

— Еттинчи эрига турмушга чиқмоқчи эди, омади чопмади. Мулла «Каспийдан опкеласанми, Астраханданми, менга фарқи йўқ, мулла топ-да, никоҳ ўқит, бирга яшайвер» деган. Одамлар мулланинг айтганини қилмайдиган, мулла одамларнинг айтганини қилайдиган бўлиб кетди.

— Ироқлида мулла биттами? — Назаримда, буни отам шунчаки сўради.

— Юз чақирим иррадиусда, — қоровулнинг «ра-

диус» сўзига тили келишмади, — атиги битта! Акам, муллалар обод жойда илдиз отишади. Мабодо мулла эмасмисиз? Эҳ, мулла бўлганингизда доллар ишлаб кетардингиз, қозоқ овуллари ҳам чақиринишади. Энг муҳими, «хозайка»нингизиям никоҳлаб қўярдингиз, бечоранинг шланкадай йигити бор.

Кўз олдимга эрталабки хўппасемиз аёл ва новча эркак келди. Наҳотки, уларникига бораётган бўлсак? Очиғини айтганда, аёл менга яхшилик қилган эса-да, қайтиб учрашишни хоҳламасдим. Новчани кўришга-ку умуман тоқатим йўқ.

Худди ўйлаганимдай бўлди. Бу ўша — хўппасемиз ошхоначи эди. Бир оз кайфи борлигиданми, мени танимади, бозор қоровулига болохонадаги иккинчи ҳужрага киргизишни тайинлаб, эшигини ёпди.

Ичкарида печка гуриллаб ёнарди. Донг қотиб ухлаб қолибман. Эрталабки кўрган ажиб манзарам шу эдики, ҳовлида Дилҳаё юрарди. Дастлаб кўзларимга ишонмадим, уйқусираяпман, дедим. Бир пайт новча кимса семиз хотиннинг эшигидан чиқиб унга тикилиб турди-да:

— Ойимқиз қалай кеч қолди? — деди. — Сўфи азон айтмасдан овқати пишарди-ку!

Дилҳаё паст товушда сўзлагани боис илғамасдим. Новча кулди, ҳожатхонага қараб кетаркан:

— Ким Бобошнинг пачоғини чиқарди? — деб сўради. — Кеча атайин қассобхонага бориб келдим, тополмадим. Одамлар поликлиникада кўрганмиш. Муҳаббат можаросими дейман-а?

— Ҳа, муҳаббат можароси, — кесатди қиз.

«Бу ерда ким билан турар экан-а?» деб ўйлаб қолдим. Суриштирадиган одам йўқ эди. Бироқ қиз чангини тозалаётган кийимларга қараб, айрим хулосаларга келгандай бўлдим. Кийимлар эркак кишиники эди. Ҳали у Бобошнинг унаштирилган ёри бўлиб чиқса-я?!

Уйқудан уйғонмасимдан аввал отам чиқиб кет-

ган эди. Негадир мен Дилҳаёдан кейин ҳовлини тарк этишни истадим. Бир кеча шу ерда — улкан ижарахонада тунаганимни, умуман, менинг маконимдан хабардор бўлишини истамасдим. Маҳмуд ака ювиниб келиб, бозорга бориш вақти бўлганини айтганида ҳамон дераза олдида эдим.

Пастга тушганимизда бояги кийимлар дорга осиглик турарди. Кўча эшикка етганимизда кўнглимда бир шубҳа туғилдию ортимга қарадим: кийимлар менга таниш эди. Худди Эркин аканикига, ўша олти бармоқли ўғриникига ўхшади. Телпакни ҳам илиб қўйганида буткул ишонч ҳосил қилардим, афсус...

«Дайди ўғри билан бу қизнинг қандай алоқаси бўлиши мумкин? — дедим ўзимга. — Ким билан яшадини бугуноқ ошхоначи аёлдан сўрайман. Наҳотки, Дилҳаё ўшанақа кимсалар қавмидан?.. Тўхта, қиз самарқандлик, ўғри эса чўл ўртасидаги Оққападан эди. Йўқ, улар бир-бирига бегона...»

Бозорда бизни галати хабар кутмоқда эди. Отам картошкаларни минг сўмдан сотиб, тахлам-тахлам пулларни санаётган эди.

— Кетар эканмиз-да, — қувончини яширмади Маҳмуд ака.

— Ҳозироқ жўнаймиз, — деди отам бош кўтармай, — шошилишимиз керак.

Ичимда нимадир чирт узилгандек бўлди. «Онам!» деган ҳайқирик янгради миямда. Ахир, онажоним касалхонада эди... операцияга тайёрлашаётганди...

— Нима?.. Нима учун?.. — тилим зўрға айланди.

— Сен ўша квартирада қоласан, Зафар, — деди отам қатъий оҳангда. — Энди бу ёғини эшит...

— Бу ерда бир кун ҳам қолмайман! — дедим отамнинг гапини чўрт кесиб.

— Аввал гапни эшит, — қўллари беихтиёр муштва айланганини кўрдим. — Эркалик ҳам эви билан!

Азамат ҚОРЖОВОВ

Агар ўзингни бола деб тасаввур қилсанг, бурнингдан сувингни оқизиб, энангнинг ўлимини кутиб ўтиравер, худди Латиф, Чориларга ўхшаб!

Ғазабдан тилингиз айланмай қолган вақтлар бўлганми? Менда ҳозир шундай бўлди. Отам ҳе йўқ, бе йўқ чўлга ташлаб кетаётгани етмагандай касалхонада ажал билан олишиб ётган онамни рўқач қиляпти, кечаю кундуз Худодан онамнинг соғлиғини тилаётган укаларимни шафқатсиз ҳақоратляпти.

Кўзларимга ёш қуйилиб келди.

— Нима гап ўзи? — деди отам Маҳмуд акага ўгирилиб. — Бунинг бирон дарди борми дейман? Сизга айтдимми?

Маҳмуд акадан юзимни беркитдим. У отамга шундай деди:

— Биласизми, Нурим, кеча Зафар ошхонада бир йигит билан муштлашибди. Ўша зўравон тутиб олсам ўлдираман, деган. Яхшиси, Зафарниям бирга олиб кетайлик.

— Йўқ, савдони кўряпсиз-ку қанақа даҳшат! Картошкаларни мингдан берворганим билан ҳали яна бор. Пастда бир одамникини саккиз юздан савдолашдим. Биз келгунча Зафар шу ерда майдалаб сотиб ўтиради. Картошкафурушларга тайинлаганман, ёрдамлашади. Кечқурун бамайлихотир квартирага бориб ётади. Ош-нон тайёр, нимаси қийин? Кечагина уйда шифтга қараб хаёл суриб ётганди, макарон ичиб. Муштлашувга келсак, — отам қўлини бигиз қилди, — бировни чертмайсан. Агар биринчи бошлашса, кейин пушаймон еб юрмасин. «Тутиб олсам» деганига қараганда, қочиб қолдингми?

— Йўқ...

— Ўзларинг келишиб олинглар, — Маҳмуд ака нари кетди.

Гўё у ҳам мени кўрқоқликда айблаётгандай туюлди. Бобош бир қассоб экан, одамхўр махлуқ бўлсаям

Ироқлида қоламан, дедим ичимда, аламзадалигим тутиб.

— Ким экан ўша зўравон? — тергади отам. — Агар бир тола сочинг тўкилса, ичагини бўйнига бўйинтуруқ қилиб ташлайман, эшитдингми?! Озиб-ёзиб бир омадимиз келганда аллакимлар оёғимиз тагида ўралашса қараб турагимиз? Зафар, биз қишлоқда энг бечора хонадонмиз. Ҳозирги имкониятларни қўлдан бой бермасак, бирдан ўзгарамиз. Биринчи ўринда энангнинг дори-дармонини тўлаймиз, кейин мол-қолни кўпайтирамиз. Савдони давом эттириш учун тўрт-беш миллион жамғариб қўяман, машина оламан, уй-жойни қайта қурамиз, тўй қиламиз. Сен бунақа бўшанг бўлма, бола! Биласанми, ҳозир қанча пулим бор?! Қишлоқдан ўн тонна картошка олиб келишим, касалхонага харажатларни тўлашим, еб-ичишлари учун уйга пул ташлаб келишим мумкин. Муҳими, картошка нархи тушиб кетмасдан отни қамчилаб қолиш керак. Келгунимча сен ҳам камида ярим миллион сўм ишлайсан. Тасаввур қил, икки-уч кунда беш юз минг сўм! Опанг «стенка» дегандай бўлувди. Уч кунлик даромадингни атаб юборсанг, бир умрлик муаммолари ҳал бўлади-қўяди. Эҳ, Зафар, опангни тумбочкадай шкаф билан узатганман. Сенга бунақа муаммоларни ҳал қилиш учун атиги ярим ҳафта кифоя қиляпти. Энағар мўлтони тўғри гапирганми дейман! Зафар, нима дединг?..

— Ҳўп деяпман-ку, — дедим боядан бери бош лиқиллатаётганимга эътибор қилмаганига диққатим ошиб.

— Йигит деган мана бундай бўпти.

Шундан сўнг пастки улгуржи бозорга тушдик. Отам арзонроқ харид қилган икки тоннага яқин картошкани «ЗИЛ»га ортиб, эски жойимизга қайтдик. Отам клёнка олиб келди-да, қопларнинг устини ёпди. Ҳатто, менга чайлача ҳам қилиб берди.

— Самарқандликлар савдони қийиб юборади, — деди у насихатомуз, — улардан ўрган, қанчадан сотса, сен

ҳам шунча нарх қўй. Тагин харидорга ичинг ачимасин. Билиб қўй, бозорга пули бор одам келади. Агар сен арзон берсанг, харидорнинг ортган пулини бошқа бир савдогар шилиб олади. Демак, ёнингга келган харидор сенинг насибанг, ундан авраб пул олиш — вазифанг!.. Э, бу ёғи шеър бўп кетди-ку, Зафарбой.

Харқалай отамнинг кайфияти аъло эди. Бир жиҳатдан мен ҳақимда қайғурмаслиги тўғри, деб ўйлайман. Ахир, ёш бола эмасман, қачонгача қўйнига солиб юради? Жанжаллашган бўлсам жанжаллашгандирман-да. Калтак емабман, бундан чиқди, рақибимни кейинги сафар ҳам енгишим мумкин. Йигитчиликда уришмаган эркак ёши қайтганда дўппослашиб юрса ярашмас.

— Бир минг икки юз, Зафаржон, бир минг икки юз, — деди отам кетиш олдидан самарқандликлар қанчадан сотаётганини билиб келгач. — Савдонгни берсин. Биз кетдик.

Машинанинг картошка бозордан чиқиб кетишини маҳзун кузатдим. Умримда илк бор уйимдан минг чақирим нарида ёлғиз қолишим эди. Юрагимда ваҳима булути қуюқлашди. Картошка сўраб келган ҳар бир одамга ҳадиксираб қарардим. Мабодо биронтаси ўдағайлаб берсами, шунча сўмлик картошкани ташлаб қочишим ҳеч гап эмасди.

Қўшни савдогарлар тушлик қилаётганини кўрганимдагина қорним очиққанини ҳис этдим. Биронтасига тайинлаб кетсам, қараб турармикан, деб кўнглимдан ўтказдим. Йўқ, отам бегоналарга ишонишни қатъиян тақиқлаган. Қолаверса, ҳар бир кило картошкада онамнинг ҳаёти учун тўланадиган пулнинг улуши бор. Йигитман, йигитлигимни қилишим лозим. Керак бўлса кечгача туз тотмайман.

Харидор йўқлигида нон кавшаб олмоқчи бўлиб, сумкани кавлаштираётгандим, тап этиб бошимга картошка тушди. Не кўз билан кўрайки, тепамда иккита барзанги иршайиб турарди. Бирини таниб, юрагим

товонимга тушиб кетди. Бу Бобош эди. Чап кўзини боғлаб олган.

– Шуми? – деди шериги бир четга туфларкан. – Товоним билан эзиб қўяман-ку бунингни.

– Ҳароми темирга ишонди-да, Ибий. Лекин темир нималигини кўзига кўрсатаман.

Бобош атрофга ўғринча кўз югуртиргач, ҳеч кутмаганимда юзимга тарсиллатиб тепди. Сумканинг устига чалганча йиқилдим, юзим ловиллаб ёна бошлади. Бир қулоғим шағфиллаётгани боис бир қанча гапини тушунмадим. Ўзимга келганимда у шундай деяётган эди:

– ...ишонмайсан-а? Мана, Ибий гувоҳ, ўша ит «эркак» деган номни кўтариб юрганига қарамай бозорни бошдан-охир қип-яланғоч ҳолда айлантириб чиққанман, сен ким бўпсан?! Бозорда уни танийдиганлар бўлган, ҳозиргача қандай яшаяпти, ҳайронман. Ўзини осиши керак эди! Менга қара, ўв чорва! Сени фақат яланғоч айлантириб чиқсам кам, устингга ахлат ағдараман...

Бобош ўта қўланса гаплар билан буткул булғаб ташлашга киришди. Ўтган-кетганлар не важдандир биз томонга қарамас эдилар. Кимдир картошка олиш учун тўхтаганиди, қўшни қатордаги савдогарлар: «Ака, картошка бу ёқда» деб чақириб олишди.

Во ажаб, Бобошнинг номаъқулчиликларини ҳаммаси билиб ўтиришган экан-да. Усталик-ла ўзларини билмаганга олишмоқда, нафақат билмаганга олишмоқда, виждонли одамларни чалғитиб, қассобга кўмаклашмоқда.

Шу пайт қаердандир қўшиқ таралаётганини пайқадим:

«Кимдир жонимизга чанг солмоқ бўлди.

Таваккал Оллоҳ деб туриб қўйдик биз...»

Хаёлотимда мард бир ўғлон гавдаланди. У ўт-ўланларга бурканган қирга чодир қурган. Серқуёш кун.

Ташқарига дастурхон ёздириб, таом еб, айна чоғда юрт жамолига суқланиб боқиб ўтирибди. Қизлардай майин шабада эсмоқда. Боласини эмизмоқ учун чодирга кириб кетган ёри бўй кўрсатган ҳам эдики, қарши томондаги қир оша ёв отлиқлари кўзга ташланди. Айқириб-ҳайқириб қилич ўйнатиб келишмоқда, роса ўн чоғли. Отлар дупуридан марднинг пиёласидаги чой тўлқинланади. Шунда ўғлоннинг юзида важоҳат уйғонади, оёққа қалқийди, қиличини қиндан суғуради...

«Таваккал Оллоҳ деб туриб қўйдик биз...»

— Тушундингми? — деди Бобош оёқ учи билан туртиб.

— Йўқ, — дея секин ўрнимдан турдим, бошим чайлачанинг клёнка томига тегди.

Кўздан пана жойдан чиқишга улгуришим, бозор ўртасида, кенг майдонда олишишим керак эди. Бобош ялинишимни, кўз ёш тўкишимни кутган чоғи, кўрс жавобимдан соғ кўзининг қовоғи пирпираб кетди.

— Нима-а? — деди чўзиб, айна дамда кар сингари қулоғини тутди.

Менимча, бу кимса умрида одамига дуч келмаган кўринади. Йўқса қулоғини тутармиди. Ошхонада қувур билан бошлаб туширганим умрининг охиригача эҳтиёткорликка чорлаб қолиши керак эди. Ким билади дейсиз, ҳарҳолда, бу шахсий фикрим...

Шиддат билан эгилдим-да, бир қулоч келадиган осма тарозини олиб, бор кучим билан чаккасига зарба бердим. Эҳ, тарози енгиллик қилди, йиқилмади бу ҳўкиз. Лекин пайтдан фойдаланиб қуршовдан чиқишга улгурдим. Шериги ортимдан ҳамла қилганди (у жуда кўпол ҳаракат қиларкан, лапанглаб келиши овсар айиқни эслатди), очик қолган бошига эпчиллик билан зарба бердим. Буниси ҳалокатли зарба бўлди, чунки тарози тоши нариги учига ўтиб, зарбамга куч қўшган эди. Товони билан эзиб ташлашни ният қилган зўравон бошини чангаллаган кўйи тиз чўкиб қолди.

Бутун бозор гувиллаб бизни ўраб олди. Қўлимда тарози, қаршимда қутурган Бобош.

— Туққан онангни... — сўкинди у ва шартта пичоғини чиқарди.

Бундай ҳолда ҳамиша Бобошдан одамлар кўрқар эдилар шекилли, давра сув қуйгандай жимиб қолди. Орқа томонда кимдир «Мелиса чақириглар-ей!» деб бақирди, холос.

Тарозини ташладим. Ибийнинг пичоғи белида кўриниб турарди, дарҳол қинидан суғуриб Бобошга ер тагидан қарадим.

— Ўзингни шер билиб юрибсанми, ифлос?! — дедим овозимни баралла қўйиб. — Иккинчи марта энамни сўкяпсан! Билиб қўй, шу даврадан тирик чиқмайсан!

Бир-биримизга қараб чопдик. Одам ўлдириш учун илк марта қўлимга тиг олишим эди ўшанда. Қандай санчиш, қаерига санчиш, неча маротаба санчиш... булар ҳақида ҳеч ўйлаб кўрмаган эканман. Бўйнига осилиб, қорнига пичоқ тикқунимча унинг пичоғи ҳам қаеримгадир қадалиб бўлади, агар тигини ушлаб қолиб, пичоқ урсам... барибир оғир яраланаман, чап қўлим билан Бобошнинг ўнг қўлидаги тигни ушлаб қолиш мумкинмикан?

Мўъжиза туфайли биринчи тўқнашувда иккимиз ҳам омон қолдик. Яъниким, у қўлидан оёғи узунлигини, мени бир тепиб учуриб юборишга кучи етишини эслаб қолди; пичоғим бурни тагидан ялтираб ўтиб кетди.

Мен тепкидан, у эса мувозанат йўқолишидан йиқилди.

Қўл чўзса етгулик масофада бир-биримизга оч бўрилардай тикилиб, давра айланардик. Қассоб қанчалик кучли бўлмасин, қўлимдаги кескир пичоқни қаттиқроқ сермасам бўйин томирини кесиб ташлашим мумкинлигига ишонардим.

Оломон ичидан «Ажратинглар! Тўхтатинглар!» деган хитоблар янгради. Шунда кимдир:

— Уголовний! — деб бақирди, одамларнинг доира шакли ажи-бужи бўлиб кетди. Бобош ва шериги ҳам кўздан йўқолди.

Мен атрофга аланглаб, тарозини топдим-да, жойимга қайтдим. Ибийнинг пичоғини кўрпача тагига яшириб, милиция келаётган томонга қарадим. Ўн чоғли ходим, фуқаролик кийимидаги блокнот кўтарган кишилар картошка бозорга кириб келишди.

Бир харидорга картошка нархини арзонроқ айтдим, тўрт кило тортишимни буюрди. Ўзимни шу билан овутсам, ҳовурим хийла босилишига кўзим етган эди.

— Яна тортайми, тоға? — сўрадим янги қопни очишга уринар эканман.

— Пулни сана, болам, — мингиллади харидор, — тезроқ кетай, тагин анавилар қарилигимга қарамасдан тергов қилиб қолишмасин. Худойберган ўлгандан бери бозорда мелиса кўп, биров миқ этолмайди.

Бобош можаросининг иккинчи қисми хотима топганига бир дақиқа ҳам бўлгани йўғу, «бирова миқ этолмайди» дегани нимаси? Яхшиям, ари инига чўп суқилган. Акс ҳолда лаънати қассоб хоҳлаган номаъқулчилигини қилар экан-да.

Милиция ходимлари савдогарлардан алланималарни суриштира бошлашди. Навбат менга келди. Исм-фамилиям, ёшим, касбим, манзилимни ёзиб олган ходим сўради:

— Бозорда нима бўлганини биласанми?

— Йўқ.

— Одам ўлдирилганини эшитмадингми?

Шубҳа нишонига тушиб қолмаслик учун:

— Эшитдим, — дедим, — бозор бошлиғи ўлибди.

— Ўлган эмас, ғалча, ўлдирилган.

Мўйловли ходим менга ён босди:

— Ҳай-ҳай, — деди ҳамкасбига, — қўполлашма. Бу ниманиям биларди?.. Жўра, айт-чи, Ироқлига қачон келдинг?

— Кеча.

— Тушунарли.

Қутулдим деб ўйлагандим, афсуски, рўпарамда шолгом сотаётган киши оғзидан гуллаб қўйди, уни тергов қилаётган ходим:

— Ҳозир жанжаллашганлардан бири ўша бола экан, — деди менинг ёнимдагиларга. — Яхшилаб суриштиринглар, балки қотилликка алоқаси бордир.

— Ие, жимитдеккина бўла туриб, ким билан жанжаллашдинг? — ўқрайди ходим.

— Ҳеч ким билан.

— Ана, айтяпти. Одамлар тўпланганини ўзимиз ҳам кўрдик. Шерикларинг қани? Манавиларми? — Милиционер картошкафурушларга ишора қилди.

— Жанжаллашганим йўқ... Булар шериклариммас.

— Ҳойнаҳой, чўл оралаб ёлғиз келмагандирсан?

— Отам билан келганман, ҳозир бу ерда эмас.

— Қани?

— Картошкага кетди.

— Сен қулоққа лағмон илишга уста кўринасан. Лаш-лушингни йиғиштир, бўлимда гаплашамиз.

Отамни панжара ортида кутар эканман-да, деб аламдан бўғриқиб кетдим.

— Ака... — овозим қалтираб чиқди.

Эҳтимол, бекордан-бекор ялинармидим, онамнинг, укаларимнинг, ҳатто опамнинг тақдири менга боғлиқлигини кўпиртириб сўзлармидим, у ёғи қоронғи. Ҳуқуқ-тартибот ходимларини қўл силкиб кетишга ундайдиган биронта жўяли гапим йўқ эди.

Бироқ омад юз ўғирмади. Осмондан тушдими, ердан чиқдими, лоп этиб (атиғи бир қарич масофада) Дилҳаёнинг оппоқ юзи намоён бўлди. Нигоҳида ха-

вотир мужассам эди, хавотирдан кўра меҳр балқиб кетгани ўн чандон ёқиб тушди.

— Соппа-соғ экансиз, хайрият, — деди у. Кейин милиция ходимларига ўгирилди. — Бу менинг амакиваччам, кечагина келган, илтимос, бунақа ўраб олманглар, кийимларингиздан аллергияси бор.

— Кимсиз? Кимни ҳақорат қилияпсиз?! — деди ходим.

Муаммо Дилҳаёни ҳам тортиб кетиши мумкин эди, хайрият ошхоначи қизни танийдиган милиционерлар аралашуви билан бизни холи қолдиришди.

— Жиноят қидирув бўлимидан бўлса ўзига, — дея қиз ёнимга ўтирди. — Шу билан шахсан мени ўнинчи бор тергов қилиши. Эслаб қолмаганига қаранг. Қотилликни қанақасига фош этади, ҳайронман.

— Агар ўша одамни отиб кетишмаганида мен бундай ўтирмасдим, — дедим марҳум Худойберган ака отамнинг эски қадрдони эканлигига шама қилиб.

Дилҳаё бу шамани тушунмади.

— Сизга овқат келтирдим, — деб чўзилиб тугунни олди.

— Менга? Нима учун?

— Ейишингиз учун.

Қиз қанчалик жозибали бўлмасин, ёнимда эканлиги Бобошни не чоғлик қутуртиришини тасаввуримга сиғдирдим. Лаҳзанинг бир бўлагида бўлсаям кўнглимдан «қиз — жанжал уяси» деган ўй ўтди. Ўтдию сўнди. Париваш менга овқат келтирди. У қассобни менга, мени қассобга гижгижлаётган эмас.

— Раҳмат, — дедим ўзимни қўлга олишим шартлигига ақлим етиб.

— Бемалол энг, барибир пулини тўлайсиз, — жилмайди қиз.

Мен эса касалмандларча жилмайдим. Қулоғимга аллақаердан яна қўшиқ оқиб кирди:

«Кимдир жонимизга чанг солмоқ бўлди.

Таваккал Оллоҳ деб туриб қўйдик биз...»

Ажаб савдо, қўшиқ менга ҳеч ким беролмаган даҳшатли куч-қувват ато этганди. Икки қассобга қарши эмас, минглаб қассобларга қарши курашгандек эдим. Атрофимдагилардан устунлигим, юзим ёруғлиги жасуруна қувонч бахш этди. Гўёки қиз ҳам энди меники эди. Отам қолдирган клёнка тагидан кўра афсонавий Турон чодириди ўтирганга кўпроқ ўхшардим.

— Сиздек йигитни биринчи учратишим, — деди қиз. — Нега Бобош ака билан ўчакишасиз? Ундан ҳамма қўрқади.

— Сиз ҳамми? — сўрадим овқат ейишдан тўхтаб.

— Нега қўрқарканман?.. Қўрқмайман.

— У тенгингиз эмас, Дилҳаё.

— Биладан.

— Сиз учун хотинидан воз кечиши ҳақида гапирганини эшитдим. Бу — сизни севади, дегани эмас!

— Мен ҳақимда мендан кўп нарса биларкансиз, — деди Дилҳаё. — Айтинг-чи, ўзингиз кимсиз? Қаерликсиз? Нечанчи йилда туғилгансиз?

Қайси тумандан эканлигимни, қишлоғимни, туғилган йилимни айтдим.

— Сизни Зафар ака дейман, бир ёш катта экансиз, — деди у. — Аслида олдингизга бир илтимос билан келаётгандим, жанжал бўлганини ярим йўлда эшитдим. Ялиниб-ёлвораман, Бобош акадан узоқ юринг. У яхши одаммас.

Дилҳаёнинг жодуваш кўзларига маст бўлиб тикилдим. Мен шу даражада юксалиб кетдимми, биродарлар? У мен-чун қайғуриб бозор оралаб ахтариб келибди. Ёнимга чўкиб, овқат еб бўлишимни кутяпти... Бирдан кучиб олиш истагида ёна бошладим. Севги қумсоатининг сўнгги зарраси тўкилиб бўлган эди.

— Кечаси қаерда ётасиз? — сўради у.

— Болохонада.

Дилҳаё «пиқ» этиб кулди. Сезиб турибман, ҳозир

қайси уйнинг болохонасида тунашимни айтсам қо-воқ-тумшуғи осилади. Ҳа, ўзи мажбур қилиб, ижара уйимнинг манзилини сўради.

— Сиз яшаётган ҳовлидаги болохонада, — дедим унга синовчан боқиб.

Дилҳаё қизариб тушди.

— Айтганингиздай сиз ҳақингизда сиздан кўп нарса биламан, — кўз қисиб қўймоқчи эдим, оғзимнинг бир чети учди, холос. Суҳбатнинг учқур отларини ўнқир-чўнқир йўллардан четга — сўлим боғ оралатиб, бўлиқ ўтлоққа ҳайдашим ва шундан кейингина манзил сари буришим лозим эди. Майин оҳангда давом этдим: — Бобошдан узоқ юринг, яхши одаммас, дейсиз. Уни ҳеч ҳам яхши одам, яқинроқ юрай деганим йўқ. Армияга бормаганман, ўқишда ўқимаганман, хорижга чиқмаганман, лекин шуни яхши биламанки, унинг тумшуғига боплаб тушириш керак, одамларга иягини кўтармайдиган бўлсин. Сиз уни севмайсиз! Бу ерга мени яна бир кўриш истагида келгансиз. Ҳамюртимни қайтиб кўраманми, йўқми, шу болада бир нима бор, дегансиз. Қайси қишлоқдан эканимниям бежиз сўрамадингиз. Гапнинг пўсткалласини айтганда, Бобош деган махлуққа эмас, сизга яқин юришим шу жанжални келтириб чиқарди.

— Зафар ака, — деди қиз жиддий тортиб, — ҳазиллашдим, сиз ҳаётим ҳақида ҳеч нарса билмайсиз. Болохонага шунчаки тасодифан бориб қолган бўлсангиз керак, улар ўнлаб ижарачи сақлашади.

— Билмас эканманми? Унда билишимга ёрдамлашасиз.

— Нега энди?

— Эрталаб дорга кимнинг кийимларини илганингизни билмадим, аммо улар менга таниш туюлди.

— Дунёда кийимлардек ўхшаш бало йўқ, — Дилҳаё ўрнидан турди. — Коса-товоқни эртага олиб кетаман, хайр.

– Пулини...

– Пулиниям.

– Нега уйингиздан бунчалар олисда ёлғиз ишлаб юрибсиз? Қиз болага ярашмайди!

– Сизга эса қассобнинг пичоғидан ўлиш ярашмайди, – деди Дилҳаё ортига бурилиб. – Бугун сиз учун ундан кечирим сўрайман, ялиниб-ёлвораман. Илтимос, уйингизга соғ-омон қайтишингиз ҳақида ўйланг. Раҳмим келаётганини наҳотки тушунмаяпсиз? Жиддий гапиряпман.

Бир ҳатлаб унинг рўпарасида пайдо бўлдим. Атрофимиздагилар Бобошнинг жанжалини қиз давом эттираяпти, деган хаёлга боришди чоғи, тарозига тортаётган картошкаларини ҳам унутиб бизга тикилишди.

– Бобошдан сиз ҳам, мен ҳам кечирим сўрамаймиз! Уқдингизми?! Кечирим сўраган тилимни итларга ташлайман, қўрққан юрагимни ахлатхонага отаман! Худо менга иблисдан кечирим сўраш учун тил берганми?! Ё қўрқиш учун юрагимни юргизиб қўйибдимми?!

Қизиққонлик ила яна нималардир демоқчи эдим, Дилҳаё кечагидек хайрихоҳ маъносида нигоҳ ташлаб қўйди ва одамлар орасида кўздан ғойиб бўлди.

* * *

Дарров қош қорайди, совуқ забтига олди. Қўл тарози ва коса-товоқларни қоплар орасига беркитиб, қоровулга учрашдим. У клёнка ёпилган картошка қопларига қараб, бош лиқиллатди.

– Бемалол бориб дамингни ол, ука, отанг қирқ марта тайинлаб кетди. Ёмон пишиқ одам экан. Ё бозорга биринчи марта келишими?

– Бу дунёнинг ўзи бозор бўлса, қанақасига биринчиси бўлсин, – дедим.

Қоровул кундузги жангни эшитган эмасми, менга чўчинқираб қараб қўйди. Афтидан ўлгудай жангари бола, деб ўйлади.

Азамат ҚОРЖОВОВ

Ёқамни кўтариб, қўлларимни чўнтақларимга тикдим-да, ердан кўз узмай квартирамга жўнадим. Ибийнинг пичоғи белимга қувват берди. Узоқларда қолган онамни, укаларимни, опамни, қаердадир мудраётган отамни ўйладим. Нима учундир Маҳмуд ака сўзлаб берган бўронли кеча воқеаси ёдимга тушди. Етти қотил қиз, қийнаб ўлдирилган «КамАЗ» эгалари, сўйилган оқ туя, ўққа тутилган машина — барчаси бир ипга тизилди. Қизиғи, бу ипнинг бир учи Бобошга, чўлда мени чув тушириб кетган олти бармоқли Эркин акага, ҳатто Дилҳаёга боғланиб кетарди...

— Асло, — дедим ўзимга, — Дилҳаёнинг разил ишларга алоқаси йўқ. Лекин бўронли кеча воқеаси шу ерда, айнан Ироқлида режалаштирилган. Қизлар ҳам Ироқлидан, масалан, боши оғиб келиб қолганлар, дордан қочганлар... Нима бўлгандаям Дилҳаё пок. Мўлтони кампир башорат қилганидек, шу қиз менинг бахт қушим.

Туйқус унинг квартирасига бораётганимдан севиниб кетдим. Биз энди битта ҳовлида яшаймиз. Нақадар соз! Ҳеч қурмаса квартирамда жанжалларни унутай, қизнинг деразасига тикилиб тонг оттирай. Кейин нима бўлса бўлар!

Болохонага чиқиб ҳайрону лол қолдим. Менинг кўрпачамда пичоқ изидан юзи чандиқ бўлиб кетган бадбашара кимса ўтирар, оғзида сигарет, унга ўхшаш яна уч кимса эса қўлларидаги қартага тикилиб, бош қотиришарди.

— Мана, яна битта қиморвоз келди, — ҳирқироқ овозда бақрайиб қаради ҳалиги кимса. — Холангнинг пишағи ўлгур, роса ўйнайдиган кўринади.

— Ўйнатамиз, ҳолдан тойгунча ўйнатамиз, — хохолаб кулишди ҳамтовоқлари.

Нотаниш меҳмонларга истар-истамай салом бергандим, ҳартугул одамга ўхшаб алиқ олишди. Чандиқ юзлиси кўрпачага кафт урди.

— Ке, ёнимга ўтир, Картишка.

Шериклари қўлларидаги қарталардан бир сония чалғиб, ҳиринглаб кулишди. Олға ташланган қадамимни қайтардим, беихтиёр пичоғимни пайпаслаб қўярканман, баландроқдан келиб сўзладим:

— Бу... «картошка» дейсиз, аввал билсак бўладими ўзлари кимлигини?

— Вой... ҳаҳ-ҳаҳ-ҳаҳ-ҳа-а... — У турқи-тароватига ярашмаган қувноқлик билан кулиб юборди. — Сени «картошка» деганим йўқ, ошна, «Картишка» деяпман. Чунки сен картишка сотасан. Картошка деб маданиятли, дум-думалоқ, ширин картошкаларни айтишади. Сеники эса пачоқ-ку. Эй, жаҳлинг чиқмасин, менга ўқрайма! Марҳамат, нима сотишимни аниқла-да, бемалол маҳсулот номи билан чақиравер. Хотин эмасман, чидайман.

— Зотнинг етиси! — хитоб қилди қиморбозлардан бири хонтахтага қартани ташлаб.

— Ўҳ! — сапчиб тушди чандиқли. — Нормат, туз билан сол! Энағарни бир тийинсиз қолдир.

Улар бир дақиқага қартага чалғишди. Мен эса сабримнинг чириган деворига суяниб кутардим. Нима қилсам экан? Индамайгина олдинга юришгаям, орқагаям йўл йўқ. Бобош юборган қасоскорларга унчалик ўхшамаяпти. Семиз хотин болохона бўш ётмасин деб буларни ижарага қўйгандир-да.

— Хўш, мени нимафуруш деб чамалаяпсан?

— Тезак сотсангиз керак.

— Вой, ит-ей! — бу гал чандиқ юзли кулмади, ғазабга ҳам минмади. — Буни қаёқдан билдинг? Ростдан ҳам мен тезак деса ярашадиган нарса сотаман. Лекин ўзим тезак эмасман.

— Нос сотасизми? — сўрадим жиддий туриб.

— Наша, — деди чандиқ юзли дангалига.

Шериклари унга ялт этиб қарашди, кейин бир-бирига қўрқа-писа кўз ташлашди.

— Ака, томингиз кетганми, нималар деяпсиз бу болага? — деди бири.

— Наша сотаман, — такрорлади чандиқ юзли, — нашани тезак деб атаса бўлади. Яна айтаман, лекин мен тезак эмасман.

— Ака! — шериклари қартани йиғиштириб ташлашди. — Ака дейман...

— Бу бола ҳам тезак эмас, — деди чандиқ юзли гавдасини кўтариб, чордона қуриб ўтириб олгач. — Сенлар танимассанлар, аммо бугун унинг жангини томоша қилиб укамдай кўриб қолдим. Маладес! Ке, беш ташла! Ҳовлиқма қассобни бопладинг. Жўраси ёмон бола эмасди-ку-я, барибир тегишини олди.

Шундан сўнг чақирилмаган меҳмон билан кўришдим.

— Ўтир, — деб у мажбуран чўктирди-да, бирдан ваъзини бошлаб кетди: — Дунёда йигитчилик деган нарса бор. Бу туйғу ҳаммасидан устун туради. Ҳар қандай эркак умр бўйи «мен йигитман!» дея кўкрагига уриб яшаши керак! Сенинг кўзингда мен шуни кўряпман. Биласан, наша сотиш жиноят. Мен эса жиноятчи эканлигимни сендан сир тутмадим. Югуриб бориб мени чақмайсан, шундайми? Баракалла! Бу — йигитчилик қонундан устун туради дегани! Мана, четда юрибсан. Сенга катта пул беришди-да, бомба солинган сумкани фалон жойга ташлаб кел, дейишди. Мисол учун, ўгрисан, ғарсан, қароқчисан, лекин барибир эркаксан. Қиласанми шу ишни? Хе-хе... ҳаётда қилмайсан! Бегуноҳни ўлдириш номарднинг иши! Барибир гапимнинг таг мазмунини тушунмаяпсан-а? Энг қадим замонларда ҳам, ҳозир ҳам сотқинлар йўқолиб кетмаган. Эсимни таниганимдан бери уларни жинимдан ортиқ ёмон кўраман. Биров бировни сотибди деса, бу дунёга сигмай кетаман. Сотқинликдан бошқа муаммо йўқми бу ёруғ оламда дейсан?

— Сиз билан ишим нима, — деб қовоғимни янада солинтириб олдим.

— Э, сендан гумонсирасам ўзимга яқин олармидим. Хуллас, кўпчилик хоинлик муаммосини кейинга суриб қўяди. Лекин у яшашнинг биринчи шарти бўлиши керак. Она сутини ичдингми, унга ҳеч қачон хоинлик қилма. Сўнгги нафасинггача онанг учун кураш. Булар баландпарвоз гаплар эмас. Никоҳ ўқишда мулла нима дейди? Завжангни боқасан, ёлғиз ташлаб кетмайсан, касал бўлса қаратасан... Ё нотўғрими? Уйланмаган кўринасан, ука. Унда иккита қулоғинг билан ҳам эшит. Куёвлар ўша лаҳзада олифталик қилиб, сўз беришади. Хотини касал бўлиб қолса-чи? Ярамай қолди деб бошқасини топади-кетади. «Эр ўлса ўлсин, хотин ўлмасин!», «Эр, бу — эскидан қолган хоин», дейди баъзи хотинлар. Қишлоқнинг қари бир мулласига берган ваъдаси устидан чиқмаганда, она-Ватанга содиқлик қилармиди! Тагин хотинбоз, бузуқи, ароқхўр ватанпарварларни кўз олдингга келтирма. Улар ичаман, гўзаллар билан базму жамшид қиламан, лекин Ватанни ҳам ҳимоя қиламан деган! Осмон-осмон ваъда бермаган, тушуняпсанми? Фашистларга қарши жанглarda дадиллик учун спирт ичиб, қаҳрамонлик кўрсатганлар ҳам бор...

— Ака, бўлди қилинг, — ахийри жеркиб берди биттаси. — Ҳамхонамиз ҳамма гапларингизга паққос ишоняпти. Тагин ростдан ҳам бизни гиёҳфурушлар деб ўйламасин? — У соатига қаради. — Ие, каллагўшт нега кечикяпти?

Шу он зинапояда қадам саслари эшитилди. Мен илгари кўрмаган бир қиз хонамизга патнис кўтариб кирди. Устида ҳовури чиқиб турган калла-поча бор эди.

— Мана шу қизга уйлансанг, еганинг калла бўлади, — деди чандиқли димоқ-фироқ билан. — Тўғрими, қизим?

Қиз босиқлик ила жилмайди ва хонадагиларнинг нигоҳи таомга чалғиган фурсатни топиб мени им-

Азамат ҚОРЖОВОВ

лади. Қўл ювиш баҳонасида ортидан эргашдим. Зинапоё тагида Дилҳаё кутмоқда эди. Ҳаво айниб, қор ҳиди анқир, бехосият кунларни бошимдан кечираётганимни ҳис этсам-да, бахтли Янги йил арафасини эслатиб юборарди.

— Яна қанча турасиз? — деди у.

— Отам картошкага кетган, савдо қанча давом этишини билмайман.

— Янги ҳамхоналарингиздан бири жосус, тагин бўйнингизга бирон нима илиб юбормасин.

— Бўйнимга иладиган иш қилганим йўқ.

— Отангиз аввал қаерда ишлаган?

— Идораларда ҳисобчилик қилган. Идоралар ёпилгач, ишсиз юрди...

— Майли... дадам келиб қолмасларидан аввал кетай.

— Дадангиз?... Дадангиз шу ердами?

— Дадам хабар олиб турадилар, — деди у сезиларли ҳаяжон билан (билмасдан сирини очиб қўйди, шекилли). — Яқинда мени Самарқандга қайтариб кетмоқчи.

— Қайтар дунё деб, сизга ҳам бир савол берсам майлими?

— Дадам қаерда ишлаган? Шуниси сўрамоқчимисиз?

— Ҳа.

— Трактирларда, — жавоб берди Дилҳаё.

Боя чандиқ юзли кимса «картошка»ни «картишка» деганини эслаб, қиз ҳам «трактор»ни бузиб талаффуз этипти, деган хаёлга бордим.

— Тракторчилик ёмон касб эмас.

Дилҳаё кулгидан тийилиш учун лабини қимтиган эди, юзида кулгичлар ўйнаб кетди. У ақл ўғирловчи гўзаллик соҳибаси бўлиши билан бирга Худо билимдан ҳам қисмаган эди.

— Наҳотки, трактир деб эшитмагансиз? — бош чайқади у.

Болохонага чиққанимда ҳамхоналарим овқат емас-

дан кутиб турган эканлар, чандиқ юзли қўлларимга синчиклаб қаради.

— Чўлнинг сувини тежаш ёмонмас, — овқатга таклиф қилди у. — Кутиб қолганига чидаш мумкин, аммо совиб қолганига чидаш йўқ. Олларинг!

Гўшт ҳил-ҳил пишган эди. Ҳатто, нўхати ҳам оғизда эриб кетади. Шу орада ҳалиги қиз яна бир патнисда гўшт олиб келди.

— Буниси ҳисобда йўқ эди-ку!

— Қўрқманг, амаки, — қиз кулимсиради, — иккинчи патнис бепул.

Чандиқ юзли мендан кўз узмай қорин чайнаркан, бош лиқиллатиб қўйди. Сўнг:

— Қара-я тасодифни, — деди. — Бугун бозорда бир ўлимдан қолганингни кўрдим, топган квартирамиз сеники бўлиб чиқди. Энди эса бир муҳаббатдан қолаётганингни кўряпман.

— Муҳаббатдан бошқа ишлар ҳам бор, — деб жавоб бердим.

— Тўғри айтасан, ҳозир севиш учун совуқ фасл. Овқат еб бўлайлик, биз билан қарта ўйнайсан.

— Уйинни билмайман, — дедим. Ва негадир текин таомга қўл урганимга афсуслана бошладим.

— Қартани билмаслик — йигитликка хоинлик, — лунжини тўлдириб эт чайнаётган кимса менга масхараомуз тикилди. — Ишонмасанг, акамдан сўра. Шу гапни лекциясига қўшиш эсидан чиқди. Тўғримми, ака?

— Бас, — чандиқ юзли тўсатдан қулоғини динг қилди, — бу ёққа биров келяпти. Нормат, қара.

Бироқ қарта ишқибози бўсағага етишга улгурмади, эшик шарақлаб очилиб, Бобошнинг башараси кўринди. Ортидан яна уч киши кириб келди, албатта бири бугун тарози таъмини татиб кўрган Ибий лақабли қассоб эди.

— Ўҳ-ҳў, жамоат жам-ку, — қаддини ғоз тутди Бобош ва оёғи тагидаги пойабзални тепиб юборди. —

Ёқимли иштаҳа, дўстлар ва нодўстлар. Лекин сенга, — шундай дея қассоб менга гижиниб кўз ташлади, — икки дунёдаям иштаҳа тиламайман, чунки сен...

Ўрнимда туриб қисик кўзларига тик қарадим. Наҳотки шу кўзлар ортида унинг одам боласига хос ички дунёси бўлса, деб ўйладим. Йўқ, ундан одамийлик қидириб овора бўлиш шартмас.

— Нима керак сизга? — дедим ҳурмат тушунчасидан заррача бўлса-да фойдаланишга уриниб. — Жанжални ўзингиз бошладингиз. Энам ўлим тўшагида ётганда бетинг-кўзинг демай сўкиниб кетдингиз.

Бобош оғир гавдасини гоҳ ўнгига, гоҳ чапига ташлаб, тўрга юрди. Гўё қартабозлар даврасини айланиб ўтиб, йўлимни тўсмоқчи, ҳамтовоқлари эса орқадан ҳужум қилишмоқчи эди.

У ўз қулоғини қитиқлаб, иржайди:

— Шу томонда чивин фингилляаптими?

— Ҳа, каттароқ чивин!.. — дедим, сўнг шартта пичоқни суғурдим. — Қамалиш пешонамда бор экан, майли, нимаям қилардим. Сўкиш эшитгандан кўра...

— Нима, қамоқда сўкмайди дейсанми?! — лабининг бир чети кулди Бобошнинг.

Анграйиб қолган қартабозлар ўтирган жойларида бир томонга гуж бўлишди. Бобошнинг туклари тикрайганини кўрдим, аммо бу кўрқувдан кўра газабни кўпроқ эслатарди.

— Менга қаранглар, — деди чандиқ юзли, — иштаҳани гиппа бўғдинглар-ку. Илтимос, ташқарида олишинглар.

— Сотқин! — ўшқирди унга Бобош. — Ёшинг элликка қараб кетаётган бўлсаям эсинг кирмади-кирмади-да! Ахир, биз манави сўтакни эмас, сенларни ахтариб келдик! Аблах, ё мени танимаяпсанми? Юзингни яна безаб кўяйми? А?!

— Бобош, гапга қулоқ сол, Бобошжон...

Менга ваъз ўқиган кимса сўлақмондай гавдаси

билан худди ўтириб тиланаётган гадойга ўхшарди. Ироқлида биронта соғ жондор бормикан, деб икки-ланиб қолдим. Сал қолибди-я бу суллоҳни ўзимга устоз санаворишимга!

— Ма! — Бобош пичоғини асабий бир силтаб чандиқ юзлининг лунжини тилиб ташлади. — Қонингга белан, ит!

Дастурхон бир зумда қон томчиларидан нақшланди. «Дераза берк, эшик берк, атрофимда тўрт каллакесар. Ҳарҳолда мени сўйиб кетишга ботинмасалар керак», — кўнглимдан шу ўй ўтди. Гарчи жиноят оламию ҳуқуқ-тартибот дунёсини яхши билмасам-да, шунга ақлим етардики, одам ўлдириб кетиш учун бунчалар эҳтиётсизлик қилинмайди. Кундуз мен билан жанжаллашганида гувоҳлар орттирди, қолаверса, Дилҳаё бор. Қиморбозлар эса қассобни сотмасликка қанчалик чиранмасинлар, бир кун келиб қотилим кимлигининг иси чиқади.

— Сенга нега иштаҳа тиламаганимни эшит, — деди Бобош пичоғини мен томон ниқтаб. — Тунов куни гап пойладинг. Тан ол, ит боласи! Ушанда маъшуқамга нима деётгандим? Гапириб бер буларга! Гапир! Барибир сўйиб кетаман, демаганмидим! Дегандим! Мана шу маразларни назарда тутгандим, тушундингми?! Тақдирнинг ҳазилини қара, бугун, буларнинг ажали етиб турган айни шу лаҳзада йўлимга яна сен тўғаноқсан! Бунчалик бўлмайди-да, ука! — Бирдан оғзининг таноби қочди. — Тўртовининг ҳам жонини сақлаб қолдинг. Лекин буларни жазолашга қаршилик қилмайсан. Калла-почаларни мен юборганимни тўртовиям фаҳмлагани йўқ. Анави тозаланмаган мол қорни! Одамнинг не кўйга тушишини томоша қил!

Бобош ҳамтовоқларига қўл силкиган эди, улар қартабозларнинг қўл-оёғини боғлаб, оғзига хасип тика бошладилар. Хона одам боласининг хириллашига ва бадбўй ҳидга тўлди.

— Улар мени сотди, — рўпарамга келди Бобош. — Аниқроғи, сотишга ҳаракат қилишди. Гўштхонамни мелиса текшириб, бир нималар излаб қолди де. Ахир, мен... бу — мен! Ироқлига пул ишлаб топиш учун келганман, чувриндиларнинг камерасида ётиш учунмас.

— Кетсам бўладими? — дедим пичоқ тутган муштим билан бурнимни ишқаб.

— Қаерга кетасан? Кутиб турасан.

— Булардан ўч олишингизга мени аралаштирманг. Гаплашсак бошқа вақт, бошқа жойда икковимиз гаплашамиз.

— Болапақир бўлсанг ҳам ҳақиқий эркак экансан, ҳисоб-китобни унутмабсан! Боя «уголовник»ларга сотмаганинг ҳам, тўғриси, менга ёқди. Бу дегани орамиз буткул очиклигини билдирмайди. Бугун сенда Ибийнинг гапи бор.

— Ман билан солишасан, кейин кетасан! — пишқириб гапирди Ибий қассоб.

Кўзи ола-кула бўлиб ётган кишининг оғзига кучи борича мол этини тикаётган қассобга бир зум газаб билан тикилдим. Шу ҳам одамми? Худди сўйиб ташламоқчидай бир ҳамла қилгандим, Ибий чаққонлик қилиб ўзини четга олди.

— Ўпкангни бос! — деди у ва шошилмасдан қиндан пичоқ олди, дамани текширди. — Бугун чархланган. Айтгандай қўлингдагيام меники-я? Ишқилиб чархлатдингми? Яхши. Маҳалла четида мусорхона бор, ўша ерда гаплашамиз.

Бобош энгашиб, чандиқ юзлининг чўнтагидаги сигарет қутисидан бир дона суғурди, лабига қистириб, бир томони қонга бўялган гугуртни чақди. Тутун пуфлаб, чандиқ юзлига деди:

— Бу сафар ҳам жонингни совға қилдим. Агар сенга ўхшаган эркак қиёфасидаги қанжиқ бўлганимда нима ишлар қилганингни ёзиб берардим. Билсанми, бўронда ғойиб бўлган машиналарни сенлар

йўқотганларингни билишса, пешоналарингдан отишади. Сирингни билар эканман, нега айнан мени ушлаб бермоқчи бўласан?

Чандиқ юзли алланима демоқчи бўлиб типирчилади, бош чайқади.

— Шунча мол сўйдим, — деди Бобош. — Кўпинча, молга ичинг ачийди, шуларнинг ўрнида баъзи бир кимсалар бўлса яхшироқ эди, дейсан. Қисқаси, охирги марта огоҳлантиришим, агар Ироқлида кўнгил айнитувчи башарангни ва манави итваччаларингни яна кўрсам, ўша заҳотиёқ сўяман. Розимисан?

Чандиқ юзли индамай қолди. Кўзларида чексиз газаб балқиди.

— Ё сенинг усулингни қўллайма? «Бўронли кеча» операциясида қатнашганингни биронта формалига шипшиб қўяйми? Ундан кўра осонгина сўйилганинг маъқул-ку... Келишдикми?

Мен сеҳрлангандай қотиб турардим. Маҳмуд ака ҳикоя қилган мудҳиш кеча воқеаси ростдан-да афсона эмас экан, мана иштирокчилардан бири! Ўлдирилган «КамАЗ»чилар, ўққа тутилган Маҳмуд ака машинаси, отам... Сал бўлмаса улар Маҳмуд ака билан отамнинг ҳам қотилига айланиши мумкин эди.

Бу дунё икки қаватдан — авра ва астардан иборат эканлигини тушундим. Бири — одамларнинг бизга маълум ҳаёти, иккинчиси — уларнинг сирлари. Тақдир шамоллари мени тез-тез иккинчи қисмга учуриб ўтар, ҳар учиб ўтганимда жоним қилдан-да ингичка ўргимчак ипида илиниб турарди.

Босқинчилар йўл бўшатишди. Ҳовлида ҳеч зоғ кўринмасди. Кўчага чиққанимда қассоблар қайси томонга юришимни айтишди. Кўп ўтмай чиқиндихонанинг оқиш девори кўринди.

— Нариги томонига ўтамиз, — деди Бобош.

У ерда пастак уйга ёпишиб ўсган тол бор эди.

Азамат ҚОРЖОВОВ

Қолганлар тол тагига бориб ўтиришди. Ибий икковимиз бир-биримизга рўпара келдик. Пичоқларимиз симёғоч тепасидаги чироқ нурида ялтираётганини ҳисобга олмасак, қишлоқ тўйида чеккага чиқиб уришаётган икки болани эслатардик.

Ва лекин қилтириқ йигитча ва ҳўкиздай қассоб...

Пичоқ билан қуролланган кишилар бир-бирига ташланганда қай йўсинда зарба бериш кераклигини ўйлаб қўйганман, кундуз Бобош билан олишаётгандаги каби тажрибасиз эмас эдим.

– Сўнгги сўзингни айт, – минғирлади биттаси.

Бошқаси шанғиллади:

– Ибийга эмас, сенга айтяпти, чалпак!

Барибир миқ этмадим. Пичоқни бир-икки сермаган эдим, қассоб ўзини хиёл олиб қочди, қарши ҳужум қилмади. Афтидан у чиройли тарзда ташланишни ва бир ҳамлада ўлдиришни чамаларди. Ниҳоятда хотиржам эканлиги янада ҳушёрроқ бўлишимга ундади. Қўл тарозиси билан тушириб қолишимни кутмагани важдан осон енгилганини кўзлари айтиб турибди. Қассоб зоти пичоқни кўп ишлатади, аммо ҳаммаси ҳам пичоқбоз бўлавермайди, Ибий эса, шубҳасиз, пичоқбоз эди.

Қўлини бир-икки ўйнатди, сўнг чопиб келиб кўкрагимга тепди. Бу лаҳзада мен ёнидан тиф уришни мўлжаллагандим, афсуски, кўз очиб-юмгунча икки қадам нарига учиб тушдим. Ибий устимга миниб олиб, юз-кўзим аралаш битта залворли мушт солди.

...Секин-аста ҳушим ўзимга қайтди. Жуссаси икки баравар келадиган кимса устимда ялпайиб ўтириб олганиданми, мушт таъсириданми қимир этолмасдим.

– Пичоғимни ўтмас қилиб қўйибсан. Бунча бефаросат бўлмасанг! Ерга суқиб қўйганинг етмагандай пиёз арчибсанми?

Шундан сўнг Ибий шерикларига ўгирилиб:

– Қўйдаи сўйяи ё хўроздай? – деб сўради.

– Сочидан чангаллаб, товуқни сўйгандай сўй, – деди шанғи овоз.

Қассоб шошилмасдан тараддудланди. Негадир жуда-жуда сўкингим келди. Қариялардан эшитганман, киши ўлими олдидан калима келтирса жаннатга тушармиш. Бироқ калима қайтаришни кўп йиллар умргузаронлик қилиб, ўз уйида, ўлан тўшагида вафот этаётган бахтлиларга чиқарган шекилли. Ахийри, бўлмади. Ибий менга қараган пайт онасининг қулоғи қизийдиган даражада бўралатиб сўкдим. Ҳатто, ҳамтовоқлари кулиб юборишди.

– Нима? Нима дединг?! – У бўғзимга пичоқ тиради. – Чала сўяман, шунақа қийналиб ўласанки!.. Ё бисмилло...

Шу пайт кўчадан кимдир дўқ аралаш чақирди:

– Ҳўв, чала қассоб! Бери кел!

Ибий сапчиб туриб, шерикларига қаради. Сўнг ҳаммалари тўдалашиб ўша одамга яқинлашишди.

– Фақат чала қассобни чақирдим, – деди халоскорим. – Бобош, нима, сен ҳам чаламисан?

Овоз таниш эди. Ҳинд киноси қаҳрамонларига овоз берадиган машҳур актёрни кига ўхшаб кетади. Бироқ хароб шаҳарнинг исқирт кўчасидаги бехосият тунда овоз устаси нимаям қиларди.

Инқиллаб жойимдан турганимда қулоқларим аниқроқ эшита бошлади.

– Чала эмасман, – Бобош қўл қовуштирди, бир оёғини асабий саланглатди. – Чалалардан худо сақласин. Лекин кўринишингиз яхшимас, Олтибой ака.

– Тилингдаги заҳарни сидириб ташла, деганман.

– Алламаҳалда бу ерда нима қилиб юрибсиз ўзи?

– Шуни сендан сўрашга келдим.

Оёққа қалққанганимни кўрган халоскорим бутунлай ҳайрон қолдириб, исмимни атаб чақирди:

Азамат ҚОРЖОВОВ

— Зафарбой, акангларга бас келолмаган бўлсанг ҳам, кел, бир қучоқлаб қўйай.

— Урди худо! — хитоб қилди Бобош. — Бу ахир... қ-қанақаси?! Уни танийсизми?

— Яқинда танишганман, сахро ўртасида, — деди Олтибой ака.

Ниҳоят, кимлигини билдим: бир неча қоп картош-камизни ўғирлаб кетган Эркин ака эди. Бармоғи ол-титалигини кўргандим, энди ҳақиқий исмини ҳам билиб олдим.

Бурнимнинг қонини артиб, эски танишимга ўқ-райдим. Ўқрайиб қарашни, чайқалмасликни, қад-димни ғоз тутишни истардим, аммо бундай хислат-лар вақтинча тарк этган эди мени.

— Эркин қуш бўлганим сабаб чин исмимни айт-магандим, — Олтибой ака мени қучоқлади: — Лекин бармоқларим ортиқлигини кўрдингу сўрамадинг, ишондинг, лаққа тушдинг. Қисқаси, сендан кечирим сўрайман, Зафар.

— Бу ёғи ақл бовар қилмас даражада қизиқ бўлди-ку, — деди Бобош.

Қўлларим осилган, ўғрини қучишни истамасдим. «Баракалла, ўғлим» демоқчидай фахр билан бошдан-оёқ кузатиб чиққач, тунд қиёфага кирди.

— Ҳаммасини эшитдим, — деди у Бобошга, — шу юришинг бўлса, уч кунгаям бормайсан. Шундоғам Худойберганнинг ўлиmidан кейин Ироқлида, ай-ниқса, бозорда исковучлар тиқилиб кетган. Бу томо-шалар нимага керак, тушунтир-чи? Товонингни яла-магани учун ўчакишяпсанми?! Билиб қўй, бу йигит сенга ҳеч қачон бўйин эгмайди. Эгаман десаям энди мен қўймайман! Зафар, кетдик. Ахлатхонада қилади-ган ишинг қолмади.

Қассоблардан узоқлашмасданоқ гийбат қилишга тушиб кетди.

— Баракалла, қўтир бўриларга тиз чўкмадинг! Ўзи

улар ким? Чивинчалик жонлари йўқ! Ишонмайсан-а? Сен асли саҳро султони бўлишинг керак!

Келган йўлимиздан семиз хотиннинг ижарахонасига қайтдик. Дарвоза олдида милиция машинаси ва «Тез ёрдам»ни кўрдим. Ҳовлига қадам қўйишимиз билан милиция ходимларидан бири йўл тўсди.

— Шу ерда турасизларми?

Олтибой ака шляпасини кўтариб қўйиб, Дилҳаё яшайдиган уйни кўрсатди.

— Ҳа, шу ерда.

— Болохонадаги квартирантларнинг қўл-оёғини боғлаб, роса қийнашибди, бирининг башараси кесилган. Мабодо шубҳали кимсаларни кўрган, бирон шовқин эшитган бўлсаларингиз...

— Тўхта-тўхта, ука, мен жияним билан эндигина қайтпман. Икки чақирим нарида эдик. Ўйлаб кўр, шунча масофадан болохонага чиқаётган шубҳали кимсаларни қандай кўрамиз? Шовқинниям эшитмаймиз.

— Жиянингиз-чи?

— Худоя тавба қилдим, ундаям бунақа қобилият йўқ.

Яхшиям ходим юзимдаги жароҳатни пайқамади. Дилҳаёнинг ижарахонасига қадам қўйганимизда, у телевизор қаршисидаги стулда ўтирарди. Гулдор халатда, турмакланган сочда ажиб бир бекалик тусига кирган.

Аммо қайирилиб-да боқмади.

— Қизим, меҳмон келди, — деди Олтибой ака.

Дилҳаё индамади.

— Қизим, асалим...

— Дада! — дея Дилҳаё ярим ўгирилди, на Олтибой аканинг, на менинг кўзимга қаради.

— Бас қилинг! Қачонки бу кишининг уч юз миллион сўмини қайтарасиз, сиз билан кейин гаплашаман!

— Эсингни едингми, қанақа уч юз миллион?

— Картошка қопларидан бири лиқ тўла мингталиқ эди-ку! Қани ўша пуллар?

Қиз ролини қойилмақом ижро этаётган актрисага ўхшарди. Ахир, дадасига қилаётган таъна-дашноми жуда ҳам катта пул устида эди, нақ уч юз миллион сўм. Ироқлига картошка тўлдирилган қоплар билан келганмиз, уч юз миллион сўмимиз бор экан, қопга тиқиб, олис бозорга келтирармидик.

— Асаблари чарчаган одамни масхара қилиш яхшимас, — дедим илк бора Дилҳаёдан жаҳлим чиқиб.

— Мен ҳам шуни айтаман-да, — Олтибой ака менга ўгирилди. — Бу қиз нима дейди-я? Вой-бў..

— Дилҳаё қизингиз бўлиб чиқишини олдинроқ сезгандим, баъзи далилларим бор эди, лекин барибир мени жуда ҳайрон қолдирдингиз.

— Нимасига ҳайрон қоласан? Кел, бу ёққа ўтирамиз. Ҳозирча юзингни ювишга чиқмаганинг маъқул. Анавилар қонни кўрса, шартта машинасига тиқиб кетишади.

«Қон» сўзини эшитганиданми, Дилҳаё истар-истамай афт-ангоримга боқди. Кўнглидан «қип-қизил жинни экансиз» деган ўй кечганини тахмин қилдим.

— Ишқилиб тугадими урушингиз? — меҳр аралаш киноя билан сўзлади ул гўзал.

— Тугади, қизим, — жавоб берди отаси менинг ўрнимга, — тугади. Энди дастурхон ёз. Қаҳрамон калла-почаниям тузукроқ еёлмади, шекилли.

— Уч юз миллион нима дегани? — Дилҳаё дастурхон тадоригини кўришга чиққанида сўрадим Олтибой акадан. — Ўғирлаган қопларингизнинг ичида камбағалнинг картошкаси бор эди, холос. Дилҳаё софдил қиз, менимча, сиз уни шубҳали ишларингизга аралаштирмагансиз.

Олтибой аканинг кўзлари чарақлаб кетди.

— Ростингми? — деди қўлини бигиз қилиб.

— «Ростингми» деганингиз нимаси?

— Қизимни мақтаяпсан, ахир! Ҳозир йиғлаб юбораман.

— У «уч юз миллион сўм» деганида режасини сиз тузган аллақандай фитна бошланаётгандай туюлди.

— Худо сақласин! Биласанми, қизим салкам чин гапирди. Мен ўша картошканинг ҳамма пулига лотерея сотиб олдим, сешанба куни ўйналади. «Омад калити» деган ўйинни эшитганмисан? Эшитмаган бўлсанг, энди бир йўла иштирок этасан. Шу ҳафтада жекпот уч юз миллионга етди.

— Олтибой ака оғзига бир бўлак нон ташлаб, муғомбирона илжайди.

— Мабодо ютуқ чиқса, пул сеники. Дилҳаёга буни бир оз бошқача, фантазия қўшиб гапириб бергандим. Айтганингдай, қизим жуда софдил. Ҳамма гапимга ишонади. Унинг атрофида тўнғиздан тарқаган Бобош ўралашиб юришини сезиб, хафа бўлиб кетаман. Нега ошхоначию ресторанчи қизларга эркаклар ёмон кўз билан қарайди-я?!

— Шахсан мен ёмон кўз билан қарамайман.

— Кўҳликкина бу қиз Ўзбекистоннинг муқаддас бир шаҳридан келиб дунёнинг иркит нуқтасидаги бозор ошхонасида нега ишлаб юрибди, деган ўй кўнглингдан ўтмадими?

— Барибир ёмон кўз билан қарамадим, — ўжарлик билан ўз сўзимдан қайтмадим.

Олтибой ака сохта, лекин негадир менга мойдай ёққан жилмайиш ила кўз қисиб қўйгач, деворга қоқилган тумба эшикчасини очди. Қўлида вино бутилкаси пайдо бўлганида, ўғирланган картошка пулларига фақатгина лотерея сотиб оладиган даражада аҳмоқ эмаслигига имоним комил бўлди. Равшан спиртфурушнинг отаси Худойберди сўпи «ўғирланган пул — ҳаром, уни билиб-билмай еган одам ҳам ҳаром еган бўлади» деганини эсладим.

— Ичмайман. Ҳеч ичмаганман.

— Омон қолганинг учун оламиз.

Азамат ҚОРЖОВОВ

– Унда алкаш бўп кетамиз-ку. Одамзот умри мобайнида минг марталаб омон қолади.

– Донишмандларга ўхшаб гапирасан-а, Зафар.

– Сиз «эволюция» сўзини ишлатганингизда, дайди эмаслигингизга ишонгандим.

Олтибой ака пиёлаларга тўлдириб қуйиб, катта-роғини даст кўтарди.

– Оббо, сен-ей! – деди. – Агар бомж «эволюция» сўзини тилга олса, бирдан уйли-жойли бўлиб қолдими? Мен сенга айтсам, бу гапингнинг ўзи эволюция эмас. Ол, ич!

– Мен ичмайман.

– Нега айнан «мен» деб таъкидлаяпсан? Бу билан «ичишни сизга чиқарган» демоқчимисан?.. Майли, ичма.

У ҳеч қандай такаллуфсиз иккинчи пиёлани ҳам шартта кўтарди. Эшик шарақлаб очилиб, Дилҳаё кўринганида, кастрюлкадан тузланган карам олиб чайнамоқда эди.

– Қизим, тез-тез қимирласанг-чи. Ким сени ошхонаминг бекаси дейди!.. Ҳа, айтгандай, Зафарбой, бозордаги ўша ошхона меники. Шахсий мулким! Бир кунда қанча тушум тушишини хаёлинггаям келтиролмайсан.

– Машина бортидан эсон-омон сакраб турсангиз кунига ўн қоп картошкани индамай ишлайсиз, – дедим бетинг-кўзинг демай.

Ахир, бозорда хусусий ошхонаси бўла туриб бизни талаган ўғри-қароқчи тобора гашимни келтираётган эди-да.

– Болохонадаги одам йўлда ўлибди, – деди Дилҳаё.

– Зафар ака, бугун ҳам шу ерда квартирада ётишингизни биров билармиди?

– Отам айтган бўлмаса...

– Бахтингиз борга ўхшайди, милиция сиз ҳақингизда суриштирмапти.

— Буни сен қаёқдан билардинг, тентак қизим! — эътироз билдирди кайфи чоғ ўғри. — Улар секин-аста, тошбақадай имиллаб ҳаммасини аниқлашади, минг йил аввал бир кеча ётиб кетган хитой элчисини ҳам.

Овқатга ўтирганимизда милиционерлар икки марта безовта қилишди. Биринчисида паспорт текшириб, алмисоқдан қолган саволлар беришди, иккинчисида мендан шубҳаланиб қайтиб келишди.

— Бунинг биринчи келиши, — деди Олтибой ака. — Кеча болохонада шунга ўхшаш беқашқа йигит бир кеча тунаб кетган.

— Беқашқа нима дегани, оға? — ҳайрон бўлди милиционер.

— Қашқаси йўқ, дегани-да! Ҳар бир тирик одам луғатини бепул бойитиши мумкин, бу имкониятдан фойдаланишларинг кераг-ов... — Олтибой ака ходимларнинг миясини қоқиб қўлига бера бошлади.

Қисқаси, гапдон ва тап тортмас туллак яна жонимга оро кирди. Милиция ортиқ тинчимизни бузмади.

— Ҳе, ҳаммасини шайтон олсин, — минғирлади қайнатма шўрвадан ҳўплаган Олтибой ака, — ҳаёт шу-да. Ким яхшилиқ қилса, қайтарасан... Э, ўзи мен яхши одамман, ёмон деган исботлаб берсин-чи? Исботлаёлмайди! Ҳатто, сен ҳам, Зафар.

Мен Дилҳаёга қараб қўйдим. Кичикроқ стол атрофида жамулжам ўтиришимиз оврўпоча ҳаётни эслатиб юборди. Ота ва қиз ўз даврасига бегона йигитни таклиф этиб, бафуржа суҳбатлашиб ўтириши биз томонларда куракда турмайдиган томоша эди. Қизиқ одам экан бу Олтибой ака. Яна денг, шунча пули бўла туриб, чўл йўлида хор-зор кезиши, ўғирлик қилиши, ҳечам уялмаслиги...

— Сизни Оққападан дейишганди, — илмоқли оҳангда гап қотдим.

— Шу гапга ишондингми? Ота-бобом Самарқанд атрофида илдиз отишган. Ўзим ҳам Самарқандда

катта бўлганман. Оққапада уч кундан зиёд тунаган бўлсам, нон урсин.

— Шунгайм қасам ичасизми, дада?! — жеркиб берди Дилҳаё.

— Зафар, — ўғри менга илтижоли нигоҳ ташлади, — илтимос, қизимга уйлан, уни эгасига топширсам, мендан бахтли одам йўқ.

— Нима?! — Дилҳаёнинг кўзлари қинидан чиқиб кетаёзди. Ўрнидан шиддат билан туриб, ётоғига отилиб кириб кетди. Эшик куч билан ёпилган бўлса-да, фанердан ясалгани боис заиф гупиллаш эшитилди, холос.

Мен қотиб ўтирдим. Аблах ўғри эса ҳеч гап бўлмагандай катта пиёлага вино қуйиш билан овора эди. Бутилка бўғзидан эшитилаётган қултиллаш тингач, Олтибой акага тикилдим.

— Қизингизнинг кўнглига қарасангиз бўларди.

— Улай агар, Бобош билан гапи чиқса, икковиниям ўлдираман, — деди у бўри қиёфасига кириб. — Кўнгилга қарашни сиёсатчилар демократия деб аташади, лекин бу кўнгил анархияни тусаб қолса, қўлимни қонга ботиришдан тап тортмайман.

— Сезишимча, қизингизни Самарқандга олиб кетмоқчисиз.

— Сезишимча эмас, ўзи айтган-да! — Олтибой ака бир оз жим қолди. — У менинг ёлғиз қизим, — дея ғамгин товушда давом этди. — Бошқа фарзандим йўқ. Онаси бир бетайин. Тагин мени аввал ҳам шунақа ҳаёт кечирган деб сассиқ хаёлларга борма. Мен математик эдим. Тузуккина ўқитувчи! Бир кашфиёт қилиш арафасига етганимда ғанимларим мени йўқ қилишди. Билмадим, ҳозир ўша кашфиётни яқунлаб, илм-фанга татбиқ этишдими-йўқми ё қўлларидан келмадими яқунлаш?! Қанақа қилиб йўқ қилишди, дейсанми? Оддий ва қабиҳ усул: ичимликка наркотик модда қўшиб, гиёҳвандга айлантиришди. Мен ҳам тез-тез чекаман, дерди биттаси. Уқасида истаганча «дори» бор

эди, арзон-гаров... Кейин ҳаммаси ёлғон бўлиб чиқди. Ҳечам чекмас экан, укаси ҳам йўқ... Мен эса қўлга олиндим. Қамоқхона ҳаёти гиёҳ хуружи олдида ҳеч гап эмас, ука. Одамни ҳамиша бир нарса қутқаради: метин ирода! Ҳаётга қайтиш учун шунчалик тиришдимки, машаққатларимни эшитсанг, инсон боласининг иши эмас, дейсан. Мана, кўриб турганингдек, қамоқда ҳам эмасман, гиёҳ ҳам чекмайман... Қамоқдан чиқиб, қизим қайсидир қариндошларнинг уйида тили қисик, бўйни эгик бўлиб юрганини кўрдим. Квартирамга олиб кетдим, онаси жанжал қилиб келди. «Сен эрсираб қолиб, буни бировларга ташлаб кетдинг, энди ҳеч бўлмаса ўз отаси билан яшашига нега қўймас экансан?» десам, «Бир наркоман бўлсанг, бўйи етган қизимни қандай тарбиялайсан?!» деб жавоб қайтарди. «Наркомансан» дейишса, тирноғимнинг учигача титраб кетаман. Нима, мен атайлаб гиёҳванд бўлибманми? Бировларнинг тузоғига ихтиёрсиз тушиб қолдим, лекин ўз ихтиёрим билан минг бир азобда ўша балодан қутулдим-ку! Қани, айт-чи, Зафар, қайси биримизда ирода кучли? Шунча уқубатларни енгган мендай бахтиқародами ё «эрим қамоқдан чиққунча эркаксиз қандай яшайман? Қамоқдан чиққанидаям одам сонида бўлмайди» деб бошқа эркакнинг тўшагида... кечирасану, либосларини эмас, инсонийликни ечган ўша мода иродалими? Бутун олам менга қарши чиқди! Сўққабош гиёҳванд қанақасига оталик қила олади, дейишди! Ундан кўра қариндошлариникида сиғинди бўлиб яшагани афзал эмиш. Шундай қилиб, қизимни Ироқлига олиб қочдим.

- Ошхона ростдан сизникими?
- Ҳа, лекин сотиб олмаганман, совға қилишган.
- Зўр одамга дуч келган экансиз.
- Қанақасига зўр одам! Собик эгасини уруғ-аймоғи билан қамоқда йўқ қилиб юборишим мумкин эди.
- Математиклардан ўч олдингизми?

Азамат ҚОРЖОВОВ

– Улардан Нобель ўч олсин. Менинг ишим бошқа.
– Олтибой ака, бир нарса айтсам хафа бўлмайсизми?
– Чақиб олма. Чаққанларни ёмон кўраман.
– Ўлимдан қутқарганингиз учун раҳмат, бироқ мен учун сиз барибир ўғрисиз. Дилҳаё сизни тракторчи, ўзингиз математикман деяпсиз...

– Оғзингга қараб гапир, умримда трактор ҳайдамаганман.

– Дилҳаё...

– Бас! Балки у «трактир» дегандир?

– Бунинг фарқи борми?

– Аксинча, бунинг ўхшаш томони йўқ. Трактир – йўл бўйидаги ошхона дегани. Охирги вақтларда йўлдаги ошхоналарда ишлашимга тўғри келди.

Пулдор ўткинчиларни, ҳайдовчиларни, менга ўхшаган тажрибасиз ёшларни авраб картошка-пиёз ўғирлайдиган пасткаш кимсага Дилҳаё туфайли меҳр билан боқишга мажбур эдим. Бироқ бу меҳр онамни ўйлаганим сайин сўниб борарди. Шуни юзига айтгим келди.

– Олтибой ака, энам анча вақтдан бери касал эди, даволатиш учун отам пулини аямади. Мол ҳам қолмади, қўй ҳам. Қариндошлар қарз беравериб чарчашди. Ахийри, ҳеч кимдан пул тополмай энамни ўз ҳолига ташлаб қўйдик, ишоняпсизми, ўз ҳолига...

Шу пайт ётоқ эшиги очилиб Дилҳаё индамай чиқиб келди ва бир четга ўтирди. Нимадир демоқчи эди, ҳикоямнинг давоми қизиқиш уйғотди шекилли, қулоқ солишни раво кўрди. Аммо шундай алфозда ўтирардики, гапимни тугатганим заҳоти юрагидан тошиб келаётган дардларини тўкиб солажаги муқаррар эди.

– Жудаям бемеҳр экансизлар, – деди Олтибой ака.

– Йўқ-йўқ, сиз давомига қулоқ солинг. Бизнинг қишлоқда тиланчилик деган нарса йўқ. Бировнинг ҳаётини сақлаб қолиш учун бошқа бир кишининг молини ўғирлаб ўтирмайдилар! Менинг энам битта! Ўрнини ҳеч бир инсон зоти, ҳеч бир бойлик, ҳеч бир

илоҳий тушунча босолмайди. Мен шунақа тарбия кўрган йигитман... Лекин шунча меҳр-муҳаббат бўла туриб, мен ҳам бошқалар ҳам худди ўлимини кутаётгандай энамни унутдик. Дўхтирлар яқин-ўртада операция қилиш керак, бўлмаса узоқ яшамайди, дейишди. Операцияга битта машинанинг пули кетади. Вақт бор-ку, деб умид дунёсида яшадик. Тез орада каргошкамиз етилиб қолди. Ниҳоят, ҳосилни йиғиб-териб олдик. Лекин ўзимизга ўхшаган ҳамқишлоқларимиз тупроқ нархини белгилашди. Бозор деб шуни айтсалар керак-да.

— Мозорга тил теккизиш мумкин, бозорга эса йўқ, — эътироз билдирди Олтибой ака. — Нега деганда, мозордаги одам ҳаётлик чоғларида кўп қабиҳликлар қилган бўлиши мумкин. Бозор ичидаги одам-чи? Истайсизми-йўқми, нарх-навога бўйсунди, уни айблаб бўлмайди.

— Агар менинг ҳолимга тушганингизда фалсафа тўқиб ўтирмасдингиз, ака. Хайрият, Ироқли бозориде картошка нархи ошганлигини эшитиб қолдик. — «Хайрият» деганимга Олтибой ака мийиғида кулиб қўйди. — Катта фойда кўриш учун бу ёққа чопган десангиз, хато қиласиз. Биринчи навбатда энамни операция қилишлари учун пул жамғаришни ўйладик. Охирги сўмимизгача кетса ҳам, энамни асраб қолишимиз шарт эди. Сиз эса ўн қопдан зиёдини гум қилдингиз. Унинг пулига қанча дори олсак бўларди!..

Дилҳаё бошини эгиб ўтирар, киприклари намлангани янада қайғуваш сўйлашимга ундарди, аммо у бошқа бир сабаб ила кўз ёш қилаётган бўлиб чиқиши ҳам мумкин эди. Бир лаҳза сукут сақлаб, сўнг-ра давом этиш учун оғиз жуфтлагандимки, Олтибой ака чапак чалиб юборди.

— Етар-э, мени онангнинг қотили қилиб кўрсатмоқчимисан?

— Худо сақласин, энам тирик.

— Илойим, кўп яшасин. Айтмоқчиманки, онангга

аталган пулларни ўғирлаганману ҳаётига хавф солганман. Қотил деганда фақат одам ўлдирган киши эмас, одамни нобуд қилувчи сабабларни туғдирган киши ҳам тушунилади.

– Ундай демоқчимасман!

– Майли, унда қулоқ сол, нега мен ет ютгур трактирларда кезиб юраман?! Сабаби шуки, наша излайман! Қорадори ахтараман! – Дилҳаё сесканиш билан отасига боққан эди, падар қўл силтади. – Ўғирлаш учун ё чекиш учун деган хаёлга борманглар. Мен шунақа бир махфий хизматга ёлланганман, мажбур бўлганман шунга. Ироқлига тоғли районлардан тез-тез наша келтиришади. Бу ерда эса контрабанда спиртлари арзон. Қайтишда спирт олиб кетишади. Ўша куни менга хабар беришди. Фалон-фалон номерли «ЗИЛ» мошинасида картошка боряпти, тахминимизча, қоплардан бирида наша бўлиши мумкин, дейишди. Ўша «ЗИЛ»да сен ҳам бор эдинг, Зафар! Картошкаларнинг пулига қанча дори олсак бўларди, дейсан! Буни билмадиму, лекин қоплар орасидаги нашанинг пули йигирмата касални даволаш учун, плюс, врачларга ҳам ул-бул беришга етарди.

– Ёлғон! Отам ҳеч қачон наша сотмайди!

– Бортга чиққанимдаёқ нашанинг ҳидини олдим. Бурним итларникидан яхши ишлайди, ука. Бироқ тополмадим. Қопларни улоқтирдим, ичкарига йўл очдим, барибир улгуролмадим. Балки энг остида бўлгандир.

– Тухмат... Наша борлигини сизга хабар берган кишилар нега бирон постда тўхтатишмади?

– Гапингдан сут ҳиди келяпти! Билиб қўй, гиёҳвандлик савдосига қарши курашда «дори»ни сезганданоқ ушладими, тўрга бир ёки икки киши тушади. Агар шошмасалар, секин-аста ўн-йигирматалаб одам илинади. Лаққа балиқ итбалиқдан кейин! Ачинарлиси шуки, мен мошинда наша йўқлигини айтишимга қарамай, улар отангнинг изига тушиб бўлишди. Бал-

ки ҳозир қўлга олишгандир ҳам! Кимнинг телефон номерини биласан?

— Ҳеч кимникини.

— Ҳозир «сотка» кўпайган, ундан ҳам йўқми?

— Йўқ.

Олтибой аканинг гапини тинглаганим сайин мени аллақандай совуқ, этни жунжиктирувчи сув ўз тубига тортиб кетаётгандек эди. Гапи чин бўлса, жиноятчи аслида биз — мен, отам ва Маҳмуд ака, у эса гиёҳванд моддалар савдосига қарши курашувчиларнинг исковучи эди.

— Отанг спирт ҳақида гапирганмиди? — сўради Олтибой ака. — Тўғриси айтилганга, мен отангнинг қўлга тушиши тарафдори эмасман.

— Бир киши тайинлаганди шекилли.

— Тушунарли.

Олтибой ака сигарет чекмоқчи эди, Дилҳаё кўз ёшини артиб, деди:

— Дада, мен кетаман.

— Аччиқ қисматим шуки, — дея Олтибой ака сигаретни ғижимлаб ташлади, — ўз қизимга ўзим совчиман. Кетаман дейсан, эрта-индин жавоб ҳам берарман. Лекин кетишдан аввал айт, сени Зафарга фотиҳа қилсам бўладими?

— Бу аччиқ қисмат эмас, дада, — жавоб берди Дилҳаё дадиллик билан. — Кимга турмушга чиқишимдан қатъи назар тўйимда бўлмаслигингиз аччиқ!..

— Нафасингни иссиқ қил, қизалоғим. Мен...

— Нима ишлар қилиб юрганингизни яхши билман. Ўйин охирида сизниям қамоқ кутяпти. Қачон дадамни ушлаб кетишар экан, деб юрак ҳовучлаб яшайман. Бундай дўзах азобига бошқа чидолмайман, эшитяпсизми?! Барибир сизни қамашади!

Олтибой ака мулзам бўлиб қолди. Қизи овозини яна бир парда кўтаргач, эшик-деразага хавотир-ла кўз югуртириб, лабига бармоқ босди.

— Сенинг олдингда айбдорман, қизим, — деди у Дилҳаёнинг бошини силаб. — Ҳеч қачон кечирма мени! Дунёдаги энг бахтли оиланинг энг бахтли қизалоғи бўлишинг керак эди. Афсуски, умринг чекка шаҳарчадаги худо қарғаган бозорда ўтяпти. Болалигинга ҳам ҳеч ким ҳавас қилмайди. Мен ҳам, Зафарнинг отаси ҳам қамалиб кетса-да, икковларинг бахтли бўлишларинг керак. Эртагаёқ ошхонани сотиб, икковингни Самарқандга юбораман.

— Ўзингизча тақдиримни ҳал қилолмайсиз, дада. Биз ҳам ўзимизча ҳал қилолмаймиз.

— Нега, қизим? Миянгни айнитган Бобошни ҳам эртагаёқ йўқ қиламан. Мен ҳақимда билган-билмаганини қулоғингга қуйган кўринади.

— У ҳақда гапирманг, дада!

— Тўғри, у гапиришга ҳам арзимайди. Ўзини шер санаб юрган тўнғиз у! Қассоб деб юрибсанми лаънатини?! Гўшт орасига наша солиб сотишини мен ҳам яқинда билиб қолдим. Ироқлининг наркоманлари ҳеч бўлмаса ярим кило гўшт олишига ҳайрон эдим. Агар бир оғиз шипшиб қўйсам, ҳеч ким Бобошни қайтиб кўрмайди.

— Дада, менга жавоб беринг, илтимос.

— Ҳозир кетмайсан-ку, ахир!

— Эртага кетиш учун бугун жавоб олишга ҳаққим бордир?

Олтибой ака стулга қайтиб ўтирди. Эзғиланган сигаретига ачиниб қаради. Мен кўп нарсани тушуниб етгандим. Фақат отам наша олиб келгани ёлғон бўлиб чиқса, бас! Мирзамат ака «Нексия»сида бизникига қатнаб қолганини ўйлаб, юрагимда оғриқ турди. Мана, ҳамма бало нимадан бошланган? Отам ҳам келиб-келиб Мирзамат акадан уруғлик қарз оладими?!

— Нега бирдан кетишга тушиб қолдинг? — Олтибой ака қизига норози нигоҳ ташлади. — «Зафарга тегасан» деганим жон-жонингдан ўтиб кетдими?

— Бўлди, дада... — Дилҳаё кўзларини чирт юмди. — Бирдан кетишга тушганим йўқ. Буни яхши биласиз, нега жўрттага сўраяпсиз, ҳайронман.

Олтибой ака дам менга, дам қизига тикилди. Агар ота-онаминг ташвиши бўлмаганида шу тобда менадан бахтли инсон топилмаслигини хаёлимдан ўтказдим. Барибир ичимдан қувончга йўғрилган нимадир тошиб келарди. Дилҳаёга қандай эр бўларканман? Нигоҳимни беихтиёр қизга қададим. Балоғат ёшига етганимда хаёлимда бунёд бўлган гўзал бир оилани эсладим. Бадавлат, башанг кийинган сипо қайнота, ўрта яшар, ҳусн-малоҳат тарк этмаган истараси иссиқ қайнона, бир ўғил, икки қизи. Ва мен — куёви! Ҳаммамиз дастурхон атрофида жамулжаммиз. Негадир теваарақда булутлар сузиб юрибди.

Жудаям хаёлпараст эканман, дегим келди...

— Яхшигина гаплашиб олдик, — ўрнидан бир бошқача шашт билан турди Олтибой ака. — Масала пишган кўринади. Албатта, ёшлар шамол, биз теракмиз. Икки томондан ҳам ҳаракат бўлиши керак, қизим тўғри айтди, ўзларингча тўй бошлаёлмайсанлар. Дилҳаё, чамадонимни олиб чиқ.

Қиз қовоғини уюб, хонасига кириб кетди, зум ўтмай катта малла чамадон кўтариб чиқди. Олтибой ака қулфларини шарақлатиб очиб юборди. Яримига кийимлар тахланган, яримда боғлам-боғлам лотереялар кўринди.

— Буларни уч кун тахладим, — деди ўғри, — математикага оид кашфиётим шу эдики, бутун олам, инсоният — барчаси ҳали ҳеч ким ҳисобини билмайдиган даражада рақамланган. Яъни ҳар бир воқеийлик сонларда ўз ифодасини топади. Бу — маълум бир ҳодисаларни математик йўл билан олдиндан башорат қилиш мумкин демакдир. Гиёҳвандлик, қамоқ, дарбадар ҳаёт ўз таъсирини ўтказди, анча кучдан қолдим, шу важдан кашфиётимни яқунлай олмайман. Аммо баъзи соҳа-

ларда куч синаб кўрсам бўлади. «Омад калити»да жек пот уч юз миллионга яқинлашганда ҳар ҳафта телебошловчининг қўлига илашадиган шар рақамларини ўрганиб чиқишга қарор қилдим. Икки ҳафта ичида бир оз адашдим, холос. Бу гал ҳисоб-китобим чаккимас, чипталар ҳам озмунчами! Ма, Зафар, буларнинг бари сеники! Кўлинг енгилми?

Дилҳаё эса ҳалиям бошини кўтаришни, очилиб-яйраб ўтиришни истамасди. «Менимча, битта шу қизнинг сири қолди», — дедим ичимда.

* * *

Тунни шу ерда ўтказдим. Эртагаёқ бошпана топишга аҳд қилдим. Ула қолсам ҳам семиз хотиннинг карвонсаройида — бўлажак қайнотамнинг ижарахонасида қолишни истамасдим. Бахт масофаси билан гўзал эди-да, ахир.

Лотереяларни эски қопга жойлаб, ҳовлига чиққанымда, Дилҳаё изимдан келди.

— Зафар ака, — деди ийманибгина, — дадамдан хафа эмасмисиз?

— Агар манавиларга уч юз миллион ютуқ чиқса, ҳеч хафа эмасман, — ҳазиллашдим дарҳол.

— Икки ютуқдан бирини танлашингизга тўғри келади. Жиддий гапиряпман, Зафар ака! Сиз ҳали дадамнинг феълини яхши билмайсиз.

— Икки ютуқ? Ие, ҳали яна битта ютуқ борми?

— Ана.

Дилҳаё ишора қилаётган деразага боқдимۇ ҳайратдан қопни ташлаб юбораёздим. Эрталабки қуёш ярқиратган ойнада Дилҳаёнинг ажиб сиймоси акс этди. Жилваланаётган офтобга, ойнага, ойна ортидаги оқ пардага бир-бир назар солдим. Булар мен яшаётган моддий оламнинг рад этиб бўлмас ашёвий далиллари. Лекин уларнинг жамланмасидаги қизнинг нурли сувратини илоҳиётга йўйгим келди. Мўлтони кампир башорат

қилган, отам кўп пичинг ёғдирган, менга бойлик келтирадиган ўша омад ва бахт қуши шу эди. Ҳақиқатан, ҳурлиқо қиз ҳаё ила ўзини каминага бахшида этган бу дам умримнинг энг эсда қоларли лаҳзалари бўлиб қолишига шубҳам йўқ эди.

— Нега энди иккисидан бирини танларканман? — дедим ҳамон қоққан қозикдай туриб. — Лотереялар картошканинг пулига келган, бу қиз эса... — Дилҳаёнинг аксига ишора қилаётиб қизариб кетганимни пайқадим. — ...буям картошканинг пулига келади...

— Шундай тушундингизми? — кулимсиради қиз.

— Бошқача тушуниш керак бўлса айтинг, мен рози, — шўхчан жавоб қилдим.

— Ҳа, майли... — Қиз кўча сари юрди, энди мен унга эргашдим. Кўчада деди: — Зоримиз бор, зўримиз йўқ, Зафар ака, қиз бола бировнинг хасми.

— Момо бўп кетинг-е!.. Дадангиз ҳақ гапни гапирди. Бир марта чув туширган бўлсаям маладес одам экан. Дадангиз айтмагандаям, эътибор берган бўлсангиз, юлдузларимиз тўғри келяпти.

— Шунча воқеадан кейин ҳам мени дейсизми?

— Ҳа.

— Учта ўлимдан қолиб-а? Ахир, ҳаммаси мени деб бўлди-ку.

— Учта эмас, тўртта. Болохонадаям ҳаётим қил устида эди. Биронтаси сизни деб бўлган эмас.

— Хўш, бугун қаерда тунайсиз?

— Шу яқин-атрофдан квартира топишим керак. Сиздан узоқлашишни истамайман.

— Бу ерларда янгисиз, ижара уйни ўзим топсам дегандим.

— Дилҳаё, — дедим қопни ташлаб, қизнинг қўлларида тутарканман. — Балки гапимга ишонмасиз. Мен... мен Ироқлига келмасимдан аввал сизни учратишимни сезгандим.

Бунга жавобан қиз ширингина жилмайиб қўйди, хушомад деб ўйлади чоғи.

— Албатта катта пул ютаман, — дедим қопни яна кўтариб олиб. — Ҳаммаси башорат қилинган.

— Башорат денг. Чаккимас.

— Бир куни уйга мўлтони кампир келди. Агар сафарга чиқсам, гўзал бир қизни учратишимни, қиз сабаб бойиб кетишимни айтди. Илгарилари бунақа гапларга ишонмасдим. Ахир, келажакда рўй берадиган воқеаларни қандай билиш мумкин? Фолчилар, башоратгўйлар — ҳаммаси товламачилар дердим. Энди эса ишона бошляпман, мана, кўрасиз, мен ютаман!

— Хўп, айтганингиз келсин. Аммо... Зафар ака, соғлик-саломатликни биринчи ўринга қўйинг. Онанингизга пулингиздан кўра ўзингиз зарурсиз. Шуни унутманг.

— Иккисидан бирини танлаш керак, дадамнинг феълини билмайсиз, дедингиз. Уч юз миллионлик жекпотни ютсам, хаёлига нималар келиши аниқ. Бу билан дадангизни айблаб бўлмайди, ҳар қандай инсоннинг кўнглидан аламли афсус ўтади.

— Дадам афсусланадиган одам эмас, — эътироз билдирди қиз. — Ўйлашимча, сиз математик ўйиннинг бир бўлагига айландингиз.

— Қанақа математик ўйин? Мактабда чала ўқиганман, мендан иш чиқмайди.

— Иш чиққани учун ҳам лотереяларни сизга берди. Адашмасам, дадам ўзи айтган ғалати кашфиётдан кўнгили узгани йўқ.

— Буни сир тутмади шекилли.

— Ҳозир мени чақириб қолмасидан тез-тез гапириб олай. Лўнда қилганда, сиз аргументсиз, тирик аргумент, тушундингизми?

— Тушунмаслик ҳам гапми, умуман, аргумент нималигининг фаҳмига ҳам бормайман.

— Икс, игрек, зет деб эшитгандирсиз?

— Эшитганман. Мактабдаги дардисар дарсларни эслатади.

— Ўша дардисарлар аргумент деб аталади. Дадам жекпотни ютиб олиш учун бор имкониятларини ишга солиб кўрганга ўхшайди. Масаланинг жавоби чиқиши учун аргументлардан бири тирик одам бўлиши ва у ўз қўли билан ўйнаши керак. Тасаввур қилияписизми, сиз ҳали ҳеч кимга маълум бўлмаган сирли формуланинг бир аргументисиз.

— Ўҳ-ҳў, мени ўргимчак тўри билан ўраб ташладингиз-ку. Ҳаётнинг астари бунчалик қора эканлигини билганимда туғилмасдим.

— Ҳечам-да. Бу ҳали қора ранг эмас! Ҳақиқий қора ранглар олдинда. Зафар ака, отангиз айнан Бобошга наша олиб келиб берган бўлиши мумкин. Бунинг учун менда далил бор...

— Илтимос, Дилҳаё, шу ҳақда гаплашмайлик. Тун бўйи алоқ-чалоқ тушлар кўриб чиқдим. Ўйласам юрагим сиқилияпти. Отам ростдан наша савдосига аралашган бўлиб чиқсаю қамалса, энам кўтаролмайди.

— Энангиз... укаларингиз... Кўпчиликсизлар-а? Отангиз ҳар бирингизга қадрли. У киши наша билан қўлга тушса, кўп ўзгаришлар бўлади, мен дунёқарашларингизни назарда тутяпман.

— Тушундим, Дилҳаё. Ота барибир ота.

— Йўқ, — деди Дилҳаё, — фарзанд барибир фарзанд.

Биз тушликда учрашишга келишдик. Бозор кечадан ҳам совуқ эди. Отамни ўйлаганим сайин қаламим оғирлашар, кўзимга ёш қуйиларди. Бироқ дунёда Дилҳаё деган қиз яшаётганлиги, оиласи аллақачонлар пароканда бўлиб кетгани, буям етмагандай, навбатдаги фожиалар соя солиб турса-да, ўзини дадил тутаётгани менга далда берди. Отанг қамалса, бўйнингни эгишинг керак, деб ўргатилмаганидек, ўзингни мағрур тутишинг лозим, ҳам дейилмаганиди. Нимаям қилардим?

Ягона таянч — барчасига чидаш. Чидашим учун менга нима далда беришининг аҳамияти йўқ эди.

Картошка бозорига кириб бордим. Картошка қопларига қиров тушган. Бугун сотиб қўйиб, отамни ижара уйда кутиш ҳақида ўйладим. Ва ногоҳ миямда чақиндек чақнаган ўйдан бўшашиб тушдим. Пуллар! Ахир, отамни ҳибс этишса, ёнидаги ҳамма пуллар ҳавога учади-ку. У ёқда онамнинг аҳволи... Қайси пулга дори оламан? Қайси пулга даволатаман? Ҳойнаҳой Мирзамат ака сувдан қуруқ чиқади, боз устига қарзга берилган картошкасини ҳам сўрайди...

Кўнглимга қил сиғмай қолди. Яхшиям, кеча сотилган картошка пулларини чўнтагимга пухта яширган эканман, акс ҳолда болохонада қолиб кетиб, дард устига чипқон бўларди.

— Яхши дам олдингми, йигит? — сўради бозор қоровули. — Отанг қачон келади?

— Отамми?.. Кутаяпман, — дедим алланечук мужмал оҳангда. — Келиши керак... бугун ё эртан. Нима ишингиз бор эди, ака?

— Картошкани сотамиз.

— Мениकिनими?

— Ҳа, бир туркман савдогар кеча сўради. Бугуннинг ўзида уч тонна картошка керак.

— Бу ҳеч қанча чиқмайди-ку.

— Оббо, содда-ей, — деди қоровул, — сендан ярим тонна, фалончидан ярим, ишқилиб насибасини йиғади. «Оптом»дагилар билан келишолмай қолибди. Берасанми?

Айни муддао эди. Дарҳол савдогарни чақириб, нархини келишдик. Ҳарқалай килосидан икки юз ўттиз сўм қоладиган бўлди.

— «Оптом» сотганимни отамдан сир тутингизлар, — дедим.

— Нима фарқи бор, зўр пулладинг, — ҳайрон бўлишди улар.

Нарсаларимни йиғиштира бошладим. Ироқли бозоридаги кечмишларим шу бугун ниҳоясига етиб, уйга қайтиб кетишни истардим. Бунга тўла ҳақли эканимни бирдан англаб етдим. Отам нима ҳам дерди? Ахир, зарарига сотганим йўқ-ку. Қолаверса, отаси ҳақида ваҳимали гап эшитган қайси фарзанд чидаб ўтиради?!

«Энг муҳими, — дедим ичимда, — отамни ўз вақтида огоҳлантириб, қамоқдан асраб қолишим ҳам мумкин! Қанча тез жўнаб кетсам, шунча яхши.»

Йўлимни Олтибой аканинг ошхонасига бурдим. Хайр-хўшлашиб кетадиган ягона одамим Дилҳаё эди. Албатта, мен билан бирга кетишидан ҳам нонурид эмасдим.

Бунни қарангки, биринчи кунги йўлдан юриб, семиз хотиннинг ошхонасидан чиқиб қолдим. У ерда қиладиган ишим йўқ эди, аммо бека менга кўзи тушган заҳоти лапанглаб чопиб келди.

— Картошкафурушларнинг боласимисан? Ҳали кетмабсан-да?

Индамай ўтиб кетишнинг иложи йўқ эди. Салом бердим ва муҳим ишим борлигини айтдим.

— Сендан ишингни сўраяпманми? — деди у қўлларимга ёпишиб. — Ошхонага кир, гап бор.

— Отам кутиб қолади, хола.

— Вой, отанг Самарқандга кетган-ку. Икки кунга ижара ҳақи тўлаганди. Кеча тунда қаерда эдинг? — У кўзини ола-кула қилди. — Болохонада ётмадингми?

— Йўқ, — деб юлқинган эдим, шум хотин сумкага ёпишди.

— Айланай, ичкарига кир, гап бор, нега бунча қўрқасан? Еб қўярмидим! Биринчи кундан танишдик. Ё мenden тирноқча ёмонлик кўрдингми?

— Сумкани қўйинг, — дедим жаҳл аралаш.

Семиз хотин хохолаб кулиб юборди. Мақсадига эришмаса қўймаслиги тентагона кулгисидан ҳам билинди.

Қай гўрданам пайдо бўлди, уч эркак тўхтаб, бизни томоша қилди. Сўнг бири:

– Нима деяпти бу йигитча? – деб сўради семиз хотиндан. – Текислаш керак бўлса айтинг, битта ароқ сиздан.

Аёл розилик билдирмасдан, пачоқ башара кимса ёқамдан тутди.

– Сумкангда нима бор? Ошхонадан гўшт ўғирлаб кетяпсанми? Қани, оч!

Лаънати Бобош ҳам бунчалик қўрқитиб юбормаганди. Картошқадан тушган жами пул, лотерея чипталари ва агар Олтибой аканинг кашфиёти иш берса, уч юз миллион сўмлик ютуқлар бор эди эски хитой сумкасида. Пул учун одам ўлдириш мумкин бўлса, ҳозир мавриди келганди.

– Қўлингни ол! – дедим бирдан сенсираб.

– Эшитмадим, – пачоқ башара кимса бошини сарак-сарак қилди.

– Қулоғингни пичоқ учи билан тозалаб қўяйми ёки автомат шомполини тикайми?! – дея кучимни тўплаб бир силтагандим, сумкамни халос этдим.

– Қуёнчиқ экан-ку бу! – анг-танг бўлди пачоқ башара.

Семиз хотиннинг пешбандидан чиқиб турган ошпичоқ дастасига чаққонлик билан қўл солдим, аммо пичоқнинг тиғига қараб бўлмас, болта ундан авло эди. Дарвоқе, уч юз миллион учун мени ўлдириш жиноят оламида оддий ҳолат экан, айнан шунча сўмни ўзимда қолдириш учун душманни ҳалок этишга менга ҳам изн бор эди.

Пичоқ кўтарган йигитча кўпни кўрган бу одамларни чўчита олмаслиги мумкин эди. Яхшиямки, юз ифодам семиз хотиннинг пайтавасига қурт туширди. У:

– Ҳай-ҳай, қўйинглар, – деб мени нари итарди. – Уриш-жанжалдан ким фойда топибди! Боринглар, мен сизларни чақирдимми?!

— Кетдик, — деди ҳалигиларнинг бири. — Мен бу болани танидим, у йигитнинг хўрози.

Гарчи ҳамон иягини кўтариб турган эса-да, пачоқ башарали кимса ҳамтовоғининг бир турткиси билан унга эргашди. Ортига қарай-қарай кетаркан, худди ҳаммасини мен бошлагандек юраги аламдан ёнарди.

— Юр. Ичкарида беш минут гаплашамиз, — деди семиз хотин.

Унга эргашишга мажбур бўлдим. Ошхонанинг ичкари хонасига кирганимизда найнов оёқларини чалиштирганча чой ичарди. Менга кўзи тушиб, хотинига ўқрайди.

— Урди худо! — чойни полга сепиб юбориб, жойидан кўзгалди у. — Нега буни опкелдинг? Шу етмай турувди ўзи! Кечадан бери милиция хит қилиб юборди-ку!.. Бобошниям сен урганмидинг?

Семиз хотиннинг пичоғини қўлимда ўйнатиб, даста томони билан пешбанд чўнтагига солиб қўйдим.

— Ака, ҳар бир одам айтган гапига жавоб бера олишни ўйлаши керак, — дедим унга.

Шундан кейин ҳам мени ёш бола санаб, лабини чўччайтирди.

— Қотилсан, қип-қизил қотилсан! Болохонада иккинчи кеча ҳам ётгансан, тўғрими? Меҳмоннинг афтига пичоқ ургансан...

— Қўймадинг-қўймадинг-да, — дедим ва пичоққа қайтиб қўл узатгандим, семиз хотин ортга тисарилди.

— Бўлди, ука, бу шланка шунақа аёлмижоз, унга индама. — Кейин новчага пўписа қилди: — Туёғингни шиқиллат. Агар мелиса исини билса, сени нима қилишни ўзим биламан.

— Жоним...

— Ишингни қил деяпман!

— Э, ўзи бу дунё бевафо экан! — хўрсинди новча. — Эрталабдан кечгача фақат шу гапни эшитаман.

У чиқиб кетгач, аёл гүштдор қўли билан бурнини ишқаб қўйгач, деди:

— Менга эр керак, бу бояқишга боқадиган хотин. Кўрдингми эркак зотининг паст кетишини?

— Эркак зотининг паст кетиши эмас бу, — эътироз билдирдим. — Шунчаки бир бетайиннинг кулгига қолиши. Хола, вақтим зиқ, менда нима гапингиз бор?

— Мелиса ўз йўлига, укажон, бизнинг фикримизча, кеча кечқурун сен болохонага келгансан, шундайми? Фақат яширма! Қамайдиган олифталар бир тийин берармиди, уларни ўйлаб нима зарил менга! Эрталаб кўчамда анави қиз билан гаплашиб турганингни кўрганлар бор. Жанжаллашганингни, масалан, моматалоқ бўлган юзинг айтяпти.

— Болохонага кирган-кирмаганлигим сизни нега қизиқтиряпти? Мелисага хизмат қилмас экансиз, муддаонгизни айтинг, хола. Олдиндан шуни билингки, болохонада ҳеч ким билан ёқалашмадим, қотил эмасман.

— Кирганингда улар соппа-соғмиди?

— Аввал айтинг, мақсадингиз нима? Айтмасангиз, ўзингиз биласиз. Ҳаммасини кўрдим, лекин ўлдирсангизам чурқ этмайман.

— Касалхонада жон берган киши бир неча йиллар бурун бир ишга аралашганди. Юзи тиртиқ одам, қорадан келган, мендан сал озғин.

— Кеча танишганман.

— Агар уни ўша иши учун ўлдиришган бўлса, демак менга навбат келади. Бу рост. Ёлғон бўлса нон урсин-е, укажон.

— У эски танишингиз экан-да?

— Юзи тиртиқни гапиряпсанми? Ҳа, лекин буни ҳеч ким билмасди. Гап шу ерда қолсин.

Бобош бадбуруш кимсага «бўронли кеча воқеаси» ҳақида гапирганини эсладим. Отам билан Маҳмуд ака қачонлардир дуч келган ўтовдаги етти қиз, оқ туя, «КамАЗ»чиларнинг мурдалари, наҳотки, менинг

ҳам тақдиримга суқилиб кириб олса?! Ижара хонамга тасодифан келган каллахўр кишилардан бири бўронли кечада отамдан, эҳтимол, юз қадам нарида бўлган. Ўқ узган одам ҳам айнан ўшадир?

— Қотилни кўрдингми? — қистади семиз хотин.

— Уйингизга келганимда тўрт киши қарта ўйнаб ўтирганди, — дедим эҳтиёткорлик билан гапимни ситиб чиқарарканман. — Учтасининг башарасини аниқтаниқ эслолмайман, жуда чарчагандим. Лекин танишингиз бир умр эсимдан чиқмаса керак. Мени ёнига таклиф этди. Калла-поча едик. Кейин нотаниш кишилар бостириб киришди. Босқинчилар уларнинг оғизбурнига калла-поча тикишди.

— Нега сенга индамади, айланай? Сал ишончлироқ қилиб гапир. Мен билишим керак...

— Қўлимда қассоб пичоқ бор эди, индаб жонлари нечта!

Семиз хотин барибир ишонқирамай кўз ўйнатди.

— Ҳо, тўрт-беш барзанги одам ўлдиргани кириб, сендан кўрқдими?

— Одам ўлдиргани кирган эмас. Улар бир нимани бўлишолмаган экан, шунинг «разбор»ини қилишди. Мен ортиқча эдим.

— Айнан нимани бўлишолмади?

— Мияни.

— Мия? Қанақа мия?

— Одам миясини.

— И-и... — семиз хотин энди менга буткул ҳайратланиб қаради, кўрсаткич бармоғини чаккасига калит қилиб буради. — Мабодо «документ»инг йўқми?

— Сиз қайси маънода тушундингиз? Мияни бўлишолмади деганим, бири оқман, иккинчиси қора эмасман, деди. Бир хил мия, бир хил муаммо! Охири мия иккига бўлинди. Енгил жазо учун ўлиб қолади, деб мен ҳам ўйламагандим, бечора ўлиб қолибди-да.

— Сенда бир гап бор, айтмаяпсан. Текин томошабин бўлишингга икки дунёдаям қўйиб беришмас?

— Шунча муҳим экан, танишингизнинг ҳамтовоқларидан бориб сўрамайсизми?

— Мелисахонага борайми? Қизиқмисан?! — Семиз хотин лаб тишлаб четга қаради. — Хуллас, уларнинг бўлишолмаган мияси бор де. Айнан ўша нарса нима? Илтимос, укажон, одам тушунадиган қилиб гапир.

— Сотқинлик билан ватанпарварликми-ей... Ақлим етмади.

Семиз хотин қўлини чалиштириб «сен асли ўзи кимсан?» дегандек синчков қараб қолди. Бу савол менинг хаёлимда-да айланарди. Чандиқ юзли кимса билан муқаддам бир ёмон иш қилган экан, бу, шубҳасиз, «бўронли кеча» воқеаси. Маҳмуд ака сўзлаб берган ярим афсона, ярим ҳақиқат бўлмиш ўша тилсимотдаги гўзал ҳур қизлардан бири шу аёлмикан? Ҳа, вақт инсон боласининг устидан истаганча рассомлик қилиши мумкин.

— Бўпти, кетавер. Мелисага сотмаганимга раҳмат де, — эшикка им қоқди у.

— Ким кимни сотмади, — дедим чиқиб кетаётиб.

Дастлаб у сўнгги жумламга эътибор бермади. Ошхонадан ҳеч қанча узоқлашмаган эдимки, ҳаллослаб келиб қолди.

— Менга қара, ука, — деди қўлимга ёпишиб бир четга судраркан, — мендан нима истайсан? Қанча хоҳлайсан? Қайси қизни қўйнингга солиб қўяй? Дилхаёни кўнглинг тусайдими?

— Номингиз бекорга қўшмачига чиқмаган экан-да. — Ундан қутулмоқчи эдим, канадай ёпишди.

— Сен биласан! Ким нима қўйди, барини биласан! Танишимнинг ҳамтовоқлари ўлиб қолсаям сотмайди! Танимадик, ниқобли кишилар эди, деб туриб олишади. Лекин сен танигансан, биласан...

— Тўғрисини айтсам, нима берасиз? — сўрадим

кўнглимга ин қурган шубҳалар галасига кишт бер-моқ қасдида.

— Нима керак бўлса айт!

— Дилҳаёни илгари ҳам бировнинг қўйнига солиб қўйгандай гапирдингиз.

— Бу ерга келмасидан аввал бузилиб кетган...

— Исботингиз борми?

— Шундай мишмишлар борки, ука, чин ҳақиқат эканлигига ишонмасдан ҳам иложинг йўқ. Бобош билан ўша қизнинг дастидан уришдингми? Билиб қўй, у бокира эмас. Уч ой аввал бир гап эшитгандим, Дилҳаё боласини олдириб ташлаган.

— Қўйсангиз-чи, ахир у...

— Нима «ахир у», нима?! — тобора завқ-шавққа тўлди аёл. — Ироқлининг ҳамма дўхтири мени танийди. Бола олдирганини биттаси шипшиб қўйди. Эшитишимча, у Бобошдан ҳомиладор бўлиб қолган. Буни мен ўзидан ҳам сўраганман. Албатта, Дилҳаёга қиз бола деган ном керак. Ёлгон эканлигини айтиб, қасам ичиб туриб олди. Бобошдан алдаб-сулдаб сўрагандим, «ҳа, мастликда тегинганман» деди. Сенингча, Бобош унга ёш болага ўхшаб қуруқ талпиниб юрадими?! У ҳайвон-ку, ука... Энди гапир дардингни, Дилҳаё сенга нима учун керак?

Томирларимда қон қизиб, тутуним чиқиб кетди. Семиз хотиннинг гаплари ифвога айланишини жон-жонимдан истардим.

— Майшат қилиш учун, — дедим лаб-лунжим титраб.

Семиз хотин буни оддий ҳолдек қабул қилди.

— Шернинг олдига бир парча эт ташлагандай ташлайман, уни ўзингники ҳисоблайвер. Энди айт, ука, болохонамга келган эшаклар мен ҳақимда нима дейишди?

— Ҳеч нарса демади. Ҳаммасини ўзингиз айтдингиз, ўз оғзингиз билан. Чандиқ юзлини сотқинлик

учун жазолашди, сиз эса «уни ўлдирган бўлса, мен ҳам кетаман», дедингиз. Ўн йил бурун саҳрода бўрон кўтарилган, иккита «КамАЗ» ғойиб бўлган. Босқинчи «айбингни биламан, агар сени сотсам отувга ҳукм қилинасан» деб дўқ урди. Уша ўлган одам сиз билан бирга арзимас чақимчилик қилмаган, тўғрими? У ўлса, сиз ҳам ўладиган иш чўлдаги қароқчилик эди. Топдимми? Мен айнан ўша кун сизлардан омон қолган бир одамни биламан.

Семиз хотин без бўлиб қолди. Муштдеккина қишлоқи йигитча рақиб чиқиб қолиши афтидан тушига ҳам кирмаган эди.

– Сенга қизни... бераман, – ғўлдиради у.

– Йўқ, – дедим ундан қутулаётганимга шуқр қилиб, – бизни тинч қўйинг, тамом-вассалом. Дилҳаёга ҳам тил теккизманг. Мен сизни, сиз мени кўрмагансиз.

– Тинч қўймай нима қилибман, раҳмат сенга... Яхши бор, – аёл расталарни паналаб, шоша-пиша кўздан йўқолди.

Йўлга отланганимни Дилҳаё бир қарашдан пайқадди ва ишини ташлаб, ошхонадан чиқди.

– Бир кун ҳам қолмайсизми? – назаримда буни хавотир ила сўради.

– Бир соат ҳам.

– Нима бўлди яна?

– Ҳеч нима. Шунчаки... картошкамни сотдим, отамни кутишга асабим чидамайди, у ёқда онамга пул керак. Кетмоқчи эдингиз, Дилҳаё, мен билан йўлга чиқмайсизми?

Қиз пешонасига тушган сочини йиғиштириб, менга термилди. Ним кулиб туриши юракни жизиллатарди, аммо ичимдаги шайтон менга «бу қиз бузилган, сендек лапашанга тегиб олмоқчи, холос» деб бонг урди.

— Бирга кетаман, лекин яна бир кун қолайлик, эртага... — деди у.

— Йигитлик сўзини айтиб қўйганим учун олдингиздан ўтишга келдим, — дедим. — Номим қочоққа чиқиши керакмас. Сизсиз кетавераман.

Дилҳаё очиқчасига хафа бўлди, сўнгра сумкамга кўз қирини ташлади.

— Эртан кечқурун лотерея ўйналади.

— Уч юз миллион сўм чиқишига шунчалик ишонасизми? — сумкани қизнинг оёқлари остига ташладим. — Олинг! Мен энди чўпчакларга ишонмайман.

У авзойимга қараб баъзи нарсаларни сезди, оҳиста эгилиб, сумкани олди-да, қўшқўллаб тутди.

— Зафар ака, булар сизники. Нимадан аччиқланаётганингизни билмадим... майли, мен ҳам ҳозир кетаман. Фақат дадамга бир оғиз телефон қилиб қўяй.

Орадан ҳеч қанча вақт ўтмай биз автобус бекатида турардик. Самарқандга етиб олиш учун аввало ё Нукусга, ё Урганчга бориш керак эди.

— Отамнинг бир таниши бор, — деди Дилҳаё. — Микроавтобусида савдогарларни олиб юради. Омадимиз чопса, тўғри Бухорогача ҳам боришимиз мумкин. Ундан у ёғи Самарқандга бир қадам.

— Бу ерлардан кетсам бўлди, — уф тортдим мен.

Дилҳаёга мажбурият юзасидан гапираётгандай эдим. Семиз хотиннинг гаплари бир лаҳза ҳам ўз ҳолимга қўймасди. Қиздан қандай қилиб сўрасам экан, деб бош қотираётгандим, мендан кўз узмаётган бир кишига кўзим тушди. Уни таниб, юрагим орқага тортиб кетди. Бу одам Маҳмуд ака эди. Жавдираб турар, «ЗИЛ»нинг қорасиям кўринмас, дунёсидан айрилган бечора кимсани эслатарди. Бир фалокат бўлган эди. Фалокат бўлгандаям қайғусини ҳеч қачон аритиб бўлмайдиган машъумдан-да машъум...

Йўлни шошиб кесиб ўтдим ва икки қадам нарида тўхтадим. Салом беришга-да тилим айланмади.

Азамат ҚОРЖОВОВ

— Зафар! — қичқириб юбораёзди у. — Ўзингмисан?!
Ўхшатдиму кўзларимга ишонмадим! Қандайсан-ей?

Ўн йил кўришмаган инсондай қучиб олди.

— Отам қани? — деб сўрадим руҳсиз бир ҳолда.

— Нима бўлди? Мазанг йўқми? Юзинг ҳам қашқа?

— Отам?..

Гарчи қайфияти бўлмаса-да, Маҳмуд ака қувноқ кулиб қўймоқчи эди, лекин афт-ангорини тузатиб бўлмас изтироблар эгаллаб олди.

— Отангни бунча сўраб қолдинг, кетди сенинг олдинга... Сен эса бу ёқда юрибсан? Тинчликми, ука?

— Картошкани сотиб бўлдим. Машичангиз қани?

— «ГАИ» ушлади, катта йўлдаги мелисахона ҳовли-сига тиқиб қўйди.

— Сизни қўйворишдими?

— Картошканинг эгасини топиб кел, деди. Отангни ахтариб, эндигина бозорга кетаётгандим. Бу ерга нечанчи маршрутқада келдинг?

— Нима, отам мошинда эмасмиди?

Маҳмуд ака отам постга етмасдан тушиб қолганини гапиргач, ичимда нимадир чирт узилгандай бўлди. Машинани тўхтатишни илтимос қилибди, сўнг бортга чиқиб картошка қоплари орасидан каттакон сумка олибди. Сумкани илгари Маҳмуд ака ҳеч кўрмаган экан. «Сиз бемалол бораверинг, мен такси ушлаб, бир жойга кириб ўтаман, балки бозорга сиздан олдин етиб борарман», дебди.

Сумкада нашадан бошқа нима ҳам бўлиши мумкин?

Отамни огоҳлантиришга улгуришим керак эди. Милиция аллақачонлардан буён пойлаб юрганига қарамай, агар отам сумкани гум қилиб, бу ерлардан қочиб кетса жин ҳам урмайдигандай эди.

Дилҳаё бизга яқинлашганда, Маҳмуд ака дарров таниди.

— Бу ҳам сен биланми?

— Ҳа, Самарқандга икковимиз кетаётгандик, — шундай деб қизга тикилдим. — Дилҳаё, мен ҳозир кетолмайман, муҳим ишларим чиқиб қолди.

У индамай бурилиб кетди. Ҳатто бир оғиз хайрлашмасдан такси томон югурдим.

— Бозорга! — дедим олд ўриндиққа отилиб кирарканман.

Маҳмуд ака ҳам мендан ўрнак олди. Орқага ўтиргандан сигарет тутатди.

— Чекмасдингиз-ку? — дедим баттар сиқилиб.

— Э, биттаси ўн йилга кетасан, деб бўкирди. Мошинанг ашаддий жиноятчиларнинг аравасига айланган, дейдими-ей! Буям майли, бортдаги ўқ изини кўриб қолди!

— Ўқ изини? Ўшандаям шу мошин эдими?

— Шу мошин, шу чўл. Отангнинг сумкасида тилла бормиди, нима бало?! Ҳаммаси менга ёпишиб кетди! Сумкани сўради. Яхшиям, Нурим биров сўраса фиринг этмаслигимни тайинлаган.

— Энам яхши эканларми?

— Яхши. Отанг врачларга анча пул сарфлаб келдиёв. Операция ҳам бўп қолади, яқинда.

— Ҳаммаси яхши кетаётганди-я! — жаҳл билан қўлимни мушт қилдим. — Отамга тушунмай қолдим! Эҳ, қаердан чиқди шу палакатлар?!

Эллик ёшлардан ошган қорақалпоқ таксичи кулиб қўйди-да, деди:

— Сен бола отангнинг ҳам хўжайинимисан?

— Йўқ, — дедим у билан гаплашишни истамай. — Маҳмуд ака, энди нима қиламиз? Отамни топганимиз билан иш битармикан? Мелиса жуда довруқ солди деяпсиз-ку.

— Отанг битиради. Ўртада бир гап борга ўхшайди.

— Ўртада пулдан бошқа нима бўлиши мумкин! — гап майдониға от сурди таксичи. — Одам зотининг энг нозик нуқтаси пул, оғайнилар. «Пул бўлса, чангалда шўрва»

дейди эскилар. Бу мақолни минг марта эшитганмизку, деманглар. Эътибор қилсанглар, қўлингда ёки дастурхонингда шўрва, дейилмаяпти, айнан чангалда, ҳа, чангалда. Чунки пул деганда ўз-ўзидан чангал эсга тушаверади. Кимнинг қўли юлиб оладиган, илиб оладиган чангалдай бўлмаса, унга қийин.

— Бунинг учун нафс ўпқон бўлиши керак, — дедим. — Шундан кейин қўл сиз айтган чангалга айланади... Маҳмуд ака, энди нима қилдик?

Таксичи фикримни тепкилаб ўтди.

— Нафс бутунлай бошқа нарса, уни аралаштирма, ука. Мен эҳтиёж ҳақида гапиряпман. Эҳтиёжингни қондириш учун ҳам қўлинг чангал бўлиши керак. Эҳтиёждан ортиғи нафс, дейилади.

— Ўзи эҳтиёжнинг чегараси бормикан? — деди Маҳмуд ака. — Мисол учун, менга икки қаватли уй, шаҳардаги кўп қаватли «дом»лардан икки хонали квартира, битта немис мошини керак. Шуларга эга бўлганимдан кейин мени боқадиган нарсага эҳтиёж туғилади. Хусусий цехми, дўконми, ижарага бериш учун юк мошинларими — ишқилиб ҳар ойда пул келадиган бирон нима.

— Замонавий одам экансан, — мақтади таксичи. — Шуларга ҳалол ишлаб эришмоқчимисан?

— Ҳаром ейдиганлардан эмасман, — деди Маҳмуд ака баландпарвоз оҳангда.

— Ким ўз эҳтиёжини ҳалол йўл билан қондирса, нафс дейилмайди. Юлғичлик билан топилган биттагина ушоқ ҳам нафс.

Бозорга етиб келганимизда таксичи ҳамон фалсафа оламида жавлон урарди. Тушаётганимизда Маҳмуд ака сўради:

— Кечирасиз-ку-я, мабодо домла бўлмаганмисиз?

— Пенсиядаги ўқитувчиман, — деди у. — Пенсияга чиқиш ҳам эҳтиёж, оғайнилар. Хайр, омон бўлинглар.

Отамни бозордан тополмаслигимни кўнглим сез-

са-да, дастлабки қиладиган ишим бир соат илгари ишонч билан умрбод тарк этганим ўша картошка бозорига қадам ранжида қилиш бўлди. Картошка сотувчилардан сўраб-суриштирдим. Баъзилари отам тугул, мени эслолмай: «Кимсан? Отанг ким ўзи?» деб бақрайишди.

Ҳар эҳтимолга қарши ошхоналарни кузатиб чиқдик. Агар отам сумкани эгасига топширган бўлса, хурсандчиликни нишонлаб юз грамм ичишга кирган бўлиши эҳтимолдан холи эмасди.

Ошхоналарда тентираш ҳам фойда бермагач, Маҳмуд акага дедим:

– Гўштхона қаердалигини биласизми?

– Бу юришда тополмаймиз. Картошка бозорда кутайлик, барибир келади. Мошин арест қилинганини билмайди-ку, ахир.

– Ким айтди билмайди деб, балки билар?! Маҳмуд ака, ростини айтинг, отам йўлда ҳеч нарса демадимми?

– Нима ҳақида?

– Битгасидан эшитдим, сизларни нашафуруш деб органга чақибди.

Маҳмуд ака таққа тўхтаб, менга анграйиб қаради. У ҳаммасини тушуниб етган эди.

– Тўхта-тўхта, демак, сумкада наша бўлган.

– Гап шу ерда қолсин, – дедим мен.

Маҳмуд ака билагимдан чангаллади. Ҳазабдан титраб-қақшаб кетганини кўриб юрагим ачишди. Бояқиш умр бўйи ҳалол меҳнат билан кун кечирган, сўнгги нафасигача ғалваларга аралашмасликка аҳд қилган ўзига тўғри одам эди.

– Сен буни қачон билдинг?

– Кеча. Агар қўлимдан келганида эди, қишлоққа етиб бориб отамни огоҳлантирардим. Менимча, бу ишнинг бошида Мирзамат ака турибди. Отам билан учрашганини бирон марта кўрдингизми?

– Демак, Мирзамат... Ит эмгурлар мени тириклайн

Азамат ҚОРЖОВОВ

гўрга тикмоқчи эканлар-да! Майли... кўрамиз... Билардим-а ҳаммаси инсофини еганлигини... Тентакман! Била туриб арзон-гаровга дунёнинг бир чеккасига келиб юрибман!

Маҳмуд ака мени ҳам койиб берсалар керак деб ўйлагандим, Йўқ, бир оз юрганимиздан сўнг бошимдаги чанғичилар шапкасини силаб қўйди.

— Ифлос ишга сениям аралаштирганига ўлайми? Энангни даволатишга катта пул керак, биламан. Лекин шунинг учун наша сотиш шартми? Наша албатта тешиб чиқадиган энг ёмон даромад манбаи. Нима қиламиз энди?

— Қассобхона...

— Э, бўлмағур гапингни қўй, Зафар! — жеркиб берди у. — Бобошийдими ўша қассобнинг оти?

Маҳмуд акани бутунлай адои тамом қилмаслик учун Бобош билан отамнинг тили бирлиги ҳақидаги тахминни айтиб юборишдан зўрға тийилдим.

— Квартирага бориб келайлик-чи, — деди оғир уф тортиб.

Шу кунлар ичида анча улғайиб қолган эдим. Бизни деб олис сафарга рози бўлган одамни юпатиш кераклигини яхши англаб етгандим.

— Отам наша олиб келмаган бўлиб чиқишиям мумкин, — дедим вазминлик билан, лекин овозим титроққа қоришиб кетди. — Ростга айланса, сизни ўзим ҳимоя қиламан, Маҳмуд ака! Айбингиз йўқлигини исботлаш учун гувоҳ керакми? Мана, мен гувоҳ!.. Ҳеч нарсани билмайман, картошка ортилганини кўрдим, холос, дейсиз. — Иттифоқо, хаёлимга Равшан аканинг буюртмаси келдию ҳафсалам пир бўлди. — Лекин сиз қайтишда спирт олиб кетгансиз, тўғрими?

— Бунияма биласанми?

— Ўша одам айтди.

— Кимга дуч келдинг ўзи? Жеймс Бондгами, нима бало!

Мен Олтибой ака ҳақида ҳам гапирмай қўя қолдим. Нима бўлгандаям бизнинг оила Маҳмуд акага битмас-туганмас ташвиш келтираётган эди. Қанийди отамни кўриб қолсаму дардимни тўкиб солсам.

Семиз хотиннинг уйи эгасиз ҳовлидек бефайз хувиллаб ётарди. Ироқли бозоридан кўним топган турли-туман кимсалар уясига айланган бу даргоҳда икки кеча тунаганим ва, айниқса, Дилҳаёдай кўзга яқин қиз неча ойдирки яшаётгани кўнгил пардасига қора тортди. «Битта биз ёмонми? — деди ички овозим. — Фалокат келганда довдираб қолган манави Маҳмуд ака ҳам кўп нарсани биледи, сезиб юради. Унга пул керак, таксичи айтган эҳтиёждан нафс ўсиб чиққан. Бунинг далили шуки, мўъжиза туфайли бугун Ироқли остонасида пайдо бўлиб қолгани! Йўлнинг ҳисобини қилсак, машина эндигина қишлоқдан чиққан бўлиши керак эмасмиди?! Кўп ишлаш учун машинасини шундай ҳайдаганки, икки баравар тезликда қайтиб келган...»

— Ҳеч ким йўқ-ку, — деди Маҳмуд ака.

— Ҳамма бозорда, ака. Ҳамма пул келадиган томонда ўйнайди.

— Менга қара, маҳмадоналик қилгунча бирон кимни топиб чиқ!

Эшикларни бирма-бир тақиллатдим, аммо инсон зоти садо бермасди. Дилҳаёнинг ижарахонасига кирдим.

— Ким бор? Ҳей...

— Нима, кўзинг хиралашиб қолдими? — деган овоз келди.

Ҳақиқатан кунжакни икки киши банд этганини илғамабман. Улар менга шу қадар сирли тикилиб туришардики, ўрнимда бошқа одам бўлганида ҳам кўнглига ҳадик ин қуларди. Бироқ мени қасам ичган икки нигоҳдан кўра уларнинг одам шаклидаги алоҳида-алоҳида кўринишлари кўпроқ қизиқтирди.

Дарвоқе, бири яна эски тўнини кийиб олган Олтибой ака, иккинчиси кечагина болохонада одам ўлдирган Бобош эди.

Олтибой ака ювош тортиб қолган Бобошни ёлғиз қолдириб, чаққон пилдираб эшикни ичкаридан кулфлади.

— Айтиб қўяй, — деди у, — шопир ичкарига кир-маслиги керак. Кирса бола-чақасига қийин бўлади.

— Отамни ахтариб юрибман, шу ерга келдимиз?

Бобош сумкамга сўзсиз тикилиб ўтиргани ёқмади. Ҳарқалай сумкани ҳеч кимдан ўғирлаб олмаганман. Иблис балчиқ чаплаган вужудининг баъзи соғ жойларида одамгарчилик балқиган рўпарамдаги олти бармоқли кимса берган лотереялар эди кўпчилиги.

— Отангни мен билмайман, — деди Олтибой ака «мен» сўзига ургу бериб.

— Сиз-чи? — сўрадим ўз-ўзидан Бобошга тикилиб.

— Аввал сумкани кўрсат, — у сумкага имлади. — Столга қўй-да, оч.

— Билиб қўйинг, бу ерга сумка кўрсатишга кирганим йўқ. Отамни кўрдингизми, йўқми? Айтиш қийинми, ака?

— Кийин! Нега қийин бўлмасин?! Жудаям қийин!

Ғапиришга оғиз жуфтладиму Олтибой акага қарадим. Чамамда, нима демоқчи эканлигимни у англади. Ахир, отам Бобошга наша олиб келгани ҳақидаги тахминни унинг қизи айтди. Дилҳаё, эҳтимол, Бобошдан эшитгандир, аммо Олтибой аканинг бундан беҳабар юриши сира мумкин эмасди. Ва ҳозир иккиланганим — «отам сизга наша олиб келган» десам, Олтибой акани сотган бўлиб чиқишим мумкин эди.

— Сиз... барибир биласиз, — дедим ўжарлик қилиб, илло алланечук пажмурда ҳолда.

Олтибой ака секин бош силкиб қўйди. Шундан кейин Бобош:

— Ҳе-е, гап бу ёқда, денглар, — дея алам билан

чўнтак кавлаб, сигарет қутисини топди. — Акамни оғзи маҳкам эркак десам, бутун Ироқлига жар солиб чиққан эканлар-да!

— Мен нима депман?! — норози бўлди Олтибой ака.

— Отамнинг айнан сизга «дори» олиб келишини бошқа бировдан эшитдим, — деб шошма-шошарлик қилдим. Бобош баттар тутақиб кетди:

— Бошқа бировинг ким бўларди, бу кишимнинг яккаю ёлғиз қизлари-да! Ё ёлғонми? Ироқлига келиб фақат бизнинг оёғимиз тагида ўралашиб қолдинг сен бола! Бошқа ким ҳам сир айтарди! — Қассоб жаҳл билан гугурт чақиб, бирпасда паға-паға тутун пуфлаб ташлади. — Ҳаммамиз бир вилоятданмиз, керак бўлса қамоғимиз ҳам битта бўлади.

— Бобош, сен ҳамиша ҳаддингдан ошиб келгансан, — деди Олтибой ака.

— Тўғри айтасиз, ҳар доим шунақа бўп келганман. Чунки мен ювош бўлиб яшолмайман. Ёввойилар даврида туғилганимда фор ҳукмдори, ўрта асрларда саҳро қароқчиси, ўттизинчи йилларда босмачи, қирқинчи йилларда партизан...

— Ҳозир эса сассиқ сув тортиб чиқадиган артезиансан! — столни муштлади Олтибой ака. — Калланг етмаган гапларни гапириб кулги бўлма! Сен ғирт аҳмоқсан! Билдингми?! Қароқчи, босмачи, партизан эмиш! Ҳеч бўлмаса, бир парча илоннусха тилингни кўп алжиратма! Ўттизинчи йилларда сенга ўхшаганлардан босмачилар эмас, миллатини сотган хоинлар чиққан! Қирқинчи йиллардаги фашистлар ҳам худди сенга ўхшаган одамлар эди!

Улар бир лаҳза бир-бирига қаҳр ила тикилдилар. Кейин Олтибой ака буюрди:

— Қани энди айт! Зафарнинг отаси қаерда?

Бобош сигаретини столга кучи борича эзғилади, бир парча кул қолди.

— Кўрганим йўқ, — деди сурбетларча.

Азамат ҚОРЖОВОВ

— Сизга неча марта наша олиб келган? — сўрадим тишимни-тишимга босиб.

— Нима, тергов қияпсанми?

— Ҳайдовчимизнинг бу ерга киришини истамаётганларингизнинг сабаби, — дедим икковига бир-бир кўз ташлаб, — у бизнинг қайиқда эмас. Мен эса сизларданман. Одамнинг қумурсқача жонини бемалол йўқ қилиб юборадиган сирларни биламан. Гапимга тушуняпсиз-а, Бобош ака? Энди айтарсиз?

— Йўқ, бизнинг кемада эмассан, — Бобош ўрнидан турди. — Бу ерга отангни ахтариб келдингми, Дилҳаёними ё шунчаки разведкага келганмисан, бизга қоронғи. Нима бўлгандаям иззатинг битди. Вақтида жўнаб қол.

— Бас! — деди Олтибой ака. — Демак, унинг отасини бугун кўрмагансан.

— Боқиб юрибманми?!

— Ундай бўлса нима жанжал?! — қулочини ёзди Олтибой ака, сўнг менга деди: — Зафар, отангни бошқа жойдан қидир. Маслаҳатим, шовқинсиз, изингни қолдирмай қидир! Тушундингми?.. Айтгандай, Дилҳаёни кўрмадингми?.. Ҳа, майли, шунчаки сўрадим.

Уша пайтда уйдан тезроқ чиқишни ўйладимми, миямга жўяли фикр келмасдан остона ҳатладим. Ижара уйдан узоқлашганим сайин каллам ишлай бошлади. Нега Олтибой акага ялиниб-ёлвормадим? У кимларнингдир жосуси бўлишга мажбур экан, Маҳмуд аканинг «ЗИЛ»и кимнинг буйруғига кўра тўхтатилган, отам ҳозир қайси томонда тентираяпти — тахминан бўлса-да билиши керак эди. Балки ҳамма маълумотни шахсан ўзи етказгандир? Энг ажабланирлиси, нега у «Дилҳаёни кўрмадингми?» деб сўради. Йўлга отланганимизда, қизи мен билан кетаётганида телефонда рухсат сўради-ку. «Қизим сен билан кетмаганмиди?» деб ажабланиши тўғрироқ эмасмиди?

Бу юришимиз самара бермаслигига кўзи етган Маҳмуд ака катта йўл бўйидаги мелисахонага қайтишга қарор қилди.

— Сен ҳам юр, тентирашдан фойда йўқ, нима бўлса пешанамиздан кўрамиз, — деди у.

— Йўқ, Маҳмуд ака, — қатъий бош чайқадим, — сумкамни текшириб кўришса, мени ҳам отамга шерик қилишади. Картошканинг пули десам ишонади, дейсизми? Яхшиси, мен бир ишончли квартира топай. Сумкамни яшириб, отамни ахтараман. Ундан у ёғига билмадим, вазият нимани тақозо этса, шуни қиламан.

— Унда бир нимани баҳона қилиб мендан ҳам хабар олиб тур. Картошка эгаси ушлангунча қамаймиз дейишса, эгаси йўқ итга ўхшаб қолмай.

— Албатта хабар оламан, Маҳмуд ака. Бугун кечқурун учрашамиз.

Оҳаги нураб тушган ола-чалпоқ дўкон ёнида хайрлашдик. Қор учқунлади. Ёз бўйи чарчаган одамлар ошхоналарга қамалиб олиб, тинимсиз ароқ кўтаришар, сомсахўрлик қилишарди. Тўғриси, ошхонага киришга юрагим бешиб қолганди.

Авалло ўзимга қалинроқ кийим сотиб олиш учун Ироқли бозорига қайтдим. Кийимлар ниҳоятда арзон эди. Хитой, Қозоғистон, Қирғизистондан салкам сув текинга контрабанда орқали келган моллардан Ироқли тижоратчилари мўмайгина даромад қилишарди.

Қора куртка сотиб олдим. Сотувчи очиқкўнгил, анчайин содда киши экан, дарров сирини очиб қўйди:

— Нима деяпсан, ука, бу мол асл тоза, лекин арзон. Хитойдан бир ярим долларга олиб келганман.

У мен санаб берган қирқ минг сўмни қўлида ўйнатиб ортимдан қараб қолди. Камига қоракўзойнак ҳам олмоқчи эдим, ўпкамни босдим: бугун-эртан мени, оиламизни нима кутяпти, билмайман. Пулни тежаш шу вақтгача менга зарар келтирмаган эди.

Ижара уйни ҳам бозордагилар орқали топиш осон.

Эски танишларга дуч келиб қолмаслик ташвишида писта, нос сотиладиган растага ўтдим. Хотин-халажлар тилимга яхши тушунишмади.

— Туркманча биласанми? — деб сўрашди ўз тилларида.

— Йўқ, лекин тушунаман.

— Қозоқча, қорақалпоқча...

— Тушунаман.

— Сеньёру мистерлар келса, бизам тушунамиз, — дейишди носфурушлар. — Фақат уларнинг нос олмани чатоқ-да.

— Менга квартира керак, бир ҳафтага. Шерикларим кечаси келишади.

— Нима дейди? — пешанасини тириштирди биттаси.

— Квартира керак эмиш.

Барибир бозор кўрганман-да. Ҳаял ўтмай бир нафақахўр, сўққабош кампирникидан икки кишилик жой топдим. Кўнглимдагидек квартира эди: семиз хотиннинг кўчасидан катта йўлга чиқувчиларни деразадан кузатиш имкони бор. Яна бир қулайлиги — телефон ўрнатилган.

Қуёш нур сочмай бирдан ботди. Сумкамни каравот тагига бекитиб, кўчага чиқдим. Такси ушлаб, тўғри мелисахонага ҳайдатдим. Маҳмуд ака дарвоза олдида дийдираб турган экан, мени кўриб қувониб кетди.

— Отам келдими? — деб сўрадим. Сўрадиму беихтиёр ўпкам тўлиб кетди. Маҳмуд ака атрофга аланг-жаланг боқиб, бир четга бошлади.

— Отангдан дарак йўқ, Зафар. Булар менга сен ҳам қамаласан, деб дағдаға қилишяпти-ю, лекин ташқарида кутишимга қарши эмас. Бу нима дегани? Менимча, жиддий масалага ўхшамаяпти. Кейин... биттаси учини чиқарди... Айтдики, картошкани ташлаб кетаверишим мумкин экан... Борт милтиқ ўқидан тешилмаганлигини исботлағунимча энамнинг сути оғзимдан келди... Айт, энди нима қилай? Кетаверсаммикан?

— Кетаверасиз? Қанақасига?

— Битгаси шундай деди, деяпман-ку. Картошкани тушириб, мошинни олиб кетишим керак.

Маҳмуд ака қаҳрамонлик кўрсатишни истамаётган аскар мисоли иккиланарди. Вақт борида «ЗИЛ» кабинасига ўтириб жўнаб қолса, эртага отамнинг кўзига қараши бор. Қолса, бу ишқалдан қайтиб ўнганмайдиган ҳолда жабрланиши мумкин.

— Картошка нима бўлади? — дедим заиф товушда.

— Билмадим, бир четда турса керак.

— Отам қаердан сотиб олганди?

— Район бозоридан. Агар Нурим эпчиллик қилмаса, анча пулга куяди. Тўғри тушун, Зафар, ҳозир қўлимдан ҳеч нарса келмайди. Ҳамма гап отангда! Қаерларда юрган экан-а? Ҳеч бундай асабийлашмагандим.

— Уйимиз куйганга ўхшайди, — дедиму кўзларим филт-филт ёшга тўлди.

Бироқ Маҳмуд ака кўз ёшларимни кўришга улгурмади. Соқчи туйнуги очилиб, уни чақиришди.

Очлик ва совуқдан силлам қуриб, бир соат кутдим. Ниҳоят, «ЗИЛ» овози эшитилди, кулранг дарвоза сурилиб, машина чиқиб келди. Юксиз эканлиги бир қарашда маълум эди. Агар картошка шу кўйи йўқ бўлиб кетса, камида беш миллион сўмдан айрилардик. Кечагина бир миллион сўм билан жамики муаммосини ҳал қилмоқчи бўлган оила учун бу бутун бошли мамлакатнинг яксон этилиши билан баробар эди.

Маҳмуд ака аллақанақа ишора қилиб ўтиб кетди. Анча олислагач, қизил чироқлари ёнди. Ёнимга ҳал-лослаб етиб келаркан, кимнидир сўкди.

— Инсоф ҳам керак-да! Ахир, бу қароқчилик-ку! — деди у. Кейин мени юпатиш учун қўшиб қўйди: — Отанг келса, балки ҳаммасини ҳал қилар!

— Уйга кетяпсизми?

— Ҳа. Отанг ҳам қизиқ. Шу вақтгача хабар олмади.

Нафақахўр кампирнинг уй телефони ёзилган қоғозни узатдим.

— Етиб борганингиздан кейин телефон қилинг.

Шарт ортимга бурилдиму чақирса ҳам қарамай кетавердим. Ижара уйимга келганимда, бефайз, ўлик, рутубатли хона кутиб турарди. Каравотга ташлаб, донг қотиб ухлаб қолдим.

Сешанба қуёши булутлар орасидан жилмайган кунни умрбод ёдимдан чиқармайман. Апил-тапил ювиниб, кўчага отландим. Кечаги сандироклаган жойларимга бир-бир бориб, квартирамга қайтдим. Кечки бешда «Омад калити»нинг 128-тиражи ўйналиши керак эди.

— Телевизорингиз борми? — кампирнинг хонасига мўраладим.

— Нима кўрмоқчисан? — йўл бўшатди у.

— Бугун лотерея ўйналади.

— Оббо, эринмаган ўғлон-ей! Шуларнинг ҳийлаларига учиб, насибангни бир бўлак қоғозга сарфладингми? Иккита олганга ўхшайсан-а?

— Икки мингта, чиқса керак, — дедим бамайлихотир. — Бир сумка бор, бир сумка!

— Вой-бой! — танглайини тақиллатди кампир. — Илойим, ют!.. Агар ютсанг, сенга бир манзилни айтаман, бир миллионинг ўн миллион бўлади.

Кампирнинг гапидан «ҳеч вақо ютолмайсан, болапақир» деган мазмуннинг ҳиди келарди. Бу туйғуни аввал ҳам ҳис этгандай эдим. Эҳтимол, қишлоғимдан нарини кўрмай рўзғорга қоришиб юрганимда «ота, ундай қилайлик... бундай қилайлик» деб беғубор кўнглимга юқтириб қўйгандирман. Ҳаётимни ишончсизлик расво қилиб келган, ҳа, ишончсизлик. Шу кунларгача ишончсизлик ботқоғидан чиқолмай келдим, то отам бозорга олиб келгунча, то мени чўл ўртасидаги шаҳарчага ёлғиз ташлаб кетгунча.

Қизиқ, одамлар ишончсизлик қилган сайин битта нарсага — мўъжиза туфайли аҳвол ўзгариб қолишига

ишона бошлайдилар. Биз ҳам шундай эдик. Онам касал ётганда қаердандир катта миқдорда пул тушиб, муаммолар ечим топиб кетишига ишонардик. Бирон марта «энди тамом, энамдан айирилдик» демаганмиз. Ишонч бор экан, шундан бошқачароқ йўлда фойдалансак, ҳаётимизни силлиқ йўлга тушириб олсак бўлмасмиди? Ким билади, ҳозир лотереяга ишониб ўтирганим ҳам ҳамон ўзгармаган ўша-ўша каснинг хомхаёлларидир. Уч юз миллион сўмли жекпот, бу — айтишга осон. Мўлтони кампир башорат қилди, Олтибой ака ҳисобкитобини чиқарди. Дилҳаё ҳам умид берди...

Телевизор қаршисига чўккан заҳотим кампир яна бидиллади:

— Илгарилари заём дегичлари бўларди, болам. Шўролар роса ўйнатган. Спортлотто бор, ўчириб ўйналадиганлар чиқди. Сенга айтсам, буларнинг бари қимор. Калланг билан, юрагинг билан ютмайсан, омадингга ишонасан. Омадга таянган тадбирнинг ҳаммаси қимор-да, айланай!.. Э, чолим ўлгудай қиморвоз бўлган. Нуқул ошиқ ташларди. Қўйнинг суягидан тортиб пахтанинг питиғигача қиморга ишлатилиши одамни кўп эсанкиратади.

— Ҳозиргина пулимни ўн баравар ошириш ҳақида гапирдингиз, қиморхонага боришимни чўтлаган экансиз-да? — дедим телевизордан кўз узмай.

— Бир миллион ютсанг менсиз ҳам ўн миллион қилиб оласан, айтдим-қўйдим-да, — деди кампир. — Ёши бир жойга бориб қолган кампир қароқчиликдан бошқа ниманиям маслаҳат берарди, хиҳ-хи-хи...

— Кулгили, — дедим-да, экранга кириб кетгудай тикилиб олдим.

Миллионерга айланишимга бир неча дақиқа қолган, аммо на ҳаяжон, на тажанглик безовта қиларди. «Ютишингга ишоняпсанми ўзи? — деб сўрадим ўзимдан. — Албатта ишонаман. Ахир оз эмас, кўп эмас, нақ бир сумка чипта билан иштирок этяпман,

башорату кашфиётлар қор қилмаса, имкониятлар кўплигидан ютиб чиқарман. Худо нимани хоҳлаётганини одам кўп сезади... Мен аниқ ютаман-ов...»

Қизиқишимни кўриб кампир ҳам муккасига ўтириб олди. Тамшаниб қўяр, алланима деб минғирлар, негадир у хириллаб нафас олаётганга ўхшарди. Уйин бошланишига бир неча дақиқа қолганида, телефон устма-уст жиринглай бошлади.

– Ҳаҳ, шу пайти ким экан-а? – ёзғирди кампир.

Гўшакни ўзим олдим.

– Салом, – деди бир қиз. Овоз жуда паст ва ғариблиги боис таниёлмадим.

– Уй эгаси керакми? – сўрадим худди ҳамдардлик билдираётгандай.

– Йўқ, Зафар ака, бу – мен...

– Кимсиз? Дилҳаё, сизми?

– Ҳм... Мени кечиринг, илтимос...

– Ё тавба, телефонимни... квартирамни қандай аниқладингиз?

– Кейин тушунтириб бераман. Илтимос, ҳозир у ердан чиқиб кетинг.

– Нега чиқиб кетарканман? Бу ерни ўзим топдим, ҳеч ким чиқаролмайди.

– Ҳеч ким тополмайди, демоқчимисиз? Манзингизни дадамга айтдим. Биз шунга келишгандик, Зафар ака. Дадамнинг нияти бузилган.

– Сизни тушундим, Дилҳаё. Қочиб қолишим керак, ақс ҳолда лотереялардан ажраламан, шундайми?

– Ёлғон билан ҳеч нарсага эришиб бўлмаслигини кеч англадим. Сиз... сиз қалби тоза йигитсиз. Кеча сизни алдаб-сулдаб бирон шаҳарчада ушлаб туришим керак эди. Дадамнинг ўртоғи ҳақидаги ёлғонимни эсланг. Бундай яшашни менга дадам ўргатдилар... Энди кетинг, Зафар ака.

– Кетиш-кетмасликни ўйлаб кўраман. Лекин ҳо-

зир бир саволимга рост жавоб беринг. Рост жавоб бероласизми?

- Майли, сўранг, – ҳиқиллади қиз.
- Сиз билан Бобошнинг ўртасида нима бор?
- Ҳеч нарса.
- У қўлингизни ҳам ушламаганми?
- Йўқ.
- Лекин икковингизни битта хонада кўрганман.
- Қайси қизнинг қўлидан ҳеч ким ушламаган?!

Мажбуран ушлаб олса ҳам «қўлидан йигитлар ушлаган экан» деб юз ўгириб кетиш керакми? Сиз қайси маънода сўраганингизни билдим, жавобим ҳам ўша маънога тегишли бўлди. Мени севинг, менга уйланинг, демайман, Зафар ака. Хоҳласангиз ҳозир гўшакни жойига қўйиб мени бир умрга унутинг. У билан ўртамизда на севги, на бир илиқлик бор эди. Охирги кунлари атрофимда кўп ўралашадиган, ҳоли-жонимга қўймайдиган бўлиб қолганди. Ироқлида менга ўхшаган келгинди бўлса-да, бозорнинг ҳам, шаҳарнинг ҳам зўрига айланганди. Шуни билинг, ҳеч бир сабаб, ҳеч бир инсон унинг хотини бўлишимга мажбур қилолмайди. Агар сиз келмаганингиздаям қачондир барибир ундан қутулардим.

– Демак, сизни халос этибман-да?

– Қандай ўйласангиз-ўйланг, мен энди бахтли қизман. Дунёда мард, кўрқмас, энг муҳими, ифлосликлардан нари юрадиган йигит борлигини кўрдим. Уни танийман, у ҳам мени... у ҳам танийди. Елкамдан тоғдай босган дард – дадамга хизмат қилганимни сизга айтиб қўйиш эди, бундан ҳам қутулдим. Эртага эрталаб йўлга тушаман, Самарқандга қайтаман. Тақдиримни қариндош-уруғлар қўлига топшираман.

– Бундан чиқди, мишмишлар ёлғон денг? – ҳамон оёқ тирардим мен.

— Чинлигига ишонсангиз ҳам ўзингизнинг ихтиёрингиз, — хўрсинди қиз.

Мўлтони кампирнинг башоратида сафарда учраган қиз бахт келтириши, у билан умргузаронлик қилишим баён этилганди-ку, деб бошим қотди. Гапи чиққан, айниқса, ота-онасининг тайини йўқ, ўзиям олисларда сандироқлаб юрадиган қизга уйланишни кўнглимнинг чекка кўчасидан ҳам ўтказмагандим.

— Хайр, — деди қиз ва ижара уйни тарк этишимни яна бир эслатиб қўйди.

— Тўхтанг! — бақриб юбораёдим. — Гўшакни кўйманг.

Қисматимда ялт этиб порлаган юлдуздан кўз юмиб кетолмаслигимни, бўлажак ёрга миямда қанча шарт қўйилган бўлса, Дилҳаё биронтасига тўғри келмаган ҳолда ҳам, ундан воз кечолмаслигимни англаб етдим. Адашмасам, бу — муҳаббат эди.

— Қаерда учрашамиз? — сўрадим қатъият жўш урган ўктам овозда. — Биз бугуноқ учрашишимиз керак, ҳозироқ!

— Мен, биласизми... — чайналди у.

— Илтимос эмас, бу — буйруқ! — дедим ҳазил ва ҳаяжон қанотларини бирдан қоқарканман. — Бир марта буйруғимни бажаринг.

— Менда нима ишингиз бор?

— Битта бўса олишим керак, Дилҳаё.

— Нима олиш керак дейсиз?

Лабим қувраб кетгани боис охирги жумлани эшитилар-эшитилмас айтдим. Дилҳаё нима деганимни тушунди, аммо қулоқларига ишонмади. Тўғриси, ўзимни тентак ҳис қила бошлагандим. Аллақандай кип-қизил жинни, овсар, бориб турган довдир...

— Иигирма дақиқадан сўнг бекатда, — дедим кўкрагимни ёриб юборар даражадаги қувончни зўрбазўр жиловларканман. — Келасизми?

— Хўп... Бояги гапингизни тушунмадим.

– Лабларингизни соғиндим, Дилҳаё.

Шу заҳотиёқ гўшакдан қисқа дудулаш эшитилди. Кампир кўзларини катта-катта очиб менга ажабланиб қараб ўтирарди. Бўса ҳақидаги гапимдан уялиб кетдим.

– Кимни топа қолдинг дарров? – У умрининг охирида ҳайратланиб қолишни мақсад қилгандек бор кучини ишга солиб оғзини чўччайтирди. – Бурганинг кўзини ўйиш ҳам қўлидан келадиган шайтон болага ўхшайсан! Ё тавбангдан, тавбангдан!

Бу пайтда «Омад калити»нинг 128-тиражи ғолибини аниқлаш учун шарларни танлаш фурсати етиб келган эди. Қоғоз-қаламга ёпишиб экранга тикилдим. Эскирган телевизорга тикилгандан кўра кулоқларга зўр бермоқ афзал эди. Саноқли сониялардан сўнг:

– Ўн етти! – деган хитоб эшитилди.

Вўҳ, лотереяларга кўз югуртирганимда, ўн етти рақамига кўп бор дуч келгандим. Қаердадир ўқ нишонга тегди, аммо бу нишонга навбатма-навбат етита ўқ бехато урилиши керак.

– Йигирма етти! – деди студиядаги киши ўта баландпарвоз ва гулдирак овозда.

Бу рақамниям ёзиб қўйдим, биронта чиптага мос келган, деб хаёлимдан ўтказдим. «Омад калити»нинг қондаси бўйича дастлабки еттита рақам мос келса жекпот ютиб олинган ҳисобланади. Кейинги қайси чиптадаги еттита рақам биринчи тўлса, иккинчи ютуқ – машинани қўлга киритади. Кейингилари эса майда-чуйда ютуқлар. «Бирйўла машинани ҳам ютсам керак», дедим ичимда.

– Ўн тўққиз! – деган овоз эшитилди.

Негадир кампир кулди, чапак чалиб юборишига сал қолди.

– Ўн тўққиз бунча қувонтирмаса? – дедим бурилиб.

– Чолим ўн тўққизинчи йил туғилган, қабртошигайм ёзиб қўйганмиз, – изоҳ берди у.

Азамат ҚОРЖОВОВ

— Ўттиз уч! — жаранглади телевизор карнайи.

Биз бу сафар миқ этмадик.

— Йигирма!

— Менинг ёшим, — дедим тўлқинланиб. — Мен йигирма ёшдаман, момо!

— Йигирма ёшда одам тез югуради, — кампир қўларини завқ билан мушт қилди-да, ҳавода силтади. — Қиз сенга қочиб қолиш кераклигини айтди-я! Шошилма, неварагинам, шошилма! Ютуқ чиқдимиди-йўқми, аниқлайлик, кейин бемалол қочаверасан. Биров келса, алдаш мендан. Ёшлигимда ёлғонни қийворганман.

Йигирмадан кейин «етти» ёзилган шар қўлига илашган телебошловчи «Бу ўйинимизда етти билан боғлиқ шарлар кўп тушди» деб ҳайрон қолган бўлди.

Кампир:

— Бир балонг бор сенларнинг, — деб қўлини яна мушт ҳолда силтади, лекин бу силташда завқдан асар ҳам йўқ эди.

Бир гап эшитганман: одамларни ҳалолликка ишонтириш сиёсатнинг ҳам, динларнинг ҳам, манавинақа ўйинларнинг ҳам биринчи шarti экан.

— Ўттиз тўрт! — деди телевизордаги одам. — Жекпот учун олинган шарларнинг охиригиси.

— Охиригиси эканини ҳаммамиз билиб ўтирибмиз, ҳе ўл, гарилламай, — қарғади кампир. У бор-йўғи бир неча дақиқа ичида телебошловчини бутунлай ёқтирмай қолган эди.

— Бўлди! Мени машина қизиқтирмайди! — Хонамга ўқдай учдим. Ҳозиргина қопдан чиққан рақамларни минглаб лотереялардаги рақамларга таққослаб чиқишим керак эди.

Шошган эканман. Ахир, еттита рақам эълон қилингандан сўнг ўйиннинг биринчи босқичи ниҳоясига етади ва жекпот ютилганми, йўқми, айтилади. Шугина хабарни ортимдан келган кампир етказди:

— Ростдан ҳам лотереяларинг кўпми, неваражоним, уч юз миллион сўм ютиб олинганини айтди, ярамаслар. Лекин икки кишининг чиптасига чиққанмиш, бир юз элликдан бўлинар экан. Ўша чипталардан биттаси сенда бўлса, шунинг ўзи етади.

— Етади, етади, — такрорладим мен сумкамни ағдар-тўнтар қилиб, ўн етти рақами борларни алоҳида ажратарканман. Ўн етти рақами йўқ чиптани бошимга ураманми!

Бир неча дақиқада топилиши керакдай туюлган ютуқли чипта ҳаливери тутқич бермаслигини пайқадим. Бекорга вақт кетказмаслигим керак эди. Дилҳаё менга қандай хавф таҳдид солаётганини айтди. Тўғри, Олтибой ака билан ҳазиллашиб бўлмайди.

Чипталар орасида бир юз эллик миллионли ютуқ чиққан ҳар иккала чипта ҳам борлигига камоли ишонч билан лаш-лушимни йиғиштириб, картошканинг пулидан бир сиқим ташладим.

— Момо, олинг. Сизга катта раҳмат! Мен кетдим.

Гапим тугар-тугамас эшик астагина чертилди. Олтибой ака ва камида уч нафар барзангини кўз олдимга келтирдим. Ютуқни тортиб олишга шошилган ўғри-каззоблар бунча авайлаб тақиллатишмаса-я! Гурсиллатсак ўзини бир нима қилиб қўяди, деса керак-да. Пешонада бори, дедим. Ва албатта кампирнинг ваъдасини эсладим.

— Момо, ўзингиз бир амалланг. Атиги беш минут ушлаб турсангиз етади.

— Менга ўргатма, — пулларни буклаб тахмон орасига тикди. — Бор, боравер, хонаминг деразаси орқага қараган. Лекин бир кунлари келиб хабар олиб кетасан.

Кампир эшик сари букчайиб, лекин пилдираб жўнаб қолди. Ҳамон жойимдан жилмаганим асабига тегди шекилли, ярим йўлда тўхтаб, кўзларини олакула қилганча, қоқсуяк қўлининг учқур бармоғини ўз хонасига бигиз қилди.

Азамат ҚОРЖОВОВ

— Фишт! — тупук сачратди у.

Бош бармоғимни тепага қилиб кўрсатдим, кўз қи-
шишням унутмадим. Кампир тутқичга урчуқ тиқиб
қўйган экан, олишим билан шишиб турган дераза
нақ отилиб кетаёзди. Бу — истиқболга йўл очиқ де-
ган ишорадай туюлди.

Кўчага етиб боришим учун қаровсиз ҳовлининг
девори устида бир таноб ерни кесиб ўтишим, сўнг
кимнингдир пастак нашахонасининг шифер томи-
дан оёқ учида юриб, йўлакка сакрашим керак эди.
Шу ерда омад дарров мени унутди. Бир ўрис киши
сигарет чекиб, билмадим, ниманинг ташвишида,
турган экан, мени кўриб бақириб қолди:

— Эй, идиот! Ты что там делаешь?!

— Ака, кўрқманг, мен яхши бола... — дедим.

Бироқ гапим етиб бормади, у дағал овозда бўрала-
тиб сўкинди. Албатта, томоғига зўр бериши Олтибой
аканинг диққатини жалб этмасдан қолмади. Йўлка-
га сакраб тушганимда:

— Зафар! Зафаржон! — деган овоз қулоғимга чалин-
ди.

Қайрилиб қараганимда қораси кўринди. Кўпин-
ча сенга кўринган кимса сениям кўради. Унинг қа-
дами тезлашган сайин ортидаги шарпалар сони ҳам
ошаверди. Ўҳ-ҳў, Ироқлида ростдан жангари деб ном
чиқазибман-да, бунча кўп бўлиб қувлашмаса.

Олтибой ака шу вазиятда ҳам алдамоқчи бўлди:

— Ҳой, сумкангда ҳеч нарса йўқ! Бошқа гапим бор,
бошқа!..

Шунчалик тез югурдимки, баъзи муюлишларда
ўзимни бошқаролмай, деворга, эшикларга урилиб
кетдим. Одам топмас кўчаларни айланиб, яна эски
жойимга қайтдим. Хув ана ижарачи кампирнинг
уйи, сарғиш шуъла таратаётган турган менинг де-
разам. Кўчада ит ҳам йўқ. Дилҳаё билан учрашиш
учун келишилган бекат эса қорайиб турибди. Семиз

хотиннинг ижарахонаси жойлашган кўчага мўраладим. Ҳар лаҳза Дилҳаёнинг гўзал сиймосига дуч келишимдан умидимни узмаган эдим.

Тор кўчалардан бирига такси кирди. Пана жойга тиқилиб олдим-да, қайтиб чиқишини кута бошладим. Машинадан бошқа жонимга оро кирадиган нарсани кўрмаётган эдим.

Совуқ борган сайин жон-жонимдан ўтаверди. Шу кетганимча Самарқандгача қочиб боришни ўйладим, лекин барибир ютуқларни олиш учун Ироқлидан тўрт юз чақирим наридаги Шумрот шаҳрига қайтиб келишим керак эди. Мени тутиб олишолмадим, демак, Шумротдаги лотерея ўйини идорасида пойлашади. Жа ичкарида бўлмаса ҳам эшик тагида кутишади ва қандай қилиб бўлмасин чипталарни тортиб олишади.

— Ҳозироқ йўлга тушсам, Шумротга улардан олдин етиб бораман, — дедим ўзимга-ўзим. — Милициядан ёрдам сўрайманми, идора қоровуллариданми, ҳарҳолда, қароқчиликнинг олдини оламан, уйга миллионер бўлиб қайтаман... Ютуқ чиққани аниқ. Йўқса, Олтибой ака сарсон бўлиб ахтариб юрмасди. Бошқа гапим бор, дейди-я! Наҳотки, шунга ишонсам!

Уч қадам наридан бир киши дийдираб ўтиб кетди. Оёғи тагида муз қисирлаб синди. Яна бир оз юргач, тайғаниб йиқилаёзди, сўкинди, тупуринди ва ҳеч кутилмаганда шўх қўшиқни хиргойи қилиб қолди:

— *Жилама, муҳаббат, жилама,
Сен жиласанг бўлама...*

Биз томонлардаги қишлоқ тўйлари шу қўшиқсиз бўлмайди. Опамнинг тўйида қандай сакраб ўйнаганимиз ёдимга тушиб беихтиёр жилмайдим. Эсон-омон етиб борсам, тўйларнинг тўри меники бўлади. Отамни ҳам ҳеч кимдан кам қилмайман.

Аммо-лекин ҳозир отам қаерда экан? Соғ-омон-

микан? Нашани олганлар ўлдириб юборишган бўлса, бу ютуқларнинг нима қизиғи қолади?

Кўзимни чирт юмиб, фалокатларни эсламасликка уриндим. Бир пайт яқингинамда музнинг қисирлаб синишидан ҳушёр тортдим. Биров мендан кўз узмай ҳайкалдек қотганди. Қоронғида шарпамни илғаган, илло одамми, тошми деб иккиланиб қолган жойи эди.

У хиёл бурилди. Чироқ ёруғида оғзидан буғ гуркиради. Шубҳасиз, навниҳол қиз эди. Ўрнимдан турган эдим, лип этиб рўпарамга келди.

— Зафар ака, — деди у, — қутулиб кетдингизми улардан? Худога шукр, гуноҳларим оз бўлсаям енгиллашди.

Кейин у атрофга чаққон кўз югуртириб, енгимдан тортди.

— Кетдик, мен бир квартира биламан.

— Йўқ, сиз ҳеч нарсани билмайсиз, Дилҳаё.

Бир қадам ташлашга улгурган қиз тарсаки егандай қалқиб кетди. Агар йиғлаб кетиб қолишидан хавфсирамаганимда кўнглимга келган гапларни айтиб-айтиб ташлардим.

— Хафа бўлманг, жаҳлим кўзиганда, оғзимга келганини аямайман. Ҳозир анави кўчадан такси чиқади, ўтирамизу Шумротга кетамиз.

— Буларни топширасизми? — сўради қиз сумкамга имо қилиб.

— Ҳа.

— Мен Шумротга бормайман, — деди тўсатдан терс бурилиб.

— Хўш, сизнингча, қаерга боришим керак? Ҳар бир дақиқа ганимат бўлганда Ироқлида биқиниб ўтирайми? Ярим кечаси етиб борсам ҳам Шумрот тинч, Шумрот — нажот макони.

— Қаер бўлишдан қатъи назар кўздан пана бўлса,

ўша жой тинч. Дадам сизни Шумрот остонасида кутиб олса, мендан кўрмайсиз.

— Яна нималардан бохабар этгансиз ўзи?

— Зафар ака, кечирганингиз учун шу ерга келгансиз, деб ўйлагандим. Менда аламингиз бўлса... бўғиб ўлдириб қўйсангиз ҳам кам...

— Етар!.. Ана, машина чиқяпти. Мен билан кетмасангиз бўлмайди, Дилҳаё! Чин гапимни айтайми? Сизни яхши кўриб қолдим!.. Кетмасангиз, севгининг уволига қоласиз! Тинч жой деяпсиз-а? — Таксига қўл кўтардим. — Кўрқув бўлмаган жой — энг тинч! Менинг ёнимда бўлсангиз нимадан кўрқасиз?! Мен ҳам кўрқмайман, сиз ҳам! Пулларни оламизу Самарқандга қайтамыз. Тўппа-тўғри касалхонага борамиз, энам оқ фотиҳа беради.

— Шу гапларга ўзингиз ишоняпсизми?

— Айтганимни қилишни ўргандим, — дедим унга тешиб юборгудай тикилиб.

Такси бизни шаҳардан эсон-омон чиқариб, йўл чегида тўхтади.

— Уйқудан қолганман, — деди таксичи ҳамон ўзгармаган оҳангда, — гап пулда эмас, Шумротгача етиб боролмайман.

— Бирон машина келгунча кутишингизга қанча оласиз?

— Э, ука, алламаҳалда бу ердан Шумротга машина топгандан кўра лотереядан ютиш осонроқ.

Дилҳаёга ўғринча қараб қўйдим. У норозилик балқиган чехрасини ойнага тираб, совуқ чўлга нигоҳини қадаб олганди. Бундай қоронғиликда ниманиям кўриш мумкин. Фақат хаёлчанларгина қора манзарага тикилиб ўтираверадилар.

— Бўпти, орқага қайтамыз, — деган эдим, қиз кўзларини оҳиста юмди.

Минглаб чироқларини милтиллатиб чўлга ҳаёт

берган Ироқлига кираётганимизда «такси» белгисини олдириб ташладим.

— Яна бир илтимос, — дедим унга, — Тўғри уйингизга ҳайдайсиз, бизга бир кеча жой берасиз. Тонгдаёқ йўлга тушиб, Шумротга етказасиз.

— Малахдан гапиринг, ука, малахдан.

— Бир ойлик иш ҳақингиз.

— Кўп, бунча пул тешиб чиқиши мумкин. Фақат тўғрисини айтинг, сиз ўзи кимсиз? Бойваччагаям, қиз ўғирлаётгангаям, каллакесаргаям ўхшамайсиз. Жуда бошни қотириб қўйдингиз-ку.

— Э, қизиқ экансиз, — дедим кулиб, — ваҳимангиздан от ҳуркади-я! Отасини ахтариб юрган оддий боламан, ёнимдаги келинингиз. — Таксичи ишонқирамай қараганди, қўшиб қўйдим: — Бўлажак!

— Отангиз банк ўмармаганми ишқилиб? Бир сумка пулни аямай совуряпсиз?

— Пулни аяш дегани нима ўзи? Отамни бугун-эртан топмасам бўлмайди. Шошилиш керак, шошилиш! Бунақа вақтда пул тежаш, билмадим... менимча, ахлоқчилик бўлса керак.

— Тўғри, — ахийри маъқуллади у.

Таксичи кенг ҳовлида яшар экан. Икки хонали алоҳида уйига киргизди-да, қулоғимга деди:

— Ука, яхши ниятлар билан буни ўғлим учун қурганман, келиним билан яшайди, битта шартим, ножўя ишлар қилмайсиз. Келишдикми?

Аблаҳ! Шама қилганини қаранг. Наҳотки, мендан шуни кутса?! Ё ўзи бир вақтлар бошқаларнинг уйини, ерини, оёғи остини ҳаромлаганмикан?

Эшикни қулфлаб, пардаларни туширдик-да, лотереяларни ёйиб қўйганча ютуқлиларни ахтара бошладик. Чиптада рақамлар тартиб билан келтирилган эди. Телевизордан ёзиб олганим ўша рақамлардан қайси бирини чиптада учратсам кўзни қувонтиради, яшнатади, юрагингни гумбурлатиб юборади.

Орадан ярим соатлар ўтгач, ниҳоят, ютуқли чиптани учратдим. Бир юз эллик миллион сўмни ваъда қилган бир парча қоғоз, ҳатто босмахонада сифатли қилиб ҳам босишмаган ўта қиммат қоғоз. Қўлим қандай титраётганини кўриб турардим. Аста бир четга қўйиб, титраганча силадим. Мен энди бой эдим, миллионер — бой!

Иккинчи чиптани хотиржамлик билан ахтара бошладим. Яна бир юз эллик миллион ютиш оддий ҳодисадек пинагимни бузмасдим. Агар ўшанда иккинчи чипта топилмаганда ҳам ҳеч нарса ўзгармасди. Гўё сариқ чақа, топилди нима-ю, топилмади нима!

— Дилҳаё, икковиям топилди, — дедим мен. Ва шу дамгача маҳлиқо қизнинг дунё бойликларидан-да аъло жозибасидан бенасиб яшаётганимдан уялиб кетдим. Тўрт тарафга аланг-жаланг боқдим. Биз ёлғизмиз, бадавлатмиз, бизда энг катта бойлик — ёлғизлик бор.

Қизнинг нигоҳида ютуқли чипталарга қизиқиш зоҳир бўлмади.

— Зафар ака, — деди у, — нега отангиз ҳақида ўйламаяпсиз?

— Ўйлаяпман... Нега ўйламайин...

— Энди ҳақиқатни айтсам бўлади, — Дилҳаё чипталарга қараб ютиниб қўйди.

Совуқ хабарни сезиб юрагим орқага тортиб кетди. Миллион-миллион сўмни ваъда берган ютуқли чипталар бандидан узилган япроқдек гиламга сирғалиб тушди. Шу вақтгача сир сақлаб келинаётган нарса нима эканки, мен жекпотни ютиб олганимдан кейин айтилса?!

— Дилҳаё... — дедим яхши хабар илинжида.

— Зафар ака, отангизга нимадир бўлганини сездим, ким бўлишидан қатъи назар, раҳмим кела бошлади. Аниқ биламанки, у киши аслида наша савдосига аралашадиган инсон эмаслар. Нимадир мажбур қилган, кимнингдир ёлғон ваъдаларига учган. Ишонмаслигингиз мумкин, лекин онангизнинг

оғир ётганини, сизлар эса ҳаётини сақлаб қолиш учун Ироқлига таваккал қилиб келганларингизни ўйлаб, кўз олдимдан кетказолмаяпман. Онангизга, укаларингизга қанчалик қийин бўлишини тасаввур этиш осонмас... Дадам сизга лотереяларни беришга берди-ю бу чипталардан заррача бўлсаям кўнгил узмади. Ўша математик формуласига ўзи қай даражада ишонади, менга қоронғи. Равшани шуки, сизнинг қўлингизда омад бор эди, Зафар ака! Лотереялар картошкангизнинг пулига сотиб олинган, бу рост. Ютадиган бўлсангиз, улардан айрилишингиз керак эди. Дадам ҳамма чиптанинг рақамларини эринмасдан ёзиб олган. Уч юз миллион ютганингиз ҳозир дадамга беш қўлдай маълум.

– Буларни биламан, Дилҳаё...

– Дадам кечқурун мени роса койиди. Биласизми, нима учун? Сизни йўқотиб қўйганимни тўқидим. Изингиздан пойлаб, қаерда тўхтаганингизни билиб олганимни айтишга ичимда нимадир йўл қўймасди. «Сени қизим дея не орзуларда бу ёқларга олиб келсам, битта йигитни кузатиб боролмадингми?! Хонумонимни қуйдирдинг-ку!» деб оғзига келганини аямай гапирди. Ҳатто қачондир шу кун келиши учун қамалиб кетганмиш! Зафар ака, бунақа гаплар жонимга теккан. Ҳар ким ўзини оқлайди, ҳар ким ўз қисматига мос келадиган ғоя тўқиб чиқаради. Дадам билан баҳслашиб ўтирмадим. Кўзларига ёш келгач, «майли, йигитнинг қаердалигини айтаман», дедим. Лекин шундай шарт қўйдим: «Унинг отаси қаерга қочганлигини аниқлаб берасиз». Шундай қилиб, отангиз ҳақида маълумот олдим.

– Буни нега аввалроқ айтмадингиз?

– Биринчидан, буни боягина билиб олдим. Икинчидан, пул билан боғлиқ эди! Лотереядан ютмасдан айтсам, нима қилардингиз, биласизми?..

– Нима қилишни ўзим биламан! Отам қаерда?

— Гаровда ётибди, кимнингдир ертўласида.

— Нега гаровда ётади?

— Отангиз курьер қатори одам. Унга наша бериб юборган киши бангнинг орасига кўкнори аралаштирган, тушуняпсизми? Ироқлидаги кимса олдиндан катта пул бериб қўйган. Менимча, отангиз картошкани апил-тапил сотиб жўнаб қолганида пулниям олиб кетган бўлса керак. Энди нашафурушлар қараса, қўлларидаги банг эмас. Пулга куйганлари алам қилиб отангизни урган кўринади. Нурим ака нашанинг фарқига борармиди?

— Мен қаёқдан билай?! Манзилни айтинг, лаънати-ларга қанча пул керак экан ўзи? Ҳаммаси Мирзамат қасамхўрнинг иши! Ўлай агар, ўша ифлосни соғ қўймайман!

— Зафар ака, бундай вазиятда ўзингизни босишингиз керак, ахир қўлингизда уч юз миллион сўмнинг паттаси турибди. Отангизнинг қутқариш учун эса, кетса ўн миллион кетади.

— Қанақасига? Милиция-чи? Отамни уйга олиб кетмоқчиман! Гаровда ёки қамоқда қолдириб кетмоқчимасман. Бу ерларни елкамнинг чуқури кўрсин!

Негадир қиз маҳзун жилмайиб қўйди.

— Милиция ўлдирмайди, — деди у. — Қайтанга милиция ушлагани маъқул эди. Вазиятдан бутунлай чиқиб кетишнинг иложи йўқ энди.

— Улар ўлдирмоқчимми? Манзилни айтсангиз-чи!

— Билмайман, Зафар ака. Билсам айтардим-да ахир!

— Дадангиздан сўранг, қийин эмас-ку!

— Ўзиям аниқ манзилни билмайди. Борганим бешфойда! Қўлга тушганим қолади, холос.

— Ҳеч бўлмаса телефон орқали сўрайлик! Ҳаммаси пул билан ҳал бўлади-ку, Дилҳаё!

— Лекин ҳозир ҳал бўлмайди, тушунинг, — деди қиз. — Чунки дадам бу миллионларни ўзиники деб ҳисоблайди. Сиз унга ўз пулидан бир қисм бериб

ишлатмоқчисиз. Милицияга ҳам бермоқчи бўляпсиз, буям хомхаёл. Қорадори савдосига қарши жуда қаттиқ кураш кетяпти, наҳотки кўрмаяпсиз, эшитмаяпсиз! Боласига бир кафт кўкнори пўчоғини қайнатиб бермоқчи бўлганлар ҳам қамоқда ётибди. Шундаям нашавандларни йўқотиб бўлмаяпти. Айтинг, қаерда нашаванд йўқ? Худойберган аканиям нашафурушлар отиб кетишган. У кишиям бу савдога аралашиб юрган, ўзим гувоҳ бўлмасам ҳам эшитганман. Бир ойча бурун Шумротда имом-хатиб қорадори билан қўлга тушганда «шу ерда беш юз минг доллар бераман, мени тинч қўйинглар» деганигаям кўнишмаган, қамалиб кетди. У жуда бой, обрўли одам бўлган. Зафар ака, нашафурушлар отангизни қўйворишсаю биринчи дуч келган патрул ушлаб олса, шуям бахт.

— Нима? Қанақа бахт? Мен қашшоқликдан қутулдим ҳисоб, бу вазиятдан ҳам қутулиб кетаман.

— Тўғри тушунинг, Зафар ака...

Қизнинг хавотир инган нигоҳлари шу тобда жозибали боқмоқда эди. У билганини куйиб-пишиб тунтирди, ишни пачава қилиб қўймаслигим учун сир ҳам сақлади. Дилҳаёдек қизни умримда учратганмикинман, деб ўйлаб қолдим. Эслолмадим. Ҳатто киноларда ҳам кўрмаганман.

Отамни қутқариш, Ироқлидан эсон-омон қочиб чиқиш, миллионларга эга бўлиш кабилар парда каби қизни мендан тўсиб қўйганди. Шу муаммолар бўлмаганда, ҳозир Дилҳаё билан гап таллашиб ўтирармидим!..

Тўсатдан у келинлик либосида чимилдиқда пайдо бўлиб қолса, мен куёв... Устимдан биров совуқ сув қуйгандай кўзим ярқ этиб очилди.

— Лотереядан мен ютганман, — дедим-да, терс бурилиб ўтириб олдим. — Ютуқлар меники. Усиз мен... билмадим... Дадангизники деб ҳисоблаёлмайман...

Шунча йил пулга зориқиб яшаганимга қарамай «пул, пул» деб ғавғо кўтариш осон эмасди. Пулсиз

ҳеч кимга айланиб қолардим. Пулсизлик нафақат мени абгор қиларди, отамни, онамни, укаларимни, оиласи бошқа бўлмиш опамни ҳам аяб ўтирмасди. Ҳа, беш юз минг сўмга «стенка» олмасак, опамнинг ҳолига маймунлар йиғлайди, ҳатто Дилҳаёдан жудо бўлишимдан-да қимматга тушади.

— Дадам икки дунёдаям лотереяларни сизники ҳисобламайди, — деди Дилҳаё. — Лотерея ўйнаб бойиб кетиш тушингизгаям кирмаганини эслатиб қўяди. Ташаббус меники, дейди. Чиндан ташаббус дадамники! — Қиз бир лаҳза ўйга толди. — Қисқаси, Бобошга ўн миллионми, йигирма миллионми, ваъда беринг. Шунча пулни қаердан олишингизни сўраса, жекпотни ютганингизни айтасиз. Ишонмаса дадамдан сўрасин. Отангизни қутқаришнинг йўли шу!

— Ҳали отам Бобошнинг қўлидами?

— Ҳа. Дадамга учрашганимдан фойда йўқ, деб бежиз гапирмаяпман. Дадам Нурым ака уларнинг қўлида эканлигини, уч кун ичида айтилган нарсани етказиб келишмаса... иш фожиа билан якунланишини билади, холос.

— Фожиа билан якунлансин-чи, кўрамиз фожиа қанақа бўлишини!

— Зафар ака, муштлашадиган, ўчакишадиган фурсат эмас, деяпман-ку. Бу билан энди ҳеч нарсага эришолмайсиз.

— Нега Шумротга боришдан бош тортдингиз? Ютуқли чипталар аниқлангачгина, отам ҳақида маълумот бериб, мени Бобошга рўпара қилмоқчи бўлдингизми? Бундан мақсад нима? Тушунмаяпман... Бекат ёнидаёқ ҳаммасини рўй-рост айтиб ташласангиз бўларди.

— Пул ютди деб этагингиздан тутиб кетавермайман-ку, Зафар ака. Отамдан қочиб қутулишимдан мақсадимни айтдим: Самарқандга, қариндошларимникига кетаман, инон-ихтиёримни уларнинг қўлига топшираман. Ота-онаси анақа экан-манақа экан, қизиям эр

топиб кепти, деган гапга қолгандан ўлганим афзал!.. Ўзимга яраша шаъним, ҳурматим бор.

Дилҳаёнинг тоғаларини, бобо-момосини, ичмай-диган-чекмайдиган куёв чиқармикан, деб ўзлари-да ишонқирамай турган амма-ю холаларини кўз олдимга келтирдим.

— Кечиринг, — дедим ич-ичимдан қувонч тошиб келаркан. — Жаҳлим тез чиқади, тез гумонсирайман... Лекин энди мен бойман! Сизга уйланаман, Дилҳаё. Совчи юбориб, эл қатори тўй қиламан. Истасангиз севгининг «с» ҳарфиниям сездирмаймиз.

Қиз ерга қаради.

— Жиннисиз-а, Зафар ака? Гап бойликда эмас-ку.

— Самарқандга кетаётган автобусга чиқариб қўяман, борганда учрашамиз, Дилҳаё, — дедим астагина. — Шумротниям, Ироқлиниям ўзим ҳал қиламан. Ҳаммаси учун раҳмат. Айтгандингизки, иккисидан бирини танлайсиз деб. Танлаш учун менда битта имконият қолиши керак: ё сизга, ё лотереяга эга бўлиш. Кўраяпманки, икки имконият ҳам қўлимда.

— Бир оз янглишган кўринаман. Ё отангизни, ё лотереяни танлайсиз, шекилли. Иш шу даражага бормаса дейман... Зафар ака, отангиз билан, милицияхонада бўлсаям, соғ-саломат учрашинг, ютуқли чипталарга номаълум кимсалар хавф солаётганини милицияга айтинг, эсон-омон пулингизни олинг. Менимча, энг тўғри йўл шу.

Узил-кесил бир қарорга келгандек бўлдик. Тонг отишини кута бошладик. Бироқ ўтаётган ҳар бир дақиқа ғафлатда қолаётганимни эслатаётгандай туюларди. Дам-бадам ютуқли чипталарни пайпаслаб қўяман. Ҳатто, лотереядан ютиб ҳам бадавлат бўлиш осон эмаслигига ишонаман.

Тонгга яқин Дилҳаё уйғонди, мен ҳам кўзимни очдим.

— Вақт бунча чўзилди-я? — деди у деразадан мўра-
лаб қўяркан. — Роса қор ёғибди-ку.

Худди бир хижолатпазлик қилгандек бир-бири-
мизга қараёлмасдик. Кўзларимни ташқарига яшир-
дим. Совуқ ва очлик шарпаси оралаб қолди.

— Бирон ошхонага кириб овқатланволамиз, — де-
дим мен.

— Нега сиз шунақасиз? — кулди қиз.

— Қанақаман?

— Эрталабдан ошхона ахтарасиз.

Илк учрашган кунимизни эслаб кулишдик. Бир
ҳафта ҳам бўлмаган эса-да, бир йилдан бери гапла-
шиб юргандек эдик.

Кутилмаганда Дилҳаё бир уюм лотерея чиптала-
рини тахлай бошлади.

— Маклатурани нима қиласиз? — сўрадим ҳайрон
бўлиб.

— Мошинни ахтараман. Эҳтимол, учинчи ютуқ
ҳам шу ердадир.

У мени ҳайрон қолдирганча ёнидан 128-тиражнинг
ютуқли рақамлари ёзилган қоғозни олди. Ҳақиқа-
тан, у ҳам ўйинни кўрган, охиригача ўтириб ёзиб ол-
ган эди. Ишқилиб бу ҳеч кимнинг топшириғи эмас-
микан, деган ўй лип этиб ўтди кўнглимдан. Йўқ,
Дилҳаёдай мард қиздан шубҳаланаверишни истамас-
дим. Нимагадир чек қўядиган бўлсам фақат шубҳа-
гумонларга чек қўйишим керак эди.

— Мошин чиқса сизники, — дедим устимга кўрпа
тортиб, ёнбошлаб ётарканман.

Оҳ, Дилҳаё, шундаям қувонмади-я! Лотереялардан
бошини кўтармай:

— Ака, мошин эркак кишига ярашади, — деди. —
Кейин гап кимга ярашишида ҳам эмас. Булар сиз-
нинг ҳақингиз, мен нима қиламан?! Бозордаги ош-
хонада ишлаганимда ҳам бойликка қизиқмаганман.

Азамат ҚОРЖОВОВ

Қизлар учун, аёллар учун яқин кишиси топиб келган бойликдан ўзга бойлик йўқ.

— Шунақа денг. Тиллосиз, Дилҳаё!

— Мени металлга ўхшатыпсизми? Хафа бўладиям демайсиз-ей.

Биз яна кулишдик. Кимдир дераза ёнидан ўтиб қолса, овозимиздан не хаёлларга боришини ўйладим. Ёш йигит ва қиз битта хонада тунаб, ака-сингилдай кулишиб ўтириши мумкин экан-да. Ҳа, ўзимга дераза ортидан қарасам кўзларимга ишонмайман. Наҳотки, шу йигит кечагина қишлоғидан нарини кўрмаган Зафар бўлса? Уни мактаб даврида бирон қиз севиб қолмаган. Қизиғи, байрам зиёфатларига қўшилиш учун ҳамиша ҳам пул тополмасди (жўралар ўтиришига бир кило мол гўштнинг пулини беришим лозим эди). Энди эса юз тонна гўштнинг пули бир қадам нарида ётибди. Бу — юз мингта зиёфат дегани. Юз йил яшаган одам ҳам юз мингта зиёфатда иштирок этолмайди. Ўша чоғларда нечта байрамга боролмаган эканман? Ўнтадан сал ошар... Баъзан шунга ўкиниб ҳам қўярдим. «Мана сенга армон, — дедим ичимда. — Бу дунёда аҳмоқларгина армон қилади!»

Миқ этмаганим Дилҳаёнинг хаёлини олди. Нега индамайсиз, дегандай дўстона қош учириб қўйди. Ҳазилни ўлдиргим келмади.

— Қизлар металлдан бошқа нимагаям ўхшайди, — дедим.

— Сизнинг қарангу... — Қиз эркаланиш ила мушт кўрсатган бўлди.

Тикилиб қолдим. Лотереяларни бир-бир қараб чиқиши негадир қишлоғимиздаги қизларни эслатди. Улар пиёз жўяклариде ўтирволишиб, ўт юлишади, ҳаммаси меҳнаткаш. Меҳнатни ёқтирмагани далага яқин йўлармиди. Баъзан уларга ғалати нигоҳ билан қарайман, яъни шу юришлари сариқ чақа илинжида ҳамма қора ишларни бажарадиган бечораларни ёдга солади.

Сўнгра қарашларим ўз-ўзидан ўзгаради: бу қизлар таътил вақтлари бекор ўтирмасликлари учун бирон ҳамқишлоғининг даласида бегона ўт юлиб, пул ишламоқда. Кийим-кечак, тақинчоқ харид қилади, ишқилиб майда-чуйда эҳтиёжларига ишлатади. Шу юришларида одамга ёқадиган нимадир борлигини ҳис этардим. Албатта, биринчи сабаб эмас. Ким билади, иккинчиси ҳам эмасдир...

Кузатиб ётганимни сезган Дилҳаё кийимини оҳиста тортқилаб тузатади, жиддийлашади. Кўзлари йилт-йилт этади. У гўё қўлимни чўзсам етадиган гулга қўнган капалак, ҳақиқий капалакдан-да нафис бир хилқат.

Бирдан қучиб олгим келди. Телефонда нима дедим? «Лабларингизни соғиндим, Дилҳаё». Ўҳ, ҳақиқатан жинниман, тентакман.

Кўрпани бошимга тортдим. Тиржайиб ётганимни қиз кўрмади. Эҳтимол, қизариб ҳам кетгандирман. Бир неча ҳафтадан сўнг шу қиз менинг хотиним бўлишига ишонгим келмасди.

Бир вақт ўз-ўзидан «барибир жуда одоблиман» деб ўйлаб қолдим. Дилҳаёга кечаси билан қўлимни ҳам теккизмаганимга одобнинг энг зўр намунаси деб баҳо бердим. Агар шу юришимни ўртоқларим эшитса ичаклари қотиб кулишади. «Бир мартаям қучоқламадингми? Бузоқ экансан-ку, жўра! Қизларнинг ўзи шу нарсани хоҳлашади, ахир», деб бўлмағур ғоялари билан миямни қоқиб қўлимга берадилар.

Балки ростдан бўшангдирман, деди иккинчи ярим. Қизни қучоқламаслик одоб ҳисобланса, инсоният пайдо бўлганидан буён олинган миллиардлаб ишқий бўсалар, илк оғушлар, ҳеч бўлмаса қўлни ўпишлар... Буларнинг бари одобсизликми?

Йўқ, мен ғоялар борасида жудаям хом эканимни тан олишим керак. Болохонада юзи тиртиқ одам сал бўлмаса ўзига оғдириб олиши мумкин эди. Ашаддий

Азамат ҚОРЖОВОВ

жиноятчини кўрсанг ҳам, йигитчилик юзасидан, уни сотмаслигинг керак, деганди у. Кимни қачон қаерда сотмаслик даркорлигини мен тушунмадим. Кимни ҳақиқий сотқин деб аташ мумкин, тўлиқ тушунтириб беролмасдим ҳам. Алланечук нисбий тушунча бўлиб туюларди. Фашистларга ҳарбий сирни очган киши қизиллар учун сотқин, фашистларга ўз жосуси. Фашистлар учун ҳам, қизиллар учун ҳам ягона сотқин борми?

Агар тик турганимда елка қисардим, ҳозир чўзилиб ётибман, нима қилишнйам билмайман. Одам чўзилиб ётгани сайин кўп нарчасидан ажралиб боришини тушунгандай бўлдим.

— Чиқмаяпти, — деди Дилҳаё лотереяларни шитирлатиб.

— Мошинаси керакмас, — тўнғилладим мен.

Гапимда битмас-туганмас одамгарчилик оҳанглари камалакдай товланиб кетди. Шунда маълумот етказган кишилардан кимлар сотқин, кимлар бурчини бажарган — бунини одамгарчилик тарозиси аниқлайди деган тўхтамак келдим. Наша сотиб, одамларни заҳарлаётган кишини кўрсангу уни милицияга ошкор қилмасанг, бу катта хато. Йигитман деб уни яшириш йигитчиликка тўғри келармикан?

«Отам ҳам жазосини олиши керак, — деди ички бир овоз, — у билиб-билмай ашаддий жиноятчига айланиб бўлди».

«Падаркуш бўлмайманми?» — сўради бошқаси.

«Ҳамма нашафурушларни фарзандлари халос этиб кетаверса, оқибати не бўлишини биласанми ўзи?» — бонг урди биринчи овоз.

«Йўқ, — деди иккинчи овоз, — билганим шуки, отам бир сотди, қайтиб сотмайди ўша зормандани!..»

Кимнингдир турткилашидан уйғониб кетдим.

Дилҳаё кўрпанинг бир четини кўтариб юзимга термулиб ўтирарди. Тимқора сочларидан бир тутами тўсатдан кўзига осилиб тушди.

— Нима? — дедим юрагим гуп-гуп ураётганини тингларканман.

— Кўрдингизми, фақат сизнинг қўлингиз омадли, — жилмайди қиз. — Лотереяларга қараб чиқдим, ҳеч вақо йўқ. Агар сиз текшириб чиққанингизда мошиниям ютардингиз.

— Қўлингизни беринг... Лотереяларни сиз текширишни бошлаганингиз заҳоти ютуқли чипта бир четга сирғалиб чиққан-да, калит тирқишидан сакраб қочиб кетганми? Ишонмайман... Ишонмайман, асалим...

— Қўйворинг... И-и, нима қиляяпсиз?.. Қочинг...

— Шу қўлингиз омадсизми? Ҳеч қачон... Фақат бир оз музлаб қолибди, иситиш керак... — Дилҳаёни куч билан тортиб, кафтларини силадим, куҳ-куҳлаб иситган бўлдим, кейин ақиқдек лабларига лаб босдим.

Қиз қопқонга тушган оҳудек бир тўлғондию уриниш бефойда эканлигини англаб индамай қолди. Мендан қутулиб кетолмас эди. Бироқ ҳаддимдан ошаётганим лаззатли онларга якун ясади: пок вужуднинг қўриқлаш тизими ишга тушиб, соҳибасини огоҳлантириб қолди чоғи, у қучоғимдан отилиб чиқди. Мен эса унга оч бўридек тик қарадим. Қизиқ, зиғирчаям уялмадим.

— Бундай қилишга ҳаққингиз йўқ, — деди у овози титраб. — Сизга ишонсам... сиз...

Қишлоқлик шоввозларникидан андоза олинган гаплар ўз-ўзидан қуйилиб кела бошлади:

— Дилҳаё, барибир сизни оламан, барибир хотиним бўласиз. Нега ўпмаслигим керак, қучоқламаслигим керак?! Йигитнинг раъйини қайтариш қиз болага тўғри келмайди. Нима қилсам яхши кўрганимдан қиламан! — Устига бостириб боргандим, бурчакка чекинди. — Ё гапларимга ишонмаяпсизми? Мана, қанча пулим бор! Зўр тўй қиламиз. Бахтли бўламиз, кўрасиз. Дилҳаё!

Азамат ҚОРЖОВОВ

– Қўйворинг... Уйнинг эгаларини чақираман!

– Сиздан аввал мен чақирай...

– Нега чақираркансиз?

– Бу қиз бўлажак хотиним, лекин битта ўпич бер-
маяпти дейман.

– Жинни...

– Бунча асалсиз...

– Асалари...

Биз кулишиб, ошиқона тортишиб тургандик, таш-
қарида кимдир ғарч-ғурч қор босиб эшикка яқинлаш-
ди.

– Жим, биров келди, — деди Дилҳаё.

Келган киши овоз берди:

– Ука, ҳой ука!

Эшикни очдим, қор кўзни қамаштириб юбор-
ди. Таксичи нимадандир норози эди. Сал наридаги
эшикдан хотини ҳам ёқтирмай кузатиб турганлиги-
ни кўриб, ҳаммасини тушундим. Кечаги гап: уйни
булғамасин бу беникоҳлар деган...

– Қор ёғиб қолди, Шумротга боролмайман, —
деди у, сўнгра хотинига ишора қилди: — Янгангиз
ҳам рухсат бермаяпти.

– Хўп, бошқа мошин топамиз. Қанча бўлади?

– Нима қанча бўлади?

– Таксида олиб келиб, бир кеча жой бердингиз.

– Такси ҳақини бериб қўя қолинг, ука. Уйимга пул
олмайман.

– Тушундим, — дедим-да, бирпасда анча-мунча
пул чиқариб бердим. Ҳарҳолда пулнинг чўғи баланд-
лиги чеҳрасини бир оз ёриштиради.

– Меҳмонхонам бўлганида қанча қолсаларинг ҳам
майли эди, — дея беихтиёр қўлини кўксига қўйди. —
Пул ҳам олмасдим. Лекин ҳозир сира иложим йўқ,
кетмасаларинг бўлмайди.

– Қололмаймиз ҳам, ака, ишимиз кўп, — дедим.

Бирпасдан сўнг Ироқлининг овлоқ кўчасида кетиб борардик. Биринчи дуч келган ахлат қутисига ютуқсиз чипталарни ташлаб юбордим. Улар шу ерда ётгани тинчроқ эди.

— Сизсиз Самарқандга кетолмайман, — Дилҳаё жуда яқин, нафаси сезиладиган даражада эди.

Елкасига қўл ташладим.

— Ироқлиниям, Шумротниям ўзим ҳал қиламан дедим-ку, Дилҳаё. Сиз бемалол қариндошларингизникига қайтаверинг. Фақат менга яна бир бор омад тиласангиз бас.

— Ҳамма гапингизга ишонсам ҳам, уруш бошламаслигингизга ишонмайман. Яхшиям, бирон мамлакатга президент эмассиз.

— Тўғри, агар отамни уриб майиб қилишган бўлса уларни сўйиб кетаман.

Қиз биқинимга туртди. «Шунақасиз-да», деб хафа бўлди. Бир дўконча кўрингач, деди:

— Сиз ҳақсиз, Зафар ака, дадамга телефон қилишим керак.

Дўконда ҳам ёнидан кетмадим. Роса куттириб кимдир гўшакни кўтарди. Семиз хотиннинг новча эркаги эди, чамамда, мижғовланиб, тилини бураб алланималар деди. Сўқворишдан ўзимни зўрға тийдим.

— Раҳмат, ака, — деди Дилҳаё унга, — дадам келса телефон қилганимни айтиб қўярсиз... Нима? Каллангиз ишлайдими, у ростдан ҳам дадам... Э-э...

Дилҳаё гўшакни қўйиб, жиғибийрон бўлди.

— Дадам кечаси билан сизни ахтарган, уйга келмабди. Тавба, анавининг эри миясини еганми, дадам десам ишонмайди! Бу одамларга тушунмадим, шу вақтгача нима хаёлларда юрган экан-а!

Кўчадан онда-сонда машиналар ўта бошлади.

— Бобош қаерда бўлиши мумкин? — сўрадим Дилҳаёдан.

— Фақат уни сўраманг, илтимос.

— Ҳеч бўлмаса келишиб олишим керак-ку, — дея қизга қаттиқ тикилдим. — Мен отамни ўйлаяпман, Дилҳаё, оқибатни эмас! Майли, мелиса ушласин, қамасин, лекин нашафурушларнинг қўлида гаровда ётишига ортиқ чидолмайман.

— Юринг. Бир амаллаб топамиз.

Қандайдир гараж ёнидан ўтаётганимизда бўшаб қолаётган сумкамга темир сўйил солиб қўйдим. Гараж панасида Дилҳаё бирдан тўхтаб, менга ўгирилди ва атрофга ўгринча кўз югуртириб олгач, эҳтиёткорлик ила деди:

— Зафар ака, лотереяларни менга беринг, ичимга яшириб қўяман.

— Йўқ, мен қўрқмайман...

— Мен эса қўрқаман. Ҳаёт-мамотимиз шу қоғозларга боғлиқ бўлиб қолди. Устингизга тўрттаси ташланиб, олиб қўйса... тасаввур ҳам қилолмайман... Лотереяларни беринг.

Бир юз эллик миллион сўмлик ютуқларга ягона ҳужжат бўлмиш иккала чиптани ҳам қизнинг кафтига қўйдим. Бу сафар кафтларимиз муҳаббат тафтидан ёнмади. Ишқ олови қанчалик баланд гуриллаётганини билмадим, аммо пулнинг ташвиши осмонимни қоплади. Адашмасам, бу ташвиш энг иноқ оилаларда, мамлакатларда, қитъаларда ҳам худди меникидек эди. Ва ҳозир уялмасам ҳам бўларди.

— Эҳтиёт қилинг, — дедим кўзимни олиб қочиб, — салкам уч юз минг доллар бор бунда.

Дилҳаё ютуқли чипталарни қайтадан буклади, ўгирилди. Кийимлари ичига яшириб қўйишга шундай уялди шекилли, қарамай туришимни сўради.

Яна ёнма-ён кетаяпмиз. Лотереяларим ҳозир кўксига чиппа ёпишиб олган. Юрак уришини тинглаб, сармаст ётибди. Дилҳаё — дунёдаги энг жасур қиз, дедим ўзимга. Оғзи шалоқ семиз хотин иғво-бўхтон

қилганида бекор ишонганман. Биз томонларда жиловни қўйиб юборилган қизлар ёввойи эчкидай ҳар томонга сакраб негадир кўпинча бирон йигитнинг кучоғига тушиб қолади ва шу билан бахт ҳам ўз эшигини ёпади. Дилҳаё эса минглаб ваъдаларга ўзини тийиш билан жавоб бергани аниқ. Оҳ, буларни ўйлаш осонми? Менгача қанча-қанча йигит, оилали эркалар оғиз солган, қармоқ ташлаган, ҳатто куч ишлатмоқчи бўлишган. Дилҳаёни улар билан шунчаки гаплашган ҳолда ҳам кўз олдимга келтиришни истамасдим. Рашкдан кўкариб чиқмасам гўрга эди.

— Менга ишонмасангиз қайтариб олишингиз мумкин, — Дилҳаё бир оздан сўнг ғалати боқди.

— Ишонаман, ишонганим учун ҳам... — чайналдим мен.

— Сўйилни нега олдингиз?

— Аслида «Калашников» олишим керак эди. Дарсга китоб билан, исёнга хитоб билан боришади.

— Барибир билганингиздан қолмаяпсиз-а, Зафар ака?

Исмим бошқача эшитилгандай туюлди: «Заффор ака!» Нозланаётган, тилини бураб-бураб гапираётган танноз хонимчаларга ўхшаб кетди, кулгим қистади, аммо билдирмадим.

— Дилҳаё, сиз ҳам бирон марта чин дилдан эркаланганмисиз? — сўрадим ундан.

— Ким билади, гўдаклигимда дадам билан аямга эркалик қилгандирман. Эсимни таниганимдан сўнг тинч кунлар йўқолди... Яхшиси, бу мавзуда гаплашмайлик.

— Отам ҳам, энам ҳам бор. Бир оила бўлиб яшаймиз. Лекин мен ҳам эркалик қилмаганман. Битта армоним шу бўлса керак.

— Пули кўпайган одамнинг ўтмишидан армонлар топилаверади, — кулимсиради қиз.

— Менда унақа эмас, — дедим ишончсизлик билан.

— Сиз ҳозир ҳам армон топволасиз!

Азамат ҚОРЖОВОВ

— Тавба денг-е, армон деганда нимани тушуни-шингиздан шубҳаланиб қолдим.

— Бобош акани майиб қилмасангиз, буям армон-ку.

— Энамни қўшиб сўкканди-да ўшанда. Хоҳ ишонинг, хоҳ ишонманг, умримда биринчи марта жан-жаллашишим эди!

— Дунёда нима биринчи марта, буни фақат Худо билади, — деди қиз.

— Ҳозир Бобош яхши гапга тушунади, дейсизми? Йўқ, тушунмайди. Уни майиб қилишга келсак, ҳечам армон эмас. Армон ҳам буюк тушунча, Дилҳаё. Дайди итни бир тепмасам, шуниям армон ҳисоблаб кетавераманми?!

Дилҳаёнинг оёғи тойғаниб кетдию қўлимдан тутди. Биз жуфт бўлиб кета бошладик. Ундан ёқимли атир ҳиди анқиётганини энди пайқадим. Қачон ўзига оро берди, мен қаёқда эдим, эслаёлмадим. Дилҳаё бир уйда тунаган эса-да, ўзлигини бутунлай намойиш этмаганини фаҳмлаб, қадри яна бир поғона ошганини ҳис этдим.

— Бобош ака ёмон гапгаям тушунмайди, — жавоб берди у ҳазин алфозда.

Елка учуриб қўйдим. Бетайин бир кимса устида мавзуни давом эттиргандан кўра тутиб олиб тумшуғига қишлоқчасига бир мушт солиш керак эди.

Бир маҳал қарасам, Дилҳаё қассобхона сари юра бошлади. Эрталабдан очиқ бўлишини тасаввуримга сиғдирилмадим.

— Тонг-азондан ким гўшт сотиб олади, ҳайронман, — дедим норози бўлиб. — Наркоманлар ҳам шу пайтда кўчага чиқмаса керак.

Дилҳаё индамай кетаверди.

— Ё у қассобхонада тунайдимиз?

— Зафар ака, бир қараб ўтиш зарар қилмайди.

— Бошқа «точка»сини биласизми ишқилиб?

– Квартирасиними? Сўраб-билиб олганман.

Қассобхона тақа-тақ берк эди. Ташқарига туртиб чиққан пештахта қиррасига аллақердан қор учиб кирган, ташлаб кетилганига минг йил бўлган маконга ўхшайди, қараб юрагим увишди.

– Юринг, – деди Дилҳаё, – такси ушлайлик. Квартирасини Қўнғиротдан суриштирамиз.

– Аниқ манзили борми?

– Қўнғиротлик гулчиникида дейишди. Гулчи битта бўлса керак менимча.

Энсам қотди: қанақа Қўнғирот, қанақа гулчи? Лаънати қассобнинг қўним топган жойини кимлардан суриштираман?

Дилҳаё ичимдагини уқиб олаётгандай деди:

– Бизда бошқа йўл йўқ, ака, отангиз қаердалигини тезроқ аниқлашимиз керак. Қўнғирот маҳалласи Ироқлининг чеккаси, нариёғи денгизгача бепоён чўл.

– Оролгачами?

– Йўқ, Орол қаёқда! Каспийгача.

– Ҳаммасидан ҳам гулчи борлигига ҳайрон қола-япман. Қачон гул ўсган бу ерларда? Бир кун келиб шаҳар қум тагида қолади. Қарғиш уради уни.

– Ҳа, бунақаси тарихда кўп бўлган, – фикримга қўшилди жозибали қиз. – Лекин сизга қарғаш ярашмас экан.

– Нега? Мен ҳам одамман-ку.

– Билмасам, кучига ишонган йигитлар қарғаб ўтирмайди шекилли.

– Қарғганим йўқ, шунчаки башорат қилдим.

– Ў-ў, унда менинг тақдиримдан ҳам фол очинг-чи.

– Ҳазиллашдим, башорат эмас, хулоса. Нима, хулоса қилиб ҳам бўлмайдами ҳузурингизда.

– Фарқи йўқ, келажагимни ҳозирги кунларимдан хулоса қилиб айтинг.

– Нима эксангиз шуни ўрасиз, Дилҳаё. Бундан бошқа ҳеч нарсa деёлмайман.

— Сизнингча, мен нима эжяпман?

— Одамлар фақат гуноҳ ва савоб эжиши мумкин. Бошқа нарса эккан инсонни кўрмаганман. Ўшанга яраша ҳосил ўриб оласиз.

Қиз яна бир карра таслим бўлганини сезиб, ичимда қувониб қўйдим. Ўзим ҳам сезяпман: кун сайин очилиб боряпман, жанжал борасида ҳам, гапдонликда ҳам. Қишлоғимиз одамлари «йигит армияда ўзгариб келади» деганларини кўп эшитганман. Ироқли бозори армия берган баъзи хислатларни берибди-да. Демак, йигит бир вақт келиб ўз уйидан олисларда ҳам яшаб кўриши керак. Ҳеч ким ўз уйида йигитликдан тўлиқ имтиҳон топширолмаслигини англагандай бўлдим.

«Мен қандай имтиҳон топширяпман? — ўзимга савол бердим. — Топшироляпманми ўзи? Балки отамни ҳозир дўппослашаётгандир?..»

Беихтиёр сумкамни пайпаслаб, сўйилни ушлаб қўйдим. Гаровга олиш қанақа бўлишини кўрсатаман, дедим ичимда яниб.

Шу он бир машина ҳайдовчиси бизга олайиб қараб ўтди, Дилҳаё қўл кўтарган эди, тутун буруқситиб дарров тўхтаб қолди.

— Такси эмас-ку, — дедим ҳайрон бўлиб.

— Тўғри, лекин бу ер ҳам Самарқанд эмас-да, — ҳозиржавоблик қилди қиз.

Машина юргач, кампирнинг уй манзилини ҳам қистириб ўтдим. Дилҳаё саволомуз қараган эди, Маҳмуд акадан қўнғироқ кутаётганимни айтдим. Мабодо сим қоққан бўлса, кампир менга айтади. Қайтишимни душманларим хаёлларигаям келтирмагандай туюлса-да, барибир эҳтиёт бўлмоқ керак эди.

— Кўчага кирмаймиз, — деди Дилҳаё, — ўзингиз паналаб бориб келасиз, машинада кутаман.

Мени маҳлиё этган, кўринмас иплар билан боғлаб олган, айни дамда ёнидан жилишимга қўймаётган

паривашнинг ажиб сеҳрига асир бўлиб ўтирардим. Бу сеҳрга, албатта, уч юз миллион сўм ҳам қўшилган эди. Қизни шунча ютуқ билан нотаниш кимсанинг машинасида ёлғиз ташлаб кетишга албатта журъатим етишмасди.

— Фикрингиз ёмон эмас, — дея негадир кўз қисиб қўйдим. — Лекин у ёққа боришимнинг ҳожати йўқ, шу ергача бошлаб келганим учун узр, бошқа фикр туғилди.

Дилҳаёнинг нигоҳида ажабланиш зоҳир бўлди.

— Кампирнинг телефон рақами борлигини эслаб қолдим, — деб чўнтагимдан қоғоз чиқариб кўрсатдим.

Дарвоқе, биров мени сўраганми, йўқми, телефон орқали ҳам билиб олиш мумкин эди. Маҳмуд акага рақамлар ёзилган қоғознинг бир нусхасини бергандим, яхшиямки, иккинчи нусха чўнтагимда эканлигини охирги дақиқаларда эсладим. Бироқ шу лаҳзадан бошлаб ўртамизга аввалгидан каттароқ шубҳа-гумон жарлиги тушганлиги яққол сезилиб қолди. Ахир, кампирнинг телефон рақами Дилҳаёда ҳам бор эди. У кампирникига боришимизни хавfli санар экан, нима учун телефон қилиб сўраб қўя қолайлик демади? Ижара уйга равона бўлганимда машина-пашина билан йўқолармиди? Ё буларнинг бари йирик ютуқдан восвос бўла бошлаганимнинг аломатларими?

Дилҳаё ёнимда индамай кетяпти. Назаримда, мендан сал сурилиб ўтиргандай. «Садоқатини синаб кўрсаммикан?» — дедим. Ва муҳаббатнинг яна бир қоидаси ўз-ўзидан кашф этилди: ҳақиқий ошиқлар ҳеч қачон ўз маъшуқасини синаб кўрмайдилар. Атайин синаш — совуққонлик, қўрқоқлик, ишқсизлик жараёни. Пок ва беғубор илк севгида сунъий синов бўлмайди, ҳаётнинг ўзи синаб кўраверади. Шу синовларга дош беришнинг ўзи етарли. Мана, ҳозир мен дош беролмаяпман-ку. Қиз ҳайё-ҳув деб жўнаб қолса, ҳеч вақосиз қолишдан қўрқяпман. Бу кетишда

муҳаббат бир думалаб нафратга айланиб қолмаслигига ҳеч ким кафолат беролмайди.

Эндигина очилган бир идора олдида тўхтадик. Ҳайдовчининг таниши бор экан, телефон топиб берди. Ё тавба, овозимни эшитган заҳоти кампир ёш қизлардай қийқириб юборди.

— Танимайсиз, деб ўйлагандим, — талмовсирадим жўрттага.

— Вой жоним-ей, уйимда неча юз одам ижарада яшаб кетган бўлса, ҳеч бири уч юз миллион ютиб олмаган-да ахир, кўзим юмилгунча юз-кўзингни унутмайман. Айтгандай, пулингни эсон-омон олволдингми?

— Йўқ, момо, худо хоҳласа, бугун-эртан.

— Анавиларни қандай болаганимни биласанми? «Ким керак?» — дедим. Нима дейди де? «Бир кунга йигирма минг берадиган бизнесмен ижарада турмоқчи, қўясизми?» Жаҳлим чиқиб кетди. «Бир кунга элик минг берадиган бойвачча банд қилган, — дедим. — Уйимни бошдан-охир ижарага олган, ҳатто мениям!» Аҳмоқлар нималардир деб сўкинишади. Бекор рост гапирган эканман, ушлаб олишига сал қолди-я.

— Йигирма ёшда одам тез югуради, — ўзининг гапини эслатиб қўйдим, момо яна кулди. Кайфияти чоғлигидан мен ҳам хурсанд эдим.

— Қачон келасан, болам? — деди бурнини тортиб.

— Яқинда бориб қоламан, момо... Телефонда мени ҳеч ким суриштирмадими?

— Э, уч марта телефон қилди. Қишлоғингдан экан. Кимсан десам, гоҳ акасиман, дейди, гоҳ отангнинг жўраси. Ишингни яхши деб мақтадим. Миллионер бўлиб кетганингга ишонмади. Лотереядан ютганингни атайин айтмадим-да, болам. Бир душманчилиги борга ўхшади.

— Исми Маҳмуд эканми?

— Ҳа, Маҳмудман деди. Номеримни қачон бера қолувдинг?

— Сиздан сўроқсиз берганим учун узр, момо. У киши менга бирон нима деб қўймадими?

— Келса айтинг, қишлоқ тинч, энасини яқинда операция қилишлари мумкин, деди. Энанг балинсадамиди?

Тинчлик экан! Хушхабардан кўнглим тоғдай кўтарилди.

— Анча вақтдан бери мазаси йўқ эдилар, — дедим, — ишқилиб, худо шифосини берсин.

— Нимасини айтасан, — уҳ тортди кампир, — дунёда онадан бўлак меҳрибон борлигига ишонма, болам. Ҳамқишлоғинг отангни ҳам эзмаланиб хў-ўп сўради. Отангга бирон нима қилганми? Жуда хавотирда, сездим.

— Айтарли ҳеч гапмас. Бирон телефон номер қолдирдимми менга?

— Қолдириб тинч қўйса майлиди, бугун ҳам телефон қилиб қулоқ-миямни еса керак.

Олисларда қолган қишлоғимдаги кимнингдир уй телефонини ёзиб олдим. Бирон кун кириб ўтишни момога ваъда бердим-да, хайрлашдим. Агар Ироқлида гиёҳфурушлар, зўравонлар, ўғри-каззоблар бўлмаса, бир ажиб чаманга айланиб кетади, бемалол меҳмондорчиликка келиб-кетиш мумкин. Кампир нимами яхши кўриб қолгани маълум эмас, лекин унинг уйида мисли кўрилмаган ютуққа эришганим кўпроқ хузурига чорларди. Шу нарсани кампир ҳам ҳис қиларди чоғи. Дилҳаёда ҳам мазкур руҳиятнинг мавжлари ўн чандон ортиғи билан бўлиши керакдай эди.

Бироқ бир лаҳза барчасига қўл силтадим, пул ютганимни энам эшитса эди, деб орзуладим...

Идорадан қушдай енгил чиққанамни сезган Дилҳаёнинг юзи ёришди.

Азамат ҚОРЖОВОВ

— Нима гаплар? Тинчлик эканми?

— Маҳмуд ака бола-чақасининг даврасида чой ичиб ўтирибди. Биласизми, момога нима деб қўнғироқ қилибди? Қишлоқ тинч эмиш. Демак, у ёқдаги нашафурушлар қўлга тушмаган, ҳамма гап бу ёқда бўляпти.

— Бунақа вақтдаги тинчликка ишонмаган маъқул, — деди қиз. — Пайт пойлаб бирдан қўлга олишади. — Кейин у менга синчков нигоҳ ташлади. — Аянғиз яхшимиканлар?

— Яхши.

Астойдил хафа бўлиб:

— Сўрамасам аллақандай жиноятчилардай бошқа ҳеч кимни гапирай демайсиз-а? — деган эди, мен ҳам синчковлик билан қараб қўйдим. Унда сохталикдан асар ҳам сезилмасди. Эҳ, Дилҳаё! Оилам ҳақида билишни истаяпти. Майли, айта қолай, дедим ва Латиф, Чори исмли икки укам борлигини, яккаю ёлғиз опам турмушга чиққанини сўзлаб бердим.

— Менинг эса ўғай сингилларим бор, — деди Дилҳаё, худди ҳамма яқинлари ўлгандай оғир хўрсиниб қўйди бояқиш қиз. — Аямнинг қизлари.

— Танишганимдан хурсандман.

— Мен биланми? — синиқ жилмайди қиз.

— Ҳа, сиз билан... Бир-биримизнинг оиламиз ҳақида сўрамагандик.

Идорадаги телефон шаҳарлараро тармоққа уланмагани боис қишлоғимизга сим қоқолмасдим. Қўнғирот маҳалласига кираверишда бир одам қўл телефонида гаплашиб кетаётганини кўриб, Дилҳаёдан сўрадим:

— Анавинақа телефонлар кўпайиб қолибди, симли телефонга тушадими?

— Албатта, — деди у. — Кўрасиз, ҳали бундай телефонлар шундай кўпаядики, симлини четга суриб чиқаради.

— Лекин жуда қиммат экан, — гапга аралашди

ҳайдовчи, — ўғлим битта олганди, бир арава саксовулнинг пулини гаплашиб қўйибди. Менимча, бу телефонлар узоққа бормайди, одамнинг миясини нурлантирармиш.

— Гаплашсам узоққа бораманми, йўқми, билмадим, лекин гаплашмасам узоққа бормаслигим аниқ, — дедим ва машинани ортга ҳайдашни буюрдим.

Ҳалиги ўткинчи бизга юқоридан гердаиб назар солди. Машинадан тушиб салом бердим.

— Телефонни сотинг, ака, — дедим дабдурустан.

— Нима деяпсан? Жийда-пийданинг тагидан ўтмаганмисан мабодо?

— Қанчага олгансиз? Пул қўшаман.

— Симкартани паспортимга олганман, тентак, эртага сени деб қамоққа тушайми? Умрингда «сотка» кўрганмисан ўзи?!

Ўгирилиб Дилҳаёга қарадим, у секин бош чайқади.

— Хўп. Гаплашиб олишимга қанча сўрайсиз?

— Компанияга бир минут учун икки юз сўм тўлайман, сен эса менга беш юз сўмдан берасан. Розимисан, бойвачча?

— Соатга қараб туринг.

— Соат ўзида бўлади. — Сўнгра четга қараб гўлдиради: — Мақтанчоқ... ит боласи...

— Тушундим... Қайсисини босиш керак?

Телефон эгаси рақам териб берди. Бу — бир тижоратчи ҳамқишлоғимизнинг телефони эди, адашмасам, Маҳмуд акага божачилиги бор. Умримда илк бор қўл телефонини кўтариб турардим. Ўзимни қандай виқорли ҳис этган эдим-а ўшанда, гўё жамики одамзот пастда қолиб кетган. Лотерея ютуқларини олганимданоқ телефон харид қилишни кўнглимга тугдим. Биринчи марта қўл телефонда гаплашиш, биринчи муҳаббат, биринчи йирик бойлик... Ҳа, биринчи сафарим менга жуда катта туҳфалар бераётган бахтиёр дамлар чорраҳасида хушбахт эдим мен.

— Ало, эшитаман, — деди бир овоз.

— Мен Зафарман, Ироқлидан гапиряпман... — Кейин соппа-соғ эканлигим, яқинда бир ишимни якунлаб, қишлоққа қайтмоқчилигим ҳақида сўйладим. Телефонлашганимни Маҳмуд акага айтиб қўйишни илтимос қилдим. Ва барибир чидаёлмадим: онамни сўраддим.

— Энангга нима қилган? — ҳайрон бўлди ҳамқишлоқ. — Кеча чупронда кўрувдим-ку. Боядан бери Ироқли дейсан, Бухорода темирйўл бўйича командировкада эмасминдинг?

— Темирйўл бригадири Зафар ака билан адаштирманг, мен Нурум аканинг ўғли Зафарман.

— Қизиқ... Нурумнинг боласи Ироқлида юрибдими?! Ўв, ҳазиллашмаяпсанми? Сен нима қиласан у ёқда? Отанг билан бордингми? Телефонни бер-чи отангга.

— Ҳозир ёнимда эмас, ўзим юрибман... Бўпти, бировнинг телефони эди... Шу гапларни айтиб қўйинг, илтимос.

Телефон эгаси тугмачани босиб ўчирди. Мени ўз қишлоғимдаги одамлар яхши танимас экан, ажаб.

— Пулини чўз-чи, — деди телефон эгаси.

— Ҳа, айтгандай, пул беришим кераг-а?

— Нима, томинг кетганми сенинг?! Мингни чўз, мингни.

Дарров минг сўмни санаб бердим. У пулни чўн-тагига индамай солиб қўяётган эди, ногоҳ шамолда қолгандай гавдамни ортга тисладим ва бор кучим билан башарасига калла қўйдим. Телефон эгаси йўлак четига учиб тушди. Афти қандай буришиб кетганини, бурнидан қон келганини кўрдим, қаердир қарға қағиллади.

Машина мотори бир маромда ғир-ғирлаб мени интизор кутарди, ўтиришим билан гуриллаб кетди. Дилҳаё бармоғини тишлаб, четга қараб ўтирарди. Хафа экан-

лигини пайқаш қийин эмасди. Ҳайдовчи ўгирилиб, зўрма-зўраки, аммо каминага ёқадиган тарзда кулди.

— Боппладингиз-ей! Кучингиз етади деб ўйлама-гандим.

— Сўкинишини эшитдингизми? Одамлар нега бунча калондимоғ бўлиб боришяпти, тушунмадим. Битта телефон учун ҳаволанади. Қолади эртага буям модадан!.. Умуман олганда, гап модада ҳам эмас!

Гулчининг уйини топиш қийин бўлмади. Машинага жавоб бериб юбордим. Қарасам, Дилҳаё гулчаникига тап тортмай бостириб бормоқда.

— Тўхтанг, мен кираман, — дедим қўлидан ушлаб.

— Зафар ака, кўнглим сезяпти, сиз кирсангиз ёмон иш бўлади.

Сумкамни елкамга маҳкамроқ қўндирдим-да, қизнинг уммондай тубсиз кўзларига ботиб кетдим.

— Улар билан ўзим гаплашаман, Дилҳаё, — деб шивирладим.

— Хато қиляпсиз...

— Хато қилиб бўлинган!

— Ҳозир кимдир ўлади, шуни истайсизми?

Соат сайин бақувватлашиб бораётган юрагимдан чирс этиб ҳадик учқуни сачраб бўшлиққа сингиб кетди, қизнинг қўлини қўйиб юбордим. Қиз кутишимни, Бобош билан ўзи учрашажагини истар, бу истаксиз у ўлиб қолиши мумкиндай илтижоли қарарди.

— Майли, — деган сўз учди оғзимдан, — лекин бир нима бўлса ҳеч кимни аямайман!

Оёқ тагида қор гирчиллади, музлар қисир-қисир си-ниб, муқаддима мусиқасини чалди. Бу — катта деразали, чордоқли кўҳна оқ уй эди. Мўрисидан рангпар, заифона тутун кўтарилмоқда. Ҳовлида қовжираб қолган олма дарахти. Утинбоп чирик шоҳларидан қор ҳам кўним тополмаган. Кимдир ўпкаси йиртилгудек йўталди. Дилҳаё янада жиддий, олға қадам босди. Нозик кўлчаси бўёғи кўчган эшикка устма-уст урилди.

Кўча эшигини очган кимсанинг қулоғи оғир шекилли (ён томонда турганим учун кўрмадим), Дилҳаё қассобнинг исмини нақ уч марта тилга олди, шундан кейин киришига изн берди. Сумкамни очдим. Темир бўлагининг оғирлигини яна бир чамаладим. «Олдимдан чиққанини уриб ағдариб кетавераман, — дедим ичимда. — Бир бошга бир ўлим! Уларнинг қўлига тушиб ўн бор ўлганимдан кўра қамалганим афзал!»

Ҳовлидан шовқин эшитилди. Бир йигит кўчага чопиб чиқди. Тут тагига ташлаб кетилган бадбўй ёғоч қути панасида эдим, мени кўрмади, дарров қайтиб кирди. Юрагим қудратли босимни сиғдиrolмай гуп-гуп урар, қоним гупуриб бир маромда тебранардим. Шошилмаслик керак, деган ўйгина мени ушлаб қолди.

Шу пайт Дилҳаёнинг қичқирган овози шовқинни босиб кетди:

— Кўй деяпман!..

Мисоли ўқ бўлиб отилдим. Эшикка бунчалик тез етиб бораман деб ўйламагандим. Тепмоқчи эдим, аммо тиззамни кўтарган кўйи гурсиллаб урилдим... Ва ҳовлида турардим. Дилҳаёни қучоқлаб олган кимса ҳақиқатан Бобош эди. Афт-башарасига қараб бўлмайди, қонталаш, моматалоқ. Биров уни ўласи қилиб дўппослаган эди.

Икки йигит бостириб кела бошлади. Бирини танидим — Ибий. Деразаларнинг биридан хотин кишининг:

— Эшикни синдирди, босмачи! Ҳозир милиция чақираман! — деган хитоби эшитилди.

Милиция чақирса ёмон бўлмасди. «Тез ёрдам» ҳам ортиқчалик қилмайди. Иложи бўлса ўт ўчирувчиларни ҳам унутмасин. Шунақа жанг бўладики...

Кутганимдай Бобошга савол беришимга-да фурсат қолдирмай ташланиб қолишди. Қуруқ қўл нима менга, мушт бўлиб тугилган қўлига темир таёқда битта,

оёқларига иккита зарба бердим. Йигит ғужанак бўлиб ётиб қолди.

— Қурол ишлатиш бўлса, ишлатамиз-да! — деди ғазабдан қизарган Ибий ва чопиб бориб ўтинлар орасидан болтани олди.

— Бобош, — дедим ер остидан боқиб, — кеч эмас, келишиб олишимиз мумкин!

У мени бўралатиб сўқди.

— Отам қаерда?! — деб бақирдим ҳовлини зир титратиб. — Нима иш қилиб юрганларинг бутун дунёга маълум, ҳайвонлар!.. Қанча сўрайсан, айт!

— Сенинг жонингни сўрайман, ифлос!

Уй эгаси — гаранг чол деразадан ов милтиқ қувурини чиқарди. Қўрқитмоқчи, деган ўй ўтди кўнглимдан, аммо ярамас пақиллатиб ўқ узиб юборди. Шу сонияларда Ибий болта кўтариб устимга чопиб келарди. На у, на мен милтиқдан ўқ узаётган чолга қарардик, қарашнинг-да имкони йўқ эди. Болта елкамни ялаб ўтди, афсуски, Бобошга берган зарбамни такрорлай олмадим.

Телба чол яна ўт очди. Йигирма қадам наридаги одамларни тап тортмай ўққа тутаётгани ҳеч нимани ўзгартирмади, ҳатто футболдаги оддий ҳуштакчалик ҳам.

Одам ўлдириб қўйиш Ибийга ҳам осон эмасди, икки-уч қадам тисарилиб, бошдан-оёқ даҳшат билан тикилди. Етти мучам соғ экани ақл-ҳушини инсонийлик сарҳадига судраб келди, бироқ бу сарҳад ҳали сўкинишларга тўлиб-тошиб ётарди.

— Эшак, бир ўлимдан қолдинг лекин! Ташла темирингни! Ҳозир ёмон бўлади!

Унинг бўкиришларига қулоқ солмадим. Фикру хаёлим Дилҳаёда эди. (Рост, ўша лаҳзаларда ютуқли лотереялар қизда кетаётганлигини ўйлаб ҳам ўтирмадим, ишқилиб ўзига бирон кор-ҳол бўлмасин, деб қайғурардим.)

— Бобош! — дедим.

У эса Дилхаёни йиртқич каби инига — бехосият ертўлага тортиб борарди. Гаранг чол милтиққа ўқ жойлашга киришиб кетган, аммо қариликка қатъий риоя қилган ҳолда имиллаётгани кўринарди.

— Бобош ака, келишайлик... ака, — дедим сўйилни тушириб. — Сизга пул керакми, йигирма миллион бераман! Йигитча сўзим!

— Вў-ў... эшшакнинг... — яна сўкинди қутурган қас-соб.

— Лотереядан уч юз миллион ютдим, Олтибой акадан эшитган бўлсангиз керак... — Шу орадан Ибийнинг кейинги ҳамласини қайтаришга тўғри келди, сўйил ва болтанинг тўқнашувидан қўлим елқамгача зириллаб кетди. — Ибий, сен орага суқилма! Ўзингга ёмон бўлади! — дедим унга ўқрайиб.

Ижара уйнинг эгалари эса чолни танқид қилиш билан андармон эдилар:

— Қамоқда ўлгингиз келдими, бобо, опкенг милтиқни, опкенг деяпман! Сизга булар чумчуқми, бемалол отяпсиз?! Бир-бирининг гўштини эса еяверсин, мелиса келса эшикнинг пулини ўн баравар ундириб оламиз, айтяпти-ку лотереядан ютдим деб!

— Мелисадан пул ундириб бўпсан, эчкивой! — деди чол ҳеч вақога тушунмай. — Эшикни анави қуёнчиқ синдирди-ку, мелиса дейсан!

Бобошнинг яраси қонаб, жаҳл билан қонни сидириб ташлади. Қисик кўзлари ғазабдан чақнаб, Дилхаёни силтади.

— Ҳароми эрчангнинг гапи тўғрими? — ғазаб билан сўради ундан.

— Нима ишинг бор?! Қўйвор!.. — жон аччиғида юлқинди қиз.

— Даданг нима деганини биласанми?! — Бобош уни куч билан ўзига қаратди. — Қизимни кўрган жойингда ушласанг бир миллион бераман деганди,

бир миллион сўм! Ҳайратанг бирдан йигирма миллион деяпти. Демак, ютуқнинг калити сенсан! Даданг... палид мени текинга туширмоқчи бўлибди-да! Ҳўв, Ибий, шу болага кучинг етмаяптими?! Ушла! Лотереясини тортиб ол! Айтдим-а «шестойка» қаерданам бир миллион беради деб!

Чол милтиғини ўқлаб:

— Ё пирим! — деб мени мўлжалга ола бошлади. — Шуларми ертўлага тушиб нариги эшикдан қочиб қолмоқчи бўлганлар! Ҳозир... ҳозир...

— Ҳўв, темир-терсак! — гижинди Бобош. — Йиғиш-тир милтиғингни-е! Борсам қарилгингниям ҳисобга олмайман, туршак!

— Нима дединг? Нима?.. — Чол ўзича тараддудланди, лекин милтиқни Бобош томонга буролмади. Хонадон аҳли апил-тапил келиб ундан қуролни тортиб олди, душман биттага камайди, лекин бунинг енгиллиги менга ҳаливери сезилмаслиги аён эди.

Ибий бўкирганча устимга ташланиб қолди. Худди у укасини кўрқитаётган маст акага ўхшарди. Аттанг, боплаб уролмадим. Мени йўлак четидаги ариққа йиқитиб, кетма-кет мушт ёғдирди. Юзимга муштлар қандай келиб тушаётганини кўриб турардим. Унга қаршилиқ қиляпманми, жимгина қараб ётибманми, англаёлмасдим.

Бир вақт ёқамдан даст кўтариб ариқдан тортиб олди, оёғим ердан узилди. Бобош Дилҳаёни ертўлагача судраб борган, бояқиш қиз қувурни чангаллаб чинқирарди. Чолнинг гапига қараганда, нариги томонга чиқадиган эшик бор. Булар мендан лотереяларни тортиб олиб, қиз билан бирга ғойиб бўлишмоқчи... Уларнинг бир неча сонияда туғилган режаси шу эди, чамамда.

Оғзи-бурнимга қон тўлиб, ўқчиб юбордим. Шунгачаям атроф қизилга бўялганини кўриб, расвом чиққанини тушуниб етдим. Ҳойнаҳой, бурним синиб, тишларим ҳам тўкилгандир. Ҳозирча жағим айтганимни

Азамат ҚОРЖОВОВ

қилмаётгани боис неча дона тишимдан айрилганим маълум эмасди, ахир талафотлар ҳамиша тинчлик қарор топгач ўзини кўз-кўз қилади-да.

Уй эгалари қонли муштлашувни ҳам ачиниш, ҳам қизиқсиниш билан жимгина томоша қилишарди. Афтидан бу ижарахонада жанжаллар истаганларича содир бўлиши мумкин, худди қишлоғимдаги тўй-лардагидек. Мелиса чақиринглар деганиям шунчаки гап. Мелиса келадиган жойда чол одамга қарата ўқ узадими?!

Шу лаҳза очиқ дераза ёнидаги тувакда гуркираган қизил гулга кўзим тушди. Чўлни неча кундирки аёз ялаб ётибди, бунинг устига қор қолади. Шундай кунда, шундай жойда бир қучоқ гул ғалати кўринаркан...

— Сенга гапиряпман! — деди Ибий ёнверимни титкилаб. — Қани лотереялар? Алдаган бўлсанг сен ҳам, отанг ҳам, қиз ҳам ўлади... Топ!.. Чўлнинг ўртасига обориб музлатиб ўлдиришимизни хоҳлаяпсанми?.. Осон ўлмайсан, мардларчаям ўлмайсан... Севгилинг-ни зўрлаймиз...

Албатта, минг чирангани билан ютуқли чипталарни тополмаслиги тайин. Бироқ у мендан ўз ажалини топиши мумкин, ҳа, ажалини!..

Уриб, сулайтириб ташладим, деган хаёлда чўнтақларимни бемалол ағдар-тўнтар қилаётган қассобнинг қизарган қулоқларига чанг солдим. Ироқлига келганимдан буён тирноғимни олмаган эдим, чанга-лимдан чиқиб бўпти.

Вўҳ... у яна ура бошлади: биқиним ачишди, қорнимга тушган зарблардан кўнглим ағдарилди, аммо қулоқларини қўйиб юбормадим. Қулоқ оғриғи жондан ўтиб, у қўлларимга ёпишди. Биз гоҳ ўннга, гоҳ сўлга думалаб, бўриваччалардек олишар эдик. Айни пайтда қулоқлари узилиб тушмаётганига ҳайрону лол эдим.

Қассоб томоғимга чанг солди, бу ҳолда кўп яша-

маслигим турган гап эди. Бир қўлимни қўйиб, ён-атрофни пайпасладим, нимадир елкамга ботганини биламан. Мана у... Ўзимнинг сўйилим шекилли. Сўнгги кучимни тўплаб, қассобнинг бошига урдим. У ихраган кўйи ўзини нари олди. Жойимдан зўрға турдим. Бобош Дилҳаёни ҳалиям тортқилаб ётарди.

Ибий қаддини ростламоқчи эди, устма-уст олти марта урдим, елкасининг абжағи чиқиб кетди-ёв. Мендан бунақа ваҳшийликни кутмаган Бобош бир зум қотиб қолди. Иккинчи шериги ҳам ўзига келган, эндигина бошини кўтарган лаҳза эди, иягининг тагига қарсиллатиб тепдим, қарсиллаш билан бирга бир нима ҳўлқ этди, гуп этиб йиқилди бояқиш.

Бобошнинг устига бостириб борарканман, «иккала қассоб ҳам ўлиб қолган бўлса-чи?» деган совуқ хаёл қора кўнглимда чақиндек чақди. Бунақа вақтда баттар эсинг кетаркан. Югуриб бориб Бобошнинг қуртлаган миясининг қатигини чиқариб ташлашга шайландим. У Дилҳаёни пана қилиб менга еб қўйгудай тикилди. Яна ҳезландим, яна ўзини олиб қочди.

— Қўйвор... — дедим қизга ишора қилиб (биронта ҳам тишим синмаганди, лекин жағимни зўрға қимирлатдим).

— Темирни ташла, мард бўлсанг шундай уриш, — жавоб берди у.

— Сен мардмисан? Қизни қалқон қиляпсан-ку, қўй деяпман уни! Бу жанжалга аралаштирма!

— Аралаштиряпманми? Уни дадасига ушлаб бериш менинг вазифам. Сенга эшшакнинг терисиям йўқ, ипирисқи куёвтўра!

— Йигирма миллион оласан дедим, кўнмадинг. Энди шартим шу: Дилҳаёни қўйиб юбориб, отам қардалигини айтасан. Биламан, уни наша учун гаровда ушлаб турибсанлар... Агар чертган бўлсанглар...

— Юзимга қара, отангнинг «чертганини» кўр. Кейин

мен ҳам икки баравар қилиб «чертдим», бошқа ҳеч гап бўлгани йўқ, — ҳансиради у.

— Шунинг учун ҳам ўласан, билдингми?!

Бобош пичоғини қинидан суғуриб, Дилҳаёнинг бўйнига тиради. Очиқ деразадан овозлар келди:

— Сўймоқчимми?

— Сўймоқ қаёқда, кинолардагидек қўрқитяпти!

— Зўр «драка» бўляпти-я?

— Ўл-э, бунинг нимаси «драка», ҳозир биттаси ўлади.

Ички сезгиларим оний лаҳзада қуролимни ташлашни амр этди. Шундай қилсам, Бобош Дилҳаёни қўйиб юбориб, менга сапчийди. Қолганига худо пошшо.

Сўйилни отиб юбориб, қўлларимни мушт қилдим.

— Эркак бўлсанг қуролсиз яккама-якка чиқ! Қани бўл, ит!

Кутганимдай қассоб қизни итариб юборди-да, менга ҳамла қилди. Қўлидан пичоғини қўймаётгани янада эҳтиёткор бўлишимга ундарди. Дилҳаё уй эгалари қавмидан эмасди, албатта. Ёрдам кутиш бефойдалигини тушуниб етган, мени халос этиш учун мўъжиза кутиб ўтиролмас, қичқириқ эса чўл узра бўрон бўлиб кўтарилганда ҳам зигирча фойда бермаслигини билар эди. Бир қарасам, у Бобошнинг елкасига осилволибди. Таъбир жоиз бўлса, муҳаббатимиз айни шу лаҳзаларда синовдан ўтаётган эди. Ахир, тиғ тутган қутурган кимсага осилиш ўлимга тик бориш билан барабар. Ишқдан бошқа ўлимга етакловчи эзгулик важи йўқ, бўлмайди ҳам. Ким сиз учун ўлишга-да тайёр бўлса, уни севмасдан-да илож қанча?!

Бобош ойпарини силтаб юборди. Дилҳаё думалаб кетди, лекин жон талвасасида яна ёпишди. Ўлим таҳдид солаётган бўлсаям бу қизиқ жанг эди. Гўё қассоб ака-сингилни дўппосламоқдаю, бечоралар бир-бирининг тарафини олиб девкелбатга чираниб хужум қиляпти.

Шу орада Бобош пичоғини сермаб, етмаганига оёғи

билан ҳам зарба беришга уринганча мени яксон этишга шошилди. Ховли бурчагига чекиниб борардим. Пичоқ курткамни ялаб ўтар, тепкилари эса биқинимга, оёғимга тап-тап тегарди. У аввалги жангда (эҳтимол, айнан отам билан муштлашгандир) ҳолдан тойганига бўлса керак, ўлгудай нўноқ олишмоқда эди.

Хайрият, қаёқдандир қўлимга таёқ илашди. Бироқ бу таёқ билан тиррақи бузоқни савалаш кўпроқ ярашарди. Қочаётиб икки-уч урдим, бўлмади. Аччиқ зарба енгади деб юз-кўзига уришга қанча ҳаракат қилмай, Бобош қўли билан беркитишга улгурарди.

Бир сакраб таппа босмоқчи бўлди, зўрға чап беришга улгурдим. Оёғи кир ўрага тиқилиб юзтубан йиқилди, мен ҳам чўзилиб ётардим. У тимсоҳ каби ётган жойида тўртоёқлаб яна бир ташланди, бу гал ҳам мендан омад юз ўгирмади, охириги кучим билан бир думалаб ундан узоқлашдим. Ўпкам бўғзимга тиқилиб қолган эди. Оёққа туриб, Дилҳаёга қарадим. Агар икковимиз бирваракайига Бобошнинг устига ташланганимизда ҳам пичоқдан омон қолмасдик.

Бу жудаям чўзилиб кетган жангга ўхшаса-да, ордан уч-тўрт дақиқа ўтганди, холос. Сўйил ёки болтани эгаллаб олишимга эса сониялар керак эди. Улгурармиканман?

Шу вақтгача таваккал қилиб келганман. Болтани бир қарашда учратмадим, сўйилга отилдим. Бобош эса милтиққа қараб чопди. Чол ёки унинг пушти камаридан бўлганлар қуролни яширишга улгурган тақдирда ҳам Бобош нима қилишини яхши билардим. Битта йўл — душманга етиб олиш. Акс ҳолда тоғамлар Ироқлидан музлатилган ўлигимни олиб кетишади.

Ў, ваҳшийлик бўлиб кўринган кураш! Мени не кўйларга соляпсан? Ҳатто, Дилҳаё ҳам афт-ангоримни кўриб даҳшатдан қимир этмай қолди. Сўйилни олдимую томоғим йиртилгудай бақириб Бобошнинг ортидан югурдим. Бир неча лаҳзадан сўнг у

Азамат ҚОРЖОВОВ

уйга етади, гаранг чол боя милтиқни ўқлаган эди. Қўрқоқ ножинслар Бобошнинг товони остонага дўқ этиб тушган заҳотиёқ милтиқни яшин тезлигида чиқариб беришларига кўзим етди.

Уйга қараб югурганим текин томошабинларнинг ўтакасини ёриб юборди, бирдан ўзларини ичкарига тортдилар. Бобош очиқ деразага отилган ҳам эдики, елкасига сўйил келиб тушди. Кийими қалин бўлса-да, умуртқаси тарсиллагани эшитилгандай туюлди. Ортига ўгирилганида юзи чидаб бўлмас оғриқдан янада кўкариб кетган эди. Пичоқ кўтарди, қўлига солдим. Осилиб олмоқчи бўлди, икки қадам чекиниб, бир уриб қулатдим. Дераза яна томошабинларга тўлди. Ҳаммалари энгашиб қассобга қарашарди.

— Отам қани? — сўрадим одамсимон махлуқ бир оз ўзига келгач. — Ўлдирмайман... Пул бераман... Лекин отам қаердалигини айтмасанг ўласан!.. Аниқ ўласан!..

— Сени... сени... — гўлдиради Бобош. — Барибир сўяман... Мени урдинг-а?! Мени-я?..

— Ҳайвон! — биқинига келиштириб тепдим. — Қора қонингга беланиб бўлдинг, ўн минутдан кейин операцияга ётмасанг жаҳаннамга кетасан, тушундингми? Ҳеч бўлмаса, ўлимнинг олдидан бир савоб иш қил!

Дилҳаё келиб энгимдан тортди. Ҳар нима бўлгандаям, у қотилга айланишимни истамасди. Қолаверса, ювош тортиб яшаган кунларимдаги ақл-ҳушимни унинг сиймосидаги сейфга бекитиб қўйгандим. Дўст шундай дамда керак, ёр шундай дамда керак. Фақат ишқ-муҳаббат китобида ишқ ва ёр бўлади, деганлар хато айтибдилар. Ёр уруш майдонида керак!..

— Қўл-оёқларингни синдириб кетаман! — деб сўйилни баланд кўтардим. — Ишонмайсанми?..

— Тўхта! — кўзини юмди у. — Айтаман... айтаман... Библиб қўй, отанг йигирма йилга кетади.

— Нашани сенга олиб келган, сен ҳам кетасан!

— Мен сувдан қуруқ чиққанман, бундан кейин ҳам...

– Кўрамиз!.. Отам қаердалигини айт!
Бобош Дилҳаёга алам билан қараб қўйди, мен қон тупурдим.

- Бўл тез! – дедим сўйилни силтаб.
 - Оқбобо кўчаси, ғиштли уй.
 - Шунақа кўча борми? – қизга қарадим.
 - Бор, уй рақамини ҳам айтсин, – деди Дилҳаё.
 - Оқбобо кўчасини билмайдиганлар ҳам бор экан...
- гап отди томошабинлардан бири.
- Булар қаёқдан билади, келгинди-ку ҳаммаси! – кулди иккинчиси.

Бобош чалқанча ётиб олди. Кўкраги тез-тез кўтарилиб тушарди.

- Ўн уч, – инқиллади у.
- Алдама лекин!
- Ростдан ўн уч, ишонмасанг бориб кўр.
- Тоғойнинг уйини айтяпти-ку! – деди чол. – Ўзи у «союз»дан бери ўзбек, тожикдан наша опкеларди, билардим, кўкнорини роса еганмиз.

Қонга тўйинган қизил қорли ҳовлини ортда қолдириб, кўчада кетяпмиз. Елкамда сумка, картошка пуллари ва милицияга ашёвий далил бўладиган қон сачраган сўйил. Қўнғирот маҳалласининг чиройини баҳорнинг энг авж дамлари ҳам очолмаслигини тасаввур этаман. Пастак уйлар, баланд хароб иморатлар, чолдеворлар оралаб кетган кўча, гоҳ пастлайди, гоҳ юқорилайди, ҳатто қиялайди ҳам. Қор тушмаган пана-пастқам жойларда қум кўринади.

– Шу маҳалладан кейин чўл бошланади дедингизми? – сўрадим Дилҳаёдан. – Менимча, бу ерларни секин-аста қум босиб келяпти.

– Шаҳарнинг ўртасида юрсангиз оёқ тагида муз синади, демак, сув бор, бу маҳаллада эса... қум ва худодан қайтган одамлар...

- Гулчи деганлари тентак чол шекилли...
- Қизил гулини кўрдингизми, Зафар ака?

— Кўрдим...

— Ироқлида қанчадан бери яшаётган бўлсам, фақат қарама-қаршилиқларни кўраман, — деди Дилҳаё. — Чўл ва гуркираб ўсган гул, ифлос одамлар ва кўнгли тоза йигит, кўрқоқлик ва жасурлик.

— Ироқлига қачон олиб келган сизни?

— Ҳеч ким олиб келмаган.

— Нима? Ўзим келганман демоқчимисиз? Шу ерларга-я?

— Дадам сизни алдаган эди. У мени олиб қочмаган... Тўғри, маҳалла дўконига учрашгандик, ўшанда узоқларга олиб кетишини айтган... Зафар ака, инсон ўз отасини, соғинган дадажонисини кўп йиллардан кейин кўрса, яна кўп йиллар айрилиқда яшашини билса чидолмайди. Бу жуда азобли туйғу... Мен дадамни Ироқлига ахтариб келдим. Агар тайинли бир йигит чиққанида шу ерда тўйим бўларди. Қариндошларимнинг ёнига қайтиб кетишимни дадам истамайди. Шунчалик истамайдики, кетсанг умрбод кўришмаймиз, деган. Шунинг учунми, қўймадилар...

— Бобошдай мараз кимсага сизни тутиб келишни буюрибди, нияти чаккимас, — дедим мен.

— Дадамни ёмон деёлмайман, — ерга қаради қиз.

Маҳалла чойхонаси олдида автобус келиб тўхтади. Дарров жўнаш шашти бор эди, орқа эшигидан чиқиб олдик. Одамлар менга қарайвергач, юз-қўлимни ювиб олмаганимга афсусландим. Шу тобда такси ҳам учрамади-да.

Хайрият, кўп юрмадик, Дилҳаё мени турткилади. Биз Оқбобо кўчаси бошига етгандик. Бир томонда электр билан боғлиқ аллақандай корхона жойлашган чоғи, девор ортида баланд трансформаторлар, сонсиз симлар кўринади. Иккинчи томонда кета-кетгунча идоралар, омборхоналар, ҳиссиз деразалар минора ҳам кўзга ташланади.

Йўлқадан кетавердик. Отам қамаб қўйилган уй

олдинда эканлигини бинолардаги пастлаб бораётган рақамлар айтиб турарди. Йигирманчи уйга етганимизда кўча кичикроқ майдон четига олиб чиқди. Бу аслида майдон ҳам эмас, кўча қурилишининг бинолар билан мутаносиб тушмагани оқибатидаги бўш қолган жой эди.

— Кўзингиз ўтадимми, ҳув анави нечанчи уй? — дедим Дилҳаёга.

— Менимча, чап бурчакдагиси, ахир ғиштин уй деганди-ку, — қиз менга ачиниб қаради. — Бир минут ҳам вақтингиз кетмайди, ювиниб олинг, Зафар ака. Иложи бўлса аптекага ҳам кириш керак.

Сув топиш илинжида корхона дарвозаси сари учтўрт қадам ташлагандик ҳамки, муюлишдан машиналар ванғиллаб чиқиб келди. Орасида милиция машинаси борлиги ўтакамни ёриб юборди. Бироқ улар ёнимиздан шитоб-ла ўтиб, Дилҳаё кўрсатган ғиштин уй рўпарасида қор сачратиб тўхтади. Бирданига ўн чоғли одам отилиб чиқди. Биз миқ этмай томоша қилиб ўтирдик. Эшикни бузиб киришди. Қандай йўл тутишни билмай бошим гаранг эди. «Ота!» деб чопишимга, ҳолидан хабардор бўлишимга нимадир тўсқинлик қиларди. Отамни дам яхши кўриб, раҳим келиб кетар, дам ёмон кўриб, шу кунларга тушганидан ғазабланардим.

Кимдир айтганди: «Қамоқдан асраб қолгандан кўра қамоқда шарт-шароит қилиб берган осонроқ». Бунинг учун Шумротга эсон-омон етиб олишим, пулларимни қўлга киритишим керак эди. Отамни қутқариш йўлида тубидан кесилган қонун дарахтлари, жиноят ботқоқликлари, қамоқ панжараларини ваъда қилаётган қалин туманлару тутунларга қоришиқ хосиятсиз водий ястаниб ётарди.

Курткамининг ёқасини кўтариб, ўткинчиларга қўшилиб уйга яқинроқ бордим. Милиция ходимлари икки кишини кишанлаб олиб чиқишди. Кейин отам

кўринди. Букчайиб қадам ташлар, оқсоқланар, алланималар деб гўлдирарди. Машинага чиқаришаётганда юз-кўзини кўрдиму сесканиб тушдим. Ўрнимда бошқа одам бўлганида балки танимасмиди. Қорайиб кетган, йиртилган жойларидан қон оқаётган юз, тарвуздай шишиб кетган қовоқ. Кўзи оқиб чиқмаганига ҳайрон қоласан киши. Мана буни ваҳшийлик деса бўлади, мана буни итлик деса, ҳайвонлик деса, нима деса ярашади. Бобошнинг кучи етмагач, бир неча киши биргаликда дўппослашган, қўл-оёғини боғлаб ҳушидан кетгунча уришган, устига сув сепиб, сўнгра яна дўппослашган, яна... яна... Йўқса, отам тик оёқда бу қадар кўп жароҳат ололмас эди. Шими йиртилиб кетган, қўли ҳам сингандир, шалвираб қолган.

Томошаталаблар орасидан сирғалиб чиқиб, Оқбобо кўчаси бошига қайтиб кета бошладим. Овозимни чиқармасликка уриниб, ҳўнг-ҳўнг йиғлардим. Отам шундай бўлсин деб эдимми? Нашани ҳам ўз ихтиёри билан олиб келмаганига аминман, аминман! Ахир, картошқадан анча-мунча даромад қилди, ҳалол тижорат билан бойиб кетиш мумкинлигини кўрди. Билмадим, Мирзаматнинг қутқусига нега учиб қўя қолди экан?! Қарздор одам қарзини узиш учун нашафурушнинг нашасини сотиб бериши керакми? Бу қайси мазҳабда бор ўзи? Мантиққа ҳам тўғри келмайди-ку. Эртага шоирдан қарз олса, шеър ёзишига кўмаклашиши керак экан-да!

Дилҳаё аҳволи-руҳиямни тушуниб, ёнимда жимгина одимлади. Кейин:

— Зафар ака, худога шукур қилинг, — деди, — ҳарҳолда тирик эканлар-ку. Бундан баттар бўлиши мумкин эди, ўзингиз ҳам яхши тушунасиз.

— Ўлмади, раҳмат дейишим керакми? Йўқ, ҳозир гулчиникига бориб тўнғиздан бўлган қассобни мажаклаб ўлдираман! Нега боя индамадим-а? Бензин қуйиб ёқиб юбормайманми? Учаласиниям қонига

беласам очиқ жангда беладим, булар-чи?! — йиглаб юбордим мен. — Кўрдингиз-ку! Кўрдингиз...

— Улардан фарқингиз ҳам шунда, Зафар ака.

— Бўрига айланиш керак бўлган жойда бўрига айланаман.

— Бўлмаса, эртага бошқа нарсагаям айланаркансиз-да? Кетамиз, Зафар ака... Сиз билан Шумротга боришга розиман. Уч юз миллионни олволайлик...

Машиналар бошқа йўлдан кетишди. Ортимга қардим: гиштин уй — бахтсизлик маконининг юраги — менга термулгандек туюлди. Яшаш — бахтли бўлиш учун курашишдан иборат жараён эканлигини англадим. Ким жангу жадалларга кучини кўрсатиш, шунчаки душманни енгиш, ерпарчин қилиш, мутлақ ғолиб бўлиш учун кирса, шубҳасиз, ютқзади. Ютқазганлардан бахтли инсонлар чиқиши эса амримаҳол, барибир у қаердадир ютиши шарт.

* * *

Яхшиям, қиличини қайраб қиш келган экан, бурканиб олсанг ҳеч ким ажабланиб қарамайди. Ибийнинг зарбаларидан сўнг лўқиллаётган юзим руҳиятимни суслик ва мужмаллик уммонига чўктириб бормоқда эди.

— Шаҳардан қандай чиқиб кетамиз? — сўради Дилҳаё овқатланиб бўлганимиздан сўнг.

Елка қисдим. Ироқлидан қандай кетиш мумкин? Шоҳбекатга борилади, Шумротга кетаётган уловлардан бирига ўтирилади, тамом.

— Паспортингиз ўзингиздами?

— Паспортсиз қандай қилиб пулга бораман, Дилҳаё?

— Яшириб қўйганингиз яхшироқ.

— Паспортними?

— Ҳа. Сезишимча, улар селни сиз томонгаям буриб юборишган.

Азамат ҚОРЖОВОВ

— Қанақа сел? Тушунтириброқ гапиринг, илтимос. Кўряпсиз-ку бошим оғрияпти.

— Ҳозир эсу дардингиз отангизда, — деди қиз. — Шумротга ўта эҳтиёткорлик билан етиб боришимиз керак. Чипталарни тортиб олишни мақсад қилганлар сизни ушлолмади. Лекин сиз қассобларнинг дабдаласини чиқардингиз. Ҳалигача Ироқлида эканлигингизга бундан ортиқ далил йўқ. Ўзлари бутун шаҳарни титкилаб топишолмадими, энди милицияга мурожаат этади. Наша билан қўлга олинган шахснинг ўғли шаҳарда безорилик қилиб юрибди, ундаям бир гап бор, дейди. Эҳтимол, лотереялар ўғрисига чиқарсиз.

— Жонимдан тўйдим... Сиз буларни нимага қараб тахмин қилаяпсиз?

— Уларнинг бошида дадам турибди, — айбдорона сўзлади қиз.

— Дадангизнинг қўлидан келади, тўғри, — юзимни четга бурдим.

— Лекин... нима бўлгандаям... — чайналди у. — ...пуллар, ким билади, дадамга ҳам тегишлидир? Ахир, ғоя у кишиники... Жекпотни қандай ютиш хаёлингизгаям келмаганди...

— Бу билан нима демоқчисиз? Адашмасам, кечаям шу мавзуда гапиргандингиз?

Дилҳаё қўлини чўзди.

— Паспортингизни беринг.

Сумкамга қўл солиб, сўйилни улоқтириб юбордим. Кейин паспортни пайпаслаб топдим.

— Нима қилмоқчисиз ўзи?

— Нима қилардим, яшириб қўяман. Адашмасам, Ироқли мелисаларида суратингиз йўқ, сизни ташқи кўринишингизга қараб ёки паспортингиздан ушлаш режасини тузган бўлишлари мумкин.

— Сизниям, — дедим мен.

Буни у ўйлаган, лекин бировнинг оғзидан эшитган-

да таҳдиднинг қора шарпаси янада катталашиб кўри-
нарди. Шу важданми кўзлари пирпираб кетди. Деди:

— Буларнинг тилига, шеvasига тилим оз-моз ке-
лишиб қолган. Паспорт сўраса, қариндошимникига
паспорт олиб келмайман, дейман. Шумротлик эка-
нимни айтсам, индашмайди.

— Мен-чи?

— Сизгаям эски баҳона.

— Абжағи чиққан башарам ҳар қандай эски баҳо-
нани йўққа чиқаради, — ҳафсалам пир бўлди.

Бироқ барибир бекатга кетавердик, гўё тепалик
учига чиқиб атрофдан йўл қидирмоқчи бўлган сай-
ёҳлардек ўрмалаб бораяпмиз, аниқ бир қарор йўқ.

— Йўлимиз бир, тақдиримиз ҳам, — дея уни ахий-
ри энгил қучиб қўйдим.

Вақт пешиндан ўтган эди. Кечқурун бешгача Шум-
ротга машина қатнашини эшитганман. Қор қалин-
лашганда катта йўлда йўловчи машинадан умидвор
бўлиш бефойда эди. Сувни кўрмай этик ечма, дейи-
шади. Балки бекатда тинчликдир, деган илинжда
такси чақирдим.

— Булар шаҳардан чиқиб кетишимизга осонликча
қўйиб бермайди, — шивирладим йўлда Дилҳаёга, —
ҳақиқатан усталик қилишимиз керак. Бекатга етмас-
дан тушиб қоламиз, якка-якка борамиз. Сиз мени
танимайсиз, мен сизни. Олдинроқда юрасиз.

Дилҳаё бош қимирлатиб қўйди. Агар бизни милиция
ходимлари тутиб олишса, у ҳеч нима ютқазмаслигини
ўйладим. Дарвоқе, қизни қайси гуноҳи учун ҳибс эти-
шади? Отаси жонажон шаҳрига кетишга қўймай маж-
буран эрга бермоқчи, Бобош куч ишлатди, эҳтимол,
қонун китобларида менинг муҳаббатим ҳам аллақан-
дай бир жиноят, масалан, «қиз ўғирлаш», «алдаб-ав-
раб олиб қочиш» мазмунидаги бемаъни бир бандга мос
келиб қолар. Қизни отасидан, Бобошдан, мендан ҳи-
моя қилишади, серғалва Шумротга эмас, Самарқанд-

Азамат ҚОРЖОВОВ

га кузатиб кўйишади. Худо кўрсатмасин, мени қўлга олишса, тўккан қонларим учун камида беш йилдан сўнг йўлга чиқишим ҳам эҳтимолдан холи эмас.

— Омад қуши яна мени эсласа... — дедиму, гапимни тугатишга ийманиб қолдим.

— Одам қуши дейсизми? — қулоғини тутди Дилҳаё.

Машина қор уюми ёнида тўхтади. Дилҳаё лип этиб тушди ва шоҳбекат сари зинғиллаб жўнади. Пул тўлашни атайин чўздим. Кейин кўча томондаги эшикдан имиллаб тушдим-да, нариги йўлакка ўтиб, атрофни синчиклаб кузатганча кета бошладим. Шубҳали кимсалар мен ўйлагандан икки баравар кўп эди. Зимдан кузатган, шерикларига мени кўрсатган кишиларни тез пайқадим. Аммо тишлайди деб кўринган ҳар итдан қочиш тентакликдан бошқа нарса эмасди. Айтганимдай, шубҳали тўдалардан бири таксичилар бўлиб чиқди.

— Қайга кетмоқчисан, ўғлон? — сўради шопмўйлов кимса. — Мана, такси...

Тилимни тийсам — бошимга фойда. «Йўқ» дея бош чайқадим. Олға юрганим сайин қочиш йўллари торашиб, қопқоннинг ўртасига етиб келаётгандай эдим.

Дилҳаё автобусларнинг олд ёзувларига қараб қайсидир «Икарус» ёнида тўхтади, менга қаради. Тушундим. Шу пайт бир эмас, иккита жойда патрул машинаси кўзга ташланди. Худди кутганимиздек улар йўловчиларнинг, айнан ёш йигитларнинг паспортини текширмоқда эдилар.

— Ёмон эмас, — дедим ўзимга-ўзим, — ишлари суст. Бунақада қутулиб кетишимиз мумкин. Жўнаб олсак бўлди, Шумротга етмасдан тушиб, таксида идорага етиб оламиз. У ёқда ўзларини Ироқлидагидек эркин тутолмайди. Лотереяларим ўғирланганини исботлаб беришсин-чи? Бировни ноҳақ урганимни-чи? Ҳеч бирини исботлаёлмайди, чунки мен жиноятчи эмасман, йигит кишиман! Эркакман, эркакнинг

ишини қилдим! Шунчалик кўп айблар билан қамоққа олишлари учун тўнғиздан баттар бўлишлари керак...

Мўрисидан қуюқ тутун чиқаётган ошхона олдида бир эркак аланг-жалаң боқиб турганди, бошқаси келиб туртиб ўтди, шу заҳотиёқ унга эргашди. Панадан кузатдим: улар автобуслар оралаб, ҳаммага зимдан қарай бошлашди. Шулармикан бизни ахтариб келганлар? Эски «Волга» машинасида эса қундуз телпак кийган басавлат киши мен томондан кўз узмаяпти, балки уям Олтибой аканинг одамларидан биридир? Уч юз миллион сўмни қўлга киритиш учун йигирма-ўттизта одамни изимиздан итдай изғитиши ҳеч гапмас.

Бир қарасам, Дилҳаё автобусга чиқмоқчи. «Чиқманг», — дедим бошимни оҳиста чайқаб. Сўнгра дўконлардан бирига имо қилдим. Ит эгасини танимайдиган биронта тиқилинч дўконга кириб, пайт пойлаш осон ва хавфсиз эди.

Таксичининг олдига қайтдим.

— Машина керак сенга, мени айтди дейсан, — ҳаволанди у.

— Автобусга етиб олиш керак, — дедим паст овозда.

— Нима?

— Анави «Икарус»дан аввал Шумротга кетган автобусга.

— Жиннимисан, уч юз километр тезлик билан бошим керак. Машинам самолёт эмас, йўлга қара, расво!

— Бўлмаса, ярим йўлгача олиб бороласизми?

У ҳайрон бўлиб уст-бошимга қаради, кейин кўтариб қўйилган ёқам безалган афт-ангоримни яширганлигини пайқади.

— Вой-бў, кимдан бунча калтак единг, ўғлон?

— Йўлда айтиб бераман, — дедим дангалига.

Юрагимдаги ўт уни бир оз ўйлаб гапиришга мажбур қилди.

Азамат ҚОРЖОВОВ

— Гап йўқ. Биз оддий шофёр. Ўзи нима гап? Тинчликми?

— Ўша автобусда кетаётган йигитдан ҳақимни олишим керак. Сиз ҳам эркаксиз, мен ҳам. Гап тегмайдиган қиламан.

— Йў-ўғ, бизга барибир гап тегеди. Биласанми, бу қароқчилик билан баравар.

Таксичи оғзидан илинди. Ҳозиргина автобусни қувиб етиб бўлмаслигини гапираётганди. Энди эса гўё етиб олганмизу ўша болани роса калтакладим, эртага таксининг давлат рақами милицияга ёзиб берилади ва ҳоказо.

— Мардларча солишасанми ё пичоққа ишонасанми?

— Сиз нимага ишонган бўлардингиз? — сўрадим ундан.

— Билагимдаги кучимга, — жавоб берди у.

— Баъзан миямдаги ақлга ҳам оз-моз ишонаман, оға. Хўш, қанча сўрайсиз?

— Қизиқ бола экансан-ку.

— Автобусни қувиб етиш мумкинлигини айтдингиз, энди икки хил гапирманг. Кетдикми?

— Қачон айтдим? — тан олмади у.

— Ўзингизни шарманда қилманг. Ўттиз минг.

— Ўттиз минг? Яхши пул. Лекин бунақа йўлда...

— Бунақа йўлда сиздақалар юролмайти, тўғри айтдингиз. Бу — ўлимга тик қараган эркаклар иши.

Бир пайт у изимдан ҳаллослаб етиб келди.

— Ўттиз минг беришинг ростми?

— Ҳа, фақат шу гапим рост.

— Ўзбек сўмидами?

— Бошқа сўм ҳақида эшитмаганман.

Кап-катта одам ғирт овсар экан. Шундан кейин ҳам гапимнинг мазмунига тушунмай, «ишқилиб ўша йигитни майиб қилиб қўймасанг бўлди», деди. Ахир,

ҳозиргина шу гапимдан бошқаси ёлғон эканлигини уқтирдим-ку.

Дилҳаё ёнимга ўтирган заҳоти энгашиб олдим.

— Нима қилиқ бу? — ажабланди таксичи.

— Туфлимни артаяпман, — тўнғилладим мен.

Ироқлидай серғалва шаҳар уфқда ғойиб бўлаётганига музаффарона қараб қўйдим. «Уддаладим, — дедим ичимда, — барибир уддаладим. Пулни ҳам олволсам...»

Ютуқ ҳақида мингинчи бор ўйлашим. Буни Дилҳаё пайқаб ўтирганини сезсам, ўз-ўзидан қоним қайнаб кетади. Нима қилай, тоғдай пул уюми насиб этар чоғда, уни сўраб боролмасам, ютган бола менман, деёлмасам.

Оз қолди, азизим, оз қолди, дейман ўзимга телбаларча. Чўлни кесиб ўтган йўлда машинада шитоб-ла кетаётиб ғалаба қозонганини ҳис этиш олам-олам қувонч бахш этарди. Билмадим, балки бу туйғуни ҳожатхонада ҳам ҳис этиш мумкинدير, лекин мени ола-чалпоқ чўл манзараси таърифга тил ожиз даражада мутаассир этди.

Аммо кўп ўтмай ёлғизгина нажот йўлида алланималарнинг қораси кўринди. Яқинлашганимиз сайин катта юк машиналари эканлигини билдик. Ёнвериде энгил машиналар, автобуслар ҳам бор эди.

— Нима гап? — ҳайдовчига хавотир аралаш тикилдим.

У елка учирди.

— Ҳужжат текширишяпти, — деди янада яқинлашганимизда. — Бозоркомни ўлдириб кетишганидан кейин ҳам бир-иккита жинойтлар бўлди. Ҳаммасига наша сабабчи. Давлат нашадан бунчалик қўрқишига авваллари тушунмасдим. Энди-энди ақлим етаяпти. Наша — энг ёвуз ҳукмдор. Унинг ери, халқи, армияси йўқ, лекин одамлар наша чека бошлашса, наша савдоси авж олса, қайси давлат фуқароси бўлсаям ёвуз

Азамат ҚОРЖОВОВ

хукмдорнинг қулига айланади. Бир вақтлар мен ҳам кул эдим, худога шукр, вақтида даволандим. Нашага умуман яқинлашма! — Таксичи менга «уқдингми?» маъносида кўз ташлаб қўйди. — Ўша хукмдорнинг халқи майиб-мажруҳлар, ери бутун дунё худуди, армияси эса ҳар йили миллионлаб жиноят содир қилади: одам отиш, сўйиш, ўғирлик, зўрлаш... Санаб-саноғига етмайсан.

— Дилҳаё, — чақирдим қизни.

Биз ортга қайтишимиз керак эди!

Назаримда қиз бирдан ўзгариб қолгандай бўлди. Ранги оқариб кетгани бир нав, кўзларига даҳшатли бир қайғу соя солган эди. Уни ҳеч қачон бундай ҳолда кўрмагандим, юрагим орқага тортиб кетди.

— Дилҳаё, тузукмисиз?.. Оға, тўхтатинг машинани!

Қизнинг боши шилқ этиб тушди. Кўзларининг оқи кўриниб, бир зумда ҳушидан айрилди. Нима қилишни билмай силкидим, юзига урдим, сўнг машинадан отилиб чиқиб, қор олиб келдим-да, ишқалай бошладим. Танаси ақл бовар қилмас тезликда совиб қолган эди.

— Эй, ундай қилма, бунинг юраги кетганга ўхшайди, — деди таксичи.

— Юраги?..

— Киминг бўлади ўзи?

— Х-хотиним... бўлажак...

— Касаллигидан хабаринг бормиди?

Дилҳаёни биринчи бор кўраётгандай анграйдим. Йўқ, у касал эмас, шу ёшда... юрак касал?!

— Ҳозир ўлади, — деди таксичи.

Бефаросат таксичига ғазаб-ла ўгирилдим, аммо у менга керак эди.

— Ўша айтган уч юз километр тезликда Ироқлиги қайтасиз, — тишларим фижиблаб кетди. — Агар йўлда ўлса, шу кеча моргда тунайсиз, эрталаб шахсингиз аниқлангач, қариндош-уруғларингиз олиб кетишади.

У нимадир демоқчи эди, машина эшиги «чўнтагида» дастаси кўринган пичоққа отилдим. Мени қайтариб қолса бўларди. Оғзи очилиб, лаллайиб тураверди.

– Пичоққа ишонмайман, дегандинг... – пўнфиллади дарров.

– Кечириб қўясиз, оға, пичоқ қорнингизни ёриб, ичак, ошқозон, жигарларингизнинг таъмини кўроламанми-йўқми деб менга ишонаяпти, мен унга эмас! Қани, бўлинг!

– Отиб юбор, қонсираган! Бекорга қўлинг югурмади!

У рулга ўтирди. Машина оғир бурилиб олди. Пичоқни деразадан улоқтирдим, қўлларим Дилҳаёни кучоқлади. Юраги уришдан тўхтагандек ваҳима босиб келди мени. Айни дамда ҳайдовчидан кечирим сўрашни жон дилимдан истардим.

– Кечиринг... қизишиб кетдим... – дедим паст овозда.

– Ҳечқиси йўқ, ука, бу чўлларда бўриларгина яшайди.

– Бўри бўлишни истамайман... Сизни алдагандим, аслида Шумротга яхши бир ниятда кетаётгандик.

– Ҳеч бир иш ёмон ниятда қилинмайди, агар ўртада муҳаббат бўлса! Сенга раҳмат айтишим керак, пичоқдан халос этдинг.

– Ўзингиз отиб юборолмасмидингиз?

– Билмасам, ука. Шу ерда неча йиллардан бери ётарди, ҳеч кўнглим бўлмаган. Хаёлимда ҳар доим кимдир ҳужум қиладию ўзимни ҳимоя қилиш учун шартта пичоқни олиб, томоғига тирайдигандек эдим. Менимча, бу ўзимнинг касаллигим эмас, шаҳарники. Лекин шаҳар деганда уйларни, об-ҳавони, жорий қилинган тартибларни айтаётганим йўқ. Мен учун шаҳар одамлар зич яшайдиган, жинойтлар учун бегоналик

Азамат ҚОРЖОВОВ

пардаси тортилган пана-пастқам макон. Ҳе ўша...

Таксичи бир зумда ақлли инсонга айланиб қолганди. Жиноят олами унинг асабларига соя солиб турар экан, мендан чўчигандир. Қўрқиш – айрим одамларга ўзлари кутмаган даражада катта қанот бериб юборади.

Касалхона ҳовлисидаги қуриган дарахт шохида ўтирган қарғалар ҳавога кўтарилди. Дилҳаёни ичкарига замбилда киргизишга тўғри келди. «Бегоналар кириши ман этилади» деган ёзув остидаги эшик юзимга ёпилганда, тўсатдан лотерея чипталари ёдимга тушди. Ахир, улар қизнинг кийими ичига беркитилган эди, паспортим ҳам унда. Бир парча қоғозларсиз ҳолим не кечишини тасаввуримда жонлантиришга-да ожиз эдим.

Эшик ичкаридан мустақкам беркитилган, эндигина бор кучимни тўплаб дўмбира қилиб урмоқчи эдим, йўлакнинг нариги томонида кимларнингдир шовқини эшитилди. Юрагим алланимани сизди, гипллаб уриб кетди. Ҳақиқатан, қайирилиб қараганимда бир неча милиция ходими тўғри мен томон келарди. Бир маҳбусни олиб кетишмоқда. Қараб кўзларимга ишонмадим: у отам эди. Яра-чақаларини бинт билан ўхшатиб боғлашибди, чап қўли гипс қилиниб, бўйнига осиб қўйилган. Бу аламу изтироблардан ваъда берган, дарду дунёмни остин-устун қилган қисмат карвони эди. Шундоқ ёнимдан ўтиб, ўнгдаги йўлакка бурилиб кетишди. Отам бошини кўтармади. Балки мени, онамни ўйлаб бораётгандир, балки ўзини, қамоқда кечадиган азобли ўн-ўн беш йилини кўз олдига келтириб, эзилаётгандир.

Оёқларим ўз-ўзидан уларга эргашди. Кейин қайсидир эшик олдида қолиб кетдим.

«Ота, сизни халос этаман! – дедим хаёлан. – Эҳ, миллионер бўлиб қайтишимни билсангиз эди!..»

Маҳмуд ака билан боғланишим керак, деб ўйлаб қолдим. Ҳадемай қишлоққа отам ҳақида совуқ хабар етиб боради. Тагин мен ҳам бадкирдорга чиқиб кетмай. Чўнтақларимни пайпаслаб, телефон рақамини ахтардим. Буни қаранг, ахир лотерея чипталарида идора рақамлари бор эди, Шумротга сим қоқиб, иккала чиптанинг ҳам ғолиби мен эканлигимни айтиб қўйсам, ишим енгиллашар, бир фойдаси тегар, ахир.

Реанимация бўлими эшигига чопиб келганимда, ҳамшира мени ахтараётган экан.

– Қаерда у? – сўрадим шошиб ва жавоб ҳам кутмай ичкарига отилдим.

– Э, мумкин эмас!.. Сиздан сўрамоқчийдимки... шахсий нарсаларини сиз оласизми ё...

Таққа тўхтадим. Уч юз миллион сўмнинг ёнидан чопиб ўтиб кетибман-а! Ҳамшира мени бўлмага бошлаб кирди.

– Аҳволи яхшими ишқилиб? Кўрсам бўлар?

– Ҳозирмас... Мана, паспортлар, мана пуллари, тақинчоқлари...

– Бўлдими?! – қичқириб юбораёздим мен. – Лотереялар ҳам бор эди! Қани?

– Билмасам, менга беришгани шулар, – сузилди у шахло кўзларини божрайтиб.

Бундай кўзлар билан чўлда яшаш осон эмас. Миёмни кўринмас қўл қисиб келиб, кўз олдим қоронғилашди: мен эса энди бир парча қоғозсиз яшолмайман, аниқ сезаяпман, яшолмайман. Буни «пулнинг куйигига чидолмай ўлиш» деб атасалар керак.

– Ҳой, тўхтанг! – Ҳамшира ортимдан бақириб қолаверди.

Эшикни икки ёнга қапиштириб, отилиб кирганимда Дилҳаё оқ мато тагида ҳамон ҳушсиз ётарди. Бошида давангирдай уч эркак. Учови ҳам чўчиб тушиб, анг-танг бўлиб қолишди. Дилҳаёнинг кўксини

Азамат ҚОРЖОВОВ

бекитган матони кўтардиму... яланғоч баданига кўзим тушди.

– Лотереялар бор эди! – дедим мен.

– Қани, йўқол! – хириллади шифокор.

– Менга керак!..

– Сенга қоғоз керакми?! Ма! Лекин бу ердан қорангни ўчир!

Бурчакдаги қутини тепиб юборди. Унда ҳозиргина ташлаб юборилган лотерея чипталари бужмайиб ётарди.

– Жуда пухта яширган экан, – кинояомуз деди бири.

– Шахсий нарсаларини олаётганимизда кўрмабмиз. Ютганмисан, йигит?

– Ютқизганга ўхшайманми? – дедим қутига энгашиб.

– Эшак ютиб олган бу! – пичинг қилди учинчиси.

Ҳамшира мени хонадан суриб чиқарди. Тиббий ускуналарнинг ҳаёт-мамот чизигидаги бонг уриши қулоғим тагидан, йўқ-йўқ, миямнинг қоқ марказидан нари кетмасди.

Бир бурчакка ўтириб бошимни чангалладим. Ютуқли чипталардан беихтиёр жирканиб кетдим. Улар ахлатхонадан топилган ифлос қоғозлардек туюлди. Бахтни ҳис этишимга шу қоғозлардан бошқа ҳеч ким, ҳатто Ер юзидаги миллиард-миллиард одамлардан биронтаси-да халақит бермаётган эди.

– Шундан кейин... – пичирладим беихтиёр. – Пулни олганимдан кейин... олганимдан кейин... бахтли бўламан... бўламан...

Бахтга тўсқинлик қилган нарсанинг ўзи бахтнинг сабабчиси бўлиб чиқиши мумкинмикан? Бошқа вақт бунга ишонмасдим, илло Олтибой ака барибир куёв қилишдан умидворлигини ўйласам, қайта-қайта ишонгим келаверади. Ота – ўз қизининг бахтига зомин бўлаётган шахс, бироқ Дилҳаёни менга узатар экан, албатта биз бахтли бўламиз. Фақат у ўлмаса, бас!

— Қачон ўзига келади? — сўрадим ҳамширанинг йўлини тўсиб.

— Врачдан сўранг, акей, қилғиликни қилиб бўлдингиз-ку.

— Илтимос, бир оғиз... — йўл бермадим унга.

— Қўйворинг-э! Тўппа-тўғри Шумротдаги жиннихонага бориб даволанинг! Билдингизми?!

— Айтмайсизми?! — йўлакни бошимга кўтардим. — Айтмайсиз-а?

— Вой, нега бақирасиз? Қизни фақат мўъжиза қутқариб қолади, юраги тамом бўлган. Ҳийй, мўъжиза қўлларида келмайдими?

Мўъжизани кутиб, эшик тагида ўтиришдан бўлак чора тополмадим. Дилҳаёнинг ҳаёти сақлаб қолинишига ишонардим, аммо яна узоқ йиллар бу ёруғ дунёда туришига кўзим етмасди. Одамнинг жони оддийгина майиздек, ҳечам қимматбаҳо эмас, ҳаммада бор. Бироқ у қовжираган сайин сарғаяди, охириги дамларда олтинга айланади, олтиндан-да қиммат ноёб нарсага...

Бирдан яна тентаклигим тутиб кетди. Ўлишини кутиб шундай нотовон ҳолда ўтиравераманми? Уни қаерга, кимнинг қўлига олиб борсам яшаб кетади?

— Дўхтир! — эшикни тақиллата бошладим. — Айтинг, нима қилсам уни сақлаб қоласизлар? Чет элга касалхонага олиб бориш керакми, тўлайман, ҳамма харажатларини тўлайман! Камбағал кўринганим билан жуда бойман! Ишонинглар...

— Яхшиликча, чиқиб кет, — деди врач. — Ҳовлида кут, бир нима бўлса ўзимиз чақирамиз.

— Ундай деманг... Сиз врачсиз!

— Врачман, лекин худо эмасман.

— Менинг пулим кўп, ака, худони қўшманг!

— Кўриниб турибди.

Шу пайт оқ халатли йигит йўлакда пайдо бўлди.

— Шумротга олиб кетиладиган бемор ўлди, машина катта йўлдан қайтиб келди, — деди у.

Азамат ҚОРЖОВОВ

— Бу машинани худо менга юборди! — деб бақирдим. — Опчиқинглар қизни! Опчиқинглар! Агар ўлса, нечта тола сочи бўлса шунча одамни хафа қиламан! Ўлмаса бошларингдан доллар сочаман! Доллар деб эшитганмисизлар, қишлоқилар!

* * *

Шумротда бинойидай касалхона борлигини ҳеч ким менга айтмаган эди. Дилҳаёни у ёққа олиб бориш фикри оғзимдан чиқиб кетдию бирийўла Ироқлидан ҳам қутулдим-қўйдим. Чароғон кўчаларида уйқуга кетган дарахтлар оралаб юрак касалликлари шифохонасига етиб келдик. Худонинг қарғиши сувсизлик эди. Ироқлидан фарқли ўлароқ бу шаҳар жаннатга яқинроқ. Лабини дарё ялаб ўтадиган Шумрот кўкламда келинчакдай ясаниб олса керак. Аммо ҳозир совқотган ой осмон тоқида илиниб, маҳзун боқаётган музлоқ шаҳарда ажал шарпасини пайқардим. Одамлар иссиқ ва файзли кунларда дунёга келиб, ҳозиргидай бехосият кунда ўладигандай туюлди. Тавба, бир сеҳргар келсаю бирдан тўйимни бошлаб юборса, ҳамма яқинларимиз лаҳзалар ичида тўйхонани тўлдиришса, ўшандаям кўнглимга чироқ ёқса ёришмасди, эҳтимол.

Картошканинг пулларини шифокорларга аямасдан сарфладим. Дилҳаёни реанимация хонасига олиб кириб кетишгач, яна ёлғиз қолдим. Онам Самарқандда. Кимга аён аҳволи не кечаётгани! Бошида бир меҳрибони дори-дармон кўтариб турмаса... Ишонган ўғли яқиндагина танишган бир қизни деб олис Шумротдаги касалхонада ўтирибди, ёз бўйи қилинган меҳнатдан келган сўнгги чақаларни харж этмоқда. Ҳали ютуқни ололадими, ҳеч кимга маълум эмас. Касал шаҳарларнинг касал кўчаларида соғлар онда-сонда учрайди, шуям агар лотереянинг соҳиби қудрати бўлиб чиқса!

«Муҳаббатга ҳис-туйғусиз қарасанг, жудаям хунуқлашиб қоларкан», — дедим ичимда ва телефон ахтариб навбатчи шифокор кабинетига йўл олдим. Бироқ касалхона телефонлари халқаро тармоққа уланмаган эди.

— Эрталабгача шу ерда қолмоқчимисиз? — сўради бир ҳамшира. — Марҳамат қилиб, оёғингизга салафан кийиб олинг, хотинингизни умумий палатага ўтказамиз.

— У яшайдими? — кўзимдан тирқираб ёш чиқиб кетди.

— Биз қўлимиздан келганини қилдик.

— «Омад калити» лотереяси офиси қаерда, опа? — сўрадим унинг ортидан термулиб.

— «Омад калити»ми? — Ҳамшира менга ўгирилди. — Буни ким билмайди! Мана, касалхона рўпарасидаги бино. Эрталаб тўққизда очилади.

Ҳа, эрталаб менга уч юз миллион сўм насиб этиши керак эди. Шумротда тонг қачон отганини билмайман. Алламаҳалда кўзим илинган эди, негадир сапчиб уйғониб кетдим. Йўлак охиридаги бўш хонага кириб, эшикка каравотни тираганча бурчақдаги стуллар устида уйқуга кетганимни, мендан бир неча хона нарида Дилҳаё ўлим билан олишиб ётганини, шу бугун миллионерга айланишимни бир-бир кўз олдимдан ўтказдим. Моматалоқ бўлган юзимни кўрган шифокорлар милиция чақирмаганига ва шу дамгача Олтибой ака бошлиқ қашқирлар тўдаси ахтариб келмаганига шуқр қилдим. Бирдан юрагим сиқилиб, дунё торайиб қолди. Шундай тор дунёда нега онамни кўрмаяпман? Пулни олиш фурсати келди, кетишим керак, бугун кетмасам тарс ёрилиб ўламан.

Бегона жойда уйғонганимда негадир деразадан қарагинг келади. Сен барибир табиат билан яшайсан. Она табиатнинг қаерида эканман дейсан. Бетонлару темирлар, асфальтлару пишиқ фиштар қо-

ришиб кетган, тутунлардан ўпка касалга йўлиққан заҳил шаҳар ҳам аслида табиатнинг қайсидир жойи. Ҳеч қурмаса кўча ёқалаб кетган яккам-дуккам дарахтлар панасидан, мовий осмондан, лип этиб учиб ўтган қуш соясидан сенга мўралаётгандай туюлади.

Шумрот осмони тип-тиниқ эди. Қорлар титилиб кетган, ҳадемай улардан асар қолмайдигандек. Мен дунёга, дунё менга боқди. Чуқур тин олдим. Хийла вақтдирки бундай тин олмаган эдим. Кейин каравотни шошиб четга сурдим-да, йўлакка чиқдим. Янги ҳамшира анграйиб қаради. Дилҳаёни икки кишилик палатага ўтказишган, у мен билан хаёлан жилмайиб сўзлашаётгандек бўшлиққа қараб пичирларди. Қаршисида узоқ туриб қолгандек бўлдим.

— Зафар ака, — деди ниҳоят.

— Тузукмисиз? Одамни қўрқитиб юбордингиз. Мазангиз бўлмаётганини айтишингиз керак эди.

— Биз Шумротга қандай келиб қолдик? — қошлари бир-бирига эгилди.

— Шумрот бизга келди, — дея лотерея чипталарини кўрсатдим. — Ютуқни расмийлаштирадиган офис шу касалхонанинг рўпарасида экан. Яхши-я?

— Албатта... Пулингизни эсон-омон олволинг.

— Худо хоҳласа, ўн миллионини нақд оламан, қолгани ҳисоб рақамимда туради, қолганини ўзимиздаги банкдан секин-аста олаверамиз. Барибир бирдан беролмаса керак.

— Тўғри, уларнинг сизга пули етмайди, бойвачча.

— Дўхтирлар нима деди? Қани ўзи улар?

— Боя кириб чиқишди. Менга ростини айтармиди? Юрагим чатоқ, Зафар ака, кўп яшамасам керак. Олдинроқ айтмаганимнинг ҳам сабаби шу... Буни у ёқда... уйга бориб олганда айтмоқчийдим...

— Оббо, ҳозир йиғлаб ҳам берарсиз. — Каравот қирғоғига ўтириб, парининг қўлидан тутдим. — Совуқ

сўзлар фақат луғатларда яшаши керак, биз муҳаббатдан, фақат ва фақат илиқ гаплардан гаплашамиз. Чунки... энди фожиа бўлмайди.

– Муштлашиш ҳам... – деди қиз юзимни силаб.

– Лекин тўй бўлади.

– Юраксиз қандай тўй қиламиз? – кўксига нуқиб хўрсинди у.

– Юраксиз ҳар йили юзлаб тўйлар бўлади, Дилҳаё. Бизники юрак билан, ичи муҳаббатга тўла юрак билан бўлади... Бу сизга кинолардаги гап эмас!

Дўхтирлар иккимизни эр-хотин деб ўйлаётганди. Ҳақиқатан эр-хотинларга ўхшатдим ўзимизни. Икки жинс вакилини ё никоҳ, ё муҳаббат шунчалар яқин қилиши мумкин эди бу ерларда. Мен энди никоҳ ҳақида ҳам жиддийроқ ўйлаётгандим. Муҳаббатни ўйламаса ҳам яшайверади. Унинг тери, суяк, гўшт ва қондан иборат вужуд билан иши йўқ.

– Лотереяларни қандай олдингиз мендан? – сўради қиз.

Кўзларимни олиб қочдим. Бизга ҳавас билан қараб ётган иккинчи беморга кўзим тушди. У билан сўрашган бўлдим. Кеча Ироқли касалхонасида уч эркакнинг (гарчи улар шифокор бўлса ҳам) кўзи олдида чойшабни кўтариб севгилимнинг кўксини очиб юборгандим. Бу – кўнглимни хижил қилиш билан бирга нафрат итларини уйғотиб юборганди.

Бемор аёл билан сўрашган бўлдим. У ҳам менга нимадир деди. Туркманчами, хоразм шевазимни, англаёлмадим. Кулимсираб бош силкидим. Бировнинг гапини тушунмасдан маъқуллаш биз томонларда кўп учрайдиган ҳодиса эди.

– Нега куляпсиз? – чимчилади Дилҳаё.

– Нега... кулмай?..

– Тез орада гўрга кираман, деяпти ахир.

– Нима?

Азамат ҚОРЖОВОВ

— Ҳеч нима. — Дилҳаё яна енгил чимчилади.

Роппа-роса тўққизда касалхона биносидан чиқдим. Олтибой ака шифохонада эканлигимни хаёлининг жинкўчасигаям келтирмаганига ишонардим. Агар рост бўлса, бу — етарлича имконият эди менга. Кўчага аланглаб, шубҳали бирон кимсани кўрмадим. «Омад калити» лотереяси офиси томон илдам қадамлар билан боравердим. Оғзи куйган қатиқниям пуфлаб ичади, деб шунга айтишса керак-да. Лом олволмаганимни қаранг.

Охирги ва энг қақшатқич жанг шу ерда бўлишини туш кўрибманми. Эндигина офис зинасига қадам қўйгандим қай гўрдандир ванғиллаб оқ, аммо балчиқдан қорайиб кетган эски «Жигули» келиб қолди. Бир ёмонликни сезиб, ўгирилиб қарадим. Худо паноҳ берсин, ичкарида тўртта башара кўринди, тўртовининг ҳам нигоҳи менда эди. Ўтиб кетади деган илинж ҳам бор эди, афсуски, тормознинг ғийқиллашини эшитдим. Эшикларнинг баравар очилиши, ниқобли кимсаларнинг чопиб тушиши...

Биринчи етиб келгани анча елкадор қотма кимса эди. Урмоқчи эмасди, қўлларини чўзганига қараганда ёқамдан даст кўтариб машинага босмоқчи эди. Мен ҳам қўл чўзиб, билагидан ушлаб олдим. Қорнига бир тепиб машинага қапиштириб қўядиган кучим йўқ, фурсатни бой бермай тиззасидан пастга, нақ суягининг қиррасига (ахир бунақаларнинг оёғи гўштдор бўлмайди) келиштириб тепдим. Спорт залларида тайёрланиб юрган каратэчидан кўра кўчада муштлашиб юрган йигит яхши олишади, деб эшитгандим. Бу гапни ким айтган бўлсаям ҳозир рост чиқди: босқинчи худди оёғидан ўқ егандек додлаганча йиқилди. Иккинчиси бир юлқишда эгнимдаги курт-кани бурдалаб ташлаши ёки мен курткамнинг ичидан учиб чиқиб кетишим керак эди. Бироқ рақи-

бимдан омад очиқчасига юз ўгирди: чангали панд бериб орқага силтаниб тушди ва менга бақрайиб қаради. Бу вақтда учинчиси бўйнимдан маҳкам қучоқлашга улгурган эди. Боксда бундай вазиятда ё ёнлама, ё белдан юқорисига ички зарба берилади. Ҳозир мен рингда эмасман, қолаверса, умримда бокс қоидаларидан таълим-паълим олмаганман. Шу боис бор кучим билан белдан пастга тўртта зарба қўйдим. У анча гавдали, салобатли нусха эди, лекин нозик жойига тушган муштларга бардош беролмади. Қаршимда тўртинчи киши, агар башарасидаги ниқоби панд бермаса, нақ Олтибой аканинг ўзи эди. Тўкила бошлаган патак сочларини яхши эслаб қолганман. Ниқобини юлқиб отиб юбордим (у пайтда лаънати бир мушт туширди) Яна денг ёш йигитдек мушт ёғдириб бостириб келишини! Чекина-чекина мен ҳам юзига сола бошладим. Ёшми, қарими, муштлашиб юрмаган бўлса бурнидан шовиллаб қон келганда дарров жангни бас қилади. Гўё «тўхтаб тур, бурним қонади» демоқчидай. Бундан шиддатли жангда, боз устига ҳаёт-мамот курашида, қайси аҳмоқ бировнинг сассиқ бурнининг гамини ейди? Бурнини ушлаб энгашиб қолган жойида етиб олдим-да, патак сочига чангал солиб, тиззамнинг кўзи билан башарасига зарба бердим. Ҳар зарбада Дилҳаёнинг омадсиз падари ғиринг этмас, лекин чайқалиб-чайқалиб кетарди.

Учтадан кўп тепмаслик керак экан, вақт йўқотдим. Курткамдан ушлаб ололмаган барзанги етиб келди. Биқинимдан ўхшатиб тепди ит ўғли. Лоф бўлмасин, кўчанинг ўртасига учиб тушдим. Бошим ерга гурсиллаб урилди. Шукр, ҳушимдан кетмадим. Икковимиз у ёқдан-бу ёққа думалаб ёқалаша бошладик. Уни каттакон итга, мени олд-орқа оёғи билан бигиллаб қаршилиқ кўрсатаётган мушукка ўхшатиш мумкин эди.

Азамат ҚОРЖОВОВ

Уни тепиб, ўзимдан нари қилдим. Ҳаётда нималар бўлмади дейсиз, мана, ёлғиз ўзим тўрт кишига қарши чиқяпман. Ниҳоят, уриша-уриша яна «Жигули»нинг ёнига келиб қолдик. Биқиним ачишар, юзим ловиллар, қўлларимнинг қизилга бўялганига қараганда менинг ҳам қоним тўкила бошлаганди.

Биз энди оғизга ҳам кўп эрк берардик. Шунақа сўкинардики, буларни бошқа вақт тўқиб чиқариб бўлмасди.

Суришиб-суришиб ахийри машина эшигига тақашди. Бирваракайига тепкилашиб, ичкарига киргизишди. Орқа ўриндиққа узаласига ётиб қолдим. Шунда ҳам таслим бўлмасдан мардона олишдим.

Машина аллақаяққа шиддат билан жўнаб қолди.

— Лотереяларни олсанг-чи тезроқ! — бўкирди Олтибой ака.

— Тополмаяпман!.. Вўҳ, ҳароми! Кўзни единг!.. — гингшиди барзанги. — Пичоқ қани? Мошиннинг ичида сўяман! Чўлга боргунча сабрим чидамайди...

Бири кучи борича чираниб бошимни пастга, машина полига босар, аъзои баданимга тинимсиз мушт ёғиларди. Томоғим йиртилгудай бақирардим, чирардим, энг шалоқ сўзлар билан сўкинардим. Охири биттаси устимга чиқиб олди. Белим синиб кетаёзгани етмагандай қўлимни қайириб, суякларимни ошиғидан синдириб ташлашга ҳаракат қилдилар. Булар даҳшатли азоблар эди. Умуртқанг, қўлинг синиб боряпти, оғриқдан додлаяпсан, лекин улар эши-тишмаяпти.

Кўз олдим қоронғилашди, ўлдим деб ўйладим. Типирчилашга, тўлғонишга ортиқча жой қолмаган эди. Дилҳаёнинг касалхонада эканлигини айтиш, вазиятни бир оз юмшатиш, ҳеч бўлмаса, уларнинг оёғи остига думалаб, жон сақлаш — биронтаси имконсиз эди. Бир оздан сўнг нима деяётганларини ҳам англа-

май қолдим. Қўлимни қайириш, елкамга тизза бо-
сиш давом этарди. Рангим қора-қизил тусда бўғриқиб
чиққанини, бўйин томирим ёрилгудай бўртганини,
кўзларим қисилиб, киртайганини, олайганини та-
саввур қилдим. Ишонасизми, шу пайт қулоғимга
онам шивирлагандай туюлди: «Бир оз чида, ўғлим!..
Ол анави бутилкани!.. Шундан ароқ ичишган!.. Энди
қонини ичир!..»

Чап қўлимни тагимдан халос этдим. Сўнги кучим-
ни ишга солиб, бутилкани ўриндиқ ёнидаги темирга
уриб синдирдим ва барзангининг оёғига урдим, урган-
даям юқорилатиб урдим, тойдириб-тойдириб урдим.
У эса жон ҳолатда қўлимни елкам оша бошим томон
кўтарди. Қарсиллаб синиб кетмаганига ҳайронман.
Оёғим сал бўшади ва уларни тепкилаб-тепкилаб бур-
чакка ўтиб олдим. Улар атиги ярим қадам нарида ҳез-
ланиб ўтиришарди. Бирданига мушт ва тепки ёғдириб,
ўлдириб қўя қолиши ҳеч гап эмасди. Ҳеч нарсага қара-
май синиқ бутилкани силтай бошлаганим иш берди.
Ҳар ҳолда бир оз танаффус қилиб олдим.

Машина ванғиллаб, лўкиллаб ҳамон шошарди.
Яна ҳужум қилдилар. Қўлимни қайириб синиқ бу-
тилкани тортиб олмасларидан эшикни тепдим. Ланг
очилиб кетиши симёқоч ёнидан ўтаётганимизга тўғ-
ри келди ва тарақлаган овоз эшитилди, ойна синиғи
менинг ҳам юзимга ёғилди. Ҳайдовчи довдираб қол-
ди шекилли, ўнқир-чўнқир жойда бир-икки ҳавога
сапчиб, ахийри тўхтади. Эшикка суяниб олиб, бири
билан қўл қайиришардик, бошқаси эса бошимга
мушт соларди.

Эшик очилиб кетди. Ёмон бир тепки едим, маши-
надан учиб чиқиб, умбалоқ ошиб тушдим. Дарров
оёққа турдим. Қулоғим тагига аччиқ-аччиқ аёвсиз
зарбалар урилди. У ҳам қуруқ қолмади: қўлини ке-
сиб олди.

Олд ўриндиқда ўтирганлар ҳали етарлича талафот кўрмаган эдилар. Пичоқ ҳам топила қолди уларга. Қоча бошладим. Чордеворга тақаб қўйилган ташландиқ темир растага дуч келдим, шарт ортига ўтиб олдим. Бу кичиккина истехком эди.

Ҳаммалари тўхташди. Мени орқа ўриндиққа босганларнинг шимлари қондан ивиб қолган эди.

— Бугун ўлишинг аниқ! — деди Олтибой ака.

— Ҳақиқий башарангизни олдинроқ кўрсатсангиз бўлмайдими?! — ҳансирадим мен.

— Қизим қани?

— Сизга лотереялар керакми, қизингизми?.. Итдан баттар экансиз!

— Лотереяларни бер, кетавер.

— Йўқ... бермайман... Дилҳаёни гаплашиб қўйибман...

— Псих!.. Ҳароми... Нима деяпсан?

— Врачларга гаплашиб қўйдим, у реанимацияда эди... юрак... юрак кетган... Сиз икки дунёда ҳам уни даволатмайсиз.

— Нималарни валдираяпсан? Соғмисан ё...

Оёғи кесилгани алам қилиб чидолмаётган барзанги устимга ўзини отди. Аҳмоқнинг юзига уришга мажбур бўлдим. Қон шовиллаб эмас, лаҳтак-лаҳтак бўлиб оққанини кўрдим.

Биттасидан қутулдим, қўлимда эса қора қонга ботган синиқ бутилка. Улар бирдан ташланишди, зўрға чап бериб, сал наридаги кўча эшикка чошиб бордим-да, тақалиб қолдим. Итардим — очилмади. Бахтимга қўшни уйнинг эшигидан бир эркак чиқиб келди, бизни кўриб ранги без бўлганча ҳайкалдай қотди-қолди. Унга қараб югурдим, чалмоқчи бўлганларнинг оёқ учи товонимни ялаб ўтар, пичоқ курткамни тилар, ажал бир қарич ортда ваҳшат солиб қуварди.

Етдим деганларида ўзимни эшикка отдим. Ҳовлида жонимга оро кирадиган одамлар учрашидан умид қилгандим, аттанг, тўрт-беш ёшлардаги қизалоқ бор экан, холос. Бечора мени кўриб чинқириб юборди. Уйдан паноҳ тополмаслигимни сездим. Эски «Запорожец» машинаси томига сакраб чиқиб олдим-да, ундан қўшнининг деворига ёпишдим. Эҳ, хароб шаҳар! Девордан чириган катак устига сакраб, бир уюм вайрона ичида қолдим. Қувиб келувчилар бир неча сониядан сўнг абжағимни чиқариб юбормасликлари учун ўлганимнинг кунидан оёққа турдим. Уч-тўрт қадам чопмасимдан қароқчилар ҳам гурс-гурс сакраб тушишди. Йўлак четидаги арматурани тортдим, аммо уни ердан суғуриб бўлмас эди. Қайтанга мувозанатни йўқотиб, устини қор босган жўяклар оралаб гандираклаганча улоқиб кета бошладим. Тақдир мени ҳаммом эшигига рўпара қилиб қўйганди. Ҳаммомга бир амаллаб киришга, эшикни ёпишга улгурдим. Олтибой ака кимгадир баланд овозда тушунтирди:

— Бу бола ифлос бир ўғривачча! Мелисага телефон қилманг, ўзимиз гаплашиб қўямиз! Ўлдирмаймиз! Ҳеч кимга гап тегмайди!

Ҳаммомдаги тоғорадан буғ кўтариларди. Ёнига газета тўшалган, унда суви сиқиб ташланган кирлар буралиб-буралиб ётибди. Ҳаммом анча йилдан бери ишламаётгани, бека учун кирхона вазифасини ўтаётгани шундоққина маълум эди. Кўнглим сон-саноксиз қурол-яроғни сездим, буғхона эшигини очдим ва... ва иккита бел, учта курак, лом, занжир, уч хил болта, паншаха, ўроқ... Хоҳлаганимча олишим мумкин эди.

Чап қўлимга ўроқ олдим, ўнгида ихчам болта. Ҳаммом олдида эса улар кутарди.

— Ўҳ-ҳў, одам ўлдирмоқчимисан? — Олтибой ака

бир қадам чекинди. — Бунақада ютуқ нима бўлади? Бу ерларнинг қамоқхоналарида аҳвол жуда ёмон, оғайни.

— Сиздан сўрамайман! Қани, жўнанглар!

— Эшагингни сур, демоқчимисан? Лотереяларимни бер, орамиз очиқ бўлади, тирик кетасан.

— Тупурган тупугингизни бунча яладингиз! Одамда қумурсқанинг думбасичалик эркаклик гурури бўлмаса қийин экан.

— Ҳа, баракалла! Уч юз миллион учун хотинга айланиб қолишгаям тайёрман. Кўнглинг жойига тушдими? Бўл! — Қўлини чўзди у.

— Лотереялар менинг пулимга келган.

— Сенинг? Кулгимни қистатма, бола! Наҳотки, ўзингни ўғри деб ҳисобласанг?! Ахир, лотереялар ўғирлик пулларга сотиб олинган.

— Айтганингиздай бир оз қамоқда ўтирар эканман, — дея болтани қулайроқ ушладим. — Афсус, Дилҳаёга қийин бўлди! Хайф сиздай ота!

Бири хода топиб келди, бироқ хода билан жанг қилиш ноқулай эканлигини унинг ўзиям тушунди. Бир-биримизга ташландик. Чап бердим ва қўлига болта солдим. Иккинчиси пишиқ гишт улоқтира бошлади. Кичикроқ бўлақларидан бири елкамга тегди. Ўроқ билан уришга шундай имконият келгандики, нақ қайирилмасигача ботириб юборардим, шайтонга ҳай бердим. Чаққон энгашиб оёғига болта урдим.

Олтибой ака миқ этмай турарди. У ҳамма нарсадан жудо бўлганини тушуниб етган, асаблари юз терисини тортиб-тортиб даҳшатли мағлубиятдан бонг урарди. Пичоғини жаҳл билан деворга улоқтириб, оёғи тагига туфлади.

— Сен ютдинг, — деди у. — Фақат лотереяда эмас, жангда ҳам. Кел, энди гаплашиб олайлик.

Болтани отиб юбордим, ҳар эҳтимолга қарши

ўроқни қўлдан қўймай кўчага шошилдим. Олтибой ака ортимдан эргашди.

— Бир дақиқа гапимга қулоқ сол, — деди жаҳл билан, — нега қочасан? Тўхта!

— Бир дақиқа тугул бир секунд ҳам вақтим йўқ сиз учун.

— Мелисага хабар берсам қамаласан. Оғир тан жа-роҳати етказдинг...

— Хабар беринг, ким сизни ушлаб турибди!

— Ёш бўлсанг ҳам ит экансан! — деди нима қиларини билмай депсиниб. — Ҳеч бўлмаса, қизим қаердалигини айтиб кет.

— Ҳозирча касалхонада. Мен уни Самарқандга олиб кетаман.

Олтибой ака қадамини тезлатди. Йўл бўйидаги ошхонада илк учратганимда оқсоқланишини сезгандим, ортимга қараб-қараб салкам чопиб борар эканман, оқсаши кучайиб, бир оёғини судраб боса бошлади. Маҳалла ичидан чиқиб олдим. Касалхона ва офис кўринди.

— Тўхта, эй ноинсоф! — ахийри зорланди у. — Муҳим бир гап айтмоқчиман. Қулоқ солсанг-чи, тентак.

— Айтинг. Лекин гапларингиз менга муҳим эмас.

— Виждонан тан ол, менсиз лотереядан пул юти-шинг мумкинмиди?

Ўроқни ташладим. Адашмасам менга энди қурул-аслаҳа керак эмасди.

— Агар мени умуман учратмаганингда... — деди у.

— Лотерея ўйнаш хаёлимда йўқ эди, ярим қоп сотиб олишга келсак, билмадим, ютуқни олганимдан кейин ҳам бундай қилмасам керак. Лотереядан ютишга ҳеч қачон ишонмайман. Бировга ўйна деб маслаҳат ҳам бермайман...

Азамат ҚОРЖОВОВ

— Демак, пулларнинг ярми меники, — ютиниб қўйди у. — Берасан-а?

— Хўп, Дилҳаё учун қуруқ қўймайман. Тўрт-беш сўм дегандай.

— Ёшсан, бунчалик ичиқора бўлма. Менга пулнинг ярмини берасан, анавиларни йиғиштириб кетаман, сени ортиқ ҳеч ким безовта қилмайди.

— Сиз энди шарт қўёлмайсиз, — дедим ва йўлимда давом этдим.

— Зафар! — чақирди у.

— Нима дейсиз?! Айтдим-ку қуруқ қўймайман деб!

— Дилҳаёга уйлан!

— Уйланаман.

— Уйлансанг, бахтли яшаб кетсанглар бир тийнинг керакмас... — Назаримда у йиғламоқчи бўларди. — Буни пул ютмасингдан аввал айтганман, биласан-а?! Бойлик учун қизини тиқиштираяпти дема!

— Қизини тиқиштирганда бағрини очадиганлардан эмасман, Олтибой ака.

— Хўп-хўп, мард экансан, тан бердим... Аммо бу ерда отанг ҳам бор.

— Отам энди сизнинг қўлингиз етмайдиган жойда.

У ортда қолиб кетди. Индамаётганига қараганда менга эмас, тақдирига тан берган эди.

— Зафар! — бақирди у. — Сенга раҳмат!.. Баракалла, ўғлим! Баракалла... Сендайлар бор экан, ҳаммаси яхши бўлади, яхши-и-и...

Мен ҳам инсоф қилишим керак эди. Шартта ортимга қайтдим. Олтибой ака ҳақиқатан мажолсиз, афтодаҳол, ҳаттоки кўзларида ёш билан мўлтирарди. Устига шиддат билан бостириб бориб, қулочимни ёздим. У уради деб ўйламади, лекин урмаслигимга ҳам ишонмади. Нигоҳида ҳадик отли бечоралик ўйнарди.

— Виждонан айтадиган бўлсам, сизгаям раҳмат, — дедим ва қаттиқ қучиб олдим. — Пулларнинг ҳаммаси бир ўзимга кўплик қилади. Сизгаям бераман,

математикага, фанга қайтасиз, оила қурасиз, невараларингизга муносиб бова бўласиз. Буни маслаҳат ҳам, шарт ҳам ўрнида кўрманг. Бу — тақдирнинг менинг оғзимдан гапирган гапи.

— Сен билан келишмай бўладими?! — кўз ёшини артди у. — Соатингга қара, неча бўлди? Офисга кириб, ютуқни тезроқ расмийлаштир. Мен... мен жиноят кўчасидан чиқишдан аввал кўчани яхшилаб супуриб қўяман... Сенга зарари тегмайдиган бўлсин.

Қучоғимдан бўшатдим. Биз бир юртнинг ойдай одамларига айлана бошлагандик. Бир қадам тисарилиб, илжайдим.

— Олтибой ака, эсингиздами, чўлда ҳам соат ҳақида гапиргандингиз.

— Соат сўрабмидим?

— Шопирга соатни баҳона қил дегандингиз. Менда эса соат йўқ, мана. — Билагимни очдим. — Сиз тажрибасиз ўғрисиз, худди олимлардек ҳардам-хаёллик борлигини пайқаш қийин эмас.

— Соатинг билакда бўлмасаям, — жилмайиб қўйди Олтибой ака, — каллангда бўлсин. Калланг тақдир иплари чувалган бир калава. Қисматинг шундан тўқилади.

Дилҳаёнинг аҳволини, қайси палатада эканлигини, уни даволатиш учун чет элга олиб бориш хусусидаги режамни гапирганимда Олтибой ака узрхоҳ жилмайди. Кейин бармоғини бигиз қилиб силтади.

— Уни сенга топширдим, болам... Ҳурматини жойига қўйиб, келин қилиб ол. Барибир меникидан узатиб кетолмайсан, у ёқдан... у ёқдан узат... Мен тўйга бораман.

* * *

Бино пештоқига «Омад калити» деб ёзиб қўйилган эди. Чипталарга ёпишган қонни кеткизолмадим. Паспортим орасига жойлаштирдим-да, мрамор остонага

Азамат ҚОРЖОВОВ

«бисмилло» деб қадам қўйдим. Ташқи кўринишим ҳар қандай одамни чўчитиб юборарди. Бироқ ичкарида мутлақо кутилмаган манзара намоён бўлди. Чўғдай гиламлардан поёндоз тўшалган, бу поёндоз тўрдаги ҳашаматли столга элтувчи тарихий йўлак эди. Умрбод эсимдан чиқмайди: ёши элликлардан ошган оқ сочли, тилла тишли, қизил юз киши жойидан туриб:

— Студентин! — деб хитоб қилди ва қарсак чалди.
— Браво! Браво, ўзбек!

— Ўзбекман, лекин студент эмасман, — дедим.

Яна бир киши, икки аёл шарафимга чапак чалиб бердилар.

— Кел, — имлади тўрдаги киши. — Ютуқли чипталар самарқандлик бир деҳқон боласида экан, агар офисгача етиб келолса, ҳақиқий қаҳрамонлик кўрсатган бўлади, деб кеча гаплашган эдик. Саргузаштларингнинг бир қисми бизга маълум. Ортингдан қувиб юрганлардан биттасини яхши таниймиз.

— Демак, билар экансизлар-да?

— Биламиз, боягина эшигимиз тагидан ўғирлаб кетганлариниям кўрдик.

— Милицияга хабар бериш йўқми сизларда?

Тилла тишли киши хохолаб кулди.

— Биз буларнинг бари рост эканлигини қонингга қараб билдик. Бўёқ эмас-а?

— Одамнинг томирида бўёқ оқишини ҳали кўрмаганман, — дегандим, ҳаммаси яна бараварига олқишлашди.

Эшик очилиб, ҳовлиққанча бир одам кириб келди. Уни танидим. Ойнаи жаҳонда кўрганимни ҳисобга олмасак, умримда илк бор юзма-юз турарди. Бу одам «Омад калити» ўйинининг телебошловчиси эди.

— Фолиб бир киши дегандиларингиз, келдими? Ие... вўҳ!.. — У менга қараб кўзларини чақчайтирди. — Нима қилди бунга? Дўхтир чақирриш керакми дейман?

Тўрдаги киши бир қўлини кўтариб уни тинчлан-тирди.

— Миллионер бўлиш қаҳрамонимизга арзонга тушмади. Ўзи ҳеч бир иш осон кечмайди-да.

— Наҳотки?! Голиб шу болами? Мен... мен бунга чидаёлмайман, ўртоқлар! — Кейин у сурбетларча кўшиб қўйди: — Албатта, хурсандлигимдан чидаёлмайман, хурсандлигимдан!

Алмойи-алжойи гап-сўзлардан, қучоқлаб табрик-лашлардан сўнг (бу худди маст одамнинг чинга ўхшаш сохта меҳри эди) ютуқли чипталар текширувга берилди. Мени кўрсатувнинг навбатдаги намойишига таклиф этишолмаслигини айтишди.

— Бундай кўринишда чиқолмайсиз, ука, — деди бошловчи, — худо ҳаққи, лотерея ишқибозларини ҳуркитиб юборасиз.

— Калтак еган киму қўрққанлар кимлар! — дедим жаҳлим чиқиб. — Тавба, бунинг устига телевизор орқали-я!

— Ҳа энди, телевидениянинг ҳам талаблари бор, — деди тўрдаги киши.

— Ана шунинг учун ҳам кўчаларингиздан тентаклар аримайди, — деб ҳаммага бир-бир қараб чиқдим.

Улар мендек қаҳрамонга нимаям дейишарди. Ўрнимда бўлганларида, эҳтимол, аллақачон ўлиб кетишармиди. Ё бор-будларидан мосуво бўлиб «лаънати-лар пичоқ кўтаришмаганида ҳеч вақо қилишолмасди» деб мақтанишармиди, ким билсин.

Навбатдаги келган киши машинани ютиб олган голиб эди. Миллионер мен эканлигимни билгач:

— Уч юз миллион ютиб олганимда мениям шундай калтаклашса розийдим, — деди.

Телебошловчи ҳазил қилди:

— Уч юз миллион учун уч юзта мушт ебди, оға!

Азамат ҚОРЖОВОВ

Сиз эса йигирма миллионлик нарса ютиб ўтириб-сиз, келинг, йигирмата урайлик. Чидайсизми?

Машина ютган кимсанинг ранги оқариб кетгандек туюлди. Афтидан у ҳазил эканлигини билса-да, бундай мавзудаги гапларни кўтаролмаслиги ошкор бўлди-қолди. Ҳа, юрагини олдириб қўйган бўлса керак.

Ҳолдан тойиб бораётганимни сезиб, стул қидирдим. Шу пайт бошқа бир киши пайдо бўлиб бир четга етаклади.

— Гап бундай, — деди у. — Сиз бу ерлик эмассиз, биласиз-а?..

— Билсам керак.

— Шунинг учун баъзи тўловлар бор, — мийиғида кулиб қўйди у, — хайриялардан ташқари албатта.

— Хайрияларга қанча кетади? Тўловларга-чи?

— Денгиздан томчи, ука, денгиздан томчи.

Асабим миямни эговлаб-эговлаб ўйнарди. Кўнглим торайиб борар, ториқишдан ўлиб қолмасам эди, деб ташвишга тушишгача бораётгандим.

— Ака, — дедим ғижиниб, — денгиздан томчи эмас, мендан бир тупук, ҳаммага сачрайдиган бир тупук, шунда қутуламанми?

— Ундай деманг, ука, мен ўз вақтида ҳокимиятда ишлаганман.

— Ҳожатхонасидами?

Бу дунёда эркаклар кўп, лекин юраклилар камайиб кетди, дейилганди бир шеърда. У ранги бўзариб энди нари кетмоқчи эди, сўрадим:

— Кўлимга қанча оламан ўзи? Ярими тегадими ишқилиб?

— Мен... ҳаммасини олиб беришим мумкин, — шивирлади у. — Фақат келишишимиз керак.

— Келишолмайдиган одамман, — дея юзимга ишора қилдим.

Шундай қилиб, чипталарнинг ҳақиқий эканлиги

исботлангач (лекин бу одамлар ҳалитдан менга муте бўлиб қолишди), камида йигирмата жойга хайрия қилиб, турли тўловларим билан сахий деб ном чиқариб, кейин уйга жўнаб кетишим мумкин экан. Милицияни аралаштирмай, иложи борича ими-жимида кўлимга пул берадиган чапани одамларни эслатарди-ю ammo ҳечам ўхшамасдилар. Ҳаммаларини бир мисқол бўлсаям қандайдир қонун бирлаштириб турарди. Агар шу қонун бирдан кучдан қолсами, эҳ-ҳе, пул сўраб ялингани қайси, бир неча ўн миллионимни кўзини лўқ қилиб еб юборгани қайси! Аврашга тушиб кетишлари-чи? Санаб саноғига етолмайсан.

Уларнинг бир таниш шифокори мени ғалвасиз даволайдиган бўлди. Албатта, мўмайгина даромад эвазига. Меҳмонхона билан ҳам таъминландим. Манзилимни сир тутишга ваъда беришларининг ўзи барибир инсоф сақланиб қолганидан далолат эди.

Биринчи бор ҳузур қилиб ухладим. Дунёда эса «Омад калити» деган лото ўйини давом этар, бўшаб қолган халтасини яна тўлдиришга киришиб кетганди. Кимгадир саховат бўлиб кўринар, илло бу ҳеч қанақа саховат эмасди. Мен ҳам, лотереяни ташкил қилган раҳбарлар ҳам мисли кўрилмаган даражадаги сахийликдан йироқ кишилар эдик. Гўё қиморда кутилмаганда катта дов кўтарганману атрофимдагилар ялтоқланишяпти. Имзо чекворишим мумкин: етимхонага беш миллион, шаҳар ободончилигига ўн миллион, саксовулларни сақлаб қолишга йигирма беш миллион...

Дарвоқе, Ироқлининг ҳам, Шумротнинг ҳам атрофи чўл. Шунинг учун саксовул ҳаводай зарур. Бироқ менинг атрофимдаги яқин кишиларим-чи? Улар битта саксовулга арзимайдими? Онамнинг оёққа туришига неча миллион сўм керак бўларкан? Отамнинг қамоқдан чиқишига-чи? Уйланишим (ўн беш мил-

лион), алоҳида уй-жой (қирқ миллион), машина (йигирма миллион), бизнесимнинг бошланишига (ўттиз миллион)... Мана сизга бахтнинг ҳисоб-китоби, меъёри, нархи, қўполроқ айтганда, башараси. Бахтнинг сувратини чизишдан аввал шу сувратга етadиган бўёқ сотиб олиниши керак-ку ахир. Бахтнинг пулга тақаладиган масаласи ҳам шу эди ва айнан шу масаладаги муаммолар гирдобига тушиб қолгандим.

Кулгим қистайди. Беш юз минг сўмлик «стенка» учун опамнинг оиласи бузилиш арафасида. Агар саксовулларни қутқариб қолиш жаннатмакон самарқандлик боланинг, яъни каминанинг чекига тушмай қолса, элликта «стенка» олишим мумкин. Агар опамдай яна қирқ тўққизта келинни топсам, шунча оилани сақлаб қоламан. Саксовулларга келсак, мошин-мошин ўтин пуллайдиган олғирлар инсофга келиши лозим. Қайсидир бозор ошхонасида еган сомсангиз учун тўлаган пулингиз (агар сомса саксовул ўтинига пишган бўлса), қаердадир бир оиланинг бузилиб кетишига хизмат қилганини билсангиз қандай аҳволга тушаркинсиз, дегим келди. Бироқ демаганим маъқул, чунки бугун тўйиб ухлашим керак, сафсата сотишни бекорчиларга чиқарган.

* * *

Эрталаб жароҳатларим лўқиллаб оғрий бошлади. Биринчи галда Дилҳаёдан хабар олмасдан кўнглимга таскин беролмайман. Юрак касалликлари шифохонасига кириб борганимда, мени дарров танишди. Даволовчи врачнинг ўзи хушмуомалалик ила кабинетига таклиф этди. Пул сўрашини кутгандим, йўқ, лотереядан ютганимни эшитмаган чоғи, ақча масаласида миқ этмади.

— Яшаб кетиши ҳеч кимга боғлиқ эмас, — деди гапи охирида.

– Нега?.. Уни Москвага олиб бормоқчиман-ку.

– Москва... Менимча, бу фикр ўзингизники эмас, кимдандир эшитгансиз. Балки бошқа бир касалликка чалинганларни олиб боришгандир, лекин бу қизни... у юрак бўйича... Мутахассислар ўзимиздаям бор. Сиз Парижда қайнатилган шўрвадан келтириб ичмоқчи бўляпсиз, холос.

– Ҳа... майли... Энди очигини айтинг, у қанча яшайди?

– Кўп эмас... Болангиз борми?

– Бизнингми?.. Ҳали тўйимиз ҳам бўлган эмас, яқинда танишганман, бозор ошхонасида.

Назаримда шифокор енгил тортгандай бўлди.

– Ука, бахт топилади, – деди худди кечаги хаёлларимни уқиб олгандай.

– Хотин ўлса ўрнига бошқа хотин топилади, бахт ўлса-чи? Топилмайди, ака, топилмайди.

– Қўйинг бунақа гапларни, ҳали ёшсиз...

– Чет элга олиб бориб даволатишга ишонгандим, – дедим хўрсиниб.

– Агар шундай бўлганида, пулингиз етармиди? – ишонқирамай сўради шифокор.

Ўрнимдан турдим. Хонадан отилиб чиқиб кетгим, Дилҳаёнинг рухсорига то ўлгунича тикилиб ўтиргим келарди. Бироқ ўзимни бундай тутиш шифокорнинг «ҳали ёшсиз» деган гапини тасдиқлашдан бошқа нарсага хизмат қилмасди.

– Бойман, ишонмайсиз-а?! Мана, лотереяларимни қабул қилиб олишгани ҳақидаги ҳужжат! Менинг энди уч юз миллионим бор. Бироқ борган сайин бахтдан узоқлашиб боряпман. Ҳеч ким ёрдам беролмаяпти, сиз ҳам! Агар мен врач бўлганимда...

Шифокор кўзимга синовчан боқиб, ғалати жилмайди. Бирдан тилимни тишладим. У билан бир дақиқа ҳам гаплашгим келмай қолди.

Азамат ҚОРЖОВОВ

– Агар ўрнингизда бўлганимда, ука, – гапни илиб кетди у, – шу қизга уйланардим. Ростини!

– Уйланмайман демаяпман-ку. Даволатишни ўйлаяпман. Бир ойдан кейин ўлади дейишсаям барибир уйланаман.

Шифокор ўрnidан туриб мени кучоқлади.

– Табриклайман, – деб қўлимни қисди, – ютуқ билан ҳам, тўй билан ҳам!

– Тезроқ жавоб берсангиз...

– Жавоб берамиз, нега жавоб бермас эканмиз. Йўлда янада авайлайсиз, юртга борганда врачга кўрсатасиз. Кейин тўй... Мен рухсат бераман.

Ана шундан сўнг барибир пул сўради:

– Ютуқни олганингизда кириб ўтарсиз. Бу ерга эмас, бир манзилни айтаман. Зўр ўтираемиз. Очиғи, баъзи планларимни амалга оширишим учун оз-моз етмаяпти...

– Йўқ, – дедим унга тик қараб, – ютуқни расмийлаштирганим заҳоти бу ерлардан чизиб юбораман, яшин тезлигида.

Шифокор ўпкасига нимадир тиқилгандай бир лаҳза бўзариб қолди. Ҳарҳолда ўзини мажбурлаб бўлсада, кулимсиради.

– Пул бермаган бўлсам айтинг, – дедим хонадан чиқаётиб. – Сўнгги чақаларимни, картошкадан тушган пулларни сарфладим. Сиз айтоласизми, даволамаган бўлсам айт, деб?

– Худонинг қўлида, ука.

– Шунинг учун ҳам! – дедим-да, эшикни ёпдим.

Ўпкаласаям ўзидан ўпкалади, Дилҳаёга рухсат бериб қўйгани учун. Мен эса душманларим кўпаймасидан шошилишим зарур эди. Қишлоғимдаям анча-мунчаси кутяпти, қанчасига чап беришим керак ҳали.

Дилҳаё бинойидай ўтирарди, мени кўриб синиқ жилмайди.

— Ҳаммасини эшитдим, — деди у, — дадам келиб кетдилар... Айтадиганимни айтдим... Биласизми, Зафар ака, биз... мен, дадам, аям — худо урган бандалармиз...

— Нега ундай дейсиз?

— Ота бўлиб ота эмас, қайнота бўлиб қайнотамас... Тинчгина тушунтирса бўларди-ку. Барибир энди пул бермайсиз, тўғрими?

— Йўқ, бераман. Ҳаётингизни изига туширсангиз бераман, деганим рост.

— Ўзингиз биласиз. Врачлар неча кун ётишимни айтишдими?

— Эрта-индин ишим битса, Самарқандга қайтамиз, врачингиз розилигини айтди. Фақат у ёқда бир оз ётасиз. Балки тўйгача...

Дилҳаёнинг юзига қизиллик югурди. Бу қизилликда уялишдан кўра саломатлик нақшини кўриб ичимдан севиндим.

Шу куни қишлоққа сим қоқиш насиб этди. Тижоратчи ҳамқишлоғимиз гўшакни кўтарди.

— Нурим аканинг ўғли Зафарман, Шумротдан телефон қиялпман, — дедим. — Маҳмуд акага айтиб қўясизми, тоғамларга хабар берсин, мен лотереядан ютдим, Шумротга келишлари керак, жуда тез, шошилишч.

— Лотереянгни қўя тур, — ишонмади гапимга, — отангга нима бўлди? Эшитишимизча, Нурим мелисага тушганмиш, чинданми?

— Ҳа, шунақа бўп қолди.

— Наша биланми?

— Билар экансиз-ку, ака, сўраб нима қиласиз?! Маҳмуд акага айтиб қўясиз-а? Илтимос.

— Айтаман. Лекин лотереядан ютдим деганингга

мелиса ишонади дейсанми? Мирзаматни ушлашди, пулларим ун савдосидан тушган, деганди, қулоқ солмади. Исбот-далил бор экан, нимаям қилоларди.

— Уч юз миллион ютибди, деб айтиб қўйинг, хўпми?

— Уч юз миллион? Қулоққа лағмон илма, ҳозир шунча пулинг борми?

— Сал камроқ.

Тижоратчи ҳамқишлоқ кулди.

— Майли, айтаман, — деди у. — Жонинг соғ бўлсин, ука, ҳе-ҳе-ҳе...

Мен манзилни тушунтирдим. Учинчи куни Дилҳаё иккимиз касалхона ҳовлисида сайр қилиб юрганимизда, таниш одамларга кўзим тушиб қотиб қолдим. Катта тоғам, Маҳмуд ака, Эшмирза тоғам, орқада атрофга аланглаб поччам ҳам келарди. Булар менинг тирик ватаним эди.

Кучоқлашиб кўришдик. Ҳаммалари афт-ангоримни кўриб ғалати бўлиб қолишди, мунғайганча ҳол-аҳвол сўрашишди. Сени шу кўйга солганларнинг олдида ожизмиз, деяётгандай туюларди. Мен эса улар тўрт киши бўлиб ташланишганини, тўртовини ҳам майиб қилганимни, шунга яраша мушт ҳам еганимни айтиб, бу аҳамиятсиз воқеа дегандек қўл силтаб қўйдим.

— Бу ерларда «Омад калити» деган лотерея ўйналаркан, ҳар ҳафта, — дея Дилҳаё томонга нигоҳ ташладим. — Жекпотни анча вақтдан бери ҳеч ким ютмаган экан, уч юз миллионга етгач, бизга чиқиб қолди.

— Табриклаймиз, табриклаймиз, — улар тўтиқушдай бир сўзни такрорлаб қўл қисиб қутлашди.

— Равшан ҳам Мирзаматдан кейин қамалди, — деди Маҳмуд ака. — Отангни йўлдан урган шулар. Худо жазосини берсин энди.

— Отанг ҳозир қаерда? — сўради катта тоғам.

— Ироқлида эди.

— У ерда «КПЗ» бор, турма Шумротда, — тушунтирди Маҳмуд ака. — Шу ердаги бошқармага учрашамиз. — Сўнг бирдан картошкаларни эслаб қолди.

— Анавиларни бердими ё борганинг йўқми?

Бош чайқадим. Шу пайт Дилҳаё қор оқариб кўри-наётган ўриндиқ четига ҳорғин чўқди.

— Мен ҳозир.. — дея унинг ёнига шошилдим.

— Ичкарига кирасизми? — сўрадим хавотир билан.

— Анча юриб қўйдик, чарчаб қолманг. Балки бугун тушдан сўнг жўнаб кетармиз.

Дилҳаё мендан мамнун эди. Муҳаббат учунми, яқинларининг ёнига қайтариб кетаётганим учунми, билмайман.

Маҳмуд ака устимизга келди. Қиз салом берган эди, қуюқ алик олди ва:

— Ўзимизнинг таниш-ку, — деди менга им қоқиб.

— Унга уйланмоқчиман, — дедим Маҳмуд акани четга тортиб (Дилҳаё ҳаяжонлана бошлаганини кўриб турардим, юрагига оғирлик қилиши ташвиш туғдирган эди).

— Э.. ўзинг биласан. Мен учун сенинг бахтли бўлганинг муҳим, Зафарбой.

Биз яна қучоқлашдик. Шундан кейин барчаси менинг режам бўйича юз берди. Дилҳаёни палатасига олиб кирдим, қариндошлар билан лотерея офисига бордик, чипталар ҳақиқий эканлиги тасдиқланган, голиб мен эканлигимга шак-шубҳа қолмаган эди. Банклар мамлакати Швейцариянинг аллақандай ишбилармони таржимон ёрдамида менга пулдан пулни туғдиришнинг энг замонавий ва ишончли йўллари тушунтириб берди. Юз минг долларни у айтган жойга ўтказдик.

Лотерея ташкилотчилари бугун хафа кўринарди.

Азамат ҚОРЖОВОВ

Ўзларини кечагидан жиддий тутишаётгани учун шундай туюлгандир менга.

Ютуқ қирқ саккиз миллион беш юз олтмиш минг тўрт юз ўн тўққиз сўм камайгани маълум бўлганида бир туким ҳам қилт этмади. Хамир учидан патир — нима ҳам дердим. Бошқа вақт икки кило картошка учун тортишиб ўтирардим. Энди эса... қирқ саккиз миллионга ачинмаяпман. Ачинмас ҳам экансан.

Швейцария банкига қўйилган юз минг доллардан ташқари бир юзу тўққиз миллиону яна алламбало сўмлар қолганини айтишгач, қўлимга ҳозир қанча бера олишларини сўрадим.

— Нақдми?

— Албатта, нақд, — дедим ва қарз сўраётгандаги ийманиш ҳиссини туйдим.

— Бугуннинг ўзида кассадан тўққиз миллион олишингиз мумкин, — деди масъул шахс.

— Етади, қолганини Самарқанддаги банклар орқали оламан.

— Келишдик, дўстим.

Чиқиб кетаётганимизда оқ сочли, тилла тишли, қизил юз киши ўша кундагидек хитоб қилди:

— Студентин!

— Айтдим-ку сизга студент эмасман деб.

— Ўрганган кўнгил, — деди у. — Бир нарса сўрамоқчиман, кўрқманг, пул эмас, мен бадавлат одамман.

— Нима дейсиз?

— Иккита ютуқли чиптанинг ҳам эгаси ўзингиз. Бу омадми ё...

— Сизлар уни омад деб атайсизлар, мен эса калит дейман. Чунки калитини топганман.

— «Омад калити» деб ўзларингиз ном қўйгансизлар-ку, — деди Эшмирза тоғам лаби-лунжини йиғиштиролмай. — Ҳаммаси чин бўлиб чиқди.

Отам билан учрашолмаслигимиз маълум бўлганидан сўнг Шумротдаги бир бойнинг микроавтобусини Урганчгача савдо қилдик. Урганчдан Самарқандга бир қадам, дедим мен. Поччамнинг кўзи олайиб кетди. Узундан-узоқ йўлда сил бўлаёзганди. Урганчнинг ўзидан икки миллионлик мебел олиб бермоқчиям бўлдим. Бироқ ўзимни босдим. Ҳаддан ташқари катта совға бериш ҳам тарбиясизлик белгиси эди.

Ҳали ҳеч ким чўлдаги шаҳардан бу қадар катта бойлик билан қайтмаган. Балки инсоният тарихининг донолари аллақайси асрдан мендек шоввозни топиб берар, лекин у айнан мендек эмас, мен эса ундек.

Самарқандга кун ботиш томондан кириб келдик. Машина ҳар светофорда тўхтаганда (шаҳарда метро бўлмагани учун светофордан худо берган) Дилҳаёга тикилардим. Негаки, машина тўхташи билан тоғамлар атрофга кўпроқ диққат қилишар, жиян деб аталмиш янги бойнинг ҳадеб бўлажак келинга тикилишини пайқамай қолардилар. Келин эса йўл бўйи эркаклар орасида ўтиришдан чарчагани сезиларди. Бояқиш миқ этолмайди. Туғилиб ўсган шаҳрига ҳам худди тоғамларга қарагандай тортиниб кўз ташлайди.

Светофорларда тўхтаганимизда болаларнинг қувноқ овозлари ичкарига отилиб киради, пақилдоқлар ёрилади, яна кўплаб қордан ваъда берган булутли осмон шаҳар ичкарасидаги дарахтлару биноларга елка тираб сездирмай ҳордиқ чиқаради.

Светофорда тўхтаганимизда бошқа йўлдан келаётган қимматбаҳо машиналар шитоб-ла ўтиб кетади. Рулдаги киши эркакми, аёлми, менга бир нарсани эслатади: бойлигим ҳеч нима эмас, меникидан пули кўплар сон-мингта. Одамнинг одамдан устунлиги инсонийликда, муҳаббатда, бахтда. Бахт ҳеч қачон

пулга сотилмаган. Пул билан фақат бахтнинг сув-ратини чизиш мумкин. Ҳа, мен чизяпман, ўхшатиб чизяпман, ҳақиқийси-ку, деган ниятдан бир қадам ҳам четга чиққанам йўқ.

Машина олган куним Ироқлига жўнамоқчи бўлдим, аммо тоғамлар рухсат беришмади. Пул берган эдим, отамдан хабар олишга ўзлари кетдилар. Беш кундан сўнг қайтишди. Қамоқдан чиқариб олишнинг ҳеч иложи йўқ эмиш. Камида етти йилга кесилишини эшитиб, дунё кўзимга қоронғи кўринди.

— Келгуси ҳафта тўйим, — дедим ерга қараб. — Отам қатнашолмас экан-да... Ҳа, майли, ноилож... Муҳими, соғ-омон бўлса бас.

— Келгуси ҳафта тўй? — қариндошлар бир-бирига қарашди.

Катта тоғам босар-тусаримни билмай қолганимни эндигина уқтираётган эди, шартта гапини кесдим:

— Тоға, отам қамоқда, энам касалхонада, мен тентак эса тўй тараддудидаман, шундайми? Шундай! Бунинг ҳеч кулгили жойи йўқ! Тентак ҳам эмасман!

— Ким куляпти, жиян? — деди кичик тоғам. — Фақат бир оз кут, уйни ремонт қил, энангнинг операцияси ўтсин...

— Йўқ, унгача келин... унгача ўлиши мумкин.

— Нима? Келин ўлиши мумкин? Ўртада бирон иш бўлдимми? — аммамнинг кўзлари ўйнаб кетди. — Вой шарманда! Акам бечора келиб-келиб кўчада орттирилган болани неварам деса...

— Гап унда эмас, амма! Қиз пок, виждонли, ҳаёли... У касал! Врачлар ўлади, деган! Шунга...

Гапимни эшитганлар бақрайиб қолишди. Биз томонларда ўлими яқинлашган қизга уйланиш тугул бирон касалини эшитса тескари бурилиб кетишади.

Бирдан бойиб кетганимни эшитган не-не ота-оналар куёв қилишмоқчи, қариндошларим не-не қизларнинг рўяхатини тузиб ташлашлари мумкин.

Мен эса билганимдан қолмадим.

* * *

Дунёнинг қайсидир нуқтасидаги бозорга боришим ҳаётимни тубдан ўзгартириб юборди. Мен энди бошқа одамга айлангандим. Балки ўшанда ошхонада Дилҳаёни учратмаганимда ҳозир эски ўзанидан оқаётган саёз дарё бўлиб қолаверармидим.

Энг ёмони — бизга барибир бахт насиб этмади. Мени тўй куни ҳибс этишди. Бобош ва ўша семиз хотин қўлга олингач, мени ҳам тортиб кетиш мақсадида қорадори савдоси билан шуғулланишимни айтишибди. Отамни сўраб Олтибой аканинг ижара уйига борганимда сумкамни Бобошга кўрсатмагандим. Бу унга яхшигина далил бўла олганди.

Тўйим тўйдаё ўтмади. Айбсиз эканлигим исботланиб, ҳафта ўтмай қамоқдан чиққанимда Дилҳаё ҳувиллаган чимилдиқ ёнидаги тўшакда мени кутарди. Келганимдан кейин уч соат ҳам яшамади.

Жанозада Олтибой акани кўргандек бўлдим, лекин у ғирт бегона бир ароқхўр дайдини кўпроқ эслатди.

Онам соғайиб кетди. Отамнинг судидан сўнг деди:

— Зафаржон, энди рўзғор сенинг бўйинингга. Мошин билан у ёқдан бу ёққа зинғилламасдан уй қур, келин туширмасак бўлмайди.

Эртасига бошқа бир мўлтони кампир онамни йўқлаб келди ва менга ҳам фол очиб қўйди. Бу фол аввалгиси билан бир хил эди. Қисқача қонли тарихим ҳозирча шу. Омон бўлинг!

Адабий-бадший нашр

Азамат ҚОРЖОВОВ

**БОЗОР
ОШХОНАСИДАГИ
ҚИЗ**

Қисса

Муҳаррир: *О.Қанаев*
Дизайнер: *Р.Ташматов*
Мусахҳиҳ: *М.Холиқова*
Саҳифаловчи: *Г.Курбанбаева*

Нашриёт лицензияси: АІ №270

Босишга 11.04.2018 йилда берилди. Қоғоз бичими 60x84 1/16
“Virtex Times UZ” гарнитурасида офсет усулда босилди.
Нашр босма табоғи 14,0 Адади 4000 Буюртма №25

«IJOD-PRESS» нашриётида нашрга тайёрланди.
«Dizayn-Print» МЧЖ ЎИЧК босмахонасида чоп этилди.
100054.Тошкент шаҳри, Чўпон ота кўчаси, 28-а уй.

Телефон: (371) 273-19-51

Факс: (371) 273-19-50

Email: book@ijodpress.uz

www.IjodPress.uz

Азамат ҚОРЖОВОВ

БОЗОР
ОШХОНАСИДАГИ
ҚИЗ

ISBN 978-9943-994-92-8

9 789943 994928

